

BELGISCHE SENAAAT

ZITTING 2001-2002

---

19 JULI 2002

VERSLAGEN

**VAN DE REGERING,
VAN DE MINISTER**

**BELAST MET HET GELIJKE KANSENBELEID
EN VAN DE STAATSSECRETARIS VOOR
ONTWIKKELINGSSAMENWERKING
OVER HET BELEID GEVOERD
OVEREENKOMSTIG DE DOELSTELLINGEN
VAN DE VIERDE
WERELDVROUWENCONFERENTIE
DIE IN SEPTEMBER 1995
TE PEKING HEEFT PLAATSGEHAD
(JAAR 2001)**

SÉNAT DE BELGIQUE

SESSION DE 2001-2002

---

19 JUILLET 2002

RAPPORTS

**DU GOUVERNEMENT,
DE LA MINISTRE**

**CHARGÉE DE LA POLITIQUE D'ÉGALITÉ DES
CHANCES ET DU SECRÉTAIRE D'ÉTAT À LA
COOPERATION AU DÉVELOPPEMENT
SUR LA POLITIQUE MENÉE
CONFORMEMENT AUX OBJECTIFS
DE LA QUATRIÈME CONFÉRENCE
MONDIALE SUR LES FEMMES
TENUE À PEKIN
EN SEPTEMBRE 1995
(ANNÉE 2001)**

INHOUD

SOMMAIRE

	Blz.		Pages
	—		—
ALGEMENE INLEIDING	3	INTRODUCTION GENERALE	3
VERSLAG VAN DE REGERING	5	RAPPORT DU GOUVERNEMENT	5
Eerste minister, G. Verhofstadt	5	Premier ministre, G. Verhofstadt	5
Vice-Eerste minister en minister van Werkgelegenheid, L. Onkelinx	10	Vice-Première ministre et ministre de l'Emploi, L. Onkelinx	10
Vice-Eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken, L. Michel toegevoegd aan de minister voor Buitenlandse Handel, bevoegd voor Buitenlandse Zaken en Landbouw, A. Neyts-Uyttebroeck	27	Vice-Premier ministre et ministre des Affaires étrangères, L. Michel ministre adjointe au ministre des Affaires étrangères, chargée du Commerce extérieur, et de l'Agriculture, A. Neyts-Uyttebroeck	27
Vice-Eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie, J. Vande Lanotte	44	Vice-Premier ministre et ministre du Budget, de l'Intégration sociale et de L'Economie sociale, J. Vande Lanotte	44
Vice-Eerste minister en minister van Mobiliteit en Vervoer, I. Durant	47	Vice-Première ministre et ministre de la Mobilité et des Transports, I. Durant	47
Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, M. Aelvoet	52	Ministre des Affaires sociales, de la santé publique et de l'Environnement, M. Aelvoet	52
Minister van Binnenlandse Zaken, A. Duquesne	66	Ministre de l'Intérieur, A. Duquesne	66
Minister van Sociale Zaken en Pensioenen, F. Vandembroucke	74	Ministre des Affaires sociales et des Pensions, F. Vandembroucke	74
Minister van Ambtenarenzaken en Modernisering van de openbare besturen, L. Van den Bossche	83	Ministre de la Fonction publique et de la Modernisation de l'administration, L. Van den Bossche	83
Minister van Landsverdediging, A. Flahaut	92	Ministre de la Défense, A. Flahaut	92
Minister van Justitie, M. Verwilghen	103	Ministre de la Justice, M. Verwilghen	103
Minister van Financiën, D. Reynders	118	Ministre des Finances, D. Reynders	118
Minister van Telecommunicatie en Overheidsbedrijven en Participaties belast met Middenstand, H.R. Daems	124	Ministre des Télécommunications et des Entreprises et Participations publiques chargé des Classes moyennes, H.R. Daems	124
Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek, belast met het Grootstedenbeleid, Ch. Picqué	132	Ministre de l'Economie et de la Recherche scientifique, chargé de la Politique des grandes villes, Ch. Picqué	132
Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, toegevoegd aan de minister van Mobiliteit en Vervoer, O. Deleuze	142	Secrétaire d'État à l'Energie et au Développement durable, adjoint au ministre de la Mobilité et des Transports, O. Deleuze	142
Verslag van de Minister belast met het Gelijke Kansenebeleid, L. Onkelinx	150	Rapport de la ministre chargée de la Politique d'égalité des chances entre hommes et femmes, L. Onkelinx	150
Verslag van de staatssecretaris voor Ontwikkelingsamenwerking, E. Boutmans	175	Rapport du secrétaire d'État à la Coopération au développement, E. Boutmans	175
Beschrijving en evaluatie van het pilootproject met betrekking tot de cel gender mainstreaming binnen de regering in 2001	198	Déscription et évaluation du projet pilote de cellule gender mainstreaming	198
ALGEMENE CONCLUSIES	208	CONCLUSIONS GENERALES	208

ALGEMENE INLEIDING

Zoals voorzien in de wet van 6 maart 1996 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de Wereldvrouwenconferentie die van 4 tot 14 september 1995 in Peking heeft plaatsgehad, legt de regering aan de federale Kamers haar verslag voor omtrent het beleid dat in 2001 gevoerd werd inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Het gaat hierbij om het derde verslag van dit type. Onder impuls van de wet van 6 maart 1996 is de regering, en meer in het bijzonder elke minister, zich bewust geworden van de actiemogelijkheden inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen binnen zijn of haar bevoegdheden.

Langzaam maar zeker kwamen er in de verschillende departementen acties ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen op gang.

Ter concretisering van de integratie van de genderdimensie in het geheel van de ministeriële departementen, heeft de federale regering op 26 januari 2001 een strategisch plan inzake gelijkheid aangenomen. Bij die gelegenheid werd ook een cel gender mainstreaming opgericht.

In het kader van die structuur hebben alle ministers een persoon van hun kabinet en hun administratie aangeduid om de thematiek van de gelijkheid op te volgen. Ze bepaalden ook één of meerdere doelstellingen inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen en verbonden zich tot de ontwikkeling, de uitvoering, de follow-up en de evaluatie ervan.

Er werden bijkomende middelen voorzien voor de omkadering van dit proces. Het project werd gecoördineerd door de diensten van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid. Via de begroting voor gelijke kansen werd een cel van universitaire expertes gefinancierd die belast werd met de begeleiding van het proces. Het laatste hoofdstuk van het verslag van de regering bevat een evaluatie van dit eerste proefproject die in 2001 werd uitgevoerd.

Het verslag heeft twee doelstellingen. Ten eerste moet het de resultaten van het proefproject rond gender mainstreaming verspreiden. Vervolgens moet het een balans opmaken van de follow-up van de maatregelen en acties die in de voorgaande verslagen beschreven werden en daarbij de nadruk leggen op de nieuwe initiatieven.

Met het oog op de coherentie werden de verslagen van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid en de staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking ook dit jaar in dit document geïntegreerd.

Aangezien gender mainstreaming een langetermijnproces is, hebben we er bovendien voor gekozen om de initiatieven ter bevordering van de gelijkheid

INTRODUCTION GÉNÉRALE

Comme le prévoit la loi du 6 mars 1996 visant au contrôle de l'application des résolutions de la Conférence mondiale sur les femmes réunie à Pékin du 4 au 14 septembre 1995, le gouvernement transmet aux Chambres fédérales son rapport sur la politique menée en 2001 en matière d'égalité des femmes et des hommes.

Il s'agit du troisième rapport de ce type. Sous l'impulsion de la loi du 6 mars 1996, le gouvernement, et chaque ministre en particulier, a pris conscience des possibilités d'actions en matière d'égalité des femmes et des hommes dans sa sphère de compétence.

Peu à peu, des actions ont été menées dans les différents départements en faveur de l'égalité des femmes et des hommes.

En vue de concrétiser un processus naissant d'intégration de la dimension de genre dans l'ensemble des départements ministériels, le gouvernement fédéral a adopté, le 26 janvier 2001, un plan stratégique en matière d'égalité. Une cellule gender mainstreaming a, à cette occasion, été mise sur pied.

Dans le cadre de ce dispositif, chaque ministre a désigné une personne de son cabinet et de son administration pour suivre la thématique de l'égalité. Il a également déterminé un ou plusieurs objectifs en matière d'égalité des femmes et des hommes pour le(s)quel(s) il s'est engagé à assurer la conception, la mise en œuvre, le suivi et l'évaluation.

Afin d'encadrer ce processus, des moyens ont été spécialement prévus. Le projet a été coordonné par les services de la ministre en charge de la Politique d'égalité des chances. Le budget de l'égalité des chances a financé une cellule d'expertes, issues du monde académique, chargées d'accompagner le processus. Une évaluation de cette première expérience-pilote menée en 2001 est intégrée dans le dernier chapitre du rapport au gouvernement.

Le rapport s'est fixé deux objectifs. Il doit d'abord se faire l'écho des résultats engrangés dans le cadre du projet pilote de gender mainstreaming. Il doit ensuite faire le point sur le suivi des mesures et des actions décrites lors des rapports précédents en mettant l'accent sur les nouvelles initiatives prises.

Dans un souci de cohérence, les rapports de la ministre en charge de la Politique d'égalité des chances et du secrétaire d'État à la Coopération au développement ont, cette année encore, été intégrés dans le présent document.

Par ailleurs, comme le processus de gender mainstreaming se construit à long terme, nous avons préféré présenter les initiatives prises en faveur de

van vrouwen en mannen per minister voor te stellen. Op die manier willen we alle betrokkenen bij het proces responsabiliseren en valoriseren.

De bijdragen worden apart voorgesteld en de genomen initiatieven en maatregelen worden onderverdeeld volgens de actiedomeinen en strategische doelstellingen van het actieplatform van Peking. In de bijdragen wordt vooral de nadruk gelegd op de externe beleidsmaatregelen (de algemene beleidsmaatregelen). De interne beleidsmaatregelen (de maatregelen ter bevordering van de gelijkheid van de vrouwen en mannen binnen de verschillende ministeriële departementen) worden eveneens belicht.

De regering verheugt zich erover dat de oefening van de voorbereiding en de voorstelling van dit jaarlijks verslag ook tot actie aanzet. Dit is vooral het gevolg van de constructieve dialoog die erdoor teweeggebracht wordt met de parlementsleden, en meer in het bijzonder met de leden van de adviescomités rond de gelijkheid van vrouwen en mannen van de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat.

l'égalité des femmes et des hommes par ministre. Ceci dans un souci de responsabilisation et de valorisation de tous les acteurs du processus.

Les contributions sont ainsi présentées séparément en répartissant les initiatives et mesures prises par domaines d'action et objectifs stratégiques de la plateforme d'action de Pékin. Les contributions mettent avant tout l'accent sur les mesures de politique externe (c'est-à-dire les mesures de politique générale). Mais les mesures de politique interne (c'est-à-dire les mesures prises en faveur de l'égalité des femmes et des hommes au sein des différents départements ministériels) sont également évoquées.

Le gouvernement se félicite que l'exercice de préparation et de présentation de ce rapport annuel constitue un incitant à son action. Cela résulte notamment du dialogue constructif qu'il permet de nouer avec les membres du Parlement, et plus particulièrement les membres des commissions d'avis en matière d'égalité des femmes et des hommes de la Chambre des représentants et du Sénat.

VERSLAG

van de regering over het beleid dat gevoerd werd overeenkomstig de doelstellingen van de vierde wereldvrouwenconferentie die in 1995 plaatsvond in Peking

(Jaar 2001)

Eerste minister

G. VERHOFSTADT

INLEIDING

Zoals vermeld staat in de vorige verslagen van de regering over het beleid gevoerd overeenkomstig de doelstellingen van de IVe Wereldconferentie voor de Vrouw van september 1995 in Peking, «beheert de eerste minister geen eigen bevoegdheden die verband houden met de prioritaire domeinen van het actieprogramma van de in Peking gehouden IVe Wereldvrouwenconferentie van de Verenigde Naties. Als leider en coördinator van de regeringswerkzaamheden ziet hij, hierin bijgestaan door zijn diensten, nochtans nauwlettend toe op de uitvoering van het regeerakkoord».

Diverse maatregelen die de regering heeft genomen of nog moet nemen om dit akkoord uit te voeren, hebben een rechtstreekse of onrechtstreekse weerslag op de domeinen bedoeld in het actieprogramma van Peking, en dragen bij tot de verwezenlijking van sommige van de strategische doelstellingen die er zijn in vastgelegd. Het gaat met name om maatregelen betreffende de herverdeling van de arbeidstijd en de kwaliteit van de arbeid, de sociale bescherming, het opleidings- en werkgelegenheidsbeleid, de belastinghervorming, het armoedebeleid, de politieke vertegenwoordiging van de vrouwen, de strijd tegen het geweld, of de internationale samenwerking, die specifiek omschreven zijn in de bijdragen van de verschillende ministers aan dit verslag.

Over het algemeen vallen deze zaken onder de aandacht van alle leden van de regering die «de strijd blijft voeren tegen alle vormen van discriminaties», zoals vermeld staat in de federale beleidsverklaring van 9 oktober 2001. De aanneming van de artikelen waarbij de gelijke rechten voor mannen en vrouwen worden ingeschreven in de Grondwet betekent in dit opzicht een aanzienlijke vooruitgang. De voortzetting van die actie is nu al gepland; «In haar streven naar grotere gelijkheid tussen man en vrouw wil de regering een Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen oprichten en een actieplan op gang brengen om het geweld tegen vrouwen te bestrijden», zo

RAPPORT

du gouvernement sur la politique menée conformément aux objectifs de la quatrième conférence mondiale sur les femmes tenue à Pékin en 1995

(Année 2001)

Premier ministre

G. VERHOFSTADT

INTRODUCTION

Comme indiqué dans les précédents rapports du gouvernement sur la politique menée conformément aux objectifs de la IVe Conférence mondiale sur les Femmes tenue à Pékin en septembre 1995, «le Premier ministre ne gère pas de compétences propres qui soient liées aux domaines prioritaires évoqués dans le programme d'action de la IVe Conférence mondiale des Nations unies sur les Femmes, réunie à Pékin. Dans sa fonction de direction et la coordination de l'action gouvernementale, il suit cependant de près, avec le soutien de ses services, la concrétisation de l'accord de gouvernement».

Parmi les diverses mesures qui ont été prises ou sont encore à prendre par le gouvernement en exécution de cet accord, certaines ont des conséquences, directes ou indirectes, dans les domaines visés par le programme d'action de Pékin et contribuent à réaliser certains de ses objectifs stratégiques. Il s'agit notamment des mesures en matière de réaménagement du temps de travail et de qualité du travail, de protection sociale, de politique de formation et d'emploi, de réforme de la fiscalité, de politique en matière de pauvreté, de représentation politique des femmes, de lutte contre la violence ou de coopération internationale, qui sont spécifiquement détaillées dans les contributions des différents ministres au présent rapport.

D'une manière générale, ces questions font l'objet de l'attention de l'ensemble des membres du gouvernement, qui «continue sa lutte contre toutes les formes de discrimination», comme le proclame la déclaration de politique fédérale du 9 octobre 2001. L'adoption des articles qui ont inscrit le droit à l'égalité entre les hommes et les femmes dans la Constitution a, à cet égard, constitué un progrès considérable. La poursuite de cette action est d'ores et déjà prévue, puisque «dans sa volonté de ménager une plus grande égalité entre hommes et femmes, le gouvernement entend créer un Institut pour l'égalité des chances entre hommes et femmes et lancer un plan

heeft de eerste minister in diezelfde verklaring afgekondigd.

Op Europees niveau droeg het jaar 2001 de stempel van het Belgische voorzitterschap, tijdens hetwelk bijzondere aandacht werd besteed aan de ontwikkeling van het Europese sociale model. Het feit dat in de grote economische en sociale beleidslijnen en in het Euromediterrane partnerschap rekening werd gehouden met het gelijkheidsbeginsel tussen mannen en vrouwen en dat de opstelling van een reeks indicatoren inzake loonsongelijkheid tussen mannen en vrouwen werd goedgekeurd, was een grote stap voorwaarts.

Tot slot wordt eraan herinnerd dat verschillende organen en instellingen die onder het toezicht staan van de eerste minister of een subsidie ontvangen die ingeschreven is in de begroting van zijn diensten, maatregelen hebben uitgewerkt die betrekking hebben op de grote domeinen van het actieprogramma van Peking, zoals de strijd tegen het geweld op vrouwen, of het meisje, of de fundamentele rechten van de vrouwen.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en de slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, opgericht in 1995, heeft onder andere als opdracht de strijd tegen de mensenhandel in ons land te stimuleren, te coördineren en de follow-up ervan te verzorgen. Ook al maakt de subsidie aan dat centrum sinds 2001 het voorwerp uit van een procedure van inhouding op de verdeling van de winsten van de Nationale Loterij, blijft het onder het toezicht staan van de eerste minister, terwijl het ook gebonden is aan de minister belast met het Gelijke-kansenbeleid.

Het centrum voert permanent de volgende taken uit:

— Het neemt het secretariaat waar van de Interdepartementale Coördinatiecel ter bestrijding van de mensenhandel. Die cel wordt voorgezeten door de minister van Justitie. Alle ministeriële departementen

d'action de lutte contre la violence à l'encontre des femmes», a précisé le premier ministre dans la même déclaration.

Au niveau européen, enfin, l'année 2001 a évidemment été marquée par la présidence belge, dans le cadre de laquelle une attention particulière a été accordée au développement du modèle social européen. Dans ce contexte, la prise en compte du principe d'égalité hommes/femmes dans les grandes orientations de la politique économique et sociale et dans le partenariat euro-méditerranéen, ainsi que l'approbation de la création d'une liste d'indicateurs sur les inégalités salariales entre les hommes et les femmes ont constitué des avancées remarquées.

On rappellera enfin que différents organismes et institutions qui relèvent du Premier ministre ou reçoivent une subvention inscrite au budget de ses Services, œuvrent régulièrement dans certains des grands domaines du programme d'action de Pékin, tels la lutte contre la violence à l'égard des femmes ou des petites filles ou les droits fondamentaux des femmes.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D3:

éliminer la traite des femmes et aider les femmes victimes de violences liées à la prostitution et à la traite

Créé en 1995, le Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme a notamment pour missions de stimuler, de coordonner et d'assurer le suivi de la politique de lutte contre la traite des êtres humains dans notre pays. Même si, depuis 2001, la subvention audit Centre fait l'objet d'une procédure de prélèvement sur la répartition des bénéfices de la Loterie nationale, celui-ci reste placé sous le contrôle du premier ministre.

Ce Centre accomplit de manière permanente les tâches suivantes:

— il assure le secrétariat de la Cellule interdépartementale de coordination de la politique de lutte contre la traite des êtres humains, qui est présidée par le ministre de la Justice. L'ensemble des départements

en diensten die bij de problematiek betrokken zijn, zijn in de cel vertegenwoordigd. Zij vormt dan ook het ideale forum voor een multidisciplinaire aanpak en een permanente follow-up van de uitvoering en de gevolgde koers;

— Het coördineert de samenwerking tussen de drie gespecialiseerde opvangcentra voor slachtoffers van mensenhandel: PAYOKE (in Antwerpen), PAG-ASA (in Brussel) en SÛRYA (in Luik). Het organiseert op geregelde tijdstippen overlegvergaderingen met deze drie opvangcentra en treedt op als bemiddelaar bij de kabinetten en overheidsbesturen om oplossingen te zoeken voor de problemen die zich voordoen;

— Het kan in rechte optreden uit eigen naam of uit naam van de slachtoffers, bij alle geschillen die betrekking hebben op zijn bevoegdheidsdomein.

Bovendien stelt het centrum jaarlijks een onafhankelijk en openbaar evaluatieverslag op over de evolutie en de resultaten van de strijd tegen de mensenhandel. Dit verslag, met voor de uitgave 2001 als titel «Beeldvorming van de mensenhandel en analyse van de rechtspraak», betekent voor alle veldwerkers een stimulans en een grote steun.

Al deze werkzaamheden vallen zonder twijfel onder de strijd tegen de mensenhandel in het algemeen, maar hebben natuurlijk hun weerslag op de vrouwen die het slachtoffer zijn van een bijzondere vorm van mensenhandel.

G. Participatie en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

De ontwerpen tot hervorming van de Grondwet met betrekking tot de gelijkheid van mannen en vrouwen, ingediend bij het Parlement, werden goedgekeurd. De nieuwe artikelen 10 en 11*bis* van de Grondwet, die bepalingen inhouden betreffende de gelijkheid van mannen en vrouwen, en die de gelijke toegang voor vrouwen tot verkiezingsfuncties en openbare mandaten bevorderen (door met name te zorgen voor een vertegenwoordiging van beide geslachten in de federale regering en de regeringen van gewesten en gemeenschappen en de provinciale en gemeentelijke uitvoeringsorganen) werden aangenomen en bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* (in 2002).

Overeenkomstig deze bepalingen, heeft de Ministerraad wetsontwerpen goedgekeurd waarbij evenveel mannen als vrouwen voorkomen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen op verschillende niveaus; zij zijn thans in onderzoek bij het Parlement.

ministériels et services concernés par la problématique sont représentés dans la cellule qui constitue, dès lors, un forum idéal pour le développement d'une approche multidisciplinaire et pour un suivi permanent de sa mise en œuvre et de son orientation;

— il coordonne la collaboration entre les trois centres d'accueil spécialisés pour les victimes de la traite des êtres humains: PAYOKE (à Anvers), PAG-ASA (à Bruxelles) et SÛRYA (à Liège). Il organise des réunions de concertation régulières entre les trois centres et intervient auprès des cabinets et autorités administratives pour trouver des solutions aux problèmes concrets rencontrés;

— il peut agir en justice, en son nom propre ou au nom des victimes, dans tous les cas de litiges relatifs à son domaine de compétences.

Le centre élabore, en outre, un rapport annuel indépendant et public d'évaluation sur l'évolution et les résultats de la lutte contre la traite des êtres humains. Ce rapport, dont l'édition 2001 s'intitule «Images du phénomène de la traite des êtres humains et analyse de la jurisprudence», donne une impulsion et un soutien important à tous les acteurs de terrain.

Toutes ces actions relèvent certes de la lutte contre la traite des êtres humains en général, mais elles ont évidemment des répercussions sur les femmes, victimes d'une forme particulière de traite des êtres humains.

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures du pouvoir et à la prise de décisions

En matière d'égalité homme-femme, les projets de révision constitutionnelle déposés au Parlement y ont été votés. Les nouveaux articles 10 et 11*bis* de la Constitution, qui portaient des dispositions relatives à l'égalité des femmes et des hommes, et favorisant leur égal accès aux fonctions électives et mandats publics (en assurant notamment une présence équilibrée de représentants de chaque sexe au sein des gouvernements fédéral et des entités fédérées et des organes exécutifs du niveau provincial et communal) ont été adoptés et publiés au *Moniteur belge* (en 2002).

En exécution de ces dispositions, des projets de loi assurant une présence égale des femmes et des hommes sur les listes de candidatures aux élections à divers niveaux ont été approuvés par le Conseil des ministres et ensuite déposés au Parlement.

H. Institutionele mechanismen voor de verbetering van de positie van de vrouw

Strategische doelstelling H3:

naar sekse uitsplitsen van gegevens en informatie verspreiden ten behoeve van planning en evaluatie

De Federale Diensten voor wetenschappelijke, technische en culturele aangelegenheden (DWTC), die zich nu al meer dan tien jaar bezighouden met wetenschappelijk onderzoek naar de gelijkheid van mannen en vrouwen, maken deel uit van de «Diensten van de eerste minister» maar staan onder het gezag van de minister die bevoegd is voor het wetenschappelijk onderzoek. Wij verwijzen dus naar de bijdrage van deze minister aan dit verslag.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling I2:

gelijkheid en non-discriminatie in het recht en in de praktijk verhogen

Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding besteedt ook bijzondere aandacht aan de problematiek van de «fundamentele rechten van de vrouw», en meer in het bijzonder aan de status van de migrantenvrouwen en de onrechtstreekse discriminaties waar zij het slachtoffer van zijn.

Ingevolge de beslissing van de Ministerraad van 6 september 2000, werd het wetsontwerp «tot versterking van de wetgeving tegen het racisme» op 10 september 2001 ingediend bij het Parlement. Het heeft als doel de opdrachten en de bevoegdheden van het centrum uit te breiden met de strijd tegen verschillende vormen van discriminatie. Het doorloopt sedertdien de parlementaire weg.

L. Meisjes

Strategische doelstelling L7:

een einde maken aan geweld tegen meisjes

De rechten van het kind worden hier alleen ter herinnering aangehaald. De subsidie aan het Europees Centrum voor vermiste en seksueel uitgebuite kinderen (ook bekend onder de naam «Child Focus»), die voorheen was ingeschreven op de begroting van de diensten van de eerste minister, maakt sinds 2001 het voorwerp uit van een procedure van inhouding op de verdeling van de winsten van de Nationale Loterij.

H. Mécanismes institutionnels chargés de favoriser la promotion de la femme

Objectif stratégique H3:

produire et diffuser des données et des informations ventilées par sexe aux fins de planification et d'évaluation

Les Services fédéraux des affaires scientifiques, techniques et culturelles (SSTC), qui sont actifs depuis plus de 10 ans en matière de recherches scientifiques sur le thème de l'égalité hommes/femmes, font partie des «Services du premier ministre» mais sont placés sous l'autorité du ministre qui a la Politique scientifique dans ses attributions. Nous renvoyons donc à la contribution dudit ministre au présent rapport.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique I2:

garantir la non-discrimination et l'égalité devant la loi et dans la pratique

Le Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme consacre également une attention spécifique à la problématique des «droits fondamentaux de la femme», plus particulièrement au statut personnel des femmes migrantes et aux discriminations indirectes dont elles sont les victimes.

À la suite de la décision du Conseil des ministres du 6 septembre 2000, le projet de loi «relative au renforcement de la législation contre le racisme», et qui a notamment pour objet d'élargir les missions et compétences du Centre à la lutte contre diverses formes de discrimination, a été déposé au Parlement le 10 septembre 2001. Il poursuit depuis lors son trajet parlementaire.

L. Petites filles

Objectif stratégique L7:

éliminer la violence contre la petite fille

La matière des droits de l'enfant n'est plus citée ici que pour mémoire. En effet, la subvention au Centre européen pour enfants disparus et sexuellement exploités (également dénommé «Child Focus»), qui était auparavant inscrite au budget des Services du premier ministre, fait l'objet depuis 2001 d'une procédure de prélèvement sur la répartition des bénéfices de la Loterie Nationale.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

In de diensten die onder het gezag van de eerste minister zijn geplaatst (kanselarij van de eerste minister en de Diensten van de Vaste Nationale Cultuurpactcommissie) en die in het kader van de «Copernicushervorming» van de federale administratie werden omgevormd tot federale overheidsdienst Kanselarij en algemene diensten worden, niettegenstaande de lopende structuurhervormingen, de maatregelen ter bevordering van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen («positieve acties») verder toegepast zoals dat door de wetgeving is voorgeschreven. Dat is de reden waarom de maatregelen aangegeven in de vorige verslagen actueel blijven.

PERSPECTIEVEN

Zelfs indien de strategische doelstellingen ontsproten uit het actieprogramma van Peking niet rechtstreeks tot de eigen bevoegdheden van de eerste minister behoren, zal deze laatste er toch op toezien dat de verschillende maatregelen van het regeerakkoord die een weerslag hebben op de bedoelde domeinen, behoorlijk worden toegepast. Naast hetgeen reeds werd verwezenlijkt inzake politieke erkenning, zal hij erop toezien dat in het beleid in alle opzichten rekening wordt gehouden met de dimensie geslacht, en dat het vermenigvuldigingseffect van de genomen maatregelen blijft bestaan. Hij zal zich ook inzetten voor een betere en diepere samenwerking en coördinatie tussen de diensten en organisaties die in dit domein werkzaam zijn. De eigenlijke follow-up behoort evenwel tot de bevoegdheid van de minister belast met het Gelijkekansenbeleid.

MESURES POLITIQUES INTERNES

Les services placés sous l'autorité du premier ministre (chancellerie du premier ministre et Services de la Commission nationale permanente du Pacte culturel) qui, dans le cadre de la réforme «Copernic» de l'administration fédérale ont été transformés en Service public fédéral Chancellerie et Services généraux continuent, malgré les réformes de structures en cours, à appliquer en leur sein les mesures en faveur de l'égalité des chances entre hommes et femmes («actions positives») prévues par la législation. C'est ainsi que les mesures indiquées dans les Rapports précédents gardent toute leur actualité en la matière.

PERSPECTIVES

Même si les objectifs stratégiques issus du Programme d'action de Pékin ne relèvent pas directement des compétences propres du premier ministre, celui-ci veillera à la poursuite de la bonne application des différentes mesures de l'accord gouvernemental qui ont un impact sur les domaines visés. Au-delà de ce qui a déjà été réalisé en matière de reconnaissance politique, il vérifiera que la politique tient bien compte de la dimension de genre à tous les égards, et que les mesures prises poursuivent leur effet multiplicateur en la matière. Il s'efforcera enfin d'améliorer et d'approfondir la collaboration et la coordination entre les services et organisations ouvrant dans ce domaine, dont le suivi effectif relève cependant de la compétence de la ministre chargée de la Politique d'égalité des chances.

Vice-eersteminister en minister van Werkgelegenheid

L. ONKELINX

INLEIDING

Volgens de logica van mainstreaming is het normaal dat de acties genomen door minister Onkelinx als minister van Werkgelegenheid nauw verbonden zijn met het beleid dat wordt gevoerd in het kader van de gelijkheid en vice versa. In het gedeelte gelijke kansen worden de maatregelen voorgesteld die genomen werden in het kader van de strijd tegen de loonongelijkheden en de toegang van vrouwen tot de nieuwe technologieën. De maatregelen in het kader van het Nationaal Actieplan voor de Werkgelegenheid en met betrekking tot geweld op het werk worden in dit gedeelte van het verslag voorgesteld.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMATREGELEN

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Borstvoedingspauzes

De sociale partners hebben op 27 november 2001 in de Nationale Arbeidsraad de Collectieve Arbeids-overeenkomst nr. 80 gesloten tot invoering van een recht op borstvoedingspauzes, waarvan de algemeen bindende verklaring werd aangevraagd.

Deze CAO voert in de privé-sector een recht op borstvoedingspauzes in onder de volgende voorwaarden:

— een werknemster die tijdens een werkdag ten minste 4 uur werkt, heeft die dag recht op een half uur pauze voor het geven van borstvoeding of het afkolven van melk; een werknemster die tijdens een werkdag ten minste 7 en een half uur werkt, heeft die dag recht op twee pauzes die zij in één keer of in twee keer kan opnemen;

— het recht op borstvoedingspauzes geldt tot 7 maanden na de geboorte van het kind en kan in uit-

Vice-première ministre et ministre de l'Emploi

L. ONKELINX

INTRODUCTION

Le présent rapport présente les actions menées par la ministre L. Onkelinx en tant que ministre de l'Emploi. Il est évident que, dans une logique de gender mainstreaming qui prévaut dans la pratique, plusieurs politiques développées dans le rapport consacré à la politique de l'égalité sont intimement liées à la politique de l'emploi et vice versa. Des mesures prises dans le cadre de la lutte contre les inégalités salariales ou de l'accès des femmes aux nouvelles technologies seront présentées dans la partie égalité, tandis que les mesures prises dans le cadre du Plan d'action national pour l'emploi et en matière de violence sur les lieux du travail seront présentées dans cette partie de rapport.

ACTIONS MENEES DANS LES DIFFERENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PEKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propres à améliorer la santé des femmes

Pauses d'allaitement

Les partenaires sociaux ont conclu le 27 novembre 2001, au sein du Conseil National du Travail, la Convention Collective de Travail n° 80 visant à l'instauration d'un droit de pause d'allaitement, par laquelle une demande d'obligation générale a été demandée.

Cette CCT introduit le droit à la pause d'allaitement dans le secteur privé aux conditions suivantes:

— une travailleuse qui travaille au moins 4 heures par jour a droit, ce jour, à une pause d'une demi-heure pour allaiter ou tirer son lait; une travailleuse qui travaille au moins 7 heures et demie par jour a droit, ce jour, à deux pauses qu'elle pourra prendre en une ou en deux fois;

— le droit à la pause d'allaitement est valable jusqu'à 7 mois après la naissance de l'enfant et peut

zonderlijke omstandigheden die verband houden met de gezondheidstoestand van het kind met maximum twee maanden worden verlengd;

— de werknemster moet haar werkgever twee maanden vooraf verwittigen van haar voornemen om gebruik te maken van borstvoedingspauzes;

— de werknemster moet met haar werkgever overeenkomen op welke moment(en) van de dag zij de borstvoedingspauze(s) kan nemen; bij gebrek aan akkoord moet(en) de pauze(s) aansluiten op de rusttijden bepaald in het arbeidsreglement;

— de werknemster moet maandelijks aan de hand van een attest of medisch getuigschrift bewijzen dat ze borstvoeding geeft;

— het recht op borstvoedingspauzes waarin de CAO nr. 80 voorziet, bestaat in een schorsing van de arbeidsovereenkomst die als zodanig niet wordt bezoldigd door de werkgever; in de CAO wordt wel voorzien dat de werknemster aanspraak moet kunnen maken op een uitkering ten laste van de sector ziekte- en invaliditeitsverzekering, waarvan de financiering wordt gesolidariseerd.

De CAO nr. 80 tot invoering van een recht op borstvoedingspauzes zal in werking treden op 1 juli 2002.

Deze overeenkomst past in het kader van nationale normen zoals de arbeidswet van 16 maart 1971 en het Algemeen Reglement op de Arbeidsbescherming. Ze past de overeenkomst nr. 183 van de IAO tot herziening van de (herziene) overeenkomst over de bescherming van het moederschap en het Europees sociaal handvest toe.

Het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid zal instaan voor de follow-up van de tenuitvoerlegging van deze nieuwe regelingen met betrekking tot de bescherming van het moederschap en borstvoedingspauzes.

Daarnaast werden er verschillende projecten ondernomen rond de gezondheid van vrouwen op het werk, met name in het kader van de programmatie van het Europees Sociaal Fonds.

Preventie van rugklachten bij het personeel van kindercrèches en kleuterscholen

Dit project ligt in de lijn van de doelstelling van de bescherming van de gezondheid en dus de tewerkstelbaarheid van een bijna volledig vrouwelijke beroeps-categorie.

De bedoeling is het aanleren van bewegingstechnieken die dorso-lumbaire pathologieën kunnen vermijden en de bevordering van het gebruik van materiaal waardoor men de kinderen minder moet opheffen. In 2001 werden 30 theorie- en praktijksessies georganiseerd voor telkens een twaalfstal personen.

être prolongé de 2 mois au maximum en cas de circonstances exceptionnelles ayant des conséquences sur la santé de l'enfant;

— la travailleuse doit prévenir son employeur deux mois à l'avance de son intention de faire usage de son droit à la pause d'allaitement;

— la travailleuse doit convenir avec l'employeur du(des) moment(s) au(x)quel(s) elle peut prendre la (les) pause(s) d'allaitement, au cas où aucun accord n'est trouvé, la(les) pause(s) devra(ont) correspondre avec les périodes de repos prévues dans le règlement de travail;

— la travailleuse devra fournir une attestation médicale mensuelle confirmant qu'elle allaite;

— le droit à la pause d'allaitement qui est prévue dans la CCT n° 80 constitue une suspension de la convention de travail qui n'est pas rémunérée comme telle; il est cependant prévu dans la CCT que la travailleuse peut faire la demande d'une indemnité à charge du secteur de l'assurance maladie-invalidité dont le financement est solidarisé.

La CCT n° 80 sur l'introduction d'un droit à la pause d'allaitement entrera en vigueur le 1er juillet 2002.

Cette convention s'inscrit dans le cadre de normes nationales comme la loi du 16 mars 1971 sur le travail et le Règlement général pour la protection du travail. Elle applique la convention n° 183 de l'O.I.T. révisant la convention (révisée) sur la protection de la maternité et la Charte sociale européenne.

Le Ministère Fédéral Emploi Travail suivra la mise en œuvre de ces nouvelles réglementations en matière de protection de la maternité et de pauses d'allaitement.

Par ailleurs, différents projets ont été entrepris en matière de santé des femmes aux travail, notamment dans le cadre de la programmation du Fonds social européen.

Prévention des lombalgies pour le personnel des crèches et des écoles maternelles

Ce projet s'inscrit dans l'objectif de prévention de la santé et de l'employabilité d'une catégorie professionnelle quasiment uniquement féminine.

Il a pour but d'enseigner des techniques de mouvements corporels susceptibles d'éviter les pathologies dorso-lombaires et de promouvoir l'utilisation de matériel nécessitant moins d'opérations de soulèvement des enfants. Trente séances mêlant théorie et pratique pour une douzaine de personnes ont été organisées en 2001.

Dit project werd in 2000 opgestart met cofinanciering van het Europees Fonds en zal in 2002 worden voortgezet met een reeks soortgelijke sessies, het informeren van de inrichtende machten, of een opleiding voor lesgever (leraars lichamelijke opvoeding) en de evaluatie van vroegere opleidingen.

Gevaarlijke producten

Een project met cofinanciering door het Europees Sociaal Fonds werkt aan een instrument voor de opsporing van risico's inzake gevaarlijke producten, waarbij de nadruk wordt gelegd op de bescherming van het moederschap.

Strategische doelstelling C4:

onderzoek bevorderen en informatie verspreiden betreffende de gezondheid van de vrouw

Stress op het werk

In 2001 werden studies opgestart om de gevolgen van stress te bepalen rekening houdend met de verschillen tussen mannen en vrouwen.

Daarnaast heeft de Hoge Raad voor Preventie en Bescherming op het Werk in 2001 ook verschillende acties ondernomen rond dit thema:

— de colloquia van 12 februari en 21 maart 2001 rond «Stressbestrijding: van diagnose naar collectieve aanpak», die georganiseerd werden door het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid,

— het colloquium van 19 februari 2002 met als onderwerp «Welzijnsbeleving op het werk. Waarheen in België?»,

— beslissing van de Hoge Raad met betrekking tot de Prijs die hij uitreikt. De keuze voor 2002 viel op het thema «stress op het werk».

Gezondheid, veiligheid en stress in de landbouwsector

Dit project met cofinanciering van het Europees Sociaal Fonds is gericht op de bestrijding van arbeidsongevallen, beroepsziekten en stress in de landbouwsector en doet vooral een beroep op de vrouwenorganisaties om de rol van de landbouwster in deze materie te valoriseren.

Het project bestaat uit meerdere luiken:

- a) een onderzoek naar de oorzaken van stress bij landbouwers en landbouwsters;
- b) de opvang van personen die met grote moeilijkheden geconfronteerd worden;

Ce projet, entamé en 2000, a fait l'objet d'un soutien du Fonds social européen et se poursuivra en 2002 par une série de séances du même type, par une information des pouvoirs organisateurs, ou une formation de formateurs (professeurs d'éducation physique) et par une évaluation des sessions de formation antérieures.

Produits dangereux

Un projet cofinancé par le Fonds social européen met au point un outil de dépistage des risques dus aux produits dangereux dans lequel l'accent est mis sur la protection de la maternité.

Objectif stratégique C4:

promouvoir la recherche et diffuser des informations sur la santé des femmes

Stress au travail

Des études ont été entamées en 2001 pour déterminer les effets du stress en prenant en compte la différence de genre.

En outre, le Conseil Supérieur pour la Prévention et la Protection au Travail a également mené plusieurs actions sur ce thème en 2001:

— colloques des 12 février 2001 et 21 mars 2001 sur «la lutte contre le stress; du diagnostic à l'intervention collective» organisés par le Ministère de l'Emploi et du Travail.

— colloque du 19 février 2002 sur la «Perception du bien-être au travail: où va-t-on en Belgique?»

— décision du Conseil Supérieur concernant l'octroi de son Prix. Le choix du thème pour l'année 2002 s'est porté sur le stress au travail.

Santé, sécurité et stress dans le secteur agricole

Ce projet, cofinancé par le Fonds social européen, vise à lutter contre les accidents de travail, les maladies professionnelles et le stress dans le secteur agricole. Il fait largement appel aux organisations féminines pour valoriser le rôle de l'agricultrice en la matière.

Il comporte plusieurs volets:

- a) une recherche sur les causes du stress chez les agriculteurs et agricultrices;
- b) un accueil des personnes qui se trouvent face à des difficultés importantes;

c) informatie geven over de gezondheids- en veiligheidsrisico's die verband houden met het landbouwbedrijf;

d) de ontwikkeling van een informatica-instrument voor de sensibilisatie over de risico's die landbouwers en landbouwsters lopen.

Hantering van zware lasten en het gebruik van beeldschermen

Een onderzoek dat gedurende 2001 en 2002 gevoerd wordt is gewijd aan de gevolgen voor de ondernemingen van de Europese richtlijnen met betrekking tot de hantering van zware lasten en het gebruik van beeldschermen en de omzetting ervan in het Belgisch recht. Een groot aantal vrouwen wordt met deze thema's geconfronteerd.

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

In 2001 werden verschillende acties ondernomen in het raam van de strijd tegen pesterijen op het werk:

— er werd gestart met een onderzoek naar pesterijen en de verschillende gevolgen ervan voor mannen en vrouwen;

— er werden 12 sessies voor (75 personen georganiseerd om de leden van de comités voor preventie en bescherming op het werk te informeren en hen hun ervaringen te laten delen. Aangezien er teveel personen aan wilden deelnemen zullen er in 2002 bijkomende sessies plaatsvinden.

Ook de Hoge Raad voor Preventie en Bescherming op het Werk voerde acties met betrekking tot deze materie:

— onderzoek van de problematiek van het geweld op het werk in ruime zin in een werkgroep;

— voorbereiding van een advies rond een wetsontwerp met betrekking tot de bescherming van werknemers tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk.

Tot slot gaat de Medische Inspectie sinds 2001 in op alle klachten inzake ongewenst seksueel gedrag en pesterijen op het werk. Daarbij wordt er gebruikt gemaakt van de juridische instrumenten die er op dit moment in dit domein voorhanden zijn (de wet rond welzijn op het werk en het doorzenden van de dossiers naar de rechtbanken).

c) une information sur les risques pour la santé et la sécurité liés à l'activité agricole;

d) la mise au point d'un outil informatique de sensibilisation aux risques vécus par les agriculteurs et agricultrices

Manutention des charges lourdes et utilisation des écrans de visualisation.

Une enquête, étalée sur les années 2001 et 2002, s'intéresse aux répercussions pour les entreprises des directives européennes et de leur transposition dans le droit belge en ce qui concerne la manutention des charges lourdes et l'utilisation des écrans de visualisation. Beaucoup de femmes sont concernées par ces thèmes.

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

En matière de lutte contre le harcèlement moral au travail, plusieurs actions ont été entreprises en 2001:

— une recherche a été entamée sur le harcèlement moral et ses conséquences avec une différence hommes/femmes pour ces dernières;

— 12 séances de ± 75 personnes ont été organisées pour informer les membres des Comités pour la prévention et la protection au travail et leur permettre de faire part de leur expérience. Le nombre de personnes désirant participer à ces séances étant trop important, des séances supplémentaires auront lieu en 2002.

En outre, le Conseil supérieur pour la prévention et la protection au travail a également mené des actions en la matière:

— examen de la problématique de la violence au travail au sens large dans un groupe de travail;

— préparation d'un avis au sujet d'un projet d'arrêté royal relatif à la protection des travailleurs contre la violence et le harcèlement moral et sexuel au travail.

Enfin, depuis 2001, l'Inspection Médicale répond à toutes les plaintes en matière de harcèlement sur les lieux du travail en utilisant les outils légaux existants à ce jour (loi sur le Bien-être au travail, et la transmission des dossiers aux tribunaux) dans ce domaine.

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

De strijd tegen de mensenhandel is meer dan ooit een prioriteit voor de regering. Bedrijven die via clandestiene tewerkstelling aan de naleving van de normale arbeidsvoorwaarden ontsnappen of de sociale zekerheidsbijdragen ontduiken, kunnen immers onder de normale marktprijs werken. Ze creëren hierdoor een oneerlijke concurrentie en verdringen hun bonafide concurrenten uiteindelijk van de markt. Bovendien genieten de illegaal tewerkgestelden geen enkele sociale bescherming noch de voordelen die het arbeidsrecht voorziet.

Gezien de sociale inspectiediensten de mensenhandel niet alleen op strafrechtelijk vlak maar ook financieel aanpakken, wordt hun optreden beschouwd als één van de meest effectieve wapens in de strijd tegen de mensenhandel. Na de werkzaamheden van de Parlementaire Onderzoekscommissie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de Senaatssubcommissie «Mensenhandel en Prostitutie», werd in mei 2001 een samenwerkingsprotocol afgesloten inzake mensenhandel tussen de Sociale inspectie van het Ministerie van Sociale Zaken en de Inspectie van de sociale wetten van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

Op basis van dit samenwerkingsprotocol werd een gestructureerde en gecoördineerde werkwijze ontwikkeld om binnen de verschillende gerechtelijke arrondissementen de controles op de illegale tewerkstelling van vreemde arbeidskrachten op te drijven. Deze werkwijze moest ook toelaten dat de verkregen informatie door andere bevoegde diensten (RSZ, Gewesten, Dienst voor Vreemdelingenzaken ...) gebruikt kon worden.

De werkwijze is zo gestructureerd dat er in ieder gerechtelijk arrondissement of regio maandelijks gemiddeld één controleactie uitgevoerd wordt, bij voorkeur in één van de sectoren met een verhoogd risico op mensenhandel, dwz:

- de exotische restaurants;
- de schoonmaakbedrijven;
- de land- & tuinbouwbedrijven;
- de recuperatiebedrijven van lompen;
- de confectieateliers;
- de prostitutiesector.

De samenwerking wordt gecoördineerd door twee nationale coördinatoren (aangeduid in beide departementen). Aan de hand van een vooraf opgestelde planning waken deze coördinatoren over de correcte uitvoering van de geplande acties. Ze vervullen ver-

Objectif stratégique D3:

éliminer la traite des femmes et aider les victimes de violence liées à la prostitution et à la traite des femmes

La lutte contre la traite des êtres humains est plus que jamais une priorité pour le gouvernement. Les entreprises qui, via un travail clandestin, se dérober au respect des conditions normales de travail ou évitent les cotisations à la sécurité sociale, peuvent en effet travailler sous le prix normal du marché. Elles créent ainsi une concurrence déloyale et écartent finalement leurs concurrents sérieux. De plus, les personnes employées illégalement ne bénéficient d'aucune protection sociale ni d'avantages prévus par le droit du travail.

L'intervention des services d'Inspection Sociale est considérée comme l'une des armes les plus efficaces dans la lutte contre la traite des êtres humains parce que les conséquences de leurs actions sont à la fois pénales et financières. C'est pourquoi, après les travaux de la commission d'enquête parlementaire de la Chambre des Représentants et de la sous-commission du Sénat «Traite des êtres humains et Prostitution» sur ce problème, un protocole de coopération en matière de traite des êtres humains, a été conclu en mai 2001 entre l'Inspection sociale du Ministère des Affaires sociales et l'Inspection des lois sociales du Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail.

Sur la base de ce protocole de coopération, une méthode de travail structurée et coordonnée a été développée pour mener, au sein des divers arrondissements judiciaires des contrôles relatifs à l'occupation illégale des ressortissants étrangers. Cette méthode doit également permettre de communiquer l'information obtenue à d'autres services compétents, tels que l'ONSS, l'Office des étrangers, les régions, etc.

Cette méthode est structurée de telle manière que, dans chaque arrondissement judiciaire ou région, en moyenne, une action de contrôle par mois est menée, de préférence dans un des secteurs exposés à la traite des êtres humains, c'est-à-dire:

- les restaurants exotiques;
- les entreprises de nettoyage;
- les entreprises agricoles et horticoles;
- les entreprises de récupération de chiffons;
- les ateliers de confection;
- le secteur de la prostitution.

La coopération est dirigée par deux coordinateurs nationaux, appartenant aux deux services concernés par le protocole. À l'aide d'un planning préétabli, ces coordinateurs veillent à l'exécution correcte des actions prévues. Ils accomplissent diverses tâches: la

schillende taken: het verzamelen van resultaten, het leggen van contacten met de verantwoordelijken van de politie- en gerechtelijke diensten ...

De selectie van de bedrijven die een controlebezoek zullen krijgen wordt gemaakt door de lokale verantwoordelijken van de twee diensten (er vindt overleg plaats met de bevoegde juridische en politiediensten).

Door het afsluiten van het samenwerkingsprotocol zijn de beide inspectiediensten in de meeste gerechtelijke arrondissementen bevoorrechte gesprekspartners geworden bij de aanpak van de mensenhandel. In die hoedanigheid nemen ze deel aan de periodieke overlegvergaderingen tussen het Parket, het Arbeidsauditoraat, de politie- en inspectiediensten.

Na 8 maanden werking van het protocol, dwz van mei tot december 2001, kunnen de volgende resultaten voorgelegd worden:

Aantal gecontroleerde instellingen: 684.

Aantal gecontroleerde personen: 1 942, waarvan 441 zelfstandigen & 1 501 werknemers.

Aantal legaal aangetroffen tewerkgestelde vreemde arbeidskrachten, 700 waarvan 152 vrouwen.

Aantal illegaal aangetroffen tewerkgestelde vreemde arbeidskrachten: 404 waarvan 62 vrouwen.

De inspectiediensten stelden tijdens de controlebezoeken inbreuken vast op het gebied van sociale documenten, illegale tewerkstelling van vreemde werknemers, loonbescherming, loontekort, verhindering van toezicht, andere materies, in totaal 747 inbreuken (1 470 betrokken werknemers).

In absolute cijfers (dwz het aantal illegalen per sector) zijn de horeca (exotische restaurants) en de land- en tuinbouwsector met 34,9 % respectievelijk 33,9 % de voornaamste commerciële sectoren waar illegaal tewerkgestelde vreemde arbeidskrachten worden aangetroffen. De bouw volgt met 13 %. Worden deze cijfers evenwel door toevoeging van een gewichtscoefficiënt (dwz het aantal aangetroffen illegaal tewerkgestelde vreemde arbeidskrachten per sector in verhouding tot het aantal gecontroleerden in die sector) gecorrigeerd dan zijn de sectoren waar het meest illegaal tewerkgestelde vreemde arbeidskrachten worden aangetroffen de bouw (44,2 %), de horeca (11,1 %) en de land- en tuinbouw (9,9 %). Wat de vrouwen betreft, werden de meest gecontroleerde vreemde werknemers in de horeca — exotische restaurants (133 vreemde werknemers, waarvan 37 illegaal tewerkgesteld) en de prostitutie (48 vrouwelijke werknemers, waarvan 12 illegaal tewerkgesteld) aangetroffen.

Hoger vermelde resultaten werden met de beschikbare mankracht en middelen bereikt op basis van één

collecte des résultats et la prise de contacts avec les responsables des services de police et judiciaires concernés par la lutte contre la traite des êtres humains.

La sélection des entreprises dans lesquelles des visites de contrôle auront lieu est décidée par les responsables locaux des deux Inspections après concertation avec les autorités judiciaires et de police.

Par la conclusion du protocole de coopération, les deux services d'inspection sont devenus dans la plupart des arrondissements judiciaires des interlocuteurs privilégiés dans la lutte contre la traite des êtres humains. À ce titre, ils participent à des réunions périodiques de concertation rassemblant le Parquet, l'auditorat du travail et les services de police.

Après une période de 8 mois d'exécution du protocole, c'est-à-dire de mai à décembre 2001, les résultats suivants peuvent être présentés:

Nombre d'établissements contrôlés: 684

Nombre de personnes contrôlées: 1 942, dont 441 indépendants et 1 501 travailleurs.

Nombre de travailleurs étrangers employés légalement: 700 dont 152 femmes.

Nombre de travailleurs étrangers employés illégalement: 404 dont 62 femmes.

Au cours des actions susmentionnées, les 2 services d'inspection ont constaté des infractions dans les matières suivantes: documents sociaux, travail à temps partiel, occupation illégale de travailleurs étrangers, protection de la rémunération, rémunération insuffisante, obstacle au contrôle, autres législations, soit au total 747 infractions (1470 travailleurs concernés).

En chiffres absolus (c'est à dire le nombre de travailleurs occupés illégalement par secteur) l'Horeca — restaurants exotiques (34,9 %) et le secteur de l'agriculture et l'horticulture (33,9 %) sont les secteurs commerciaux principaux où on constate le plus grand nombre de travailleurs d'origine étrangère occupés illégalement. La construction suit avec 13 %. Toutefois, en chiffres relatifs (nombre de travailleurs d'origine étrangère occupés illégalement par rapport au nombre de contrôlés dans ce secteur) les résultats doivent être corrigés comme suit: la construction vient en tête (44,2 %) suivie par l'Horeca (11,1 %) et le secteur «agriculture et l'horticulture» (9,9 %). En ce qui concerne les femmes, la majorité des travailleuses étrangères contrôlées se trouve dans le secteur de l'Horeca — restaurants exotiques (133 travailleuses étrangères, dont 37 occupées illégalement) et celui de la prostitution (48 travailleuses étrangères, dont 12 occupées illégalement).

Les résultats susmentionnés ont été obtenus avec le personnel et les moyens disponibles sur base d'une

controleactie per gerechtelijk arrondissement per maand. Voor alle duidelijkheid, het gaat hier om extra acties boven de normale werking. Dezelfde acties zullen in 2002 verder georganiseerd worden. Afhankelijk van de prioriteit, alsmede van de mankracht en middelen die de regering in de toekomst ter beschikking zou willen stellen, zullen deze cijfers uiteraard evolueren. Bovendien zijn de Sociale Inspectiediensten betrokken bij de oprichting van een centraal informatie- en analysecentrum (IAM) inzake mensenhandel. De opdracht van dit centrum zal erin bestaan alle statistische gegevens die momenteel beschikbaar zijn in de verschillende departementen of diensten, die in deze actief zijn, te centraliseren in één gegevensbank die toegankelijk is voor iedereen. Dit centrum moet voor het einde van het jaar 2002 klaar zijn.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Nationaal Actieplan voor de Werkgelegenheid

Gendergelijkheid bekleedt in het nationaal actieplan een belangrijke plaats. In de aanpak die op alle overheidsniveaus in uitzicht wordt gesteld, bekleedt de gelijkheid van mannen en vrouwen immers een centrale positie, niet enkel als pijler van de werkgelegenheidsstrategie maar ook als transversale doelstelling. Het hoofddoel blijft de stijging van de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad maar er wordt ook gestreefd naar duurzame kwaliteitsbanen. Dit vereist gecoördineerde inspanningen die heel wat tijd in beslag zullen nemen. De federale en gemeenschaps- en gewestoverheden alsook de sociale partners hebben zich ertoe verbonden om een permanente gender screening door te voeren in de tenuitvoerlegging van de maatregelen inzake opleiding, begeleiding en beroepservaring. Op die manier moeten alle in België genomen maatregelen bijdragen tot het optrekken van de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad.

action de contrôle par arrondissement judiciaire par mois. Il s'agit d'actions supplémentaires, en plus des contrôles habituels. Les mêmes types d'actions sont prévus en 2002. En fonction des priorités et des moyens supplémentaires que le gouvernement accepterait de mettre à disposition à l'avenir, le nombre de ces contrôles pourrait évoluer. En outre, les services d'Inspection sociale participent à la création d'un «Centre d'information et d'analyse TEH»: celui-ci aura pour objectif de coordonner et centraliser toutes les données statistiques disponibles actuellement au sein des différents départements ou services actifs dans ce secteur et de constituer une banque de données unique et accessible à tous. Ce centre doit être mis en place avant fin 2002.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits et l'indépendance économiques des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

Plan d'Action National pour l'Emploi

Dans le cadre du plan d'action national (PAN), la dimension d'égalité entre les femmes et les hommes revêt une dimension importante. En effet, selon l'approche envisagée à tous les niveaux de pouvoirs, elle occupe une place centrale non seulement en tant que pilier des stratégies d'emploi, mais également comme objectif transversal. Si l'objectif principal reste bien l'augmentation du taux d'emploi féminin c'est aussi à condition de l'assortir d'emplois durables et de qualité. Ainsi cette dimension implique un travail à long terme et coordonné. Les autorités fédérales, communautaires et régionales ainsi que les partenaires sociaux se sont sur ce point engagés à évaluer en permanence la dimension de genre dans la mise en œuvre des mesures de formation, d'accompagnement et d'expérience professionnelle. De telle manière à ce que l'ensemble des mesures prises en vue d'accroître le taux d'emploi global du Royaume contribue à l'augmentation du taux d'emploi des femmes.

De uitwerking van het NAP en de maatregelen bevestigt de politieke bereidheid om de gendergelijkheid zo zichtbaar mogelijk te maken. Bij het opstellen van dit verslag was het essentieel dat de integratie van de kwaliteit van de arbeid moest gebaseerd zijn op betrouwbare statistische analyses. Daarom werden in alle regio's van het land de statistische gegevens van de overheidsdiensten voor tewerkstelling gespreid per geslacht op basis van een reeks variabelen (geslacht, leeftijd, categorie inzake tewerkstelling, studieniveau, werkloosheidsduur, regio van tewerkstelling).

— De mannelijke werkgelegenheidsgraad ligt nog steeds hoger dan de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad. Niettemin is de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad sedert 1997 tweemaal sneller gestegen dan die van de mannen. In verband met het opleidingsniveau kan worden gesteld dat de mannen een iets lager opleidingsniveau hebben maar dat van de vrouwen daarentegen overstijgt duidelijk het Europees gemiddelde. Op het vlak van het volgen van opleidingen blijkt dat mannen en vrouwen hoe langer hoe meer een gelijkaardige patroon vertonen. Het verschil is eerder leeftijdsgebonden: hoe ouder de werknemers worden, hoe minder ze opleidingen volgen en die tendens is nog meer uitgesproken naarmate hun kwalificatieniveau daalt.

— De vrouwelijke werkloosheidsgraad ligt echter ook nog steeds hoger dan die van de mannen hoewel de kloof tussen beide kleiner wordt. Tussen 1999 en 2001 is de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad gestegen van 45,2 % naar 46,3 % daar waar de werkloosheidsgraad met 1,6 percent is gedaald (van 20,9 % in januari 2001 tot 19,2 % in januari 2002) terwijl de mannelijke werkloosheidsgraad met 0,5 % daalt. In dat verband moet er evenwel op worden gewezen dat het aandeel van de vrouwen hoger ligt in de tewerkstellingsprogramma's dan in de werkloosheid (60 % tegenover 56 %), wat te wijten is aan het feit dat heel wat vrouwen deel uitmaken van de doelgroepen van een aantal tewerkstellingsprogramma's, namelijk de langdurig werklozen.

— Uit een systematische opsplitsing van de gegevens voor mannen en vrouwen komen aanzienlijke regionale verschillen tot uiting. Zo is het verschil qua tewerkstelling tussen mannen en vrouwen kleiner in Brussel. Bovendien is de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad (55-64 jaar) er hoger dan in beide andere gewesten. In 2001 bedroeg de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad in Vlaanderen 54,3 %. Het verschil van zowat 5 percent ten opzichte van de doelstelling van Lissabon (60 % in 2010) zal ongetwijfeld worden weggewerkt wanneer de globale doelstelling van 70 % is bereikt. Die regionale verschillen vervagen vanaf de leeftijd van 40 jaar. Dat betekent dat in Wallonië en Brussel de jonge vrouwen minder actief zijn terwijl dat in Vlaanderen de oudste leeftijdscategorie is. Voor laaggeschoolde vrouwen in België is de kans op een baan beperkter.

L'élaboration du PAN et des mesures confirme la volonté politique de faire ressortir tant que faire se peut la dimension d'égalité des hommes et des femmes. Pratiquement, dans la construction de ce rapport, il était essentiel que l'intégration des notions de qualité de l'emploi soient basées sur des analyses statistiques fiables. C'est pourquoi, les données statistiques des services publics d'emploi sont ventilées par sexe et croisent de nombreuses variables (sexe, âge, catégorie d'emploi, niveaux d'étude, durée d'inoccupation, bassin d'emploi).

— Ainsi, le taux d'emploi des hommes reste toujours supérieur à celui des femmes. Néanmoins depuis 1997, le taux d'emploi des femmes a augmenté presque deux fois plus vite que celui des hommes. Par rapport à la formation, si les hommes sont un peu moins bien formés, les femmes, par contre, ont un niveau de formation nettement supérieur à la moyenne européenne. Le comportement global en matière de participation à la formation montre désormais une ressemblance de plus en plus forte entre les hommes et les femmes. La différence de comportement est plutôt liée à l'âge: plus l'âge des travailleurs augmente, plus leur participation à la formation diminue et ceci, d'autant plus que leur niveau de qualification est faible.

— Toutefois, le taux de chômage des femmes est aussi toujours plus élevé que celui des hommes même si l'écart entre les deux se réduit. Entre 1999 et 2001, le taux d'emploi féminin progresse de 45,2 % à 46,3 % alors que le taux de chômage diminue de 1,6 point de pourcentage (étant de 20,9 % en janvier 2001 pour atteindre un taux de 19,2 % en janvier 2002) contre une diminution de 0,5 point de pourcentage pour les hommes. A cet égard, il convient tout de même de relever que les femmes sont représentées dans les programmes pour l'emploi dans une proportion supérieure à leur part dans le chômage (60 % contre 56 %), ce qui est une conséquence de la part importante des femmes dans le groupe cible visé par certains programmes pour l'emploi, à savoir les chômeurs de longue durée.

— Mais il faut ajouter qu'une répartition systématique entre les hommes et les femmes met en évidence des différences régionales. Ainsi, l'écart entre l'emploi des femmes et des hommes est moindre à Bruxelles. Par ailleurs, le taux d'emploi des femmes de 55-64 ans y est supérieur à celui constaté dans les deux autres régions. En Flandre, le taux d'emploi des femmes a atteint 54,3 % en 2001. L'écart d'environ 5 points de pourcentage qui subsiste par rapport à l'objectif de Lisbonne (60 % en 2010) peut certainement être comblé si l'objectif global de 70 % est atteint. Ces différences régionales s'estompent à partir de l'âge de 40 ans. Cela signifie qu'en Wallonie et à Bruxelles, ce sont les femmes jeunes qui sont moins actives tandis que ce sont les plus âgées en Flandre. Pour les femmes moins qualifiées, la probabilité d'occuper un emploi est plus faible en Belgique.

De Startbaanovereenkomst

De doelstelling van de Startbaanovereenkomst bestaat erin de jongeren de kans te geven om een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt binnen zes maanden nadat ze de school hebben verlaten. Het is de bedoeling dat de jongeren niet in de langdurige werkloosheid terechtkomen en hun schoolopleiding vervolmaken met het oog op een beroepskwalificatie die onontbeerlijk is voor een duurzame inschakeling op de arbeidsmarkt. Ook al is deze maatregel niet specifiek op de vrouwen gericht, toch worden zij er rechtstreeks bij betrokken.

Ondanks het groot aantal betrokken jongeren, moet er worden op gewezen dat er een aantal lacunes werden vastgesteld, inzonderheid wat betreft de positie van de laag geschoolde jongeren en meer in het bijzonder de vrouwen (ook al groeien beide groepen evenredig). In mei 2001 bedraagt het totaal aantal (afgesloten en lopende) startbaanovereenkomsten 49 988 mannen (56,6 %) tegenover 38 325 vrouwen (43,4 %). De situatie lijkt dus te verbeteren en opnieuw in evenwicht te raken. Wanneer men die resultaten opsplijst, kan worden vastgesteld dat er nog inspanningen moeten worden geleverd. Uit de opsplitsing tussen laaggeschoolde en gekwalificeerde mannen en vrouwen komen grotere verschillen naar voren. Bij de laaggeschoolden is de kloof het grootst, namelijk 64,6 % van de mannen tegenover 35,3 % van de vrouwen. Het verschil tussen gekwalificeerde mannen en vrouwen is het kleinst (52,6 % tegenover 47,4 %).

PWA (Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen)

De oprichting van plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen in de gemeenten of in een groep gemeenten heeft tot doel te voldoen aan de vraag naar een aantal activiteiten die in de normale arbeidscircuits niet worden uitgevoerd en die met deze laatste ook niet concurreren. Anderzijds dienen de PWA's ook te voldoen aan de vraag naar werk van de volledig uitkeringsgerechtigd langdurig werklozen, de bestaansminimumtrekkers en sommige categorieën van sociale bijstandgenieters die moeilijk toegang tot het arbeidsproces vinden. Deze maatregel doelt dus ook op de vrouwen want via de aanpak van een aantal specifieke sectoren wordt het probleem erkend en wordt de doorstroming naar het arbeidsproces op lange termijn versoepeld. Op die wijze wordt een grote groep vrouwen bereikt die door een gebrek aan opleiding over weinig kansen op de arbeidsmarkt beschikken. Onder de personen die activiteiten verrichten in de PWA's zijn er in 2001 3 146 vrouwen (83,5 %) en 6 213 mannen (16,5 %). Uit de andere factoren zoals de locatie of de leeftijd valt geen relevante informatie te putten. Wanneer er echter rekening wordt gehouden met de gezinscategorieën, kan worden vastgesteld dat de verschillen tussen mannen

Convention Premier Emploi

L'objectif de la Convention de premier emploi (CPE) est de permettre aux jeunes de s'insérer dans le marché du travail dans les six mois suivant la fin de leurs études. La poursuite de cette ambition doit ainsi permettre aux jeunes d'éviter l'enlèvement dans le chômage et de parfaire leur qualification scolaire pour une qualification professionnelle indispensable à leur insertion durable sur le marché de l'emploi. Même si cette mesure n'est pas destinée aux femmes en particulier, elle touche celles-ci directement.

En effet, malgré le nombre important de jeunes concernés, quelques carences ont été constatées, notamment des faiblesses concernant la place prise par les jeunes moins qualifiés et justement les femmes (même si ces deux groupes augmentent proportionnellement). Ainsi pour le mois de mai 2001, le cumul (contrat en cours et finis) des CPE s'élève à 49 988 hommes (56,6 %) pour 38 325 femmes (43,4 %). La situation semble donc s'améliorer et se rééquilibrer. Toutefois, il reste encore des efforts à fournir lorsqu'on séquentialise ces résultats. Ainsi avec la répartition entre hommes et femmes peu qualifiées et qualifiées, des écarts plus importants apparaissent. C'est dans la répartition des peu qualifiés que l'écart se creuse, les rapports sont de l'ordre de 64,6 % d'hommes contre 35,3 % de femmes. La répartition entre les hommes et les femmes qualifiées est la plus réduite (52,6 % contre 47,4 %).

Agences Locales pour l'Emploi

La création d'agences locales pour l'emploi dans les communes ou groupe de communes a pour objet de satisfaire, d'une part, la demande d'un certain nombre d'activités non rencontrées par les circuits de travail réguliers et qui ne sont pas en concurrence avec ceux-ci et, d'autre part, la demande d'emploi de la part des chômeurs complets indemnisés de longue durée, des minimexés et de certains bénéficiaires de l'aide sociale, qui trouvent difficilement une place sur le marché du travail. Cette politique concerne donc aussi les femmes, car en s'attaquant à ces secteurs cloisonnés, on donne une certaine reconnaissance et on facilite la transition vers le monde du travail à long terme. De ce fait, on touche une proportion importante de femmes défavorisées notamment par un manque de formation. Ainsi pour 2001, 31 467 des personnes prestant des activités en ALE sont des femmes (83,5 %) contre 6 213 hommes (16,5 %). Les autres facteurs comme le lieu ou l'âge ne donnent pas de renseignement supplémentaire pertinent. Par contre, si l'on prend en compte les catégories familiales, les différences entre les hommes et les femmes s'accroissent ou varient. En 2001, pour les cohabitants ayant charge de famille, il y avait 3 387 hommes pour

en vrouwen duidelijker worden of variëren. In de categorie samenwonenden met gezin ten laste bedroeg de verhouding in 2001 3 387 mannen tegenover 10 092 vrouwen, voor de alleenstaanden was dat 70,7 % vrouwen tegenover 28,3 % mannen. Tenslotte in de categorie samenwonenden zonder gezin ten laste waren er 17 683 vrouwen (92,7 %) tegenover slechts 1 400 mannen (7,3 %).

Via de voortzetting van deze maatregel wordt dus de inschakeling van de vrouwen in een arbeidscircuit beoogd.

Ontwerp van wet tot omzetting van de richtlijn 99/70/EG van 28 juni 1999 betreffende de door het EVV, de Unice en het CEEP gesloten raamovereenkomst inzake arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd

De Europese raamovereenkomst inzake arbeidsovereenkomsten voor bepaalde tijd wil de kwaliteit van de arbeid voor bepaalde tijd verbeteren door het principe van non-discriminatie in te voeren en een kader vast te leggen om misbruiken te voorkomen die zouden voortvloeien uit het gebruik van opeenvolgende contracten voor een bepaalde tijd.

Hoewel de Belgische wetgeving grotendeels conform is met de bepalingen van de richtlijn, diende toch een wetsontwerp te worden opgesteld om volledig uitwerking te geven aan deze richtlijn. Dit wetsontwerp werd voorgelegd aan het advies van de Nationale Arbeidsraad en de Raad van State. Deze laatste bracht zijn advies uit op 6 december 2001, zodat het wetsontwerp in de loop van 2002 aan het parlement ter beraadslaging zal kunnen worden voorgelegd.

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

Bestrijding van de werkloosheidsvallen

Sedert een aantal jaren streven de Belgische overheden naar een beleid afgestemd op een structurele verlaging op de fiscale en de parafiscale niveaus van de indirecte arbeidskosten. Om de risico's inzake werkloosheidsvallen te verlagen werden reeds een aantal maatregelen genomen waarbij de kloof tussen inkomsten uit arbeid en de sociale uitkering vergroot werd.

De maatregelen met betrekking tot de structuur van de arbeidsmarkt sluiten aan bij een strategie die gericht is op de tewerkstelling van de zwakste groepen, namelijk de werknemers met de laagste lonen en

10 092 femmes. Pour les isolés, le ratio est de 70,7 % de femmes pour 28,3% d'hommes. Enfin, il y avait 17 683 femmes (92,7 %), cohabitants sans charge de famille pour seulement 1 400 hommes (7,3 %).

La poursuite de cette politique tend donc à favoriser l'insertion des femmes dans un circuit de travail.

Projet de loi de transposition de la directive 99/70/EG du 28 juin 1999 concernant la convention cadre passée entre le EVV, l'Unice et le CEEP en matière de contrats de travail à durée déterminée

La convention cadre européenne en matière de contrats de travail à durée déterminée veut améliorer la qualité du travail à durée déterminée en introduisant le principe de non-discrimination et en fixant un cadre afin de prévenir les abus qui pourraient intervenir lors de l'utilisation de plusieurs contrats à durée déterminée successifs.

Bien que la législation belge soit en grande partie conforme aux dispositions de la directive, il était malgré tout nécessaire d'élaborer un projet de loi afin de permettre une application complète de cette directive. Ce projet de loi a été soumis à l'avis du Conseil National du Travail. Celui-ci a rendu son avis le 6 décembre 2001 de sorte que le projet de loi pourra être présenté au Parlement dans le courant de l'année 2002.

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie

Lutte contre les pièges à l'emploi

Depuis plusieurs années déjà, les autorités belges poursuivent une politique de réduction structurelle aux niveaux fiscal et parafiscal du coût indirect du travail. Diverses mesures ont été prises pour limiter les risques de pièges à l'emploi en élargissant l'écart entre les revenus du travail et l'allocation sociale.

Au regard de notre structure du marché de l'emploi, les mesures adoptées en la matière s'inscrivent dans une stratégie qui vise à encourager l'emploi des groupes les plus fragilisés, à savoir les

de oudere werknemers. Gelet op de hardnekkige loonkloof tussen mannen en vrouwen kan worden gesteld dat deze beleidskoers de vrouwen bevoordeelt.

In die optiek werden reeds een aantal maatregelen getroffen die gericht zijn op een betere inzetbaarheid van de vrouwen. De premie van 743,7 euro die wordt toegekend aan alleenstaande langdurige werklozen met kind(eren) is voornamelijk voor vrouwen bestemd. Hetzelfde geldt voor de maatregel tot behoud van verhoogd kindergeld in geval van werkhervatting. De vermindering van de persoonlijke bijdragen inzake sociale zekerheid voor de lage lonen en de invoering van het belastingskrediet terugbetaalbaar aan de lage lonen hebben een positief effect op de vrouwelijke werkgelegenheidsgraad.

In de optiek van de bestrijding van de werkloosheidsvallen moet echter worden gewezen op de ondervertegenwoordiging van de vrouwen in het stelsel van het betaald educatief verlof. Die maatregel strekt tot de maatschappelijke bevordering van werknemers uit de privé-sector door het verlichten van de lasten en vermoeidheid van de werknemers die, naast hun beroepsactiviteit, bepaalde opleidingen volgen. Op die wijze kunnen een aantal maatschappelijke ongelijkheden worden weggewerkt ten aanzien van de werknemers die niet gestudeerd hebben en kan de integratie van een aantal werknemerscategorieën zoals bijvoorbeeld de vrouwen worden bevorderd. De vrouwen zijn in dit stelsel echter ondervertegenwoordigd. Hoewel de cijfers nog onvolledig zijn voor 1999-2000, bedraagt de verhouding tussen mannen en vrouwen 21884 mannen tegenover 8427 vrouwen. Het staat niet vast dat de reden enkel schuilt in het feit dat de reglementering de deeltijdse werknemers uitsluit (heel wat vrouwen werken deeltijds). Het zou eerder een algemeen gevolg zijn waardoor de rol van de vrouw in het gezin opnieuw moet worden bekeken.

Het interprofessioneel akkoord van 22 december 2000

In het kader van hetzelfde interprofessioneel akkoord worden maatregelen genomen voor de permanente opleiding van de werknemers en in het bijzonder voor diegenen die in een zwakke positie verkeren op de arbeidsmarkt. Er worden eveneens maatregelen genomen voor de risicogroepen alsook een uitbreiding van het educatief verlof. Hiervan kunnen ook de vrouwen gebruik maken vooral als hun opleiding beperkt is. In sommige gevallen kunnen de maatregelen in het bijzonder gericht zijn op diegenen die afwezig geweest zijn op de arbeidsmarkt (meestal wegens gezinslasten) en die opnieuw

personnes qui disposent des salaires les plus bas et les personnes plus âgées.

Etant donné un écart salarial subsistant entre les hommes et les femmes, cette politique favorise aussi les femmes. Dans cette optique plusieurs mesures ont, en outre, été prises pour améliorer l'employabilité des femmes. Ainsi, la prime de 743,7? accordée aux parents célibataires chômeurs de longue durée s'adresse majoritairement aux femmes. Il en va de même pour la mesure qui prévoit le maintien des allocations familiales majorées en cas de reprise de travail. La réduction des cotisations personnelles de sécurité sociale pour les bas salaires et l'instauration du crédit d'impôt remboursable sur les bas salaires génèrent des effets positifs sur le taux d'emploi des femmes.

Corollairement, il faut à signaler dans cette optique de lutte contre les pièges à l'emploi une sous-représentation des femmes dans le système de congé-éducation payé. Cette mesure a pour but la promotion sociale des travailleurs engagés dans le secteur privé. Elle vise à alléger les charges et fatigues supportées par les travailleurs qui, en plus de leur travail, font l'effort de suivre certaines formations. De ce fait, elle peut permettre de corriger certaines inégalités sociales pour des travailleurs qui n'ont pu faire des études et de favoriser l'intégration de certaines catégories de travailleurs comme les femmes. Or, les femmes sont sous-représentées parmi les utilisateurs de ce régime. Bien que les chiffres soient encore incomplets pour l'exercice 1999-2000, la répartition homme-femme se présente comme suit: 21 884 hommes pour 8 427 femmes (1999-2000). Il serait donc utile qu'une étude puisse déterminer la cause de cette sous-représentation, car il n'est pas établi que seule la réglementation qui exclut les temps partiels (où l'on constate un nombre important de femmes) pourrait en être la cause. Il s'agirait bien plutôt d'une conséquence plus générale qui remonte au questionnement du rôle de la femme dans la famille.

Accord interprofessionnel du 22 décembre 2000

Dans le cadre de l'accord interprofessionnel, des mesures sont prises en faveur de la formation permanente des travailleurs et tout spécialement à l'égard de ceux qui peuvent être fragilisés sur le marché du travail. Des mesures sont également prises en faveur des groupes à risque ainsi qu'un élargissement du congé-éducation. Ici aussi, les femmes peuvent en bénéficier surtout si leur formation est réduite. Dans certains cas, les mesures peuvent s'adresser particulièrement à celles qui ont été absentes du marché du travail (la plupart du temps en raison de charges familiales) et qui désirent ou doivent travailler à nouveau.

wensen of moeten werken. Deze maatregelen belangen uiteraard andere categorieën werknemers aan en het is dus onrechtstreeks dat de vrouwen kunnen betrokken zijn. Dit is ook een teken van een normalisering van het beroepsleven van de vrouwen. Uit een overzicht dat werd opgemaakt op 1 april 2002 is gebleken dat de meeste paritaire comités dergelijke collectieve overeenkomsten hebben gesloten die, door een specifieke bijdrage en de aanmoediging van de regering, een beroep doen op de prestaties van de sectorale bestaansfondsen in het kader van initiatieven inzake opleiding en tewerkstelling.

Wat betreft de strijd tegen de loonongelijkheden en de toegang van vrouwen tot de nieuwe technologieën, werden in 2001 twee projecten met cofinanciering van het Europees Sociaal Fonds gelanceerd. De beschrijving ervan is terug te vinden in het gedeelte van het verslag dat gewijd is aan het gelijkheidsbeleid.

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

In de periode 1999-2001 heeft het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid een ESF-project genaamd Quo vadis uitgewerkt. Dit grootschalig tewerkstellingsproject had als doel de seksesegregatie te doorbreken in verschillende traditionele mannenfuncties en -beroepen en de vraag en het aanbod op de arbeidsmarkt beter op elkaar afstemmen. Hiertoe werden meer dan 150 langdurige vooral laaggeschoolde werkloze vrouwen omgeschoold en begeleid in arbeidsmarktgerichte typisch mannelijke functies.

Het project werd mede door de intense samenwerking met de federale sectorale vormingsinstellingen een succes. 82 % van de vrouwen die een opleiding volgde, vond werk en 72 % vond werk in een typisch mannelijke functie. Ook de bedrijven en de sectoren zagen hun inspanningen beloond: dankzij dit project vonden zij de nodige technisch opgeleide arbeidskrachten, de aangeworven vrouwen zorgen voor een rendementstijging en een kwalitatief beter eindproduct en meer vrouwen op de werkvloer bevorderen de werksfeer.

Quo Vadis heeft vanuit deze praktijkervaringen enkele kritische succesfactoren en aanbevelingen voor het welslagen van dergelijke projecten op papier gezet. Het eindresultaat is vertaald in een handleiding die dient als een praktisch en inspirerend instrument voor de sociale partners, begeleidings-, opleidings-, en tewerkstellingsinstellingen en HRM-verantwoordelijken die de omscholing en inschake-

Ces mesures intéressent évidemment d'autres catégories de travailleurs et c'est donc indirectement que les femmes peuvent être concernées. C'est là aussi l'indice d'une normalisation de la vie professionnelle des femmes. D'un relevé effectué le 1er avril 2002, il est apparu que la plupart des commissions paritaires ont conclu de telles conventions collectives qui, par une cotisation spécifique et l'encouragement gouvernemental, font appel aux prestations des fonds sectoriels d'existence dans le cadre d'initiatives de formation et d'emploi.

Pour ce qui concerne la lutte contre les inégalités salariales et l'accès des femmes aux nouvelles technologies, deux projets cofinancés par le Fonds social européen ont été lancés en 2001. Leur description complète se trouve dans la partie du rapport consacré à la politique d'égalité des chances

Objectif stratégique F5 :

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi

Durant la période 1999-2001, le Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail a mené un projet, cofinancé par le Fonds social européen, nommé Quo Vadis. Ce projet à grande échelle avait pour objectif de mettre à mal les idées stéréotypées sur les rôles des femmes et des hommes au travail et de faire mieux correspondre l'offre et la demande sur le marché du travail. Plus de 150 femmes, essentiellement chômeuses de longue durée et peu qualifiées, ont été formées et accompagnées pour leur permettre à terme d'exercer des fonctions typiquement masculines en vue d'intégrer le marché du travail.

Ce projet a été un succès notamment grâce à la collaboration des instituts de formation sectoriels fédéraux. 82 % des femmes ont trouvé un emploi et 72% d'entre elles dans une fonction typiquement masculine. Les entreprises et les secteurs ont également vu leurs efforts récompensés : grâce à ce projet ils ont trouvé la nécessaire main-d'œuvre formée techniquement, les femmes engagées ont participé à l'augmentation du rendement et à l'amélioration qualitative du produit final, enfin l'augmentation du nombre de femmes sur les lieux de travail a favorisé l'amélioration de l'atmosphère de travail.

Quo Vadis a permis d'identifier quelques facteurs de succès critiques, élaborés à partir des expériences pratiques. Des recommandations qui pourront servir à d'autres projets similaires ont également été émises. Le résultat final du projet consiste en un manuel qui servira d'instrument pratique et d'inspiration pour les partenaires sociaux, les organismes d'orientation, de formation et d'emploi et les professionnels de la GRH

ling van vrouwen in mannenfuncties en -beroepen willen realiseren.

Strategische doelstelling F6:

harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin van vrouwen en mannen bevorderen

Verzoening van werkgelegenheid en kwaliteit van het leven (wet van 10 augustus 2001)

Op 10 augustus 2001 werd de wet betreffende de verzoening van werkgelegenheid en kwaliteit van het leven aangenomen. Deze wet bevat een aantal maatregelen die tot doel hebben om de combinatie tussen arbeid en privé-leven te vergemakkelijken:

— Algemene arbeidsduurvermindering tot 38 uren per week

Met ingang van 1 januari 2003 wordt de wekelijkse arbeidsduur verplicht op 38 uur per week gebracht voor alle voltijdse werknemers die onder het toepassingsgebied vallen van de regels inzake arbeidsduur van de Arbeidswet van 16 maart 1971.

Tevens wordt voorzien in een financiële stimulans voor de ondernemingen die vóór die datum via conventionele weg reeds de wekelijkse arbeidsduur zouden hebben verminderd tot 38 uur per week. Deze financiële stimulans bestaat uit een eenmalige vermindering van werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid per werknemer waarop de arbeidsduurvermindering tot 38 uur per week betrekking heeft. De hoogte van de bijdragevermindering hangt af van het kwartaal waarin de arbeidsduurvermindering in werking treedt (dit moet in elk geval plaatsvinden vóór datum van 1 januari 2003).

— Collectieve arbeidsduurvermindering onder 38 uren per week en vierdagenweek

De bestaande systemen van collectieve arbeidsduurvermindering en vierdagenweek en bijdrageverminderingen voor arbeidsduurverminderingen worden afgeschaft en vervangen door één enkele maatregel inzake collectieve arbeidsduurvermindering, die tot doel heeft om de ondernemingen uit de privé-sector aan te zetten vrijwillig de wekelijkse arbeidsduur te verminderen onder de 38 uur per week via de toekenning van specifieke en aanzienlijke verminderingen van de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid.

Een eerste bijdragevermindering wordt, ter ondersteuning van de reorganisatie van het werk in de onderneming, toegekend naar aanleiding van de eigenlijke invoering van het stelsel van collectieve arbeids-

qui désirent réaliser la formation et l'intégration des femmes dans des fonctions et des métiers masculins.

Objectif stratégique F6:

permettre aux hommes et aux femmes de concilier responsabilités familiales et responsabilités professionnelles

Conciliation entre l'emploi et la qualité de la vie (loi du 10 août 2001)

La loi concernant la conciliation entre l'emploi et la qualité de la vie a été adoptée le 10 août 2001. Cette loi contient un certain nombre de mesures qui ont pour objectif de faciliter la conciliation entre la vie privée et la vie professionnelle.

— Diminution générale du temps de travail à 38 heures par semaine

À partir du 1er janvier 2003, le temps de travail légal obligatoire sera ramené à 38 heures par semaine pour tous les travailleurs à temps plein qui entrent dans la cadre d'application des règles concernant la durée du travail de la Loi du Travail du 16 mars 1971.

En outre, des stimulants financiers sont prévus pour les entreprises qui réduiraient déjà le temps de travail à 38 heures par semaines par le biais de conventions, avant la date prévue. Cette stimulation financière consisterait en une diminution unique des cotisations patronales pour la sécurité sociale par travailleur auquel la diminution à 38 heures par semaine est appliquée. L'importance de la diminution de la cotisation patronale dépend du trimestre au cours duquel la diminution du temps de travail intervient (qui devra dans tous les cas avoir lieu avant la date du 1er janvier 2003).

— Diminution collective du temps de travail à moins de 38 heures par semaine et semaine de quatre jours

Les systèmes actuels de diminution collective du temps de travail, de semaine de quatre jours et les contributions à la diminution du temps de travail sont supprimés et remplacés par une mesure unique en matière de diminution collective du temps de travail qui a pour objectif d'inciter les entreprises du secteur privé à diminuer le temps de travail hebdomadaire à moins de 38 heures par semaine par l'attribution de diminutions spécifiques et appréciables des cotisations patronales de la sécurité sociale.

Un premier incitant consiste en l'attribution d'une aide à la réorganisation du travail dans l'entreprise sur la base de l'introduction en son sein d'un système propre de diminution collective du temps de travail. Il

duurvermindering. Het gaat hier om een eenmalige aanpassingspremie onder de vorm van een bijdragevermindering ten belope van 800 EUR per betrokkene werknemer en per volledig uur vermindering van de wekelijkse arbeidsduur onder de 38 uur per week.

Verder kan ook een bijdragevermindering worden toegekend onder de vorm van een structurele premie, die gekoppeld is aan het behoud van het stelsel van collectieve arbeidsduurvermindering dat heeft aanleiding gegeven tot de toekenning van voormelde eenmalige aanpassingspremie. Deze structurele premie moet toelaten de stabiliteit en het duurzaam karakter van de overeengekomen regeling van arbeidsduurvermindering te waarborgen en wordt toegekend per betrokken werknemer en per kwartaal. De werkgever kan deze structurele premie genieten gedurende een periode van 10 jaar, op voorwaarde dat het stelsel van arbeidsduurvermindering wordt ingevoerd vóór 1 april 2006.

Tot slot wordt ook voorzien in de toekenning van een eenmalige bijdragevermindering in geval van invoering van de vierdagenweek in een onderneming (het moet hier gaan om een arbeidsregeling waarbij de wekelijkse arbeidsduur wordt gespreid hetzij over vier werkdagen per week, hetzij over vijf werkdagen per week, maar dan in een stelsel met drie volledige en twee halve werkdagen). Voormelde bijdragevermindering bedraagt 400 EUR per voltijdse werknemer waarop de vierdagenweek betrekking heeft.

— Hervorming van het stelsel van loopbaanonderbreking: overgangsmaatregelen

In de privé-sector wordt met ingang van 1 januari 2002 het vroegere stelsel van loopbaanonderbreking vervangen door het nieuwe systeem inzake tijdskrediet, waarvan de voorwaarden door de sociale partners werden vastgelegd in de CAO nr. 77bis van 19 december 2001 (zie verder).

Om de vlotte overgang tussen beide systemen te waarborgen en de rechten te vrijwaren van de werknemers die onder het oude stelsel van loopbaanonderbreking reeds een aanvraag hebben ingediend of een loopbaanonderbreking genieten, werden een reeks overgangsmaatregelen vastgesteld in de hierboven vernoemde wet van 10 augustus 2001 betreffende de verzoening van werkgelegenheid en kwaliteit van het leven.

Daarnaast werd ook de verplichting tot vervanging van een werknemer in loopbaanonderbreking door een volledig uitkeringsgerechtigde werkloze afgeschaft en werden de uitkeringen voor loopbaanonderbreking opgetrokken.

s'agit dans ce cas d'une prime d'adaptation unique sous la forme d'une réduction de cotisation d'un montant de 800 EUR par travailleur concerné et par une diminution d'heure de travail complète du temps de travail hebdomadaire sous les 38 heures par semaine.

Ensuite, une diminution de cotisation pourra également être attribuée sous la forme d'une prime structurelle qui sera couplée au maintien du système de diminution collective du temps de travail qui avait déjà donné lieu à l'attribution de la prime d'adaptation unique susmentionnée. Cette prime structurelle doit permettre de garantir la stabilité et le caractère durable du règlement conclu en matière de diminution collective du temps de travail et sera attribuée par travailleur et par trimestre. L'employeur pourra jouir de cette prime structurelle durant une période de 10 ans à condition que le système de diminution du temps de travail soit mis en œuvre avant le 1er avril 2006.

Enfin, l'attribution d'une réduction de cotisation unique est également prévue dans le cas de l'instauration de la semaine de quatre jours dans l'entreprise (il doit s'agir dans ce cas d'un règlement de travail par lequel le temps du travail hebdomadaire est divisé soit en quatre jours de travail par semaine soit en cinq jours de travail par semaine mais dans ce cas, suivant un système de trois jours de travail complets et deux demi-jours). La réduction de cotisation prévue est de 400 EUR par travailleur à temps plein auquel le système de la semaine de quatre jours est d'application.

— Réforme du système d'interruption de carrière: mesures transitoires

À partir du 1er janvier 2002, l'ancien système d'interruption de carrière sera remplacé dans le secteur privé par un nouveau système de «crédit temps» pour lequel les partenaires sociaux ont établi les avantages dans la CCT n° 77bis du 19 décembre 2001 (voir plus loin).

Afin de garantir une transition rapide entre les deux systèmes et de préserver les droits des travailleurs qui ont introduit une demande ou jouissent d'une interruption de carrière dans le cadre de l'ancien système, une série de mesures de transition ont été établies dans la loi précitée du 10 août 2001 concernant la conciliation de l'emploi et la qualité de la vie.

En outre, l'obligation de remplacement d'un travailleur en interruption de carrière par un chômeur complet indemnisé a été supprimée et les allocations à l'interruption de carrière ont été augmentées.

— Uitbreiding van het vaderschapsverlof en adoptieverlof

Met ingang van 1 juli 2002 wordt het recht voor mannelijke werknemers om van het werk afwezig te blijven ter gelegenheid van de geboorte van een kind waarvan de afstamming langs zijn zijde vaststaat opgetrokken van drie naar tien dagen afwezigheid. Deze tien dagen vaderschapsverlof zullen door de werknemer vrij mogen worden gekozen binnen een periode van dertig dagen te rekenen vanaf de dag van de bevalling.

Gedurende de eerste drie dagen van het vaderschapsverlof zal de werknemer het behoud van zijn loon genieten ten laste van zijn werkgever. Gedurende de volgende zeven dagen zal de werknemer een socialezekerheidsuitkering genieten, waarvan het bedrag nog bij koninklijk besluit moet worden bepaald en die de werknemer zal worden uitbetaald in het raam van de verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen.

De uitbreiding van het vaderschapsverlof kadert in een filosofie van betere verzoening tussen werk en gezinsleven en strekt ertoe mannen meer te betrekken bij de opvang van een pasgeborene in het gezin en hen te stimuleren tot het opnemen van gezinsverantwoordelijkheid in dit verband.

Een gelijkaardige regeling werd ook uitgewerkt voor mannelijke en vrouwelijke werknemers die een kind adopteren. Deze werknemers hebben het recht om van het werk afwezig te blijven gedurende tien dagen, te kiezen binnen dertig dagen volgend op de inschrijving van het kind in het bevolkingsregister of in het vreemdelingenregister van de gemeente waar de werknemer zijn verblijfplaats heeft.

Gedurende de eerste drie dagen van het adoptieverlof zal de werknemer het behoud van zijn loon genieten ten laste van zijn werkgever. Gedurende de volgende zeven dagen zal de werknemer een socialezekerheidsuitkering genieten, waarvan het bedrag nog bij koninklijk besluit moet worden bepaald en die de werknemer zal worden uitbetaald in het raam van de verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen.

Toevoeging van extra modaliteiten inzake opname van het ouderschapsverlof

Het recht op ouderschapsverlof wordt geregeld door het koninklijk besluit van 29 oktober 1997 tot invoering van een recht op ouderschapsverlof in het kader van de onderbreking van de beroepsloopbaan. Voorlopig kan het ouderschapsverlof enkel worden opgenomen hetzij door de arbeidsovereenkomst volledig te schorsen gedurende een aaneengesloten periode van 3 maanden (voltijds ouderschapsverlof),

— Elargissement du congé de paternité et du congé d'adoption

Le droit des travailleurs masculins de s'absenter du travail en raison de la naissance d'un enfant dont la filiation avec lui est établie, sera étendu de trois à dix jours à partir du 1er juillet 2002. Ces dix jours de congé de paternité pourront être pris librement dans un délai de trente jours à partir du jour de l'accouchement.

Au cours des trois premiers jours de son congé de paternité, le travailleur conserve la jouissance de son salaire à charge de l'employeur. Au cours des sept jours suivants, le travailleur jouira d'une allocation de la sécurité sociale dont le montant doit encore être défini par arrêté royal et qui lui sera payé dans le cadre de l'assurance maladie invalidité.

L'extension du congé de paternité s'inscrit dans une philosophie d'amélioration de la conciliation des vies professionnelle et privée. Elle insiste auprès des hommes pour qu'ils s'impliquent plus dans l'arrivée d'un nouveau-né dans la famille et les stimule à prendre des responsabilités familiales en la matière.

Une réglementation équivalente est en cours d'élaboration pour les travailleurs, hommes et femmes, qui adoptent un enfant. Ces travailleurs auront le droit de s'absenter de leur travail durant dix jours, à choisir sur une période de trente jours à dater de l'inscription de l'enfant au registre de la population ou au registre des étrangers de la commune de résidence du travailleur formalisant l'entrée de l'enfant dans la famille.

Au cours des trois premiers jours du congé d'adoption, le travailleur conserve la jouissance de son salaire à charge de l'employeur. Au cours des sept jours suivants, le travailleur jouira d'une allocation de la sécurité sociale dont le montant doit encore être défini par arrêté royal et qui lui sera payé dans le cadre de l'assurance maladie invalidité.

Attribution de modalités supplémentaires dans le cadre du congé parental

Le droit au congé parental est réglé par l'arrêté royal du 29 octobre 1997 de mise en application de la loi sur le congé parental dans le cadre de l'interruption de la carrière. Jusqu'à présent, le congé parental pouvait uniquement être pris soit par l'annulation complète de la convention de travail durant une période ininterrompue de trois mois (congé parental complet) soit par la réalisation des

hetzij door de arbeidsprestaties halftijds verder te zetten gedurende een aaneengesloten periode van 6 maanden (halftijds ouderschapsverlof).

In de loop van 2001 werd een voorstel geformuleerd om via een aanvulling van voormeld koninklijk besluit een aantal extra modaliteiten te voorzien inzake opname van het ouderschapsverlof. Met name zou worden voorzien dat het voltijds ouderschapsverlof per maand kan worden opgesplitst. Tevens zou ook de mogelijkheid worden geschapen om het ouderschapsverlof te laten opnemen onder de vorm van een 1/5e vermindering van arbeidsprestaties gedurende een periode van 15 maanden. Deze maatregelen hebben tot doel ervoor te zorgen dat meer werknemers, en vooral dan mannen, gebruik zouden maken van de mogelijkheid tot het opnemen van ouderschapsverlof. Verwacht wordt dat voornoemde aanvulling van het koninklijk besluit van 29 oktober 1997 kan worden geconcretiseerd in het begin van 2002.

CAO nr. 77bis van 19 december 2001 tot vervanging van de CAO nr. 77 van 14 februari 2001 tot invoering van een stelsel van tijdskrediet, loopbaanvermindering en vermindering van de arbeidsprestaties tot een halftijdse betrekking

Met ingang van 1 januari 2002 wordt in de privé-sector het systeem van het tijdskrediet ingevoerd via de door de sociale partners op het niveau van de Nationale Arbeidsraad afgesloten en door de regering algemeen verbindend verklaarde CAO nr. 77bis van 19 december 2001 tot vervanging van de CAO nr. 77 van 14 februari 2001 tot invoering van een stelsel van tijdskrediet, loopbaanvermindering en vermindering van de arbeidsprestaties tot een halftijdse betrekking.

Concreet voorziet de CAO nr. 77bis in drie soorten rechten, tw:

— een recht op tijdskrediet voor een maximumperiode van één jaar (verlengbaar tot vijf jaar via CAO), hetzij door een volledige schorsing van de arbeidsprestaties, hetzij door een vermindering van arbeidsprestaties tot een halftijdse betrekking;

— een recht op een 1/5e-loopbaanvermindering ten belope van een dag per week of twee halve dagen per week, voor een maximumperiode van vijf jaar over de gehele loopbaan;

— een recht voor de werknemers van 50 jaar en ouder op een vermindering van de arbeidsprestaties, hetzij in de vorm van een 1/5e-loopbaanvermindering, hetzij in de vorm van een vermindering van de arbeidsprestaties tot een halftijdse betrekking, en dit zonder een maximumduur.

Bovenstaand systeem van het tijdskrediet vervangt in de privé-sector de vroegere wettelijke regeling inzake loopbaanonderbreking, maar legt andere

prestation de travail à mi-temps durant une période ininterrompue de six mois (congé parental à mi-temps).

Au cours de l'année 2001, la proposition a été formulée de prévoir, par le biais d'un avenant à l'arrêté royal susmentionné, un certain nombre de modalités supplémentaires dans le cadre de la prise d'un congé parental. A savoir que le congé parental à temps plein pourrait être scindé par mois. En outre, il serait également possible de permettre la prise du congé parental sous la forme d'une réduction d'1/5e du travail presté et ce sur une période de 15 mois. Ces mesures ont pour objectif de veiller à ce que les travailleurs, et en particulier les hommes, fassent appel à la possibilité de prendre un congé parental. La concrétisation de l'avenant à l'arrêté royal du 29 octobre 1997 est attendue pour le début de l'année 2002.

CCT n° 77bis du 19 décembre 2001 remplaçant la CCT n° 77 du 14 février 2001 sur l'instauration du système du « crédit temps », de la diminution de la carrière, de la réduction des prestations de travail en vue d'un emploi à mi-temps

À partir du 1er janvier 2002, le système du « crédit temps » sera introduit dans le secteur privé suite à l'instauration par déclaration commune des partenaires sociaux au niveau du Conseil National du Travail et du Gouvernement le 19 décembre 2001 de la CCT n° 77bis en remplacement de la CCT n° 77 du 14 février 2001 instaurant le système du « crédit temps », de la diminution de la carrière, de la réduction des prestations de travail à des fonctions mi-temps.

Concrètement, la CCT n° 77bis prévoit trois sortes de droits, à savoir:

— un droit au « crédit temps » d'une période maximale d'un an (extensible à cinq ans par voie de CCT), soit par l'arrêt complet des prestations de travail soit par une diminution des prestations de travail à mi-temps;

— un droit à la réduction d'1/5e des prestations à prendre en un jour ou deux demi-jours par semaine durant une période maximale de cinq ans sur la totalité de la carrière;

— un droit pour les travailleurs de 50 ans et plus de réduction des prestations de travail soit sous la forme d'une diminution d'1/5e des prestations, soit sous la forme d'une diminution des prestations de travail à mi-temps et ceci sans limitation de durée.

Le système du « crédit temps » ci-dessus remplace, dans le secteur privé, la réglementation légale précédente en matière d'interruption de carrière mais

voorwaarden en regels vast voor de opname van de erin toegekende rechten.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling II:

de mensenrechten van vrouwen bevorderen en beschermen door de volledige uitvoering van alle mensenrechteninstrumenten, en wel in het bijzonder het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

In 2001 werden veertien halve informatiedagen georganiseerd voor de arrondissementscomités om hen te informeren over de wetgeving rond discriminatie op grond van afkomst. Bij deze gelegenheid werd ook de aandacht gevestigd op geslachtsgebonden discriminaties.

PERSPECTIEVEN

In 2001 werden nieuwe maatregelen ten uitvoer gelegd in het raam van de verzoening van werk en levenskwaliteit. Daarnaast wordt al een aantal jaar de nadruk gelegd op de verbetering van beroepsinschakelingscapaciteit en de strijd tegen de werkloosheidsvallen. Dit heeft bemoedigende resultaten opgeleverd met betrekking tot de gelijke toegang van vrouwen tot de arbeidsmarkt. Deze inspanningen moeten echter in de komende jaren voortgezet worden om tegemoet te komen aan de doelstellingen die vastgelegd werden tijdens de Europese Raad van Lissabon met het oog op de verhoging van de tewerkstellingsgraad van vrouwen tot 60 % in 2010.

établit de nouveaux avantages et de nouvelles règles à l'accès des droits qui y sont attribués.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique II:

promouvoir et diffuser les droits fondamentaux des femmes par la pleine application de tous les instruments relatifs aux droits de l'homme, en particulier de la Convention sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes

Quatorze demi-journées d'information ont été organisées en 2001 pour les comités d'arrondissements afin de les informer sur la législation en matière de discrimination sur base ethnique. A cette occasion, l'attention a également été attirée sur les discriminations en matière de genre.

PERSPECTIVES

L'année 2001 a vu la mise en œuvre de nouvelles mesures en matière de conciliation entre le travail et la qualité de la vie. En outre, les accents mis depuis plusieurs années sur l'amélioration de la capacité d'insertion professionnelle des femmes et la lutte contre les pièges à l'emploi ont donné des résultats encourageants en ce qui concerne l'égal accès des femmes au marché du travail. Ces efforts seront poursuivis dans les années à venir afin de répondre, notamment, aux objectifs fixés par le Conseil européen de Lisbonne et visant l'augmentation du taux d'emploi des femmes afin qu'il atteigne 60 % en 2010.

Vice-eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken

L. MICHEL

minister, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken, bevoegd voor Buitenlandse Handel en Landbouw

A. NEYTS-UYTTEBROECK

INLEIDING

De minister van Buitenlandse Zaken ijvert ervoor om binnen het werkingsgebied van de hem toevertrouwde vijf grote opdrachten uitvoering te geven aan de strategische doelstellingen die werden vastgelegd op de vierde Wereldvrouwenconferentie die van 4 tot 14 september 1995 in Peking plaatsvond.

Het beginsel van gendergelijkheid moet leiden tot de gelijke en volwaardige participatie van vrouwen in het politieke, economische, sociale en culturele leven. Ook dient elke discriminatie op grond van geslacht te worden geweerd. De minister schaart zich dan ook ten volle achter het Belgische regeringsbeleid terzake. De minister is in het bijzonder begaan met de situatie van vrouwen in de wereld en vindt de ernstige schendingen van hun rechten in tal van landen zorgelijk. Daarom zet hij de Staten aan tot de nakoming van hun internationale verbintenissen met het oog op de naleving en toepassing van bedoelde rechten.

Het genderperspectief, m.a.w. de gevolgen voor vrouwen en mannen, dat moet worden ingecalculiseerd bij de uitwerking van beleidslijnen, projecten of maatregelen zonder dat deze een discriminerende weerslag hebben, heeft nog niet echt een plaats veroverd. Het genderperspectief mag dan wel algemeen aanvaard zijn, toch is de toepassing ervan niet echt ingeburgerd, ook al werd terzake enige vooruitgang geboekt.

Hoewel we niet echt kunnen spreken van beleidslijnen, projecten en maatregelen die specifiek werden genomen in het verlengde van de aanbevelingen die werden goedgekeurd op de Wereldvrouwenconferentie, kan toch worden gesteld dat de maatregelen die raken aan specifieke gebieden uit het rapport een genderaspect hebben en dat een bijzondere plaats wordt ingeruimd voor vrouwen.

De acties van de minister van Buitenlandse Zaken zijn hoofdzakelijk toegespitst op de onderstaande domeinen van het platform voor actie van Peking:

- de fundamentele rechten van de vrouw;
- vrouwen en gewapende conflicten;

Vice-premierministreetministredesAffaires étrangères

L. MICHEL

ministre adjointe au ministre des Affaires étrangères, chargé du Commerce extérieur et de l'Agriculture

A. NEYTS-UYTTEBROECK

INTRODUCTION

C'est dans le cadre des cinq grandes missions confiées au ministère des Affaires étrangères (pour le détail voir le rapport 1999) que le ministre ouvre à la mise en application des objectifs stratégiques définis lors de la quatrième Conférence mondiale des femmes qui s'est réunie à Pékin du 4 au 14 septembre 1995.

Le principe d'égalité entre les hommes et les femmes doit se traduire par l'égalité et pleine participation des femmes à la vie politique, économique, sociale et culturelle et par l'élimination de toutes les formes de discriminations fondées sur le sexe et le ministre s'associe à la politique active menée par le gouvernement belge en ce sens. Particulièrement concerné par la situation des femmes dans le monde et les graves violations de leurs droits dans de nombreux pays, le ministre agit en faveur du respect et de l'application de ces droits en encourageant les États à respecter leurs engagements internationaux.

La prise en compte dans l'élaboration de chaque politique, projet ou mesure d'une perspective égalité des genres, c'est à dire de l'impact sur les femmes et les hommes de ces politiques de manière à ce qu'elles n'aient pas d'impact discriminatoire, n'est pas encore systématique. Si aucune opposition n'est rencontrée pour la prise en compte de cette perspective de genre, il faut constater qu'il n'y a pas toujours un «réflexe automatique» même si des progrès ont été réalisés sur ce point.

Et si l'on ne peut pas à proprement parler de politiques, projets ou mesures pris spécifiquement suite aux recommandations adoptées à la Conférence mondiale sur les femmes, l'on constate néanmoins que les mesures prises dans les différents domaines détaillés dans ce rapport tiennent de plus en plus compte de la spécificité du genre et accordent une place importante à la femme.

Le ministre des Affaires Étrangères concentre ses actions principalement autour des grands domaines de la plate-forme d'action de Pékin suivants:

- les droits fondamentaux de la femme,
- les femmes et les conflits armés,

- geweld jegens vrouwen;
- het meisje;
- economie.

In een groot aantal gevallen vinden de acties ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen die door de minister van Buitenlandse Zaken ontwikkeld werden plaats in overleg en samenwerking met de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid. Dit is in het bijzonder het geval bij het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie.

Op het niveau van de Buitenlandse Handel heeft de toegevoegde minister zich er toe verbonden om een genderdimensie in te voeren in de internationale handel.

De volgende subdoelstellingen werden geformuleerd:

- een verhoging van de deelname van vrouwelijke ondernemers aan handelsmissies;
- tijdens het bezoek aandacht schenken aan plaatselijke projecten van vrouwen;
- het belang onderstrepen van een vrouwelijke deelname in het kader van het luik «image van België».

Op het niveau van de algemene «interne» maatregelen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt gewerkt aan de inpassing van het genderperspectief in het human resources management.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

Ook binnen de Verenigde Naties steunt België het geheel van resoluties en programma's waaraan vorm wordt gegeven ten gunste van de bestrijding van geweld tegen vrouwen.

In verband hiermee steunde België in het kader van de werkzaamheden van de Commissie voor de rechten van de mens een resolutie ter uitbanning van geweld tegen vrouwen. De resolutie veroordeelt met name alle daden van geweld tegen vrouwen op grond van sekse. Ook bevat ze een omschrijving van het begrip «geweld tegen vrouwen», veroordeelt krachtig alle vormen van fysisch, seksueel en psy-

- la violence à l'égard des femmes,
- la petite fille,
- l'économie.

Dans un grand nombre de cas, les actions développées par le ministre des Affaires étrangères en faveur de l'égalité des femmes et des hommes se font en concertation et en collaboration avec la ministre chargée de la Politique d'égalité des chances. Ce fut particulièrement le cas lors de la présidence belge du Conseil de l'Union européenne.

Au niveau du Commerce extérieur, la ministre adjointe s'est engagée à introduire une dimension de genre dans le commerce international.

Dans ce contexte, les sous — objectifs suivants ont été formulés:

- augmenter la participation des entrepreneurs féminins à des missions commerciales;
- accorder de l'intérêt à la visite de projets locaux de femmes;
- souligner l'importance d'une participation féminine dans le cadre du volet «image de marque de la Belgique».

Au niveau des mesures « internes » communes au ministère des Affaires étrangères, l'intégration d'une perspective de genre est en cours d'élaboration en ce qui concerne la gestion des ressources humaines.

ACTIONS MENEES DANS LES DIFFERENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PEKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes;

La Belgique apporte son appui dans les enceintes des Nations unies à l'ensemble des résolutions et des programmes qui sont déployés dans le cadre de la lutte contre la violence à l'égard des femmes.

Dans cette perspective, notre pays a coparrainé, dans le cadre des travaux de la Commission des droits de l'homme des Nations unies en mars-avril 2001, une résolution sur l'élimination de la violence à l'encontre des femmes qui, entre autres, condamne tous les actes de violence contre les femmes qui sont fondés sur le sexe, établit une définition des termes «violence à l'égard des femmes», condamne vigoureusement les

chisch geweld gepleegd in huiselijke kring zoals het toebrengen van slagen, geweld in verband met de bruidschat, geweld binnen het huwelijk, het doden van meisjesbaby's, genitale verminking en andere traditiegebonden praktijken die schadelijk zijn voor de vrouw alsmede geweld buiten het huwelijk en geweld in verband met uitbuiting.

Deze resolutie spoort de regeringen ertoe aan een aantal maatregelen te nemen, met inbegrip van informatiecampagnes en opleidingen om de strijd aan te binden tegen alle vormen van geweld tegen vrouwen, ongeacht de context. Ze vestigt eveneens de aandacht op de talrijke conclusies en aanbevelingen die Mevrouw Radhika Coomaraswamy, de speciale rapporteur van de commissie Geweld jegens vrouwen over dit thema en de oorzaken en gevolgen ervan in een lijvig rapport neerschreef.

Tijdens de 56e zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties die van september tot december 2001 plaats had, coördineerde België het standpunt van de Europese Unie ten aanzien van een aantal resoluties die verband hielden met geweld tegen vrouwen. Het gaat om de resolutie ter veroordeling van traditiegebonden en gebruikelijke praktijken die schadelijk zijn voor de gezondheid van vrouwen en kinderen (resolutie 56/128) en de resolutie over het geweld jegens migrantenvrouwen (resolutie 56/131).

Daarnaast vraagt de 3e VN-Conferentie over racisme die van 31 augustus tot 8 september 2001 in Durban plaats had, uitdrukkelijk vrouwen te beschermen tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante vormen van onverdraagzaamheid. Het slotdocument alsmede het actieprogramma van de Conferentie waren het voorwerp van geslaagde onderhandelingen waaraan op actieve wijze werd deelgenomen door het Belgische EU-voorzitterschap en de Belgische minister van Buitenlandse Zaken.

Ook weze vermeld dat het ministerie van Buitenlandse Zaken jaarlijks 75 000 euro stort in het fonds ter ondersteuning van de slachtoffers van foltering van het Hoog Commissariaat voor de mensenrechten van de Verenigde Naties.

De Commissie inzake de positie van de vrouw keurde eveneens een aantal resoluties goed in verband met geweld tegen vrouwen. Zo zijn er met name de resolutie over de bevrijding van vrouwen en kinderen die tijdens gewapende conflicten gegijzeld of gevangen genomen werden en de resolutie over vrouwen en meisjes in Afghanistan.

In het kader van de Raad van Europa werd een aanbeveling over de bescherming van vrouwen tegen geweld door de ministerraad goedgekeurd (2002/5), rekening houdend met de door de Belgische delegatie voorgestelde wijzigingen die ten doel hadden de ge-

violences physiques, sexuelles et psychologiques qui sont infligées au sein de la famille et qui comportent une série d'actes comme l'administration de coups, la violence liée à la dot, le viol conjugal, l'infanticide féminin, les mutilations génitales de la femme et autres pratiques traditionnelles préjudiciables aux femmes, la violence non conjugale et la violence liée à l'exploitation.

Cette résolution recommande aux gouvernements de prendre plusieurs mesures, y compris d'organiser des campagnes d'information et des formations en vue de lutter contre la violence à l'égard des femmes dans toutes ses manifestations et quel que soit son contexte. Elle souligne aussi les nombreuses conclusions et recommandations de la rapporteuse spéciale de la commission sur la violence à l'encontre des femmes, sur ses causes et ses conséquences, Mme Radhika Coomaraswamy, qui lui a transmis un rapport très substantiel sur ces questions.

Au cours de la 56e session de l'Assemblée générale des Nations unies, qui s'est tenue de septembre à décembre 2001, la Belgique a coordonné la position de l'Union européenne de plusieurs résolutions touchant la question de la violence à l'encontre des femmes. Il s'agit de la résolution condamnant les pratiques traditionnelles et coutumières préjudiciables à la santé des femmes et des filles (résolution 56/128) et de la résolution sur la violence à l'égard des femmes migrantes (résolution 56/131).

Par ailleurs, la 3e Conférence des Nations unies sur le racisme qui s'est tenue à Durban du 31 août au 8 septembre 2001, dont la déclaration finale et le programme d'action ont été négociés avec succès avec la participation active de la présidence belge de l'Union européenne et du ministre belge des Affaires étrangères, demande explicitement de protéger les femmes contre le racisme, la discrimination raciale, la xénophobie et l'intolérance qui y est associée.

Ajoutons que chaque année, le ministre des Affaires étrangères soutient, à hauteur de 75 000 euros, le fond de soutien aux victimes de la torture du Haut Commissariat des droits de l'homme des Nations unies.

La Commission sur la condition de la femme des Nations unies a aussi adopté des résolutions traitant de la violence à l'encontre des femmes. Citons particulièrement la résolution sur la libération des femmes et des enfants pris en otage dans les conflits armés, y inclus ceux qui ont été emprisonnés ainsi que la résolution sur les femmes et les filles en Afghanistan.

Dans le cadre du Conseil de l'Europe, une recommandation sur la protection des femmes contre la violence (2002/5) a été adoptée par le Conseil des ministres en tenant compte d'amendements de la délégation belge visant à rendre plus explicites le niveau

lijkwaardigheid van de rechten van de mens in het algemeen en het recht van de vrouw tegen geweld te worden beschermd, te expliciteren. In de aanbeveling die maatregelen voorstelt om deze vormen van geweld te bestrijden, wordt ook aandacht besteed aan de hulpverlening aan en bescherming van slachtoffers.

In het kader van de Europese Unie, staat België nog steeds achter het DAPHNE-programma (2000-2004) dat ten doel heeft geweld jegens vrouwen, kinderen en adolescenten te voorkomen en ze te beschermen en achter het STOP-programma dat meer bepaald betrekking heeft op de strijd tegen de mensenhandel. Het STOP II-programma (2001-2003) werd goedgekeurd en de hulpverlening aan en bescherming van slachtoffers kreeg bijzondere aandacht.

Onder het Belgische voorzitterschap werd het geweld tegen vrouwen in de conclusies van het voorzitterschap van december 2001 aangemerkt als de voornaamste kwestie die het Spaanse voorzitterschap te behandelen zou krijgen in het kader van de follow-up van Peking. De indicatoren terzake zullen in het tweede semester 2002 onder het Deense voorzitterschap worden goedgekeurd.

In het kader van de OVSE moet er aan herinnerd worden dat het Europees Veiligheidscharter, dat in november 1999 in Istanbul werd goedgekeurd, twee artikels bevat die gewijd zijn aan de vrouwenrechten. Eén ervan vraagt specifiek om een einde te maken aan het geweld tegen vrouwen. In 2000 werd een actieplan aangenomen voor de tenuitvoerlegging van gelijke kansen voor mannen en vrouwen. Dit plan zal herzien worden in 2003.

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

Het vraagstuk van de mensenhandel en de talrijke schendingen van de mensenrechten en fundamentele rechten van de vrouw die hieruit voortvloeien, is één van de meest complexe en prangende kwesties waarmee de internationale gemeenschap vandaag de dag geconfronteerd wordt. De moeilijkheden terzake houden verband met de verschillen in politieke achtergrond en de geografische dimensie van het vraagstuk alsmede met de uiteenlopende conceptuele benaderingen, de mobiliteit en het aanpassingsvermogen van de mensenhandelaars, de specifieke situaties en de noden van de slachtoffers van mensenhandel, de ontoereikendheid van de rechtskaders en het gebrek aan coördinatie tussen de actoren die erbij betrokken zijn op nationaal, regionaal en internationaal niveau.

Op het niveau van de Verenigde Naties hechtte de Commissie voor de rechten van de mens tijdens de 57e

d'égalité entre les droits de la personne humaine en général et les droits des femmes d'être protégées de la violence. La recommandation qui propose des mesures pour combattre ces formes de violence met également l'accent sur l'assistance aux victimes et leur protection.

S'agissant de l'Union européenne, la Belgique continue d'apporter son appui au programme DAPHNE (2000-2004) destiné à prévenir la violence envers les femmes, les enfants et les adolescents et à assurer leur protection, ainsi qu'au programme STOP, concernant plus particulièrement la lutte contre la traite des êtres humains. Le programme STOP II (2001-2003) a été adopté, et une attention particulière y est accordée à l'assistance aux victimes et à leur protection.

Sous présidence belge, la question de la violence à l'encontre des femmes a été indiquée, dans les conclusions de la Présidence en décembre 2001, comme la question principale qui serait traitée par la présidence espagnole en ce qui concerne le suivi de Pékin. Les indicateurs en la matière seront adoptés sous présidence danoise, au cours du deuxième semestre 2002.

Dans le cadre de l'OSCE, il est important de rappeler que la Charte de sécurité européenne adoptée à Istanbul en novembre 1999, contient deux articles consacrés aux droits de la femme, dont l'un demande spécifiquement de mettre fin à la violence exercée contre les femmes. Un plan d'action a été adopté en 2000 pour mettre en œuvre l'égalité des chances entre les hommes et les femmes, plan qui sera revu en 2003.

Objectif stratégique D3:

éliminer la traite des femmes et aider les victimes de violences liées à la prostitution et à la traite des femmes.

Le problème de la traite des êtres humains et des multiples violations des droits de l'homme et des droits fondamentaux des femmes qui en découlent constitue l'une des questions les plus complexes et urgentes qui se posent actuellement à la communauté internationale. Les difficultés tiennent aux différents contextes politiques et aux dimensions géographiques du problème, à la diversité des approches conceptuelles, à la mobilité et aux capacités d'adaptation des trafiquants, à la spécificité des situations et des besoins des victimes de la traite, à l'inadéquation des cadres juridiques et au manque de coordination entre les acteurs impliqués tant au niveau national que régional et international.

Au niveau des Nations Unies, lors de sa 57e session, la Commission des droits de l'Homme a adopté une

zitting haar goedkeuring aan een resolutie over de handel in vrouwen en meisjes. België steunde de indiening van een resolutie die de regeringen oproept de mensenhandelaars en tussenpersonen te straffen en ervoor te zorgen dat de slachtoffers van mensenhandel bescherming en hulp krijgen met inachtneming van hun fundamentele rechten. De commissie spoorde de regeringen ertoe aan de VN-overeenkomst tegen de georganiseerde transnationale misdaad en bijbehorende protocollen te bekrachtigen, meer bepaald het protocol met het oog op voorkoming, bestrijding en bestrafing van de mensenhandel.

Algemeen mag worden gesteld dat de organen die in het kader van de Verenigde Naties belast zijn met het toezicht op de naleving van de verdragen inzake mensenrechten en de rechten van de vrouw, bij het bestuderen van de rapporten van de Staten die partij zijn, nog steeds bijzondere aandacht besteden aan de mensenhandel.

Tijdens de voorbije periode werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en de Commissie voor de rechten van de mens de nadruk gelegd op de «mensenrechtendimensie» van de handel in vrouwen en meisjes.

Ook de aandacht van een aantal speciale rapporteurs van voornoemde commissie die een bepaald thema of de situatie in een bepaald land moesten bestuderen, ging uit naar de mensenhandel.

Op basis van een opdracht van de Subcommissie voor de rechten van de mens wordt de kwestie ook bestudeerd door de werkgroep hedendaagse vormen van slavernij, die met de vertegenwoordigers van de desbetreffende Afrikaanse Staten reeds een constructieve dialoog aanging.

Sedert 1998 geeft de Hoge Commissaris voor de rechten van de mens voorrang aan de kwestie mensenhandel en met name de handel in vrouwen en kinderen. Het programma van het Hoog Commissariaat wordt met name geleid en ten uitvoer gebracht in het kader van een door het VN-Fonds voor vrijwillige bijdragen gefinancierd project inzake technische samenwerking in het kader van de mensenrechten, dat ten dele ook door België wordt gefinancierd.

Andere instanties, organismen en organisaties van de Verenigde Naties of die hierbij aanleunen zoals Unicef, het UNDP, het Hoog Commissariaat voor de vluchtelingen, de IAO, de Internationale Organisatie voor migratie houden zich eveneens bezig met de verschillende aspecten van de mensenhandel.

In het kader van de Raad van Europa werden een aantal teksten met rechtskracht aangenomen, zoals een aanbeveling inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting die in oktober 2001 door het Comité van ministers werd goedgekeurd. Daarnaast

résolution, coparrainée par la Belgique, sur la traite des femmes et des petites filles qui demande notamment aux gouvernements de sanctionner les trafiquants et les intermédiaires tout en veillant à ce que les victimes de la traite bénéficient d'une protection et d'une assistance dans le plein respect de leurs droits fondamentaux. La commission exhorte les gouvernements à ratifier la convention des Nations unies contre la criminalité transnationale organisée et ses protocoles, en particulier le protocole visant à prévenir, réprimer et punir la traite des êtres humains.

D'une manière générale, les organes chargés de veiller, dans le cadre des Nations unies, au respect des traités relatifs aux droits de l'homme et des femmes continuent d'accorder une attention particulière, lorsqu'ils examinent les rapports des États parties, à la question du trafic des êtres humains.

Au cours de la période écoulée, l'Assemblée générale des Nations unies et la Commission des droits de l'homme ont continué d'insister sur la «dimension droits humains» de la traite des femmes et des jeunes filles.

Plusieurs rapporteurs spéciaux de cette commission chargés d'examiner une thématique particulière ou la situation dans un pays déterminé ont aussi continué à se préoccuper de la traite des êtres humains.

Le groupe de travail sur les formes contemporaines d'esclavage, sur la base d'un mandat de la Sous-Commission des droits de l'homme étudie également cette question et a déjà engagé un dialogue constructif avec les représentants des États d'Afrique concernés.

Depuis 1998, la Haut Commissaire aux droits de l'homme donne la priorité à la question de la traite des êtres humains, notamment des femmes et des enfants. Le programme du Haut Commissariat dans ce domaine est dirigé et mis en œuvre dans le cadre d'un projet financé par le Fonds des contributions volontaires des Nations unies pour la coopération technique dans le cadre de droits de l'homme, qui est financé en partie par notre pays.

D'autres agences, organismes ou organisations du système des Nations unies ou qui lui sont proches, qu'il s'agisse de l'Unicef, du Pnud, du Haut Commissariat pour les réfugiés, de l'OIT, de l'Organisation internationale pour les migrations s'occupent également de la problématique de la traite sous ses divers aspects.

En ce qui concerne les textes de portée juridique adoptés dans le cadre du Conseil de l'Europe, on mentionnera une recommandation sur la protection des enfants contre l'exploitation sexuelle qui a été adoptée par le Comité des ministres en octobre 2001.

hechte de parlementaire vergadering van de Raad van Europa haar goedkeuring aan twee aanbevelingen: een daarvan hield verband met een campagne tegen de handel in minderjarigen om de aanvoer uit Oost-Europa tegen te gaan, een andere met een campagne tegen vrouwenhandel.

Eén van de prioritaire doelstellingen van de Raad van Europa is het opstellen van een Europese overeenkomst inzake mensenhandel.

Binnen de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) is België tezamen met de Russische Federatie voorzitter van een werkgroep gendergelijkheid en bestrijding van de mensenhandel. Deze werkgroep werd opgericht naar aanleiding van de top van staatshoofden en regeringsleiders die in november 1999 in Istanbul plaats had.

In juli 2001 keurde de Permanente Raad van de OVSE een besluit goed dat de waarnemend voorzitter van de organisatie, de secretaris-generaal en het Bureau voor democratische instellingen en mensenrechten ertoe aanzette de andere internationale organisaties in kennis te stellen van de door de OVSE reeds genomen maatregelen, met inbegrip van de gedragscode voor het personeel en de richtlijnen tegen mensenhandel en met betrekking tot de reeds goedgekeurde of nog goed te keuren maatregelen een dialoog aan te gaan en informatie uit te wisselen.

In december 2001 keurde de ministerraad in Boekarest een nieuw besluit goed waarbij nogmaals de verbintenis werd aangegaan tussen de deelnemende Staten samenwerking en wisselwerking te bewerkstelligen met het oog op het aannemen van maatregelen ter bestrijding van de mensenhandel en de daarmee verband houdende misdaden.

Op het niveau van de Europese Unie bestond de voornaamste actie van de Commissie tijdens de voorbije periode erin de laatste hand te leggen aan een kaderbesluit van de Raad in verband met de strijd tegen mensenhandel. Dit besluit zal worden gehanteerd als een belangrijk onderdeel in de strijd tegen mensenhandel naar en vanuit landen van de Europese Unie. Bedoeling is dat voornoemd besluit in juni 2002 wordt goedgekeurd. Het beoogt voornamelijk de strafrechtelijke bepalingen en sancties op elkaar af te stemmen. Maar in de eerste plaats streeft het naar een betere toepassing van de wet en gerechtelijke samenwerking inzake strafzaken.

Het Stabiliteitspact voor Zuid-Oost-Europa dat op initiatief van de Europese Unie in juni 1999 werd goedgekeurd, voorziet in een speciaal team mensenhandel. Dit houdt zich vooral bezig met sensibilisering, uitwisselings- en opleidingsprogramma's, samenwerking bij de toepassing van de wetgeving, programma's ter bescherming van slachtoffers, repatriërings- en reïntegratiehulp, de vereiste wetgevende hervormingen en preventie. In april 2001 stelde het

D'autre part, l'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe a adopté deux recommandations: l'une relative à une campagne contre le trafic des mineurs en vue de désamorcer la filière de l'Est de l'Europe, l'autre relative à une campagne contre la traite des femmes.

La rédaction d'une convention européenne sur le trafic d'êtres humains fait partie des objectifs prioritaires du Conseil de l'Europe.

En ce qui concerne l'Organisation pour la Sécurité et la Coopération en Europe (OSCE), la Belgique copréside actuellement avec la Fédération de Russie le groupe de travail sur l'égalité des chances et la lutte contre la traite des êtres humains qui a été créé dans la foulée du sommet des chefs d'État et de gouvernement qui s'est tenu à Istanbul en novembre 1999.

En juillet 2001, le Conseil permanent de l'OSCE a adopté une décision encourageant le Président en exercice de l'organisation, le secrétaire général de l'OSCE et le Bureau des institutions démocratiques et des droits de l'homme d'informer les autres organisations internationales des mesures déjà prises par l'OSCE, y compris le code de conduite pour le personnel de l'OSCE et les lignes directrices de l'organisation contre la traite des êtres humains, et d'engager un dialogue et un échange d'informations sur les mesures adoptées ou à adopter.

En décembre 2001 à Bucarest, le Conseil ministériel a adopté une nouvelle décision réitérant son engagement de développer une coopération et une interaction parmi les États participants pour adopter des mesures de lutte contre la traite des êtres humains et contre les crimes qui y sont liés.

Au niveau de l'Union européenne, l'action la plus importante de la Commission au cours de la période écoulée est la mise au point d'une décision — cadre du Conseil relative à la lutte contre la traite des êtres humains qui constituera un élément important de la lutte contre le trafic humain en direction et en provenance des pays de l'Union européenne. Elle doit être adoptée en juin 2002. Cette décision cadre concerne essentiellement le rapprochement des dispositions et sanctions pénales. Son premier objectif est d'améliorer l'application de la loi et la coopération judiciaire en matière pénale.

Adopté à l'initiative de l'Union européenne en juin 1999, le Pacte de stabilité pour l'Europe du Sud-Est a inséré dans ses activités une Equipe spéciale sur la traite des êtres humains qui s'occupe principalement de la sensibilisation, des programmes d'échanges et de formation, de la coopération dans le domaine de l'application des lois, des programmes de protection des victimes, de l'aide au rapatriement et à la réinsertion, des réformes législatives nécessaires et de la préven-

speciaal team een meerjarenactieplan in de strijd tegen de mensenhandel in Zuid-Oost-Europa voor.

De vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken nemen deel aan de internationale vergaderingen over mensenhandel, clandestiene immigratie en aanverwante kwesties. Bedoeling is te voorzien in de follow-up en de tenuitvoerlegging van de internationale overeenkomsten terzake en praktische informatie uit te wisselen over de kanalen en methodes die op dit gebied worden gebruikt, om ze vervolgens door te sturen naar de bevoegde nationale autoriteiten.

Wat betreft de interne tenuitvoerlegging van de op internationaal niveau inzake mensenhandel aangevane verbintenissen werden een aantal maatregelen genomen met het oog op de bekrachtiging van het herziene ontwerp van aanvullend protocol bij de VN-Overeenkomst tegen de georganiseerde transnationale misdaad met het oog op voorkoming, bestrijding en bestraffing van de handel in personen, inzonderheid vrouwen en kinderen.

Door de verscheidenheid van de inhoud ervan is de ratificatie van dit protocol afhankelijk van de goedkeuring door verschillende parlementaire vergaderingen.

E. Vrouwen en gewapende conflicten

Strategische doelstelling E1:

de participatie van vrouwen in conflictoplossing op besluitvormingsniveau verruimen en vrouwen die leven in omstandigheden waarin sprake is van gewapende en andere conflicten of die leven onder buitenlandse bezetting, beschermen

Als gevolg van de goedkeuring door de VN-Veiligheidsraad in oktober 2000 van een belangrijke resolutie (resolutie 1325) over «vrouw, vrede en veiligheid», heeft de Veiligheidsraad in een nieuwe resolutie van 31 oktober 2001 andermaal het belang onderstreept van het stimuleren van de gehele en volwaardige participatie van vrouwen op voet van gelijkheid aan de actie die de handhaving en de bevordering van de vrede en de veiligheid nastreeft. In deze resolutie wordt met name nogmaals tot uitdrukking gebracht dat de versterking van de rol van de vrouw in de besluitvorming inzake conflictpreventie en het beslechten van geschillen, de steun heeft van de Raad. In de resolutie wordt de Staten andermaal gevraagd de vrouwen te betrekken bij de onderhandelingen over en de toepassing van de vredesakkoorden, de strategieën met het oog op de hervestiging en de wederopbouw en maatregelen te nemen ter ondersteuning van lokale vrouwengroepen en lokale geschillenbeslechtsmechanismen. Ook vroeg de Veiligheids-

tion. En avril 2001, cette équipe spéciale a proposé un plan d'action pluriannuel contre la traite des êtres humains dans l'Europe du Sud-Est.

Les représentants du ministère des Affaires étrangères participent aux réunions internationales sur la traite, l'immigration clandestine et des sujets connexes pour veiller au suivi et à la mise en œuvre des conventions internationales dans ce domaine, et pour échanger des informations pratiques sur les filières et les méthodes utilisées dans ce domaine qui sont ensuite transmises aux autorités internes compétentes.

En ce qui concerne la mise en œuvre sur le plan interne d'engagements souscrits sur le plan international dans le domaine de la traite, des mesures ont été prises en vue de rechercher la ratification du projet révisé de protocole additionnel à la Convention des Nations unies contre la criminalité transnationale organisée visant à prévenir, réprimer et punir le trafic de personnes, en particulier des femmes et des enfants.

La ratification de ce protocole est tributaire de l'assentiment de plusieurs assemblées parlementaires de notre pays en raison de son caractère mixte.

E. Femmes et conflits armés

Objectif stratégique E1:

élargir la participation des femmes au règlement des conflits au niveau de la prise de décision et protéger les femmes vivant dans les situations de conflits armés et autres sous occupation étrangère

Suite à une résolution importante adoptée en octobre 2000 par le Conseil de Sécurité des Nations unies (résolution 1325) sur «la femme, la paix et la sécurité», ce dernier, par une nouvelle résolution du 31 octobre 2001, a réaffirmé l'importance de favoriser la participation pleine et entière des femmes, sur un pied d'égalité, à l'action visant à maintenir et à promouvoir la paix et la sécurité. Cette nouvelle résolution réitère entre autre l'appui du conseil au renforcement du rôle des femmes dans la prise de décisions en matière de prévention et de règlement des conflits. Elle demande de nouveau aux états d'associer des femmes aux négociations et à l'application des accords de paix, aux stratégies en vue de la réinstallation et de la reconstruction et de prendre des mesures pour soutenir les groupes locaux des femmes et les mécanismes locaux de règlement des conflits. Le Conseil de Sécurité a également demandé au secrétaire général d'indiquer, dans les rapports qu'il lui présente, les progrès accomplis en ce qui concerne

raad de secretaris-generaal in de hem voorgelegde rapporten aan te merken in welke mate vooruitgang werd geboekt op het stuk van genderintegratie bij de VN-missies die belast zijn met vredeshandhaving en met betrekking tot andere aspecten die vrouwen en meisjes aanbelangen.

België verheugt zich over de goedkeuring van een dergelijke resolutie die volledig in het verlengde ligt van de aanbevelingen die gedaan werden op de speciale zitting van de Algemene Vergadering over Peking + 5 (New York 2000). Voornoemde aanbevelingen legden met name de nadruk op de vereiste erop toe te zien dat de behoeften van vrouwen en meisjes beter worden in acht genomen bij vredeshandvingoperaties. Op de zitting werd ook stilgestaan bij de niet geringe rol die voor vrouwen kan zijn weggelegd bij de heropbouw en het verzoeningsproces in landen waar een gewapend conflict heerst.

Strategische doelstelling E2:

buitensporige militaire uitgaven terugdringen en de beschikbaarheid van wapentuig beheersen

Ook de voortzetting van de campagne voor het verbod van anti-persoonsmijnen (met name het bevorderen van de algemene aandacht voor het Verdrag inzake het verbod op anti-persoonsmijnen, de bevordering van de toepassing ervan en internationale hulpverlening aan de getroffen landen) ligt in het verlengde van het genderperspectief, omdat vrouwen en kinderen er de voornaamste slachtoffers van zijn.

Strategische doelstelling E3:

niet-gewelddadige vormen van conflictoplossing bevorderen en schendingen van mensenrechten in conflictsituaties tegengaan

Als gevolg van de neerlegging van de akte van bekrachtiging door meer dan 60 landen, zal het Statuut van Rome tot oprichting van een Internationaal Strafhof per 1 juli 2002 in werking treden. België heeft altijd een grote belangstelling getoond voor de oprichting van zo'n universele rechtsmacht zowel om daders van gewetenloze misdaden (genocide, agressie, misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdaden) af te schrikken als om ze te vervolgen en te bestraffen.

Door de inpassing in het Statuut van bepalingen die betrekking hebben op de meest grove misdrijven tegen de lichamelijke integriteit van vrouwen (verkrachting, seksuele slavernij, gedwongen prostitutie, gedwongen zwangerschap, gedwongen sterilisatie en die in bepaalde omstandigheden zullen worden beschouwd als bestanddeel van een oorlogsmisdrijf of een misdrijf tegen de menselijkheid, zal het Hof

l'incorporation d'une démarche soucieuse d'équité entre les sexes dans toutes les missions des Nations unies chargées du maintien de la paix et touchant les autres aspects qui intéressent les femmes et les petites filles.

La Belgique se félicite de l'adoption d'une telle résolution qui s'inscrit pleinement dans la ligne des recommandations émises lors de la Session spéciale de l'Assemblée générale consacrée à Pékin + 5 (New York, juin 2000) qui ont notamment mis l'accent sur la nécessité de veiller à ce que les besoins spécifiques des femmes et des petites filles soient mieux pris en compte lors d'opérations de maintien de la paix et souligné le rôle important que les femmes peuvent jouer dans la reconstruction et la réconciliation dans les pays touchés par des conflits armés.

Objectif stratégique E2:

réduire les dépenses militaires excessives et contrôler la disponibilité des armements

La poursuite de l'engagement en faveur de l'interdiction des mines antipersonnel (à savoir: la promotion de l'universalité de la Convention sur l'interdiction totale des mines antipersonnel, la promotion de sa mise en œuvre et la livraison d'assistance internationale aux pays victimes) s'inscrit également dans une perspective de genre, puisque les femmes et les enfants figurent également parmi les principales victimes de ces mines.

Objectif stratégique E3:

promouvoir des formes non violentes de règlement des conflits et réduire les violations des droits fondamentaux dans les situations de conflit

À la suite du dépôt de l'instrument de ratification par plus de 60 pays, le Statut de Rome qui vise à créer une Cour pénale internationale permanente entrera en vigueur le 1er juillet 2002. La Belgique a toujours exprimé son plus grand intérêt pour la mise sur pied d'une telle juridiction à caractère universel tant sur le plan de la dissuasion que de la poursuite et de la sanction pour les auteurs de crimes qui bouleversent la conscience humaine (génocide, agression, crimes contre l'humanité, crimes de guerre).

Par l'insertion dans le Statut de dispositions qui portent sur les atteintes les plus graves à l'intégrité physique des femmes (viol, esclavage sexuel, prostitution forcée, grossesses forcées, stérilisation forcée à titre d'éléments constitutifs, dans certaines circonstances, de crimes de guerre et de crimes contre l'humanité, la Cour sera en mesure d'apporter son concours au respect et à la protection des droits

kunnen bijdragen aan de eerbiediging en bescherming van de fundamentele rechten van vrouwen en meisjes en aan een nieuwe doorbraak op internationaal strafrechtelijk gebied.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F2:

de gelijke toegang van vrouwen tot hulpbronnen, werkgelegenheid, afzetgebieden en handel vergemakkelijken

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

Strategische doelstelling F4:

de economische capaciteit en de commerciële netwerken van vrouwen versterken

In het kader van het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie werden verschillende initiatieven inzake werkgelegenheid ondernomen en dit in nauwe samenwerking van de minister van Werkgelegenheid.

In het raam van de Europese strategie voor werkgelegenheid heeft de commissie op 12 september 2001 haar goedkeuring gegeven aan een jaarlijks pakket maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid en bestaande uit drie delen: een rapport over de op het stuk van werkgelegenheid door de lidstaten geboekte resultaten, een geheel van aanbevelingen aan elk van de Lidstaten en strategische richtlijnen voor de toekomst. Elf lidstaten werden in de aanbevelingen ertoe aangespoord meer werk te maken van gendergelijkheid (Duitsland, Griekenland, Spanje, Ierland, Italië, Luxemburg, Oostenrijk, Portugal, Finland, Zweden en het Verenigd Koninkrijk).

Wat betreft de loonongelijkheden, heeft de Raad werkgelegenheid en sociaal beleid van 3 december 2001 zijn conclusies uitgebracht in het raam van het actieprogramma van Peking. De raad hechte zijn goedkeuring aan de conclusies betreffende het onderzoek van de tenuitvoerlegging door de lidstaten van het actieprogramma van Peking, dit jaar meer bepaald het onderdeel loonongelijkheid tussen mannen en vrouwen.

De raad nam ook nota van het rapport van het voorzitterschap over de gegevens met betrekking tot de loonongelijkheid. Hierin worden negen kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren vooropgesteld (ratio voor loontrekkenden, ratio voor de loonmassa, ratio

fondamenteaux des femmes et des filles et de contribuer à la réalisation de nouvelles avancées dans le domaine du droit pénal international.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F2:

faciliter l'égalité d'accès des femmes aux ressources, à l'emploi, aux marchés et aux échanges commerciaux

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment à celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie

Objectif stratégique F4:

renforcer la capacité économique et les réseaux commerciaux des femmes.

Dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne, différentes initiatives ont été prises en matière d'emploi et cela en étroite collaboration avec la ministre de l'Emploi.

Dans le cadre de la stratégie européenne pour l'emploi, la commission a adopté, le 12 septembre 2001, le triple paquet annuel sur l'emploi, qui se compose d'un rapport sur les performances des États membres en matière d'emploi, un ensemble de recommandations adressées à chacun d'entre eux et des lignes directrices stratégiques pour l'avenir. 11 États membres ont reçu une recommandation les enjoignant à renforcer l'égalité entre les femmes et les hommes (Allemagne, Grèce, Espagne, Irlande, Italie, Luxembourg, Autriche, Portugal, Finlande, Suède et Royaume-Uni).

En ce qui concerne les inégalités salariales, le Conseil emploi et politique sociale du 3 décembre 2001 a rendu ses conclusions dans le cadre du programme d'action de Pékin. Le conseil a adopté les conclusions portant sur l'examen de la mise en œuvre par les états membres du programme d'action de Pékin et plus particulièrement cette année sur les inégalités salariales entre les femmes et les hommes.

Le conseil a également pris acte du rapport de la présidence sur les informations relatives aux inégalités salariales, dans lequel un ensemble de neuf indicateurs quantitatifs et qualitatifs est proposé (ratio pour les salariés, ratio pour la masse salariale, ratio par âge

naar leeftijd en opleidingsniveau, een lager loon in beroepen waar vooral vrouwen zijn tewerkgesteld, indicator aangaande deeltijdse arbeid en tijdelijke onderbreking van de beroepsloopbaan).

Het rapport over de gendergelijkheid in het kader van de Raad «onderzoek» bestudeert de situatie van de vrouw in de wereld van de wetenschappen en de initiatieven die werden genomen met het oog op de bevordering van de rol van de vrouw terzake, zoals de goedkeuring van resoluties van de raad, de oprichting van groepen van deskundigen en het opstellen van aanbevelingen en rapporten. In het kader van het nieuwe kaderonderzoeksprogramma zijn eveneens een aantal nieuwe initiatieven gepland.

Het rapport betreffende de Raad «Ontwikkeling» onderzoekt hoe de kwesties in verband met gendergelijkheid werden aangepakt tijdens de voorbereiding van de raad «Ontwikkeling» en in het kader van de op deze Raad op 31 mei 2001 genomen besluiten. De op het gebied van gendergelijkheid belangrijke besluiten en richtdocumenten die aan de raad werden voorgelegd vragen de verantwoordelijken voor ontwikkelingssamenwerking terdege rekening te houden met de aspecten aangaande gendergelijkheid en de terzake reeds genomen maatregelen te respecteren.

Wat betreft de grote richtsnoeren van het economische beleid bracht het Belgische voorzitterschap een initiatief op gang dat ten doel heeft de genderdimensie meer in te passen in de grote richtsnoeren van het economische beleid. In oktober 2001 vond een technisch seminarie plaats waaraan werd deelgenomen door onafhankelijke deskundigen, vertegenwoordigers van de commissie en het Belgische voorzitterschap. Dit leidde tot de voorbereiding en voorstelling van een document aan de Raad «Sociale Zaken» van 3 december 2001 en de ECOFIN-Raad van 4 december 2001. In zijn conclusies vraagt de ECOFIN-Raad de inpassing van de genderdimensie in de grote richtsnoeren van de economische beleidslijnen van 2002.

Het ander thema waaraan aandacht werd besteed door het Belgische voorzitterschap is het Europees-Mediterrane partnerschap dat door de Raad «Algemene Zaken» van 10 december 2001 behandeld werd. Tijdens de Europees-mediterrane ministeriële vergadering van 6 november 2001 werden de conclusies van het Regionale Deskundigenforum over «de rol van de vrouw in de economische ontwikkeling» toegelicht.

De conclusies van het Euromedforum dat in juli 2001 plaatsvond werden opgenomen in het regionale indicatieve programma 2002-2004. Aangezien voorrang wordt verleend aan de bevordering van een duurzame Europees-mediterrane integratie, zal een deel van de middelen (6 miljoen euro) worden besteed aan gelijke kansenmaatregelen voor de vrouwen.

et par niveau d'éducation, désavantage salarial dans les professions où les femmes sont concentrées, indicateur concernant le temps partiel et les suspensions temporaires de la carrière professionnelle).

Le rapport sur l'égalité entre les sexes dans le cadre du Conseil «Recherche» examine la situation des femmes dans le monde des sciences et les différentes initiatives qui ont été prises en vue de promouvoir le rôle des femmes dans ce domaine, notamment l'adoption de résolutions du conseil, la création de groupes d'experts et l'élaboration de recommandations et de rapports. De nouvelles initiatives sont également prévues dans le cadre du nouveau programme-cadre de recherche.

Le rapport concernant le Conseil «Développement» examine comment les questions d'égalité entre les sexes ont été abordées lors de la préparation du Conseil «Développement» et dans le cadre des décisions prises à ce conseil le 31 mai 2001. Les décisions et les documents d'orientation importants du point de vue de l'égalité entre les sexes qui ont été soumis au conseil rappellent aux personnes s'occupant de la coopération au développement de prendre en considération les aspects liés à l'égalité entre les sexes et de respecter les mesures déjà adoptées en la matière.

En ce qui concerne les grandes orientations des politiques économiques, la présidence belge a lancé une initiative visant à renforcer l'intégration de la dimension du genre dans les grandes orientations des politiques économiques. Un séminaire technique réunissant des experts indépendants ainsi que des représentants de la commission et de la présidence belge a eu lieu en octobre 2001. À la suite de celui-ci, un document a été préparé et présenté à la fois au Conseil «Affaires sociales» du 3 décembre 2001 et au Conseil ECOFIN du 4 décembre 2001. Dans ses conclusions, le Conseil ECOFIN invite à étudier l'intégration de la dimension du genre dans les grandes orientations des politiques économiques de 2002.

L'autre thème retenu par la présidence belge est le partenariat euro-méditerranéen qui a été traité par le Conseil «Affaires générales» du 10 décembre 2001. Lors de la réunion ministérielle euro-méditerranéenne du 6 novembre 2001, des conclusions du Forum régional d'experts ont été présentées sur «Le rôle des femmes dans le développement économique».

Les conclusions du Forum Euromed, qui s'est tenu à Bruxelles en juillet 2001, ont été intégrées au programme indicatif régional 2002-2004. Dans le cadre de la priorité consacrée à la promotion d'une intégration euro-méditerranéenne durable, une partie des ressources (6 millions d'euros) sera allouée aux mesures d'égalité des chances à l'intention des femmes.

De twee voornaamste actiegebieden zijn:

— de toegang tot en deelneming van vrouwen aan de arbeidsmarkt. Met het oog hierop worden de hervormingen van de wetgeving en het uitstippelen van actieve beleidslijnen inzake opleiding en arbeidsmarkt gesteund;

— de bevordering van de rol van de vrouw in de economie, meer bepaald middels het tot stand brengen van netwerken waarvan vrouwelijke bedrijfsleiders of vrouwelijke beoefenaars van vrije beroepen deel uitmaken en het vergemakkelijken van de toegang van vrouwen tot de financiële instrumenten.

De Raad werkgelegenheid en sociaal beleid van 3 december 2001 keurde ook een resolutie goed over de participatie van iedereen aan de informatiemaatschappij («e-inclusion»).

De resolutie roept de lidstaten op om alle betrokken partijen aan te moedigen als partners te handelen. Dit betekent dat in verband met alle beleidslijnen die de bevordering tot doel hebben van de participatie van iedereen aan de informatiemaatschappij, wordt gekozen voor een genderinclusieve benadering en erop wordt toegezien dat vrouwen beter toegang krijgen tot opleiding en werkgelegenheid in de informatiemaatschappij.

Wat betreft onderwijs en permanente opleiding hechtte het Comité Socrates in februari 2001 zijn goedkeuring aan een actieplan ten gunste van de gendergelijkheid (2001-2002). Dit behelst de beoordeling van de genderdimensie in de eerste fase van het programma en het op zoek gaan naar indicatoren om de tenuitvoerlegging van de gendergelijkheid tijdens de tweede fase van het programma te verbeteren. Uit een oogpunt van zelfregulering werd een code voor beste praktijken opgesteld die ten doel heeft stereotypen over mannen en vrouwen te weren uit pedagogisch materiaal, ongeacht het onderwijsniveau. Een Italiaanse uitgeververeniging deed in het kader van een project het voorbereidend werk van deze code, die nadien op Europees niveau werd verspreid. Het WEEST-netwerk (Women Education and Employment in Science and Technology) creëerde een website met een interactieve tentoonstelling, projecten van Europees belang en discussiefora met vrouwen uit de wetenschapswereld van heel Europa.

Eind 2001 werd een brochure gepubliceerd over vrouwen en techniek waarin goede praktijken worden voorgesteld uit de eerste fase van het Leonardo da Vinci-programma over permanente opleiding.

Het nieuwe programma rond de gelijkheid van vrouwen en mannen werd opgestart. Het is één van de noodzakelijke middelen voor de tenuitvoerlegging van de hele communautaire strategie inzake de gelijkheid.

Les deux principaux domaines d'action seront les suivants:

— l'accès et la participation des femmes à l'emploi, en soutenant notamment les réformes du cadre législatif et l'élaboration de politiques actives de la formation et du marché du travail;

— la promotion du rôle des femmes dans l'économie, plus spécialement en élaborant des réseaux réunissant les femmes chefs d'entreprise ou membres de professions libérales et en facilitant l'accès des femmes aux instruments financiers.

Le Conseil emploi et politique sociale du 3 décembre 2001 a également adopté une résolution sur la participation de tous à la société de l'information («e-inclusion»).

La résolution invite les États membres entre autres à encourager toutes les parties prenantes à agir en partenariat en adoptant, pour toutes les politiques visant à promouvoir la participation de tous à la société de l'information une approche fondée sur le principe de l'égalité des chances entre les hommes et les femmes, tout en accordant une attention particulière à un accès plus large des femmes à la formation et aux possibilités d'emploi offertes par la société de l'information.

En matière d'éducation et de formation continue, un plan d'action en faveur de l'égalité entre les femmes et les hommes (2001-2002) a été adopté par le Comité Socrates en février 2001. Il prévoit d'évaluer la dimension hommes/femmes durant la première phase du programme et de rechercher des indicateurs améliorant la mise en œuvre de l'égalité des sexes au cours de la seconde phase de celui-ci. Dans une optique d'autoréglementation, un code de bonnes pratiques visant à éviter les stéréotypes masculins et féminins au sein du matériel pédagogique utilisé à tous les niveaux d'enseignement a été préparé par une association italienne d'éditeurs dans le cadre d'un projet, puis diffusé au niveau européen. Le réseau WEEST (Women Education and Employment in Science and Technology) a créé un site Web présentant une exposition interactive, des projets d'intérêt européen et des forums de discussion avec des femmes scientifiques de toute l'Europe.

Une brochure sur les femmes et la technique présentant des bonnes pratiques tirées de la première phase du programme Leonardo da Vinci sur la formation continue a été publiée à la fin de l'année 2001.

Le nouveau programme sur l'égalité entre les femmes et les hommes a été lancé. C'est l'un des instruments nécessaires à la mise en œuvre de l'ensemble de la stratégie communautaire sur l'égalité entre les femmes et les hommes.

Voor 2001 is het bedoeling van de projecten die worden uitgevoerd door de lidstaten, de nationale organismen voor gelijke kansen bevoegd zijn, de ngo's, de sociale partners, de regionale en/of lokale autoriteiten enz. om een beter zicht te krijgen op de oorzaken voor de loonverschillen tussen mannen en vrouwen, strategieën uit te werken om een eind te maken aan de loonongelijkheid en hieraan bekendheid te geven.

Inzake gelijke behandeling werd een voorstel van richtlijn uitgewerkt tot aanpassing van de richtlijn van 1976 aan het huidige concept van de gelijkheid. Er werd een sterke vooruitgang geboekt in 2001. Op de Raad werkgelegenheid en sociaal beleid van 11 juni 2001 werd een gemeenschappelijk standpunt ingenomen.

Om het genderperspectief te integreren in haar beleid in het kader van de bevordering van de Belgische internationale handel, heeft de toegevoegde minister contacten gelegd met organisaties en netwerken van vrouwelijke ondernemers en zelfstandigen en met KMO's die geleid worden door vrouwen om hen aan te moedigen om deel te nemen aan handelsmissies. Dit initiatief heeft concrete resultaten teweeggebracht op het stuk van de deelnamegraad van vrouwen aan dergelijke missies.

Daarnaast werd er een actie gevoerd om in het bijzonder vrouwelijke artiesten, designers en producenten van streekproducten samen te brengen om hen naar voren te schuiven in het kader van het beleid ter bevordering van het merkimage van België in het buitenland.

Dankzij dit aanmoedigingsbeleid is de deelname van vrouwen aan grote handelsmissies gestegen. Twee jaar geleden hadden noch de officiële delegatie, noch de delegaties van de ondernemingen een vrouw in hun rangen. Vandaag bestaat de officiële delegatie voor 20 % uit vrouwen en zijn de delegaties van de ondernemingen voor 10 à 15 % samengesteld uit vrouwen.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling II:

de mensenrechten van vrouwen bevorderen en beschermen door de volledige uitvoering van alle mensenrechteninstrumenten, en wel in het bijzonder het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

Het beleid op het gebied van de eerbiediging en de verdediging van de fundamentele mensenrechten is in bijzondere en toenemende mate gericht op de eerbiediging van de rechten van de vrouw en op de plaats die deze innemen in internationale instellingen waar soortgelijke vraagstukken worden bestudeerd. De

Pour l'année 2001, l'objectif des projets réalisés par les États membres, les organismes nationaux compétents en matière d'égalité des chances, les ONG, les partenaires sociaux, les autorités régionales et/ou locales, etc. est de mieux comprendre les raisons sous-tendant les écarts de rémunération entre les femmes et les hommes, et d'élaborer et de faire connaître des stratégies visant à les éliminer.

Enfin, en matière d'égalité de traitement, une proposition de directive actualise la directive de 1976 en l'adaptant à la conception actuelle de l'égalité. Des progrès substantiels ont été réalisés en 2001. Une position commune a été adoptée au Conseil EPS du 11 juin 2001.

En vue d'intégrer une perspective de genre dans la politique qu'elle mène pour promouvoir le commerce belge au niveau international, la ministre adjointe a développé des contacts avec des organisations et des réseaux d'entrepreneurs féminins ainsi qu'avec des PME dirigées par des femmes en vue de les encourager à participer aux missions commerciales. Cette initiative a eu des résultats concrets au niveau du taux de participation des femmes à ces missions.

Par ailleurs, une action a aussi été menée en vue de repérer des femmes artistes, designers ou productrices de produits régionaux susceptibles de prendre part à la politique visant à promouvoir l'image de marque de la Belgique à l'étranger.

Grâce à cette politique d'encouragement, la participation des femmes à des missions commerciales d'envergure s'est accrue. Il y a deux ans, ni la délégation officielle ni celle des entreprises ne comptaient de femmes dans leur rang. À l'heure actuelle, la délégation officielle se compose de 20 % de femmes et les délégations des entreprises en comptent entre 10 et 15 %.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique II:

promouvoir et protéger les droits fondamentaux des femmes par la pleine application de tous les instruments relatifs aux droits de l'Homme, en particulier de la Convention sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes.

Dans la politique menée en faveur du respect et de la défense des droits humains fondamentaux, une attention particulière et croissante est accordée aux droits fondamentaux des femmes et à leur prise en compte dans les diverses enceintes internationales où ces questions sont examinées. Les lignes d'action de

door België ondernomen acties bestaan uit diplomatieke inspanningen, steunverlening aan de door de internationale organisaties goedgekeurde resoluties en aan de aldaar ontwikkelde activiteiten en programma's.

De Wereldconferentie tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante vormen van onverdraagzaamheid (Durban, september 2001) vestigde in 2001 de aandacht op de dubbele of meervoudige discriminatie waaraan tal van vrouwen zijn blootgesteld. Ook werd de nadruk gelegd op de vereiste bij het bestuderen van de door de conferentie behandelde thema's een genderperspectief te hantieren en erop toe te zien dat de voorgestelde maatregelen geen discriminerende gevolgen hebben voor de vrouw.

Er moet ook gewezen worden op de in België genomen maatregelen met het oog op de bekrachtiging van het Facultatief Protocol met betrekking tot het VN-Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en Protocol 12 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens dat het toepassingsgebied van het non-discriminatiebeginsel uitbreidt tot het Europese verdragenmechanisme. Door het gemengde karakter van deze instrumenten vereist de bekrachtiging ervan de goedkeuring van meerdere parlementaire instanties.

Het bewerkstelligen van gendergelijkheid als doel op zich maar eveneens als een wezenlijk aspect van het verwezenlijken van andere doelstellingen wordt een integraal onderdeel van de werkzaamheden van de technische VN-commissies. Ofschoon het de Commissie inzake de positie van de vrouw is die hier als eerste werk van moet maken, streven ook de andere commissies ernaar de toon te zetten met een actie waarin gendergelijkheid vooropstaat om de genderdimensie van hun activiteiten te belichten.

Tijdens de periode in kwestie onderzocht de Commissie inzake de positie van de vrouw op haar 45e zitting (maart 2001) twee prioritaire kwesties: HIV/AIDS en alle vormen van discriminatie, met name op het stuk van racisme. Dit gebeurde in het vooruitzicht van twee belangrijke internationale manifestaties die aan deze twee onderwerpen gewijd zijn. De Commissie inzake de Positie van de Vrouw nam eveneens de door haar gehanteerde werkmethodes en de hervorming van de communicatieprocedures onder de loep. Ze keurde een aantal resoluties goed over discriminatie jegens de Afghaanse vrouwen, de situatie van en de bijstand aan Palestijnse vrouwen, de bevrijding van gegijzelde vrouwen en kinderen en de inpassing van een genderperspectief in het VN-systeem.

Net zoals de vorige jaren, ging de Commissie voor de rechten van de mens na in welke mate de fundamentele rechten van de vrouwen worden meegewo-

notre pays dans ce domaine se traduisent par des démarches au niveau diplomatique, par le soutien apporté à des résolutions adoptées dans les organisations internationales et par un appui aux activités et programmes qui y sont développés.

En 2001, la Conférence mondiale contre le racisme, la discrimination raciale, la xénophobie et l'intolérance qui y est associée (Durban, septembre 2001) a attiré l'attention sur la discrimination double, voire multiple à laquelle sont exposées beaucoup de femmes. Elle a également mis l'accent sur la nécessité d'adopter une perspective de genre pour l'examen des thèmes traités par la Conférence en veillant à ce que les mesures proposées n'aient pas un impact discriminatoire sur les femmes.

On notera également les mesures prises dans notre pays en vue de ratifier le Protocole facultatif relatif à la Convention des Nations unies sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes ainsi que le Protocole n° 12 de la Convention européenne des droits de l'homme qui étend le champ d'application du principe de la non-discrimination dans le mécanisme conventionnel européen. La ratification de ces instruments implique, en raison de leur caractère mixte, l'approbation de plusieurs instances parlementaires concernées.

La réalisation de l'égalité entre les sexes comme une fin en soi mais aussi comme un aspect essentiel de la réalisation d'autres objectifs devient une des parties intégrantes des activités des commissions techniques ou fonctionnelles des Nations Unies. Si la responsabilité dans ce domaine incombe au premier chef à la Commission de la condition de la femme, les autres commissions appliquent la stratégie d'intégration d'une démarche soucieuse d'équité entre les sexes pour faire ressortir les questions sexospécifiques dans leurs activités.

Au cours de la période de référence, la Commission de la condition de la femme, lors de sa 45e session (mars 2001), a examiné deux questions prioritaires à savoir: le VIH/SIDA et toutes les formes de discrimination en particulier dans le domaine du racisme à l'approche de deux manifestations internationales d'importance consacrées à ces deux thèmes. Elle s'est également penchée sur ses méthodes de travail et la réforme des procédures de communication. Elle a adopté des résolutions sur la discrimination à l'encontre des femmes afghanes, la situation et l'assistance aux femmes palestiniennes, la libération des femmes et des enfants pris comme otages et l'intégration d'une perspective de genre dans le système des Nations unies.

Comme les années précédentes, la Commission des droits de l'homme a examiné la prise en compte des droits fondamentaux des femmes dans tous les orga-

gen in de organismen van het VN-systeem. Gevraagd werd dat de mechanismen inzake de mensenrechten en andere desbetreffende mechanismen bij hun activiteiten een genderinclusieve benadering zouden hanteren.

Tijdens haar 57e zitting keurde bedoelde commissie vier resoluties goed over de fundamentele rechten van de vrouwen die mede door België gesteund werden. De genderdimensie werd meegewogen in de rapporten van de bijzondere rapporteurs en bij de goedkeuring van resoluties over thematische aangelegenheden (recht op voedsel, behoorlijke huisvesting, onderwijs, godsdienstige onverdraagzaamheid, standrechtelijke executies, vrijheid van mening, foltering, rechten van de migranten) en over de mensenrechtensituatie in een aantal landen (Afghanistan, Irak, Myanmar, Iran, Soedan, Democratische Republiek Kongo, Sierra Leone, Burundi, Equatoriaal-Guinea en Cambodja).

L. Meisjes

Strategische doelstelling L1:

alle vormen van discriminatie van meisjes uitbannen

Tijdens het EU-voorzitterschap had België een belangrijk aandeel in de voorbereiding van de speciale zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties over kinderen, die als gevolg van de aanslagen van 11 september 2001 verdaagd werd tot 8-10 mei 2002.

Het ontwerp van verklaring en van actieprogramma in het slotdocument met de titel «Een wereld die kinderen waardig is» bevat een belangrijk hoofdstuk over de bescherming van kinderen tegen mishandeling, uitbuiting en geweld. Ook vermeldt het een aantal aanbevelingen op het gebied van de algemene bescherming van kinderen, bescherming tegen de gevolgen van gewapende conflicten, het bestrijden van kinderarbeid en seksuele uitbuiting van kinderen.

Strategische doelstelling L7:

een einde maken aan geweld jegens meisjes

In de strijd tegen de mensenhandel waarvan hierboven sprake, kunnen het ministerie van Buitenlandse Zaken en de diplomatieke en consulaire Posten een belangrijke rol spelen op het stuk van preventie en informatie omtrent kinderhandel, onder andere door bijzonder waakzaam te zijn bij adoptiedossiers.

België leverde eveneens een aanzienlijke bijdrage tot de werkzaamheden van het tweede Wereldcongres

nismes du système des Nations unies et a demandé aux mécanismes des droits de l'homme et aux autres concernés d'intégrer une approche sexospécifique dans leurs activités.

Au cours de sa 57e session, cette commission a adopté quatre résolutions sur les droits fondamentaux de la femme qui ont été coparrainées par la Belgique. La dimension sexospécifique a été prise en compte dans les rapports de plusieurs rapporteurs spéciaux et dans l'adoption de résolutions portant sur des questions thématiques (droit à l'alimentation, à un logement convenable, droit à l'éducation, intolérance religieuse, exécutions sommaires, liberté d'opinion, torture, droits des migrants) ainsi que sur la situation des droits de l'Homme dans différents pays (Afghanistan, Iraq, Myanmar, Iran, Soudan, République démocratique du Congo, Sierra Leone, Burundi, Guinée équatoriale et Cambodge).

L. Petites filles

Objectif stratégique L1:

éliminer toutes les formes de discrimination à l'égard de la petite fille

La Belgique lors de sa présidence de l'Union européenne a joué un rôle important dans la préparation de la session spéciale de l'Assemblée générale des Nations Unies consacrée aux enfants qui a dû, suite aux attentats du 11 septembre 2001, être reportée au 8-10 mai 2002.

Le projet de déclaration et de programme d'action repris dans le document final de la session intitulée «Un monde digne des enfants» contient un important chapitre consacré à la protection des enfants contre la maltraitance, l'exploitation et la violence et énumérant une série de recommandations dans les domaines de la protection générale des enfants, de la protection contre les répercussions des conflits armés, de l'élimination du travail des enfants, de l'élimination de l'exploitation sexuelle des enfants.

Objectif stratégique L7:

éliminer la violence contre la petite fille.

Comme mentionné plus haut dans le cadre de la lutte contre le trafic des êtres humains, le ministre des Affaires étrangères et les postes diplomatiques et consulaires peuvent jouer un rôle important de prévention et d'information en ce qui concerne la traite des enfants, en étant, entre autre, particulièrement attentifs aux dossiers d'adoption.

Notre pays a également participé très activement aux travaux du second Congrès mondial contre

tegen commerciële seksuele uitbuiting van kinderen, dat plaatsvond van 17 tot 20 december 2001 in Yokohama. Tijdens dit congres, dat tot doel had na te gaan in welke mate vooruitgang werd geboekt over de vijf jaar volgend op de Conferentie van Stockholm (september 1996) die aan hetzelfde onderwerp was gewijd, gingen de deelnemers nieuwe verbintenissen aan (vertegenwoordigers van Staten, ngo's, civiele samenleving). Ze bestaan uit het opvoeren van de bescherming en de behartiging van de belangen en rechten van kinderen door ze te beschermen tegen alle vormen van seksuele uitbuiting.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

Inpassing van het genderperspectief in het human resources beleid

In verband met de toegang van vrouwen tot arbeid, kan worden gesteld dat in het hoofdbestuur wel een zeker evenwicht tussen mannen en vrouwen is, maar dat dit evenwicht niet op alle niveaus is te vinden.

Vrouwen zijn ook in de minderheid in de zogenaamde «buitenlandcarrières» (diplomatie, kanselarij, internationale samenwerking). Slechts 48 van de 393 diplomaten (14 %) zijn vrouwen (waaronder 6 posthoofden en één bijzonder commissaris bij de directie-generaal internationale samenwerking). In de kanselarijcarrière zijn de vrouwen in verhouding beter vertegenwoordigd. Op een totaal van 182 kanseliers zijn er 52 vrouwen (28 %). De internationale samenwerking telt daarentegen maar 2 vrouwelijke attachés op 32 (6 %).

Het probleem om vrouwen te vinden voor de buitenlandcarrières kan deels worden toegeschreven aan de vereisten van de job zoals een grote geografische mobiliteit en flexibiliteit met betrekking tot het gezinsleven en de carrière van de partner. Toch kunnen, meer bepaald voor de diplomatieke carrière, andere factoren worden aangehaald.

Net zoals in 2001 toen op de ministerraad besloten werd een gender- of geslachtsspecifiek perspectief in de hele federale overheidssector in te bouwen, is ook in 2002 de strategische doelstelling van het ministerie van Buitenlandse zaken het aantal vrouwen in de buitenlandcarrière (diplomatie, kanselarij, internationale samenwerking) te doen toenemen. Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan de werving, het carrièreverloop, het in overeenstemming brengen van het beroepsleven met het gezinsleven en het bewerkstelligen van een mentaliteitswijziging. In dit kader zal het actieprogramma gendergelijkheid 1997-

l'exploitation sexuelle commerciale des enfants qui s'est tenue à Yokohama du 17 au 20 décembre 2001. Au cours de ce congrès qui avait pour objectif de faire le point sur les progrès réalisés au cours des cinq années qui ont suivi l'organisation de la Conférence de Stockholm (septembre 1996) sur le même thème, de nouveaux engagements ont été pris par les participants (représentants des États, ONGs, société civile afin de renforcer la protection et la promotion des intérêts et des droits des enfants en les protégeant de toutes les formes d'exploitation sexuelle.

MESURES POLITIQUES INTERNES

Intégration de la perspective de genre dans la gestion des ressources humaines

En ce qui concerne l'accès à l'emploi des femmes, s'il y a un certain équilibre entre hommes et femmes dans la carrière intérieure du département, il convient néanmoins de signaler que cet équilibre ne se retrouve pas à tous les niveaux.

Par ailleurs, les femmes sont minoritaires dans les carrières dites « extérieures » (agents diplomatiques, agents de chancellerie et agents de la coopération internationale). Dans la carrière diplomatique on ne compte que 48 femmes (dont 6 sont chefs de poste et une occupe la fonction de Commissaire spéciale de la Direction Générale de la Coopération internationale) parmi les 393 diplomates (soit 14 % de femmes). En ce qui concerne la carrière de chancellerie, le nombre de femmes est proportionnellement plus important puisqu'elles sont 52 (soit 28 %) sur un total de 182 chanceliers et dans la carrière des attachés pour la coopération internationale, elles ne sont que 2 (soit 6 %) sur un total de 32.

Si la difficulté de recruter des femmes dans les carrières extérieures peut être due en partie aux impératifs mêmes de ces carrières qui exigent, e.a., une grande mobilité géographique et une flexibilité notamment en ce qui concerne la vie privée et la vie professionnelle du conjoint, d'autres facteurs entrent en jeu, en particulier en ce qui concerne la carrière diplomatique.

Comme en 2001, suite au Conseil des ministres qui a décidé d'intégrer une perspective de genre ou de sexespecificité dans tout le secteur public fédéral, l'objectif stratégique du ministère des Affaires étrangères reste en 2002 l'augmentation du nombre de femmes dans les carrières extérieures (carrière diplomatique, chancellerie, coopération internationale), en attachant un intérêt particulier au recrutement, au déroulement de la carrière, à la conciliation de la vie professionnelle et de la vie privée, et au changement de mentalité. Dans ce cadre, le programme d'action pour l'égalité entre les hommes et les femmes élaboré

1998 dat in 1997 in het ministerie werd uitgewerkt worden bijgestuurd.

Een aantal maatregelen werden reeds genomen :

— In de universiteiten werd een informatiecampa­ gne gehouden waarbij de nadruk werd gelegd op de vertegenwoordiging van vrouwen in de diplomatieke carrière, het carrièreverloop, een harmonieus evenwicht tussen werk en gezin. Deze campagne ging ver­ gezeld van een uiteenzetting over het gelijkheidsbeleid;

— Op het Salon van de Student waren vertegen­ woordigers van het kabinet van het ministerie van Buitenlandse Zaken aanwezig

— Een grotere informatieverspreiding werd nagestreefd met betrekking tot het diplomatiek of kanselarijexamen, waarbij vrouwen worden aange­ moedigd aan het examen deel te nemen (is sinds het laatste diplomatiek examen gebeurd);

— Een vrouwelijke diplomaat zetelt in de examen­ jury van Selor voor het diplomatiek examen;

— In oktober 2001 werd een kinderdagverblijf geopend, dat vijf dagen per week open is (van maan­ dag tot vrijdag) van 7u15 tot 19u15. Zo wordt reke­ ning gehouden met de bijwijken onregelmatige uren die moeten worden gepresteerd in een ministerie dat in grote mate afhankelijk is van het internationale gebeuren. Ambtenaren van het ministerie van Buiten­ landse Zaken kunnen gebruik maken van het kinder­ dagverblijf;

— Sinds 1995 worden door de sociale dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken recreatieve en culturele ateliers georganiseerd voor kinderen van 3 tot 14 jaar. Deze hebben plaats 2 weken in de paas­ vakantie, 2 weken in juli en 2 weken in augustus (van 8 tot 18u). In 1998 werd het project ook opengesteld voor kinderen ouder dan 14 jaar, die de gelegenheid krijgen culturele reizen te maken (Parijs, Londen, Nederland).

— Er werd onderhandeld over wederkerigheids­ akkoorden met betrekking tot de tewerkstelling van de echtgenotes van ambtenaren van de buitenlandcar­ rière;

— Ook werd onderzocht welke middelen er voor­ handen waren ter bescherming van de sociale rechten van de echtgenotes van de ambtenaren van de buiten­ landcarrière zodat ze aanspraak kunnen maken op een aanvullend pensioen;

— Er werden maatregelen genomen met het oog op de reïntegratie van de echtgenotes in het beroepsle­ ven bij terugkeer naar België (bijv. automatische in­ schrijving bij de Werkgelegenheidsdienst zonder dat ze een wachttijd in acht moeten nemen).

Om aan de strategische doelstelling van het minis­ terie tegemoet te komen, wordt overwogen de functie in het leven te roepen van verbindingsambtenaar voor

par le ministère en 1997 pour les années 1997-1998 sera mis à jour.

Des mesures ont déjà été prises telles :

— Campagne d'information dans les universités mettant l'accent sur la présence de femmes dans la carrière diplomatique, le déroulement de la carrière, l'équilibre harmonieux vie privée/ vie professionnelle tout en y incluant un exposé sur la politique d'égalité des chances entre les hommes et les femmes;

— Présence de représentants du cabinet du mi­ nistre des Affaires étrangères au Salon de l'Étudiant;

— Elargissement de l'information pour l'examen diplomatique ou de chancellerie avec une mention claire encourageant les femmes à se présenter (réalisé depuis le dernier concours diplomatique);

— présence d'une femme diplomate dans le jury d'examen du Selor pour l'examen diplomatique.

— Ouverture d'une crèche en octobre 2001. Cette crèche est ouverte cinq jours semaines (du lundi au vendredi) de 7h15 à 19h15 afin de pouvoir faire face aux horaires parfois imprévisibles, inhérents à un ministère étroitement lié aux événements de la vie internationale. Cette crèche est accessible aux agents du ministère des Affaires étrangères.

— Organisation d'ateliers récréatifs et culturels pour les enfants de 3 à 14 ans depuis 1995 par le service social du ministère des Affaires étrangères et ceci à raison de 2 semaines à Pâques, 2 semaines en juillet, 2 semaines en août (de 8 heures à 18 heures). Par ailleurs le projet s'est étendu en 1996 au groupe d'enfants de plus de 14 ans, leur permettant ainsi d'effectuer des voyages culturels (Paris, Londres, Pays-Bas).

— Négociation d'accords de réciprocité en matière de travail des conjoints d'agents des carrières extérieures;

— Examen des moyens d'assurer la protection des droits sociaux des conjoints des membres du person­ nel extérieur afin qu'ils/elles puissent bénéficier d'un complément de pension;

— Mesures pour favoriser la réinsertion dans la vie professionnelle des conjoints de retour en Belgi­ que (par exemple: réinscription automatique sans stage à l'Office de l'emploi).

Un poste d'officier de liaison pour les questions personnelles et familiales et une fonction de responsa­ ble pour l'intégration d'une perspective de genre au

persoonlijke en familiale aangelegenheden en de functie van verantwoordelijke voor de inpassing van een genderperspectief in het departement.

PERSPECTIEVEN

In de toekomst zal de minister van Buitenlandse Zaken verder gaan met zijn werkzaamheden in de verschillende internationale instanties ter versterking van de mensenrechten van vrouwen en meisjes op internationaal niveau. Er zal bijzondere aandacht worden besteed aan de thematiek van het geweld op vrouwen en meisjes, in het bijzonder in het kader van gewapende conflicten.

Er zal ook gezorgd worden voor een follow-up met het oog op een snelle Belgische ratificatie van het bijkomend protocol van het Verdrag van de Verenigde Naties ter uitbanning van de discriminatie van vrouwen. Op intern niveau zal de minister verder werken aan de realisatie van de strategische doelstelling die voor het departement Buitenlandse Zaken bepaald werd. Het betreft de integratie van een genderperspectief in het human resources management, en meer in het bijzonder het vergroten van de toegang en de bevordering van vrouwen in buitenlandse carrières.

sein du ministère sont envisagés pour répondre à l'objectif stratégique du ministère.

PERSPECTIVES

Dans l'avenir, le ministre des Affaires étrangères poursuivra son travail au sein des différentes instances internationales en vue de renforcer les droits humains des femmes et des petites filles au niveau international. Une attention particulière sera portée à la thématique de la violence faite aux femmes et aux petites filles, tout particulièrement dans le cadre des conflits armés.

Un suivi en vue de permettre une ratification rapide de la Belgique au protocole facultatif à la Convention des Nations unies sur l'élimination de la discrimination à l'égard des femmes sera également assuré. Au niveau interne, le ministre poursuivra la réalisation de l'objectif stratégique défini pour le département des Affaires étrangères, à savoir intégrer une perspective de genre dans la gestion des ressources humaines, et plus particulièrement d'accroître l'accès et la promotion des femmes dans les carrières extérieures.

Vice-eerste minister en minister van Begroting, Maatschappelijke Integratie en Sociale Economie

J. VANDE LANOTTE

INLEIDING

Zoals vermeld in de bijdragen voor de vorige jaren, wordt de minister voor Maatschappelijke Integratie geconfronteerd met het probleem van de vrouwelijke armoede in het kader van de subsidies die zij uitkeert aan de OCMW's in uitvoering van de wetten inzake de sociale bijstand en de minimale bestaansmiddelen.

De statistische analyse van de gegevens die de OCMW's verschaffen om hun subsidies te ontvangen (schatting voor januari 2001) tonen aan dat vele vrouwen van OCMW-steun leven (meer dan 58 % van de begunstigen) en dan vooral alleenstaande vrouwen met kinderen (32 % van de vrouwelijke bestaansminimumtrekkers). Deze percentages tonen een lichte verhoging aan ten opzichte van januari 2000. Hierbij dient wel gepreciseerd te worden dat de gerechtigden op een activering onder de vorm van een tewerkstelling mee opgenomen zijn in het aantal bestaanminimumtrekkers.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE POLITIEKE MAATREGELEN

A. Vrouwen en armoede

Strategische doelstelling A2:

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Sinds 1992 kunnen alleenstaande ouders genieten van een bestaansminimum waarvan het bedrag gelijk is aan datgene dat wordt toegekend aan koppels, momenteel 778,21 euro per maand. Meer dan één op vijf gezinnen die het bestaansminimum ontvangen zijn éénoudergezinnen en in 95 % van de gevallen is de ouder een vrouw.

Zoals reeds toegelicht werd in het vorige rapport zijn deze personen spijtig genoeg vaker het slachtoffer van een werkloosheidsval dan anderen. Dit komt boven op de traditionele tewerkstellingsremmen waarmee vrouwen geconfronteerd worden: lagere opleiding, lagere mobiliteitsgraad en bovendien

Vice-premierministreetministredu Budget, de l'Intégration sociale et de l'Économie sociale

J. VANDE LANOTTE

INTRODUCTION

Comme signalé dans les contributions relatives aux années précédentes, le ministre de l'Intégration sociale est confronté au problème de la pauvreté féminine dans le cadre des subventions versées aux CPAS en application des lois qui régissent l'aide sociale et le minimum de moyens d'existence.

L'analyse statistique des données rentrées par les CPAS en vue de l'obtention de ces subventions (estimation pour janvier 2001) montre en effet que les femmes sont nombreuses à vivre à la charge des CPAS (plus de 58 % des bénéficiaires). C'est particulièrement le cas des femmes qui se retrouvent seules avec des enfants (32 % des femmes minimexées). Ces pourcentages sont en légère augmentation par rapport à janvier 2000, mais il faut préciser que les bénéficiaires d'une activation sous la forme d'un emploi n'ont pas été sorti(e)s du nombre de bénéficiaires du minimex.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

A. Femmes et pauvreté

Objectif stratégique A2:

réviser les législations et les pratiques administratives en vue d'assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources

Depuis 1992, les parents isolés peuvent bénéficier d'un minimex équivalent à celui octroyé aux couples, soit actuellement 778,21 euros par mois. Les familles monoparentales représentent plus d'un ménage minimexé sur cinq et, dans 95 % des cas, le parent est une femme.

Comme déjà évoqué dans le rapport précédent, cela engendre malheureusement un «piège à l'emploi» plus important pour ces personnes que pour les autres, qui s'ajoute aux freins traditionnels au travail des femmes que sont le niveau de qualification plus faible, le moindre degré de mobilité et

belast met de kinderen en het huishouden. Om die perverse effecten te corrigeren wordt er bijzondere aandacht besteed aan éénuoudergezinnen bij de activeringsmaatregelen. De monitoring die de uitvoering van het Lenteprogramma opvolgt voorziet dan ook maandelijks in gegevens die opgesplitst worden naar geslacht.

Wat betreft de sociale economie zijn er acties uitgevoerd in het kader van de nabijheidsdiensten. Het project om het kwaliteitsconcept in de sociale economie te introduceren wordt verder gezet. Gezien het feit dat in deze sector de dienstverlening door de gecreëerde werkplaatsen zich vooral richt naar vrouwen, besteden we bijzondere aandacht aan het effect van het geslacht.

De minister van de Sociale Integratie is eveneens belast met de coördinatie van de opvolging van het Nationaal Actieplan sociale insluiting 2001-2003 (NAPincl) dat bijzondere aandacht besteedt aan het effect van het geslacht. Elke indicator die in het NAPincl gebruikt wordt om de evolutie van de sociale uitsluiting en armoede te bestuderen wordt zowel voor mannen als voor vrouwen berekend om zo parameters te kunnen identificeren die verschillen naar geslacht. We beschikken echter nog niet over voldoende gegevens om hieruit conclusies te kunnen trekken.

PERSPECTIEVEN

Het programma Activa, van toepassing op werklozen vanaf januari 2002 werd uitgebreid naar gerechtigden op een bestaansminimum en sociale bijstand. Het betreft een veralgemeend en vereenvoudigd stelsel voor de activering en de vrijstelling van patronale bijdragen, waardoor werkgevers gestimuleerd worden om werkzoekenden in dienst te nemen door hen een tussenkomst in het loon toe te kennen van 500euro per maand en hen gedeeltelijke of volledige vrijstelling van patronale bijdragen te verlenen.

Op 1 oktober 2002 zal de nieuwe wet inzake het recht op maatschappelijk integratie in werking treden. Die wet vervangt het recht op een bestaansminimum door het recht op maatschappelijke integratie, dat bij voorkeur en indien mogelijk gerealiseerd wordt door een tewerkstelling. Naast andere hervormingen, wijzigt deze wet de categorieën van vroegere bestaansminimumgerechtigden op een manier die voordeliger zou zijn voor vrouwen. Langs de ene kant zal het recht op maatschappelijke integratie volledig geïndividualiseerd worden door het afschaffen van de categorie van samenwonenden. Momenteel, wanneer een koppel recht heeft op een bestaansminimum, is de man in 68 % van de gevallen de titularis. In het nieuwe systeem zal elk direct zijn deel ontvangen en zelfs behouden, zelfs als zijn partner een sanctie ondergaat. Langs de andere kant, worden er twee nieuwe categorieën ingevoerd, met een inkomen dat

surtout la charge des enfants et du ménage. Dès lors, une attention particulière aux familles monoparentales s'impose au niveau des mesures d'activation pour corriger cet effet pervers. Dans cette optique, le monitoring dont fait l'objet la mise en œuvre du Programme-Printemps fournit mensuellement des données scindées selon le sexe.

En ce qui concerne l'économie sociale, des actions sont entreprises dans le cadre des services de proximité, tandis que le projet d'introduction du concept de qualité dans l'économie sociale se poursuit. Étant donné que, dans ce secteur, tant les services assurés que les emplois créés s'adressent souvent aux femmes, nous prêtons ici une attention particulière à l'effet de genre.

Le ministre de l'Intégration sociale est en outre chargé de la coordination du suivi du Plan d'Action national contre la pauvreté 2001-2003, qui réserve une attention particulière à l'effet de genre. Chaque indicateur repris dans ce plan pour étudier l'évolution de la pauvreté est calculé séparément pour les hommes et pour les femmes, de façon à pouvoir identifier si certains paramètres progressent différemment selon le genre. Nous ne disposons cependant pas encore du recul suffisant pour tirer des conclusions.

PERSPECTIVES

Le programme Activa, applicable aux chômeurs depuis janvier 2002, est étendu aux bénéficiaires du minimum de moyens d'existence et d'une aide sociale financière. Il s'agit d'un régime généralisé et simplifié d'activation et d'exonération de cotisations patronales, permettant aux employeurs d'engager des demandeurs d'emploi en leur octroyant une intervention salariale limitée de 500euros par mois, et en leur accordant une exonération partielle ou totale des cotisations patronales.

Le 1er octobre 2002 entrera en vigueur la nouvelle loi concernant le droit à l'intégration sociale, qui entend remplacer le droit au minimum de moyens d'existence par un droit à l'intégration, concrétisé à chaque fois que cela sera possible par un accès à l'emploi. Entre autres réformes, cette loi modifie les catégories d'octroi de l'ex-minimex dans un sens qui devrait se révéler favorable aux femmes. D'une part, le droit au revenu d'intégration sera complètement individualisé par la suppression de la catégorie conjoints. Jusqu'à présent, quand un couple bénéficiait du minimex, l'homme en était titulaire dans plus de 68 % des cas. Dans le nouveau système, chacun recevra directement sa part et pourra le cas échéant la conserver même si son partenaire subit une sanction. D'autre part, deux nouvelles catégories sont instaurées, avec un revenu qui se situera juste entre le revenu des isolés et celui des familles monoparentales. Il

zich situeert tussen het inkomen voor alleenstaanden en dat voor éénoudergezinnen. Het gaat hierbij om alleenstaanden die voor de helft instaan voor de opvoeding van hun kinderen en om alleenstaanden die alimentatietoelagen dienen te betalen voor hun kinderen. In dit laatste geval moeten de rechthebbenden het bewijs leveren dat zij effectief de alimentatietoelagen hebben betaald. Dit moet alleenstaande ouders die een leefloon ontvangen (vooral mannen) er toe aanzetten om effectief aan hun verplichtingen ten opzicht van hun kinderen te voldoen en eveneens een betere bescherming bieden aan de ouder (vooral de moeder) om regelmatige betalingen te ontvangen.

s'agit des isolés qui hébergent leur(s) enfant(s) la moitié du temps, ainsi que des isolés redevables d'une pension alimentaire à l'égard de leur(s) enfant(s). Dans ce dernier cas, les intéressés devront fournir la preuve du paiement effectif de cette pension, ce qui devrait encourager les parents isolés bénéficiant du revenu d'intégration (en grosse majorité des hommes) à remplir leurs obligations alimentaires à l'égard de leurs enfants, d'où une meilleure protection du parent (généralement la mère) qui, de son côté, assure au quotidien la charge de ces derniers.

Vice-eerste minister en minister van Mobiliteit en Vervoer

I. DURANT

INLEIDING

Behalve de voortzetting van de maatregelen die werden genomen om een evenwichtigere vertegenwoordiging van vrouwen binnen het departement en de vervoersector te bevorderen, heeft de minister een studie opgestart omtrent de relevantie van een genderaanpak in het mobiliteitsbeleid.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

Zoals wij naar voren brachten in het vorige verslag, blijven vrouwen ondervertegenwoordigd in de verwerwereld, hoewel er in de huidige reglementering geen enkele maatregel voorkomt die kandidaten uitsluit omwille van hun geslacht. Dit kan historisch worden verklaard door het belang van het technische aspect in beroepen die verband houden met vervoer.

Zoals het verslag over de kwaliteit van de werkgelegenheid in België van het federaal ministerie van Tewerkstelling en Arbeid aantoonde, varieert het onevenwicht tussen mannen en vrouwen van sector tot sector, en bevinden de grootste onevenwichten zich in de nijverheidssector (19 % vrouwen) en in bepaalde subsectoren van de dienstensector zoals vervoer en verkeer (21 % vrouwen).

De geringere aanwezigheid van vrouwen in deze beroepen kan in de eerste plaats worden verklaard door de scholing. Voorts moeten de fysieke eisen van bepaalde beroepen worden vermeld (bijvoorbeeld de binnenscheepvaart), alsook de onregelmatige uurroosters waardoor familiale en professionele verantwoordelijkheden moeilijk te verzoenen zijn (bijvoorbeeld de luchtvaart).

Er moet ook worden gewezen op de verdeling van bevoegdheden tussen de federale overheid en de gewesten waardoor de mobiliteits- en vervoersector

Vice-première ministre et ministre de la Mobilité et des Transports

I. DURANT

INTRODUCTION

Outre la poursuite des mesures prises pour favoriser la présence plus égalitaire des femmes au sein du département et du secteur des transports, la ministre a initié une étude visant à analyser la pertinence d'une approche de genre dans la politique de mobilité.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F5:

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi

Comme nous le relevions dans le rapport précédent, si dans la réglementation actuelle, aucune mesure n'est de nature à exclure les candidats sur base de leur sexe, les femmes restent sous-représentées dans le monde des transports. Ceci s'explique historiquement par l'importance de l'aspect technique des métiers liés au transport.

Comme l'indique le rapport sur la qualité de l'emploi en Belgique du ministère fédéral de l'Emploi et du Travail les déséquilibres entre les hommes et les femmes varient selon le secteur d'activité et les déséquilibres les plus importants se situent dans le secteur de l'industrie (19 % de femmes) et dans certains sous-secteurs de services tels que les transports et les communications (21 % de femmes).

La présence moindre des femmes dans ces métiers s'explique en amont par l'éducation. En aval, il y a lieu de mentionner les exigences physiques de certaines professions (par exemple la batellerie), les horaires irréguliers qui posent des difficultés pour concilier responsabilités familiales et professionnelles (par exemple la navigation aérienne).

Signalons encore le partage des compétences entre l'État fédéral et les régions qui caractérise le secteur de la Mobilité et des Transports. L'État fédéral ne peut

wordt gekenmerkt. De federale overheid kan slechts unilateraal optreden binnen haar bevoegdheden.

H. Institutionele mechanismen voor de verbetering van de positie van de vrouw

Strategische doelstelling H3:

naar sekse uitsplitsen van gegevens en informatie verspreiden ten behoeve van planning en evaluatie

In het vorige verslag hebben wij in het luik «perspectieven» gewezen op de absolute noodzaak om inzake mobiliteit (meer) aandacht te besteden aan de genderproblematiek. Wij zijn het op dit punt eens met het Adviescomité voor gelijke kansen van de Senaat, dat in zijn aanbevelingen betreffende het regeringsverslag van 2000 heeft benadrukt dat België over veel te weinig genderstatistieken beschikt. Deze statistieken zijn nodig opdat het gelijkheidsbeleid zich op een betere terreinkennis kan baseren.

In het kader van de opvolging van de Wereldvrouwenconferentie van de UNO van 1995, werd elke minister opgeroepen in zijn beleid een doelstelling op te nemen inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Gedreven door de nood aan een betere perceptie van mobiliteit op gendergebied en vertrekkende vanuit een mogelijke overdracht van deze kennis, hebben wij onze strategische doelstelling geformuleerd: wij moeten een inspanning leveren om en gegevens te verzamelen en te onderzoeken inzake gender en vervoer, en om de personeelsleden van het ministerie van Verkeer en Infrastructuur voor deze problematiek te sensibiliseren.

Om de concrete uitvoering te vergemakkelijken, hebben wij deze doelstelling opgedeeld in operationele doelstellingen.

De eerste operationele doelstelling bestond in het bestellen van een samenvatting van het onderzoek inzake gender en mobiliteit met als doel de relevantie en de haalbaarheid te illustreren van de integratie van gender en gelijke kansen in de omschrijving en de uitvoering van het mobiliteitsbeleid. Deze actie liet toe een document op te stellen waarin het onderzoek inzake gender en mobiliteit werd samengevat en een illustratieve cd-rom te vervaardigen die in kort bestek de voornaamste onderzoeksresultaten uit de Europese Unie en Canada voorstelt en een beschrijving bevat van de beleidsmaatregelen en concrete acties die werden ontwikkeld in het kader van gender mainstreaming. De ervaringen van anderen dragen bij tot de ontwikkeling van internationale banden en tot het opzetten van lokale beleidsvormen die daarop zijn geïnspireerd.

intervenir unilatéralement que dans la sphère de ses compétences.

H. Mécanismes institutionnels pour l'amélioration de la position des femmes

Objectif stratégique H3:

produire et diffuser des informations ventilées par sexe aux fins de planification et d'évaluation

Dans le volet «perspectives», nous avons dans le rapport précédent évoqué l'absolue nécessité d'appréhender ou de mieux appréhender la problématique de la mobilité, en termes de genre. Nous rejoignons ici le Comité d'avis pour l'égalité des chances du Sénat, lequel a souligné dans ses recommandations concernant le rapport du gouvernement 2000, que «la Belgique dispose de beaucoup trop peu de statistiques de genre. Ces statistiques sont nécessaires pour que la politique d'égalité des chances puisse s'appuyer sur une meilleure connaissance du terrain.»

Dans le cadre du suivi de la Conférence mondiale de l'ONU sur les femmes de 1995, chaque ministre a été appelé à choisir, dans sa politique, un objectif en matière d'égalité des hommes et des femmes.

C'est dû par le besoin d'une meilleure perception de la mobilité en termes de genre et partant d'une possible transmission de cette connaissance que nous avons formulé notre objectif stratégique: il s'agit, en effet, d'effectuer un effort de recherche et de collecte de données intégrant la dimension de genre dans le domaine des transports ainsi que de sensibiliser les agents du ministère des Communications et de l'Infrastructure à cette problématique.

Afin d'en faciliter la réalisation concrète, nous avons décomposé cet objectif en objectifs opérationnels.

Le premier de ceux-ci a consisté à commanditer une synthèse de la recherche sur le thème «genre et mobilité» dont le but est d'illustrer la pertinence et la faisabilité de l'intégration d'une approche en termes de genre et d'égalité dans la définition et la mise en œuvre d'une politique de la mobilité. Cette action a permis la réalisation d'un document de synthèse des recherches sur le thème «genre et mobilité» ainsi que d'un CDrom illustratif; celui-ci propose une présentation synthétique des principaux résultats de recherches récentes au sein de l'Union européenne et au Canada, ainsi qu'une description des mesures politiques et actions concrètes qui ont été développées dans le cadre d'une approche de gender mainstreaming. Les expériences des «autres» participent au développement de liens à l'échelle internationale et à la mise sur pied de politiques locales s'en inspirant.

De studie wil aantonen dat een gendergewijze benadering van mobiliteit heilzaam kan zijn voor alle burgers en verrijkend, zo niet bepalend kan zijn voor de politieke en technische actoren in al hun functies inzake toekomstgericht denken, verwezenlijkingen en het beheer van de verschillende vervoerwijzen die een complex weefsel van arbeidsgebonden en vrijetijdsverkeer voeden (en die zelf eveneens bij voorbaat geslachtelijk bepaald zijn).

De tweede operationele doelstelling bestond erin het Belgische onderzoek over mobiliteit te lezen vanuit genderstandpunt. Het doel hiervan was te evalueren in hoeverre er met gender rekening werd gehouden in recente Belgische studies inzake de omschrijving en de uitvoering van het huidige mobiliteitsbeleid, en dit op het vlak van zowel de onderzoeksmethodologie als de interpretatie en de voorstelling van de resultaten.

Het ging in dit geval om een studie over het begeleidingsplan voor het GEN dat door de minister werd besteld bij het consultancybureau STRATEC en om de samenvatting van het eindverslag (april 2001) van de «Nationale huishoudsenquête inzake mobiliteit» die werd besteld door de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden (DWTC) in het kader van het «Plan voor wetenschappelijke ondersteuning van een beleid gericht op duurzame ontwikkeling (1996-2001)».

In het algemeen versterkt deze lezing de idee dat de kennis van de dagelijkse mobiliteit van personen in de eerste plaats statistisch is en vooral draait rond de notie verplaatsing, zodat er nood is aan cijfergegevens over de verplaatsingen van vrouwen. De bestudeerde documenten blijven in dit opzicht ondanks bepaalde inspanningen immers veralgemenend en onvolledig en laten niet toe de processen te verduidelijken die op dit vlak tot genderongelijkheid zouden leiden.

De derde operationele doelstelling is de organisatie van een sensibilisatieactie rond «gender en mobiliteit». Het doel dat hier wordt nagestreefd is het illustreren van de relevantie van gender en gelijke kansen in de omschrijving en de uitvoering van het mobiliteitsbeleid.

Zo kwamen gender en gelijke kansen aan bod in het programma van het colloquium «Handelaars en Mobiliteit» dat in september 2001 plaatsvond tijdens de Week van Vervoering. Er werd een workshop over gender en mobiliteit georganiseerd, en er werden ook deskundigen uitgenodigd om tijdens de plenaire zitting over dit thema te spreken. Er werd contact opgenomen met vrouwenorganisaties en hun adressenlijsten werden gebruikt om vrouwen over dit evenement te informeren en hen uit te nodigen het bij te wonen.

«L'étude a pour ambition de démontrer qu'une approche en termes de genre en matière de mobilité peut être bénéfique pour tous les citoyens et enrichissante, sinon déterminante pour tous les acteurs politiques et techniciens dans toutes leurs fonctions de prospective, de création, de gestion des divers modes de transport qui nourrissent un tissu complexe de lieux de vie et de travail (eux-mêmes également — a priori — sexués)».

Le sous-objectif suivant a consisté à effectuer une lecture en termes de genre de recherches belges centrées sur le thème de la mobilité. Le but était d'évaluer la prise en compte de la dimension de genre dans les études belges récentes qui participent de la définition et de la mise en œuvre de la politique de mobilité actuelle, au niveau de la méthodologie de recherche ainsi que dans l'interprétation et la présentation des résultats

Il s'agit, en l'occurrence, d'une étude sur le «Plan d'accompagnement RER» commanditée par la ministre au bureau de consultance STRATEC et de la synthèse du rapport final (avril 2001) de l'«Enquête nationale sur la mobilité des ménages» commanditée par les Services fédéraux des affaires scientifiques, techniques et culturelles (SSTC) dans le cadre du Plan d'appui scientifique à une politique de développement durable (1996-2001).

De façon générale, cette lecture renforce l'idée selon laquelle la connaissance de la mobilité quotidienne des personnes étant d'abord d'ordre statistique et s'organisant largement autour de la notion de déplacement, des données chiffrées abordant la réalité des déplacements féminins sont nécessaires. En effet, les documents étudiés demeurent, en dépit de certains efforts, globalisants et lacunaires à cet égard et ne permettent pas d'éclaircir les processus qui conduiraient à la reproduction d'inégalités sexuelles en ce domaine.

Le troisième objectif opérationnel est l'organisation d'une action de sensibilisation à la thématique «genre et mobilité». Le but poursuivi est ici d'illustrer la pertinence d'intégrer une approche en termes de genre et d'égalité dans la définition et la mise en œuvre d'une politique de mobilité.

Ainsi, la dimension de genre et d'égalité a été intégrée dans le programme du colloque «Mobilité et Commerce» mis sur pied lors de la semaine de la mobilité en septembre 2001. Un atelier «genre et mobilité» a été organisé et des experts ont également été invités à intervenir sur ce thème en séance plénière. Les organisations de femmes ont été contactées et leurs mailing lists utilisées afin d'informer le public féminin de la tenue de cette manifestation et l'inviter à y participer.

De vierde operationele doelstelling, namelijk het verspreiden van aanbevelingen om het genderspect te integreren in het bestellen van studies over mobiliteit, staat gepland voor 2002.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

In 2001 werd een algemeen plan voor positieve acties uitgewerkt rond drie grote thema's, zijnde de loopbaan, de verbetering van de arbeidsomstandigheden en een mentaliteitswijziging. Dit algemene plan werd aangevuld met een jaarlijks actieplan dat acties bevat die als prioritair worden beschouwd.

De volgende negen vaststellingen lagen ten grondslag aan de bepaling van projecten die op stapel moeten worden gezet:

— Onder het contractueel personeel zijn vrouwen in de meerderheid;

— Ons departement telt tal van technische functies die traditioneel door mannen worden uitgeoefend en weinig bekend zijn onder vrouwen en studerende meisjes;

— Overwegend mannen vervullen hoge functies van niveau 1;

— Ondervertegenwoordiging van vrouwen in gespecialiseerde technische functies van niveau 2;

— Ondervertegenwoordiging en zelfs vaak afwezigheid van vrouwen in examenjury's;

— Het gebrek aan communicatie tussen de diensten wordt op de voorgrond gesteld;

— Vooral vrouwen gebruiken regelingen zoals deeltijds werken of loopbaanonderbreking om hun familieleven te combineren met hun werk;

— Voor tal van ouders vormt kinderopvang een probleem;

— Initiatieven om het personeel te informeren over positieve acties.

De ambtenaar voor positieve acties heeft zich bij de Cel Human Resources gevoegd die onlangs werd opgericht in het kader van de hervorming van het ambtenarenapparaat en kan rekenen op de actieve steun van de human-resourcesdeskundige bij de verwezenlijking van de gekozen doelstellingen.

Binnen het actieterrein van deze cel, zag een specifiek project het daglicht dat in 2002 zal worden geconcretiseerd. Het betreft het preciseren van een algemeen alcoholpreventiebeleid. Bij de uitwerking van deze actie zal uiteraard rekening worden gehouden met de genderdimensie.

PERSPECTIEVEN

Opdat deze maatregelen rekening zouden houden met het genderspect, moeten de betrokken partijen

La mise en œuvre du dernier objectif opérationnel, à savoir diffuser des recommandations en vue de l'intégration de la dimension de genre dans la commande de recherches sur le thème de la mobilité, est fixé au calendrier de l'année 2002.

MESURES POLITIQUES INTERNES

Un plan général d'actions positives se structurant en trois grands thèmes soit la carrière, l'amélioration des conditions de travail et le changement des mentalités, a été élaboré en 2001 et s'est vu assortir d'un plan d'action annuel reprenant les actions jugées prioritaires.

Les neuf constats suivants ont présidé à la détermination de projets à mettre en chantier:

— Parmi le personnel contractuel, les femmes sont majoritaires;

— Notre département compte de nombreuses fonctions techniques traditionnellement occupées par les hommes et peu connues par les femmes et par les jeunes encore aux études;

— Occupation masculine prépondérante des hautes fonctions du niveau 1;

— Sous-représentation des femmes dans les fonctions techniques spécialisées du niveau 2;

— Sous-représentation, voire fréquemment absence de femmes dans les jurys d'examen;

— Le manque de communication entre les services est mis en exergue;

— Utilisation essentiellement féminine des congés de type temps partiel, pause-carrière, afin de combiner vie familiale et travail;

— Le problème de la garde des enfants se pose à de nombreux parents;

— Initiatives visant à informer le personnel sur les actions positives.

La fonctionnaire actions positives a rejoint la Cellule ressources humaines, nouvellement créée dans le cadre de la réforme de la Fonction publique et peut bénéficier du soutien actif de l'experte ressources humaines dans la réalisation des objectifs fixés.

Dans le champ d'action de cette cellule, un projet spécifique a vu le jour et recevra concrétisation en 2002. Il s'agit de préciser une politique générale de prévention de l'alcoolisme, action qui tiendra bien sûr compte, tout au long de son élaboration, de la notion de genre.

PERSPECTIVES

Pour que les mesures prises tiennent compte de la dimension de genre, il importe que les parties concer-

op alle niveaus ervan bewust zijn wat van een verhoogde en permanente bewustmakingsinspanning op alle niveaus inhoudt.

Er zullen zowel intern als extern gerichte sensibilisatieacties worden georganiseerd.

Zo werd er gedacht aan rondetafelgesprekken om te zorgen voor de deelname van nieuwe partners (cellen binnen het kabinet en de administratie) aan het uitwerken van sensibilisatieacties.

Er wordt ook een nieuwe sensibilisatieactie rond gender en mobiliteit overwogen in het kader van de Week van Vervoering en/of de Vrouwendag.

De analyse van de verschillende samenvattende documenten van Belgische en buitenlandse mobiliteitsstudies vanuit genderstandpunt, moet toelaten een nota met aanbevelingen over gender en mobiliteit op te stellen die zal worden bezorgd aan de verschillende organisaties die een rol kunnen spelen in het mobiliteitsbeleid.

Een gedifferentieerde benadering van mannen en vrouwen moet in elk project en in elke probleemstelling aanwezig zijn, hetgeen impliceert dat men over gegevens beschikt die zijn uitgesplitst volgens geslacht zodat de verschillen aan het licht treden, dat deze verschillen worden geanalyseerd en dat er strategieën worden ontwikkeld om deze verschillen te verkleinen.

Om de noodzakelijke gelijkheid te bereiken, moeten eerst de verschillen worden opgespoord, terwijl een neutrale benadering de verschillen doet verdwijnen en ze maskeert ...

nées, à tous les niveaux, en soient conscientes, ce qui signifie un effort de sensibilisation accru et permanent à tous les échelons.

Des actions de sensibilisation ponctuelles seront organisées tant en interne qu'en externe.

Ainsi, des tables rondes ont été imaginées afin de susciter la participation de nouveaux partenaires (cellules au sein du cabinet et de l'administration) dans l'élaboration d'actions de sensibilisation.

Ainsi, une nouvelle action de sensibilisation à la thématique « genre et mobilité » est envisagée dans le cadre de la Semaine de la Mobilité et/ou de la Journée des Femmes.

L'analyse des différents documents de synthèse des études belges et étrangères en matière de mobilité selon une approche en termes de genre doit permettre l'élaboration d'une note de recommandations « genre et mobilité » qui sera envoyée aux différentes organisations susceptibles de jouer un rôle dans la politique qui est menée en matière de mobilité.

Une approche différenciée hommes-femmes doit apparaître pour tout projet, toute problématique générale, ce qui implique la possession de données ventilées selon le sexe, lesquelles mettent à nu les écarts, l'analyse de ces écarts et le développement de stratégies les réduisant.

Atteindre l'égalité nécessite, au préalable, le repérage des différences ou une approche neutre gomme les différences, les masque ...

Minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu

M. AELVOET

INLEIDING

In het kader van de strategische doelstellingen van het actieplatform van Peking vallen de domeinen «vrouwen en gezondheid» en «vrouwen en leefmilieu» onder de bevoegdheid van de minister van Consumentenzaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, Magda Aelvoet.

In 2001 werd, net zoals dat in 2000 het geval was, vooral aandacht geschonken aan het domein «vrouwen en gezondheid».

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMATREGELEN

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C1:

verruiming van de toegang voor vrouwen tot efficiënte, betaalbare en kwalitatief hoogstaande gezondheidszorg, voorlichting en aanverwante diensten, gedurende hun hele leven.

Herstructurering eerstelijns hulpverlening

In grootsteden stelt zich regelmatig het probleem van de vlotte bereikbaarheid van de eerstelijns hulpverlening. Mensen denken vaak dat men vlugger en beter bediend wordt op spoeddiensten dan bij de huisarts of de huisartswachtdienst. De huisarts blijft echter de meest geschikte figuur om allerlei urgente en minder urgente medische problemen te onderzoeken en te behandelen of indien nodig adequaat door te verwijzen. Het probleem heeft te maken met de organisatorische beschikbaarheid van de huisarts, niet met de kwaliteit van de zorgverstrekking. Samenwerking in een bredere zorgpraktijk kan hier, zeker in grote steden, een antwoord op bieden. Tezelfdertijd wordt hierdoor de mogelijkheid gecreëerd om ook in het artseneroep meer ruimte te maken voor een eigen familiaal en sociaal leven, iets waar vooral vrouwelijke artsen, maar ook hoe langer hoe meer mannelijke artsen, uitdrukkelijk om vragen.

In tegenstelling tot andere landen, zoals het Verenigd Koninkrijk, zijn solowerkende artsen in België

Ministre de la Protection de la Consommation, de la Santé publique et de l'Environnement

M. AELVOET

INTRODUCTION

Dans le cadre des objectifs stratégiques de la plateforme d'action de Pékin, les thèmes «femmes et santé» et «femmes et environnement» relèvent des compétences de la ministre de la Protection de la Consommation, de la Santé publique et de l'Environnement, Magda Aelvoet.

Comme ce fut le cas en 2000, l'année 2001 a été marquée par une attention particulière au thème «femmes et santé».

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C1:

élargir l'accès des femmes tout au long de leur vie à des soins de santé, à l'information et à des services adaptés, abordables et de bonne qualité

Restructuration de l'aide de première ligne

Dans les grandes villes, le problème de la facilité de l'accès aux soins de première ligne se pose de manière récurrente. L'opinion selon laquelle l'on recevrait des soins de meilleure qualité et plus rapides dans les services d'urgence plutôt que chez le médecin généraliste ou dans un service de garde généraliste est très fréquente. Le médecin généraliste reste cependant la personne la plus appropriée pour examiner et traiter les problèmes médicaux moins urgents ou, s'il y a lieu, orienter correctement ses patients. Le problème ne se pose pas au niveau de la qualité des soins mais au niveau de l'accessibilité sur le plan de l'organisation. La collaboration dans le cadre de pratiques plus larges peut certainement apporter une solution dans les grandes villes. Cela permet en même temps de donner au corps médical la possibilité de mener une vie familiale et sociale, souhait exprimé principalement par les femmes médecins mais également par les hommes médecins.

Contrairement à d'autres pays tels que le Royaume-Uni, le type de pratique le plus courant en

nog de meest voorkomende praktijkvorm. Uit een studie in de UK blijkt dat in groepspraktijken significant meer vrouwen werkzaam zijn, dat de gemiddelde leeftijd er duidelijk lager is, dat men veel meer betrokken is bij de opleiding van jonge artsen.

De Ministerraad keurde op 21 december 2001 de ontwerpen van koninklijk besluit goed met betrekking tot de ondersteuning van de gezondheidssector op het niveau van de eerste lijn (huisartsen, thuisverpleegkundigen, kinesisten, ergotherapeuten, ...).

Een protocolakkoord werd afgesloten tussen de verschillende ministers die betrokken zijn bij de gezondheidszorg in België (behalve het Brussels Gewest) waarbij de partijen zich engageren om een coherent en op elkaar afgestemd beleid te voeren. Momenteel zijn op verschillende niveaus allerlei organisatievormen werkzaam. Het is de bedoeling om de verschillende initiatieven op elkaar af te stemmen en te ordenen, zodat het geheel duidelijker en zichtbaarder wordt voor de patiënt(e).

Daartoe zullen zorgzones uitgetekend worden. Dit is een geografische aanduiding voor aanpalende gemeenten. Zo zullen er bijvoorbeeld 84 zones zijn in Vlaanderen en 47 in Wallonië en het Duitstalig deel van België.

Verder wordt een financiering voorzien voor het multidisciplinair overleg. Dergelijk overleg tussen bijvoorbeeld huisarts, kinesiste en thuisverpleegkundige bestaat reeds maar zal voortaan dus vergoed worden. Deze maatregel is een bijkomende stimulans om het multidisciplinair samenwerken tussen verschillende zorgverleners/sters te stimuleren en dus een efficiënt en kwaliteitsvol zorgaanbod uit te bouwen.

Bovendien zal per zorgzone één centrale wachtdienst voorzien worden. Niet alleen voor huisartsen maar ook voor alle andere eerstelijns-gezondheidsberoepen die zich willen inschrijven in dit systeem. Huisartsenkringen zullen instaan voor de organisatie van dergelijke eerstelijnswachtdiensten. De organisatie is tevens een norm voor erkenning van de huisartsenkring waarvoor financiering voorzien is.

Implementatie van een geïntegreerd klinisch pad voor bevallingen met een kort ziekenhuisverblijf

De gemiddelde verblijfsduur in een ziekenhuis naar aanleiding van een normale bevalling bedroeg in 1995 5,6 dagen. Onderzoek naar de toegekende zorgen toont aan dat deze zorg op dag 0 en dag 1 sterk varieert, maar dag 2 stabiliseert. De zorg die patiënten vanaf dan krijgen is voornamelijk voorlichtende, ondersteunende zorg die erop gericht is postpartumproblemen te herkennen en te behandelen.

Belgique est encore le médecin travaillant seul. Une étude réalisée au Royaume-Uni révèle que ce pays compte beaucoup plus de femmes travaillant dans le cadre de cabinets de groupe, que l'âge moyen y est nettement inférieur, que l'on y est davantage concerné par la formation de jeunes médecins.

Les projets d'arrêté royal relatifs à l'appui du secteur de la santé en ce qui concerne les soins de première ligne (médecins généralistes, infirmiers/-ières à domicile, kinésithérapeutes, ergothérapeutes, etc.) ont été approuvés lors du Conseil des ministres du 21 décembre 2001.

Les différents ministres compétents en matière de soins de santé en Belgique (à l'exception de la Région de Bruxelles-Capitale) ont conclu un protocole d'accord dans lequel les parties s'engagent à mettre en œuvre une politique cohérente et harmonieuse. Il existe à l'heure actuelle un tas de formes d'organisation à différents niveaux. L'objectif est d'harmoniser et d'ordonner les différentes initiatives afin que l'ensemble soit plus clair et plus visible pour les patients.

Pour ce faire, des zones de soins seront déterminées. Il s'agit d'une définition géographique des communes attenantes. À titre d'exemple, la Flandre comptera 84 zones tandis que la Wallonie et la partie germanophone de la Belgique comptabiliseront 47 zones.

En outre, un financement a été prévu pour la concertation multidisciplinaire. Une telle concertation entre, par exemple, les médecins généralistes, les kinésithérapeutes et les infirmiers/-ières à domicile existe déjà mais sera désormais renforcée. Cette mesure constitue une motivation supplémentaire en vue d'une collaboration multidisciplinaire entre les différents prestataires de soins.

De plus, un service de garde central par zone de soins sera prévu non seulement pour les médecins généralistes mais aussi pour toutes les professions de première ligne qui désirent adhérer à ce système. Les cercles de médecin assureront l'organisation de ces services de garde de première ligne. L'organisation sera d'ailleurs une norme d'agrément du cercle de médecins généralistes bénéficiant d'un financement.

Mise en œuvre d'un parcours clinique intégré pour les hospitalisations de courte durée suite à un accouchement

La durée moyenne d'hospitalisation suite à un accouchement normal s'élevait en 1995 à 5,6 jours. L'analyse des soins prodigués révèle que ces soins varient fortement aux jours 0 et 1, mais se stabilisent au jour 2. Les soins reçus par les patientes à partir de ce moment sont principalement des soins axés sur le conseil et l'accompagnement dans le but d'identifier des problèmes post-partum et de les traiter.

Op basis van deze vaststellingen zou men de post-partum verblijfsduur kunnen beperken. Dat vergt dan wel een goede opvolging in het thuismilieu en de verdere bewaking en bevordering van de gezondheidstoestand van moeder en kind door professionele kraamzorg aan huis. Een langere verblijfsduur in het ziekenhuis is enkel verantwoord bij complicaties of indien in het thuismilieu deze zorg niet kan worden gewaarborgd.

Momenteel kiezen slechts weinig patiënten voor de formule van een kort verblijf in het ziekenhuis; de meerderheid kiest voor een traditioneel verblijf in het ziekenhuis. Een aantal voorwaarden dient immers vervuld. Ten eerste moet de formule ten minste voor de patiënte financieel neutraal zijn. Ten tweede zijn duidelijke afspraken tussen ziekenhuis- en thuiszorg noodzakelijk. De zorg in het ziekenhuis en de zorg thuis moeten op elkaar afgestemd worden.

De minister gelastte daartoe het UZ Leuven, het H. Hart Ziekenhuis Leuven en het centrum voor kraamzorg De Bakermat de ontwikkeling en implementatie van een geïntegreerd klinisch pad in een algemeen en in een universitair ziekenhuis uit te werken. Het onderzoek loopt van september 2001 tot september 2002.

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Borstkanker- en baarmoederhalskankerscreening

Borstkanker- en baarmoederhalskankerscreening zijn in principe gemeenschapsbevoegdheden. Aangezien de borstkankerscreening met nationale middelen wordt gefinancierd, werd een samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid en de gemeenschappen gesloten.

Vooraleer een uitbreiding van de borstkankerscreening tot vrouwen vanaf de leeftijdsgroep van 40 jaar overwogen wordt, zoals het Adviescomité voor gelijke kansen voor vrouwen en mannen in haar advies van 19 juli 2001 vraagt, zal de huidige screeningcampagne eerst geëvalueerd moeten worden.

Wat de vraag naar koppeling van de borstkankerscreeningcampagne aan de systematische opsporing van baarmoederhalskanker betreft, kunnen we antwoorden dat er in het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid reeds gedurende meer dan vijf jaar onderzoek gebeurde rond baarmoederhalskankerscreening. De resultaten van dit onderzoek moeten in een beleidsplan worden omgezet. De gemeenschapsministers bevoegd voor Volksgezondheid geven op dit ogenblik voorrang aan het afronden van de borst-

Ces constatations semblent indiquer qu'il devrait être possible de limiter la durée d'hospitalisation post-partum. Cela suppose toutefois un suivi correct à domicile ainsi que la poursuite de la surveillance et la stabilisation de l'état de santé de la mère et de l'enfant au moyen de soins postnatals professionnels à domicile. Une plus longue durée d'hospitalisation ne se justifierait qu'en cas de complications ou si de tels soins ne peuvent être garantis à domicile.

À l'heure actuelle, la majorité des patientes optent pour l'hospitalisation traditionnelle et non pour la formule de l'hospitalisation de courte durée. Pour favoriser cette dernière option, il convient en effet de remplir une série de conditions. Tout d'abord, cette formule doit être neutre du point de vue financier, du moins pour les patients. Deuxièmement, cela nécessite des conventions précises entre les prestataires de soins à domicile et en milieu hospitalier. Les soins en milieu hospitalier et les soins à domicile doivent coïncider.

À cet effet, la ministre a demandé au CHU de Louvain («H. Hart Ziekenhuis Leuven») et au centre de soins postnatals «De Bakermat» de concevoir et de tester un parcours clinique intégré dans un hôpital général et dans un hôpital universitaire. Cette étude est en cours depuis septembre 2001 et se terminera en septembre 2002.

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propre à améliorer la santé des femmes

Dépistage du cancer du sein et de l'utérus

En principe, le dépistage du cancer du sein et de l'utérus relève des compétences des communautés. Étant donné que le dépistage du cancer du sein est financé par l'État fédéral, un accord de coopération a été conclu entre les autorités fédérales et les communautés.

Avant d'envisager l'élargissement du dépistage du cancer du sein au groupe des femmes âgées de plus de 40 ans, comme le demande le Comité consultatif pour l'égalité de chances entre les femmes et les hommes dans son avis du 19 juillet 2001, la campagne de dépistage actuelle devra d'abord être évaluée.

En ce qui concerne la question de l'opportunité d'associer la campagne de dépistage du cancer du sein au dépistage systématique du cancer de l'utérus, nous pouvons répondre qu'une étude relative au dépistage du cancer de l'utérus est menée depuis plus de 5 ans par l'Institut Scientifique de la Santé publique. Les résultats de cette étude devront être transposés dans un plan de politique. À l'heure actuelle, les ministres communautaires chargés de la santé souhaitent d'abord mener à bien la campagne de dépistage du

kankerscreeningcampagne en de resultaten hiervan te evalueren alvorens met een nieuwe campagne te starten.

Tabak

Naar aanleiding van het onderzoek van het verslag 2000 heeft het Adviescomité van de Senaat aan de minister van Volksgezondheid gevraagd om:

- Concrete initiatieven te nemen om het tabaksgebruik bij vrouwen tegen te gaan;
- Geslachtsgericht onderzoek naar het tabaksgebruik en de tabaksontwenning uit te breiden;

Tenslotte stelde het Adviescomité dat het veel belang hecht aan het ondertekenen van het raamverdrag voor de strijd tegen de tabak.

De minister wenst hier het volgende op te antwoorden:

1. Ten gevolge van de institutionele hervormingen zijn het niet dezelfde overheden die voor tabaksproducten en tabaksgebruik bevoegd zijn.

De preventie van het tabaksgebruik en van de ziekten die erdoor worden veroorzaakt zijn een gemeenschapsbevoegdheid, terwijl het begeleiden van rokers bij het stoppen met roken een gewestelijke bevoegdheid is.

De federale overheid daarentegen is bevoegd voor de regelgeving in verband met het roken op openbare plaatsen en op het werk, de tabaksreclame, de fiscaliteit, de vervaardiging en het in de handel brengen van tabaksproducten, ...

In verband met dit laatste punt, hebben wij weten te bewerkstelligen dat op Europees vlak de richtlijn werd aangenomen van 5 juni 2001 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuurlijke bepalingen inzake de productie, de presentatie en de verkoop van tabaksproducten.

De richtlijn gebiedt op de verpakkingseenheden van de tabaksproducten waarschuwingen aan te brengen aangaande de gezondheidsrisico's waaraan men zich door het gebruik ervan blootstelt. Sommige waarschuwingen zijn inzonderheid bedoeld voor de vrouwen. (bijvoorbeeld «Roken tijdens de zwangerschap is slecht voor uw baby», «Roken verouderd uw huid»). De richtlijn verbiedt bovendien dat op de verpakking van de tabaksproducten teksten, namen, merktekens, figuratieve of andere tekens worden aangebracht waarin zou worden gesuggereerd dat het ene tabaksproduct minder schadelijk zou zijn dan het andere («light», «mild»...). Ook dat verbod is inzonderheid op de vrouwen gericht, omdat zij bijzonder gevoelig zijn voor dat soort vermeldingen. Het koninklijk besluit tot omzetting van deze richtlijn wordt binnenkort gepubliceerd (in de loop van 2002).

cancer du sein et en évaluer les résultats avant de lancer une nouvelle campagne.

Tabac

Le Comité d'avis du Sénat a demandé lors de l'examen du rapport 2000 à la ministre de la Santé de:

- Prendre des initiatives concrètes pour lutter contre le tabagisme chez les femmes;
- Étendre l'étude comparative sur le tabagisme et le sevrage tabagique chez les femmes et les hommes;

Enfin, le Comité consultatif soulignait qu'il accorde beaucoup d'importance à la signature de la convention-cadre pour la lutte contre le tabac.

Sur ce point, la ministre souhaite donner les réponses suivantes:

1. Il découle de la réforme institutionnelle en Belgique que les compétences relatives aux produits du tabac et au tabagisme ne sont pas exercées par les mêmes autorités.

La prévention du tabagisme et des maladies liées au tabagisme ressort de la compétences des Communautés alors que l'aide au sevrage tabagique relève des régions.

L'autorité fédérale est quant à elle compétente pour réglementer le tabagisme dans les lieux publics et les lieux de travail, la publicité pour les produits du tabac, la fiscalité, la fabrication et la commercialisation des produits du tabac, ...

Sur ce dernier point, nous avons obtenu que soit adoptée au niveau européen la directive du 5 juin 2001 relative au rapprochement des législations en matière de fabrication, de présentation et de vente des produits du tabac.

La directive impose l'apposition sur les unités de conditionnement des produits du tabac d'avertissements relatifs à la santé. Certains de ces avertissements visent plus particulièrement un public féminin (ex: «Fumer pendant la grossesse nuit à la santé de votre enfant», «Fumer provoque un vieillissement de la peau»). La directive interdit ensuite l'utilisation, sur l'emballage des produits du tabac, de textes, dénominations, marques et signes figuratifs ou autres indiquant qu'un produit du tabac particulier est moins nocif que les autres («light», «mild»...). Cette interdiction vise également les femmes en particulier car elles sont sensibles à ces mentions. L'arrêté royal qui transpose cette directive sera publié dans le courant de l'année 2002.

2. Elk jaar bestelt het federaal ministerie van Volksgezondheid bij het OIVO/CRIOC-centrum een onderzoek naar het rookgedrag. In dat onderzoek wordt gepeild naar het percentage dagelijkse rokers, gelegenheidsrokers en niet-rokers in België, ingedeeld volgens leeftijd en geslacht. De gewesten en gemeenschappen moeten zelf zorgen voor onderzoek naar preventie en naar begeleiding van zij die met roken willen stoppen.

3. De minister van Volksgezondheid volgt de evolutie van de onderhandelingen over een Anti-tabakskaderovereenkomst (WGO) van nabij en zij dringt erop aan dat deze zo dwingend mogelijk zou worden opgevat ter bevordering van eenieder's gezondheid. In de overeenkomst komen diverse onderwerpen aan bod zoals roken op openbare plaatsen, passief roken, bescherming van kwetsbare groepen, reclame en sponsoring, sluikhandel, taksvrije verkoop, reconversiesubsidies ten behoeve van de boeren, strategieën voor tabakscontrole ...

België heeft aan al de onderhandelingsronden deelgenomen en er de overige 14 lidstaten vertegenwoordigd tijdens het belgisch voorzitterschap van de Europese Unie. Onze laatste tekstvoorstellen zijn op 14 mei 2002 ingediend. De aanneming van de ontwerpovereenkomst wordt gepland op de Algemene Vergadering van de Wereldgezondheidsorganisatie van mei 2003.

Strategische doelstelling C3:

genderbewuste initiatieven ontplooiën die zich richten op seksueel overdraagbare ziekten, HIV/AIDS, en zaken die verband houden met seksuele en reproductieve rechten

Noodpil

De minister van Volksgezondheid heeft beslist om de noodpil (merknaam Norlevo), vroeger vooral bekend onder de naam «morning-after-pil», zonder voorschrift beschikbaar te stellen bij de apotheker (koninklijk besluit van 5 april 2001). Deze pil is reeds langer verkrijgbaar mét doktersvoorschrift. Deze beslissing is de uitvoering van het positieve advies dat de Geneesmiddelencommissie van het ministerie van Volksgezondheid gegeven heeft. Het feit dat er een toenemend aantal zwangerschapsafbrekingen worden vastgesteld bij vrouwen jonger dan 20 jaar heeft eveneens bijgedragen tot de vrijgave van deze noodoplossing.

Het vrij verkrijgbaar zijn van de noodpil moet de drempels verlagen die momenteel bestaan om aan noodanticonceptie te geraken. Bijvoorbeeld het niet tijdig bereiken van de arts, de vrees op reacties van arts, ouders of vertrouwenspersoon, ... Tijdig aan de noodpil geraken is hét sleutelwoord, want na 72 uur

2. Chaque année, le ministère fédéral de la Santé publique commande au centre CRIOC-OIVO de réaliser une enquête sur le comportement tabagique. Cette enquête établit notamment le pourcentage de fumeurs journaliers, fumeurs occasionnels et non-fumeurs en Belgique selon l'âge et selon le sexe. Il appartient aux entités fédérées de mener des enquêtes axées sur la prévention et l'aide au sevrage.

3. La ministre de la Santé publique suit de près l'évolution des travaux de négociations de la Convention-Cadre Anti-tabac (OMS) et insiste pour que celle-ci soit aussi contraignante que possible dans l'intérêt de la santé de tous. La Convention aborde une multitude de sujets tels que le tabagisme dans les lieux publics, le tabagisme passif, la protection des groupes vulnérables, la publicité et le parrainage, le commerce illicite, les ventes hors taxe, les subsides pour la reconversion des agriculteurs, les stratégies de contrôle du tabac ...

La Belgique a pris part à tous les rounds de négociation et y a notamment représenté les 14 autres États membres lors de la présidence belge de l'Union européenne. Nos dernières propositions de texte ont été déposées le 14 mai 2002. L'adoption du projet de Convention est prévue à l'Assemblée mondiale de la Santé en mai 2003.

Objectif stratégique C3:

développer des initiatives tenant compte des besoins des femmes face aux maladies sexuellement transmissibles (HIV, SIDA) et aux autres problèmes de santé se rapport à la sexualité et à la procréation

Pilule du lendemain

La ministre de la Santé publique a décidé que la pilule du lendemain (marque Norlevo), connue auparavant sous le nom de «morning-after-pil», pourrait être obtenue chez le pharmacien sans prescription médicale (arrêté royal du 5 avril 2001). Cette pilule est déjà disponible depuis longtemps sur prescription médicale. Cette décision met en application l'avis de la Commission des médicaments du ministère de la Santé publique. Le constat selon lequel le nombre d'interruptions de grossesse n'a cessé de croître chez les jeunes femmes de moins de 20 ans a contribué à l'application de cette solution d'urgence.

La délivrance libre de la pilule du lendemain doit réduire les obstacles qui existent actuellement pour obtenir des moyens contraceptifs d'urgence. titre d'exemple: l'indisponibilité temporaire du médecin, la peur des réactions du médecin, de ses parents ou de la personne de confiance, etc. Le but est de permettre

is het te laat. Deze mogelijkheid moet ongewenste zwangerschappen maximaal helpen voorkomen. Tussen een ongewenste zwangerschap en abortus is er een tussenweg, een noodoplossing en die weg moet opgesteld worden voor diegenen die hem nodig hebben in noodsituaties.

Het moment dat iemand deze noodoplossing komt halen bij de apotheker mag echter niet zomaar zonder gevolg gelaten worden. Dit belangrijke moment moet aangegrepen worden om de vrouw in kwestie in te lichten over contraceptie in het algemeen. Is er iets misgelopen bij het gebruik van de traditionele anticonceptie? Wordt er geen anticonceptie gebruikt? Is men op de hoogte van de verschillende mogelijkheden en methoden? Dit zijn enkele vragen waar een antwoord op moet komen. Met andere woorden: het is niet zo dat de noodpil ter vervanging van een goede anticonceptie kan of mag gezien worden. Het blijft een noodoplossing. Het moment van aflevering zal dus begeleid worden, omringd worden door het verstrekken van informatie door de apotheker.

De Algemene Pharmaceutische Bond is bereid gevonden om de nodige informatie op te stellen en bij de doelgroep te verspreiden.

Elke apotheek kreeg een «beslissingsboom» ter beschikking. Daarin staan aanduidingen over de opvang van en de raadgevingen aan de patiënten die de noodpil willen.

Verder is in elke apotheek, zowel de privé als de coöperatieve, een speciaal documentatiepakket gratis ter beschikking voor de patiënte, in een discrete verpakking en met de bedoeling om samen met de noodpil afgeleverd te worden. Het informatiekpakket bevat een folder over Norlevo; een brochure over de noodpil en anticonceptiva (wat, hoe en waarom), een zakboekje over veilig vrijen, een condoom, een folder over seksueel overdraagbare aandoeningen en AIDS en ten slotte een lijst met de coördinaten van de verschillende centra voor gezinsplanning.

Globaal anticonceptieplan

Naar aanleiding van de constatering van een toenemend aantal zwangerschapsafbrekingen bij jongeren onder de 20 jaar, werkte een interministeriële werkgroep, daarin bijgestaan door deskundigen uit allerlei sectoren, een aantal aanbevelingen uit. Deze maatregelen werden goedgekeurd tijdens de interministeriële conferentie van 11 december 2001.

Belangrijk daarbij is dat alle voorgestelde aanbevelingen gekaderd worden binnen een globaal strategisch plan dat het aantal ongeplande zwangerschappen, vooral bij jongeren, wil terugdringen. De aanbevelingen hebben betrekking op zowel federale als

l'obtention de la pilule du lendemain à temps car après un délai de 72 heures, il est trop tard. Cette possibilité doit restreindre au maximum les grossesses non désirées. Entre une grossesse non désirée et un avortement, il existe une autre issue, une solution d'urgence qui doit être accessible à celles qui en ont besoin dans des situations d'urgence.

Lorsqu'une personne s'adresse à un pharmacien pour obtenir cette solution d'urgence, il convient de saisir cette opportunité pour l'informer sur les moyens contraceptifs en général. Les moyens contraceptifs traditionnels n'ont-ils pas fonctionné correctement? Un moyen contraceptif a-t-il été utilisé? Les différentes possibilités et méthodes sont-elles connues? C'est ces quelques questions qu'il convient d'apporter une réponse. En d'autres termes: il ne faut pas que la pilule du lendemain soit perçue comme une alternative aux moyens contraceptifs efficaces. Elle reste une solution d'urgence. Au moment où le pharmacien délivre la pilule du lendemain, il devra dès lors donner des conseils et fournir des explications.

L'Association pharmaceutique belge est disposée à rédiger les informations nécessaires et à les diffuser au groupe cible.

Chaque pharmacien a reçu un «arbre de décision»; il y trouve des indications sur l'accueil et des conseils à donner aux patientes qui demandent la pilule du lendemain.

En outre, un dossier de documentation spécial et gratuit est à la disposition des patientes dans toutes les pharmacies privées ou coopératives. Ce dossier aura un emballage discret et devra en principe être remis avec la pilule du lendemain. Ce dossier comprend un fascicule sur Norlevo, une brochure sur la pilule du lendemain et les moyens contraceptifs (quoi, comment et pourquoi), un feuillet expliquant comment avoir des relations sexuelles en toute sécurité, un préservatif, un fascicule sur les maladies sexuellement transmissibles et le SIDA et enfin, une liste où figurent les coordonnées des différents centres de planning familial.

Plan global sur les moyens contraceptifs

Interpellé par le nombre croissant d'interruptions de grossesses chez les jeunes de moins de 20 ans, un groupe de travail interministériel a élaboré, en collaboration avec des experts de divers secteurs, une série de recommandations. Ces mesures ont été approuvées lors de la conférence interministérielle Santé publique du 11 décembre 2001.

Il est impératif que toutes les recommandations proposées s'inscrivent dans un plan global stratégique visant à diminuer le nombre de grossesses non désirées, principalement chez les jeunes. Les recommandations concernent tant les compétences fédérales que

regionale bevoegdheden, met bijzondere nadruk op gezondheidszorg, onderwijs, welzijns- en jeugdwerk.

De Interministeriële Conferentie legt er de nadruk op dat de keuze voor een bepaalde anticonceptiemethode in principe bij de jongere zelf ligt. De ministers gaan uit van de visie dat het gebruik van voorbehoedsmiddelen enerzijds en middelen om zich te beschermen tegen seksueel overdraagbare aandoeningen en HIV anderzijds, twee preventieve maatregelen zijn die noodzakelijkerwijs samengaan. De idee van dubbele bescherming — ofwel condoom en betrouwbaar voorbehoedsmiddel, ofwel condoom en noodpil voor het geval er iets misgelopen is bij het gebruik van het condoom — staat dus steeds voorop bij het uitwerken van concrete maatregelen.

Een greep uit de voorgestelde maatregelen:

— Voorlichting van de doelgroep: om zoveel mogelijk jongeren te informeren over het gebruik van anticonceptie, dienen de overheden in voldoende middelen te blijven voorzien voor een geïntegreerde en continue aanpak. Daarnaast dienen de overheden specifieke informatiecampagnes te organiseren en die campagnes op regelmatige basis te herhalen, aangezien steeds nieuwe groepen jongeren nood hebben aan deze info.

— Praktische en financiële toegankelijkheid tot anticonceptie, inclusief noodanticonceptie, verhogen. Dat kan onder meer door de noodpil zonder doktersvoorschrift verkrijgbaar te stellen ...

— Vorming van jongeren door middel van aangepaste leerprogramma's rond lichaamsbeleving, seksualiteit, vruchtbaarheid en anticonceptie vanaf de lagere school; opleiding en navorming van leerkrachten, onder meer op het vlak van methodieken om met jongeren over deze thema's te communiceren; aanstellen van een vertrouwenspersoon, bij wie jongeren terecht kunnen met hun vragen en problemen, in elke school.

De minister van Volksgezondheid is reeds gestart met de uitvoering van de beleidsmaatregelen die onder haar bevoegdheid vallen.

In het voorjaar werd een koninklijk besluit uitgewerkt waardoor noodanticonceptie zonder doktersvoorschrift bij de apotheek te verkrijgen is (zie hoger). Momenteel wordt gewerkt aan een ontwerp-koninklijk besluit, waardoor een pilvoorschrift niet meer driemaandelijks, maar slechts halfjaarlijks dient afgehaald te worden bij de arts. Uiteraard is deze duur nog steeds afhankelijk van het oordeel van de voorschrijvende arts en de afspraken die zij/hij maakt met de pilgebruikster. Met de respectievelijke artsorganisaties (huisartsen/gynaecologen) wordt onderhandeld over de loskoppeling van het pilvoorschrift en

régionales, avec un accent particulier sur les soins de santé, l'enseignement, l'aide sociale et le travail des jeunes.

Les participants à la conférence interministérielle soulignent le fait que le choix d'une méthode contraceptive déterminée repose en principe sur le jeune lui-même. Les ministres partent du principe que l'utilisation de moyens contraceptifs, d'une part, et de moyens pour se protéger des maladies sexuellement transmissibles et du HIV, d'autre part, sont deux mesures préventives indissociables. L'idée d'une double protection — soit le préservatif et un moyen contraceptif fiable, soit le préservatif et la pilule du lendemain au cas où il y aurait un problème avec le préservatif — est toujours mise en avant lors de l'élaboration de mesures concrètes.

Quelques exemples de mesures proposées :

— Organiser des campagnes d'informations visant le groupe cible: afin d'informer autant de jeunes que possible sur l'utilisation des moyens de contraception, les autorités doivent prévoir des moyens suffisants en vue d'adopter une approche intégrée et continue. En outre, les autorités doivent organiser des campagnes d'information spécifiques et réitérer ces campagnes régulièrement, car il y a toujours de nouveaux groupes de jeunes qui ont besoin de ces informations.

— Accroître l'accessibilité pratique et financière aux moyens de contraception, dont la pilule du lendemain. Notamment en rendant la pilule du lendemain disponible sans prescription médicale, ...

— Former les jeunes en instaurant, à partir du degré secondaire inférieur, un programme d'apprentissage adapté abordant différents thèmes: découverte du corps, sexualité, fécondité et moyens contraceptifs; formation et suivi des professeurs, entre autres, dans le domaine des méthodes pour communiquer avec les jeunes sur ces thèmes; désigner, dans chaque école, une personne de confiance à laquelle les jeunes peuvent poser leurs questions et exposer leurs problèmes.

La ministre de la Santé publique veille déjà à la mise en œuvre des mesures politiques qui relèvent de ses compétences.

Au printemps, un arrêté royal a été élaboré grâce auquel la pilule du lendemain est devenue disponible chez le pharmacien sans prescription médicale (voir *supra*). On élabore actuellement un projet d'arrêté royal qui permettra de demander une prescription pour la pilule non plus tous les trois mois mais une fois par an. Certes, cette durée dépend encore de l'avis du médecin qui prescrit la pilule et des rendez-vous convenus avec l'utilisatrice de ce moyen contraceptif. Une concertation a eu lieu avec les organisations médicales compétentes (médecins généralistes/gynécologues) en vue de dissocier la prescription de la

het gynaecologisch onderzoek. Gynaecologisch onderzoek in functie van pilgebruik is zeker niet steeds nodig en is vaak (vooral voor jonge vrouwen) een rem om een arts te raadplegen.

Om de 6 maand zal een stand van zaken opgemaakt worden betreffende de uitvoering van dit globaal anticonceptieplan.

Strategische doelstelling C4:

onderzoek bevorderen en informatie verspreiden betreffende de gezondheid van vrouwen

Screenen Gezondheidsenquête 2001

In voorbereiding van de gezondheidsenquête 2005, wordt in 2001 de gezondheidsenquête 2001 doorgevoerd op genderaspecten. Zowel de Commissie Gender en Gezondheid van de Raad van de Gelijke Kansen voor mannen en vrouwen als het Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies werden om een advies gevraagd.

Het advies van de Raad voor Gelijke Kansen werd ontvangen in het voorjaar 2002. De doorlichting door het CBGS werd, omwille van andere prioriteiten van het CBGS, jammer genoeg afgemeld.

Geestelijke gezondheidszorg

Aangezien het uiteindelijk onmogelijk bleek om het aspect 'gender' te implementeren in een driedaags Europees colloquium rond geestelijke gezondheidszorg, heeft de minister aan de Nederlandstalige Vrouwenraad en de Universiteit des femmes gevraagd om zelf een studiedag te organiseren. Dat leidde tot de internationale studiedag «geestelijke gezondheid: vrouwen stellen vragen» van 11 oktober. Beide organisaties samen kregen hiervoor een subsidiëring van 1983,15 euro (80 000 franken).

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

In het kader van het nationaal plan ter bestrijding van het geweld op vrouwen, formuleerde de minister 4 doelstellingen:

- Sensibiliseren van (voornamelijk) huisartsen en personeel op spoedgevallendiensten;
- Evalueren van de medische attesten;

pilule de l'examen gynécologique. L'examen gynécologique pour recevoir la pilule n'est pas toujours nécessaire et constitue souvent un frein pour consulter un médecin (surtout chez les jeunes femmes).

Tous les 6 mois, on fera le point sur l'exécution de ce plan global sur les moyens contraceptifs.

Objectif stratégique C4:

promouvoir la recherche et diffuser des informations sur la santé des femmes

Examen de l'étude de santé 2001

En préparation à l'enquête de santé 2005, l'enquête de santé 2001 a été examinée sous l'aspect du genre. Des conseils ont été demandés à la fois à la Commission genre et Santé du Conseil de l'Égalité des chances entre hommes et femmes et au Centre d'étude de la population et de la famille.

Nous avons reçu l'avis du Conseil pour l'Égalité des chances au printemps 2002. Le Centre d'étude de la population et de la famille n'a malheureusement pas pu fournir d'explications car il avait d'autres priorités.

Soins de santé mentale

Étant donné qu'il s'est avéré impossible d'intégrer l'aspect du «genre» dans un colloque européen de trois jours sur les soins de santé mentale, la ministre a proposé au Nederlandstalige Vrouwenraad et à l'Université des Femmes d'organiser une journée d'étude. Ainsi, une journée d'étude internationale «santé mentale: les femmes posent des questions» s'est tenue le 11 octobre. Les deux organisations ont bénéficié d'un subside de 1 983,15 euros (80 000 francs) pour l'organisation de celle-ci.

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Dans le cadre du plan national d'action contre la violence à l'égard des femmes, la ministre a formulé 4 objectifs:

- Sensibilisation des médecins généralistes (principalement) et du personnel des services d'urgence;
- Évaluation des certificats médicaux;

— Uitwerken van een instrument (een soort checklist) dat artsen toelaat te beoordelen of men te maken heeft met een patiënte die het slachtoffer is van geweld;

— Met artsen de discussie aangaan rond het probleem van «de meldingsplicht versus het beroepsgeheim».

In eerste instantie focussen we ons op de evaluatie van de medische attesten. Een evaluatie van deze attesten en de bespreking aangaande een beter gebruik ervan, zijn sowieso reeds sensibiliserend.

Daartoe werd in 2001 overleg gepleegd met 3 groepen niet-artsen. De groepen bestonden uit de provinciale coördinatrices «geweld», een aantal vrouwenorganisaties (koepels) die zich bezighouden met de bestrijding van het geweld op vrouwen, de mensen binnen de administratie gelijke kansen die belast zijn met de bestrijding van het geweld op vrouwen. Dat overleg resulteerde in een aantal aanbevelingen die begin 2001 met de respectievelijke artsenverenigingen worden doorgepraat.

Zo meldde men ons dat het belangrijk is een onderscheid te maken tussen enerzijds de verspreiding van de medische attesten en anderzijds het gebruik ervan. Wat de verspreiding betreft dient veel meer gebruik gemaakt te worden van de kanalen waarover de medische pers beschikt (bijvoorbeeld de huisartsenkrant); met betrekking tot het gebruik van de attesten wordt het belangrijk geacht dat de huidige minister van Volksgezondheid de wens uitdrukt om deze attesten ook effectief te gebruiken (vergt een mentaliteitsverandering) — totnogtoe werd het gebruik ervan niet echt aanbevolen door één of andere instantie. Uit de praktijk blijkt dat artsen over vrij weinig info beschikken inzake geweld op vrouwen. Het is belangrijk hen voortdurend te sensibiliseren en te vormen (opleiding en nascholing). Daartoe zal dienen samenwerkt te worden met de provinciale coördinatrices en met de vrouwenorganisaties.

Het gebruik van de medische fiche om klacht neer te leggen en in functie van het bekomen van statistisch materiaal, weerhoudt artsen vaak om ze in te vullen. Deze thematiek dient zeker, samen met justitie en de Dienst voor criminalistiek aangepakt te worden

— Élaboration d'un outil (une sorte de check-list) permettant aux médecins de juger si l'on a affaire à un/e patient/e victime de brutalité;

— Engager la discussion avec les médecins au sujet du problème de l'«obligation de signaler en dépit du secret professionnel».

Nous nous concentrons, en premier lieu, sur l'évaluation des certificats médicaux. L'évaluation de ces certificats et le débat portant sur une meilleure utilisation de ceux-ci remplissent déjà, d'une manière ou d'une autre, un rôle de sensibilisation.

Une concertation réunissant 3 groupes de non-médecins a eu lieu en 2001. Ces groupes rassemblaient les coordinatrices provinciales «violence», de nombreuses organisations (de coordination) de femmes chargées de lutter contre la violence à l'égard des femmes, les membres de la direction de l'égalité des chances chargés de lutter contre la violence à l'égard des femmes. Cette concertation a débouché sur une série de recommandations qui ont fait l'objet d'un débat avec les différentes associations de médecins début 2001.

Il nous a notamment été signalé qu'il convient de faire une distinction entre la diffusion des certificats médicaux, d'une part, et leur utilisation, de l'autre. En ce qui concerne la diffusion, il faut davantage utiliser les canaux dont dispose la presse médicale (par exemple le journal des médecins généralistes); quant à l'utilisation des fiches, on estime que la ministre de la Santé publique devrait se prononcer en faveur de l'utilisation appropriée des certificats (ce qui exige un changement de mentalité) — l'utilisation de celles-ci n'a jusqu'à présent été recommandée par aucune instance. La pratique révèle que les médecins disposent de très peu d'informations sur la violence à l'égard des femmes. Il est important de continuer à les sensibiliser et à les former (formation et suivi). Pour ce faire, il faut collaborer avec les coordinateurs/-rices provinciaux/-les et les organisations de femmes.

L'utilisation des certificats médicaux en vue de déposer une plainte ou lorsque cela est lié à la communication de données statistiques décourage souvent les médecins de les remplir. Ce thème doit être abordé en concertation avec la justice et le service de criminalistique.

F. Vrouwen en economie

Strategische doelstelling F2:

de gelijke toegang van vrouwen tot hulpbronnen, werkgelegenheid, afzetgebieden en handel vergemakkelijken

Herorganisatie eerstelijnsgezondheidszorg (zie ook hierboven: vrouwen en gezondheid)

Bij een deel van de huisartsen heerst een toenemende malaise. De werkdruk neemt steeds toe terwijl de waardering van het beroep gestadig afneemt, zowel in termen van financiële verloning als van sociale appreciatie. Een toenemend aantal huisartsen die solo werken, ondervindt een burnout-syndroom. Een niet onaanzienlijk deel onder hen zou wel bereid worden gevonden om samen te werken met (jonge) collega's, indien daar bepaalde tegemoetkomingen tegenover zouden staan.

Verder is er, net zoals in andere sectoren, een toename van het aantal vrouwelijke huisartsen, met een toenemende vraag naar deeltijds werken. Ook mannelijke (meestal jongere) huisartsen opteren meer en meer voor formules waarbij zij niet meer 100% van de tijd beschikbaar moeten zijn. In een beroep waar de beschikbaarheid traditioneel zeer groot was, vraagt dit niet alleen een mentaliteitswijziging, maar tevens een aantal structurele wijzigingen.

J. Vrouwen en de media

Strategische doelstelling J2:

een evenwichtige, niet-stereotiepe afbeelding van vrouwen in de media bevorderen

« Verpleging: het zit je in het bloed » — een roldoorbrekende campagne

In het sociaal akkoord van 1 maart 2000 werd beslist om een imago- en rekruteringscampagne voor het verpleegkundig beroep te organiseren. De campagne moet de opleiding en het beroep van verpleegkundige onder de aandacht van de jongeren brengen met een grotere instroom in de opleiding tot gevolg. Bijkomend is het de bedoeling dat er duidelijke en realistische informatie verstrekt wordt over het beroep ter verbetering van het imago van de verpleegkunde bij een breed publiek.

Momenteel bestaat een tekort aan verpleegkundigen. Dat tekort is gedeeltelijk toe te schrijven aan recente overheidsinitiatieven die de omkadering binnen de verpleegkunde deed toenemen en dus meer

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F 2:

faciliter l'égalité d'accès des femmes aux ressources, à l'emploi, aux marchés et aux échanges commerciaux

Réorganisation des soins de santé de première ligne (voir également ci-dessus: les femmes et la santé)

Certains médecins généralistes éprouvent un malaise croissant. La pression au travail ne cesse de s'accroître alors que la valorisation de la profession diminue constamment tant en termes de rémunération que de reconnaissance sociale. De plus en plus de médecins généralistes travaillant seuls souffrent d'épuisement. Bon nombre d'entre eux/elles seraient prêt(e)s collaborer avec de (plus jeunes) collègues si cela était lié à une compensation.

En outre, on constate dans ce secteur, comme dans d'autres, une augmentation du nombre de femmes médecins et une augmentation de demande de temps partiel. Les hommes médecins (les jeunes pour la plupart) choisissent de plus en plus des formules leur permettant de ne pas devoir être disponibles à tout moment. Dans une profession où la disponibilité a toujours été très importante, il faut changer les mentalités mais également mettre en œuvre une série de changements structurels.

J. Femmes et médias

Objectif stratégique J2:

promouvoir une image équilibrée et non stéréotypée des femmes dans les médias

« Infirmier/-ière: j'ai ça dans le sang » — une campagne novatrice

Dans l'accord social conclu le 1er mars 2000, il a été décidé de lancer une campagne relative à l'image et au recrutement du personnel infirmier. L'objectif de la campagne est d'éveiller l'intérêt des jeunes pour la formation et la profession d'infirmier/-ière et d'attirer ainsi un plus grand nombre d'entre eux vers ce type d'études. La campagne fournira en outre des informations claires et réalistes sur la profession et ce, dans le but d'améliorer l'image de la profession auprès du grand public.

On manque actuellement de personnel soignant. Ce manque est à attribuer partiellement aux récentes initiatives des pouvoirs publics qui ont permis d'augmenter le personnel infirmier d'encadrement et

verpleegkundigen aan het werk zet. Daarbij komt dat de instroom van studenten verpleegkunde de laatste jaren gedaald is. Het aantal afgestudeerden alleen is niet meer toereikend om aan de vraag vanuit de sector te voldoen.

Het komt er dus op aan een grotere groep jongeren aan te trekken voor dit beroep.

Om het tekort op te vangen of toch minstens te stabiliseren werd in 2000 reeds het project 600 gelanceerd. Dit project, waardoor mensen die reeds actief zijn in de verzorgingssector maar geen verpleegkundige zijn (vaak herintreedsters) de kans krijgen om dit diploma te halen, zal wegens overweldigend succes herhaald worden.

Het overleg om de werkdruk van de verpleegkundigen te verminderen is volop aan de gang. Het is immers evident dat er niet alleen meer verpleegkundigen nodig zijn om het werk te verdelen, maar dat de werksituatie van de verpleegkundigen in het algemeen moet aangepakt en verbeterd worden. Een werkgroep werkt rond dit thema.

De campagne «Verpleging: het zit je in het bloed» werd gerealiseerd met de mensen van het terrein, met de verpleegkundigen zelf. Vier gezichten werden gekozen voor deze campagne. Zowel jonge verpleegkundigen in opleiding als dertigers die al enige tijd actief zijn als verpleegkundige.

— Een jonge student verpleegkunde is het boegbeeld; hij toont aan dat niet alleen vrouwen voor dit beroep kiezen en moedigt ook mannen aan om voor de studie te kiezen.

— Een jonge studente verpleegkunde die met overtuiging voor de optie geriatrie kiest. Een dienst waar duidelijk nood is aan meer verpleegkundigen.

— Een vrouwelijke hoofdverpleegkundige: ook vrouwen maken carrière in de gezondheidssector.

— Een mannelijke hoofdverpleegkundige: omdat verpleegkunde ook een boeiende job kan zijn voor mannen.

Met deze vier gezichten werd getracht om clichés te doorbreken of op zijn minst ter discussie te stellen.

De slogan «Verpleging: het zit je in het bloed» verwijst naar de bewuste en gemotiveerde keuze voor het beroep. Het is een zwaar en moeilijk beroep maar het zijn sociale, contactvaardige mensen die met overtuiging voor dit beroep kiezen. Wie ervoor kiest verdient het respect en appreciatie van iedereen.

par là même, de mettre plus d'infirmiers/-ières au travail. Par conséquent, le nombre d'étudiants qui se sont tournés vers des études d'infirmier/-ière a diminué au cours de ces dernières années. Le nombre de diplômés n'est pas suffisant à lui seul pour faire face à la demande du secteur.

Il s'agit donc d'attirer un plus grand groupe de jeunes vers cette profession.

Pour rattraper le retard ou tout au moins pour le stabiliser, on a déjà lancé en 2000 le projet 600. Celui-ci offre la possibilité à des personnes travaillant déjà dans le secteur des soins mais qui ne sont pas infirmiers/-ières (souvent des personnes qui reviennent sur le marché du travail), de pouvoir décrocher ce diplôme. Vu son immense succès, il sera renouvelé.

Une concertation en vue de réduire la charge de travail des infirmiers/-ières est actuellement en cours. Il est clair qu'il ne suffit pas de disposer de plus de personnel infirmier et cela dans le but de mieux répartir le travail mais qu'il faut s'attaquer aux conditions générales de travail de celui-ci et les améliorer. Un groupe de travail examine la question.

La campagne «Infirmier/-ière: j'ai ça dans le sang» a été réalisée en collaboration avec les personnes travaillant sur le terrain, avec les infirmiers/-ières. Quatre visages ont été retenus pour la campagne. Il s'agit aussi bien de jeunes infirmiers/-ières aux études que de jeunes dans la trentaine qui travaillent depuis quelque temps déjà dans la profession.

— Un jeune étudiant-infirmier sert de figure de proue pour montrer que les femmes ne sont pas les seules à pouvoir opter pour cette profession et pour encourager les hommes à s'orienter vers ce type d'études.

— Une jeune étudiante-infirmière qui choisit, avec conviction, l'option gériatrie. Un service où il est clair que l'on a besoin de plus d'infirmiers/-ières.

— Une infirmière en chef: les femmes aussi peuvent faire carrière dans le secteur de la santé.

— Un infirmier en chef parce que la profession d'infirmier/-ière est, pour les hommes également, un métier passionnant.

On essaie, grâce à ces quatre visages, de se débarrasser des clichés habituels ou du moins en discuter.

Le slogan «infirmier, j'ai ça dans le sang» renvoie au choix conscient et motivé pour ce type de profession. Il s'agit d'une profession lourde et difficile mais ce sont des personnes sociables et ayant le sens du contact qui optent pour celle-ci avec conviction. Celui qui fait un tel choix mérite le respect et l'appréciation de tous.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

Adviesorganen

Het proces om te beantwoorden aan de quota betreffende de aanwezigheid van vrouwen in adviesraden vergt heel wat energie. Met de administraties Volksgezondheid en Leefmilieu werd sinds 2000 een proces opgezet om hen te overtuigen van de zinvolheid van deze maatregel. De verantwoordelijkheid voor voldoende aanwezigheid van vrouwen in adviesraden ligt evenwel niet uitsluitend bij de administratie. Ook de beroepsorganisaties en het werkveld moeten hiervan overtuigd worden. En vrouwen moeten aangespoord en ondersteund worden om een dergelijk mandaat op te nemen, niet enkel als plaatsvervangster, maar ook als effectief lid. Door middel van artikels in (medische) tijdschriften, tijdens toespraken en door middel van individuele contacten worden mannen en vrouwen overtuigd van het belang van de deelname van vrouwen aan alle maatschappelijke geledingen, dus ook aan adviesraden.

Interne organisatie van het Kabinet

Op het vlak van de interne organisatie en het personeelsbeleid van het Kabinet wordt rekening gehouden met de gelijke kansen tussen mannen en vrouwen. Dat komt onder meer tot uiting in:

- een quasi kwantitatieve pariteit tussen mannen en vrouwen in de verschillende functies;
- mogelijkheden voor het personeel om gezin en arbeid te combineren (soepele verlofregeling, uurregeling, mogelijkheden tot deeltijds werken, ...);
- duobaan op het niveau van adjunct-kabinetschef Volksgezondheid;
- regeling klein verlet geldt ook voor niet-gehuwde samenwonenden (ongeacht het geslacht van beide partners);
- wijze van vergaderen en communiceren intern. Uit onderzoek blijkt dat mannen en vrouwen anders communiceren, anders vergaderen en overleggen. Gepoogd wordt zowel de zogenaamd «mannelijke» als de zogenaamd «vrouwelijke» stijl aan bod te laten komen.

MESURES POLITIQUES INTERNES

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures de pouvoir et la prise de décisions

Organes consultatifs

La démarche visant à atteindre les quotas de présence féminine dans les organismes consultatifs requiert beaucoup d'énergie. Depuis 2000, une initiative a été lancée afin de persuader les administrations Santé publique et Environnement de la pertinence de cette mesure. La responsabilité qui consiste veiller à ce que les femmes soient suffisamment représentées au sein des organismes consultatifs n'incombe pas uniquement à l'administration. Les organisations professionnelles et les personnes sur le terrain doivent en être convaincues. Il faut encourager et soutenir les femmes pour qu'elles assument un tel mandat, pas en tant que remplaçant mais en tant que membre actif. Grâce aux articles parus dans les magazines (médicaux), aux discours et aux contacts individuels, les hommes et les femmes sont convaincus de l'intérêt que présente la participation des femmes dans toutes les composantes de la société et par conséquent, également dans les organismes consultatifs.

Organisation interne du Cabinet

L'égalité des chances entre les hommes et les femmes est prise en considération pour l'organisation interne et la politique du personnel du Cabinet. Ce souci se traduit notamment par:

- une parité quasi-quantitative entre les hommes et les femmes aux différentes fonctions;
- la possibilité pour le personnel de concilier vie de famille et vie professionnelle (souplesse en matière des congés, possibilité de travailler temps partiel ...);
- l'emploi partagé au niveau du chef de cabinet adjoint Santé publique;
- le système de l'absence justifiée vaut aussi pour les cohabitants non mariés (quel que soit le sexe des deux partenaires)
- la manière dont sont organisées les réunions et la communication interne. Une enquête montre que les hommes et les femmes ne communiquent, ne se réunissent et ne se concertent pas de la même façon. On a essayé de tenir compte du style dit «masculin» ainsi que du style dit «féminin».

J. Vrouwen en de media

Strategische doelstelling J2:

een evenwichtige, niet-stereotype afbeelding van vrouwen bevorderen

Taal

Vrouwen zijn in teksten en in taal over het algemeen minder zichtbaar dan mannen.

Daarom werkte het kabinet van de minister in 2000, na overleg met gender- en taalspecialisten en het documentatiecentrum RoSa de nota «Taalseksisme ... hoe te vermijden? — *Sexisme linguistique ... comment l'éviter?*» uit. Daarin worden aandachtspunten en tips meegegeven en veel voorkomende valkuilen vermeld.

Alle kabinetsleden ontvingen de Nederlandstalige en/of Franstalige versie van deze nota.

Er werd een interne vormingsbijeenkomst georganiseerd waar het waarom van het vermijden van taal-seksismen toegelicht en bediscussieerd werd en de praktische consequenties ervan werden besproken. In de loop van het jaar werden regelmatig teksten gescreeend en correcties gesuggereerd aan de schrijver/schrijfster.

Inbreng genderdimensie tijdens besprekingen in interkabinettenvergaderingen

Net zoals vorig jaar kregen de medewerk(st)ers van het kabinet algemeen beleid de opdracht om te trachten de genderdimensie mee in de discussie te brengen tijdens hun onderhandelingen in de interkabinettenvergaderingen. Dit werd bijvoorbeeld zeer uitdrukkelijk gedaan tijdens de discussie over de «tegenoetkoming van hulp aan bejaarden» (gepensioneerde ambtenaren die gescheiden zijn en onderhoudsgeld betalen aan hun ex-echtgenote/genoot en een tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden vragen).

PERSPECTIEVEN

«Wij wensen de aandacht te vestigen op het feit dat de verwezenlijking van de gekozen strategische doelstellingen een werk is op lange termijn, zodat bijgevolg niet alle ondernomen acties vandaag al voltooid zijn. De etappes waarmee reeds werd aangevangen dienen in de toekomst hernomen te worden in functie van de voorstellen van het beleidsplan 2002 die zullen weerhouden worden, opdat de ervaring opgedaan tijdens het eerste werkjaar kan worden benut voor het verdere verloop van het project» (project Mainstreaming — Eindrapport, november 2001).

J. Femmes et médias

Objectif stratégique J2:

promouvoir une image équilibrée et non stéréotypée des femmes dans les médias

Langue

Dans les textes, les femmes sont en général moins visibles que les hommes.

À cet effet, le cabinet de la ministre a élaboré, en collaboration avec des spécialistes linguistiques et de genre ainsi qu'avec le centre de documentation RoSa, la note *Taalseksisme ... hoe te vermijden?* — *Sexisme linguistique ... comment l'éviter?* Cette note reprend des points dignes d'attention ainsi que des conseils et mentionne de nombreux pièges.

Tous les membres du cabinet ont reçu la version néerlandaise et/ou française de cette note.

Une réunion de formation interne a été organisée. A cette occasion, l'on a expliqué et discuté des raisons pour lesquelles il fallait éviter le sexisme linguistique et ces conséquences concrètes de cet usage. Dans le courant de l'année, des textes ont été régulièrement examinés et des corrections ont été suggérées à l'auteur.

Apport de la dimension « genre » aux discussions lors des réunions intercabinets

Tout comme l'année dernière, les collaborateurs/-rices du cabinet affaires générales ont été chargé/e/s d'amener la dimension «genre» dans la discussion lors de leurs négociations dans les groupes de travail intercabinets. Cela a été fait de manière explicite notamment lors des discussions relatives à l'«indemnisation aux personnes âgées» (les fonctionnaires à la retraite qui sont divorcés et qui paient une pension à leur ex-époux/se et une indemnisation d'aide aux personnes âgées).

PERSPECTIVES

«Il est important de signaler que les objectifs stratégiques définis s'inscrivent dans le long terme et qu'ainsi toutes les actions entreprises ne sont pas à ce jour achevées. Les étapes qui sont cependant déjà en cours de réalisation doivent absolument être relayées dans l'avenir en fonction des propositions du plan d'action 2002 qui seront acceptées afin que les acquis de la première année de travail servent de base à la suite du projet «(Projet Mainstreaming — rapport final, novembre 2001).

Inderdaad zal getracht worden om in 2002 de idee van gendermainstreaming verder ingang te doen vinden en de in 2000 geformuleerde strategische doelstellingen verder te realiseren. Daartoe werd in samenwerking met de experte belast met de begeleiding van de Cel Mainstreaming reeds een concreet stappenplan uitgewerkt.

Daarnaast zullen, net zoals de vorige jaren, een aantal specifieke maatregelen voor vrouwen genomen worden.

Il va de soi que nous nous efforcerons en 2002 de mieux introduire la dimension de genre et poursuivre les objectifs stratégiques fixés en 2000. À cette fin, un plan échelonné concret a été élaboré en collaboration avec l'experte chargée d'accompagner le projet de cellule gender mainstreaming.

En outre, une série de mesures spécifiques seront prises pour les femmes, comme lors des années précédentes.

Minister van Binnenlandse Zaken**A. DUQUESNE****INLEIDING**

De strategische doelstelling die door de minister van Binnenlandse Zaken voor 2001 bepaald werd kaderde binnen de maatregelen genomen om het geweld te bestrijden. Overeenkomstig de doelstellingen vastgelegd door het actieplatform van Peking, ging het om de volgende strategische doelstelling: geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen, en meer bepaald inzake intrafamiliaal geweld. Intrafamiliaal geweld is immers één van de meest voorkomende vormen van geweld tegen vrouwen.

De preventie van dit soort geweld was in 2001 één van de grote krijtlijnen van het geweldpreventiebeleid dat door het ministerie van Binnenlandse zaken zal toegepast worden. Het was de bedoeling dat het langetermijnbeleid in 2001 de belangrijkste preventiepraktijken zou inventariseren en interventie-, sensibiliserings-, en opleidingsmodules voorstellen.

De doelstelling «geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen, en meer bepaald inzake intrafamiliaal geweld» werd opgesplitst in operationele subdoelstellingen, met name:

- operationele subdoelstelling 1: de belangrijkste preventiepraktijken inventariseren;
- operationele subdoelstelling 2: interventie-, sensibiliserings- en opleidingsmodules voorstellen.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**Externe beleidsmaatregelen****D. Geweld jegens vrouwen*****Strategische doelstelling D1:***

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

Opstellen van een repertorium met de meest betekenisvolle preventiepraktijken

Om deze maatregel te verwezenlijken, heeft de minister van Binnenlandse zaken beslist zich te baseren op de inventaris van de geweldpreventieprojecten uit de veiligheids- en samenlevingscontracten en de

Ministre de l'Intérieur**A. DUQUESNE****INTRODUCTION**

L'objectif stratégique défini par le ministre de l'Intérieur en 2001 s'intégrait dans les mesures prises pour lutter contre la violence. Conformément aux objectifs définis par la plate-forme d'action de Pékin, il s'agissait de l'objectif stratégique suivant: prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes, et plus précisément en matière de violence intra-familiale. En effet, la violence intra-familiale représente une des formes les plus fréquentes de violence à l'encontre des femmes.

La prévention de ce type de violence a constitué en 2001 l'un des grands axes de la politique de prévention de la violence qui sera mis en œuvre par le ministère de l'Intérieur. Politique à long terme, celle-ci a visé, en 2001, à répertorier les pratiques de prévention les plus significatives et à proposer des modules d'intervention, de sensibilisation et de formation.

L'objectif «prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes, et plus précisément en matière de violence intra-familiale» a été décomposé en sous-objectifs opérationnels, à savoir:

- sous-objectif opérationnel 1: répertorier les pratiques de prévention les plus significatives.
- sous-objectif opérationnel 2: proposer des modules d'intervention, de sensibilisation et de formation

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN**Mesures politiques externes****D. Violence à l'égard des femmes*****Objectif stratégique D1:***

prendre des mesures concentrées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes.

Rédaction d'un répertoire des pratiques de prévention les plus significatives

Afin de réaliser cette mesure, le ministre de l'Intérieur a décidé de se baser sur l'inventaire des projets de prévention de la violence mis en place dans les contrats de sécurité et de société et les contrats de

preventiecontracten (onlangs veiligheids- en preventiecontracten genoemd, de enige benaming die van toepassing is sedert 1 januari 2002).

Aangezien de opstelling van dergelijk repertorium tot doel heeft een eerste informatie in te winnen over de bestaande preventieprojecten en op manier te komen tot een interventie-, sensibiliserings- en opleidingsmodule, was het niet noodzakelijk een volledige inventarisering te maken van de preventieprojecten in verband met geweld tegen vrouwen in België. De informatie vervat in de door het VSP gemaakte inventaris samen met die waarover de Cel geweld van het VSP beschikt (projecten buiten contract, bronpersoon, wetenschappelijke documentatie, enz.) bleek meer dan voldoende.

Dit repertorium «Geweldpreventie: lokale pistes en initiatieven» werd gepubliceerd in de loop van de maand december 2001. Een exemplaar van de brochure werd naar elke Belgische burgemeester, provinciegouverneur en preventieambtenaar gestuurd.

De preventieprojecten die in deze inventaris voorkomen, zijn gerangschikt volgens de vorm van geweld waartegen ze willen optreden. Het eerste deel is gewijd aan de preventie van schoolgeweld, het tweede handelt over het intrafamiliaal geweld en de risicobe-roepen, het derde aan het jongerengeweld en het geweld gepleegd in de voor het publiek toegankelijke plaatsen, het vierde aan het geweld in het openbaar vervoer en de verkeersagressie en het vijfde aan het geweld in de sport.

De informatie met betrekking tot de inhoud van de verschillende projecten beperkt zich tot een korte beschrijving van de oorsprong van het project, de doelstellingen, de verwezenlijkingmethode en de betrokken partners. Wie meer informatie wenst over een welbepaald project kan zich wenden tot de bronpersoon die onderaan elke fiche vermeld staat.

Het zesde en laatste deel van deze publicatie verzamelt een reeks aanvullende inlichtingen over geweld en preventie. De lezer zal kennis kunnen nemen van het preventiemateriaal dat het VSP gratis ter beschikking stelt. Hij zal ook contact kunnen opnemen met alle preventiediensten (en niet enkel met hen die de vragenlijst beantwoord hebben). Tot slot wordt aanvullende informatie voorgesteld over het VSP aan de hand van koninklijke besluiten over de oprichting van deze dienst en de afbakening van zijn opdrachten en over de statistische analyse van het geweld (tabellen, grafieken en hun interpretatie).

Voorstelling van interventie-, sensibiliserings- en opleidingsmodules

Om deze modules uit te werken werd een werkgroep opgericht. Deze werkgroep heeft reeds verschil-

prévention (nouvellement dénommés contrats de sécurité et de prévention, appellation unique et d'application depuis le 1er janvier 2002).

Étant donné que la rédaction d'un tel répertoire a pour objectif de permettre d'acquérir une première information sur les projets préventifs mis en place et, de la sorte, de parvenir à la construction d'un module d'intervention, de sensibilisation et de formation, il n'était pas nécessaire de procéder à un dénombrement exhaustif des projets de prévention de la violence à l'égard des femmes existants en Belgique. Les informations contenues dans l'inventaire réalisé par le SPP associées à celles dont dispose la Cellule violence du SPP (projets hors contrats, personnes ressources, documentation scientifique, etc.) en la matière se révélant plus que suffisantes.

Ce répertoire, intitulé «Prévention de la violence: pistes et initiatives locales», a été publié dans le courant du mois de décembre 2001. Un exemplaire de la brochure a été envoyé à chaque bourgmestre belge, Gouverneur de province et fonctionnaire de prévention.

Les projets de prévention repris dans cet inventaire sont classés en fonction de la forme de violence sur laquelle ils comptent agir. La première section est consacrée à la prévention de la violence scolaire, la seconde s'intéresse à la violence intra-familiale et aux professions à risques, la troisième à la délinquance juvénile et à la violence commise dans les lieux accessibles au public, la quatrième à la violence dans les transports en commun et à l'agressivité dans la circulation routière et la cinquième à la violence dans le sport.

Les informations relatives au contenu des différents projets se limitent à une brève description de l'origine du projet, de ses objectifs, de sa méthode de réalisation et des partenaires concernés. Quiconque souhaite de plus amples informations sur un projet en particulier peut s'adresser à la personne ressource, mentionnée au bas de chaque fiche.

La sixième et dernière partie de cette publication rassemble toute une série d'informations complémentaires sur la violence et sa prévention. Le lecteur pourra prendre connaissance du matériel de prévention de la violence que le SPP met gratuitement à sa disposition. Il lui sera également loisible de contacter l'ensemble des services de prévention (et pas uniquement ceux qui ont répondu au questionnaire). Enfin, une information complémentaire sur le SPP, via les arrêtés royaux de création de ce service et de détermination de ses missions, et sur l'analyse statistique de la violence (tableaux, graphiques et leur interprétation) est présentée.

Proposition de modules d'intervention, de sensibilisation et de formation

Afin d'élaborer ces modules, un groupe de travail a vu le jour. Composé des expertes en mainstreaming,

lende malen vergaderd en is samengesteld uit experts inzake mainstreaming, een afgevaardigde van het Kabinet van het ministerie van Binnenlandse zaken en een medewerkster van het VSP. De werkzaamheden van deze werkgroep werden afgerond in de loop van juni 2001.

Het doelpubliek van de opleiding bestaat uit preventieambtenaren en terreinwerkers van de veiligheids- en preventiecontracten.

Het is de bedoeling om aan de personen die betrokken zijn bij de geweldpreventie (vooral het intrafamiliaal geweld tegen vrouwen en kinderen) de mogelijkheid te bieden hun kennis van het thema, de gedragingen van daders en slachtoffers, hun onderlinge relatie uit te diepen en hen antwoorden te verschaffen voor de problemen die ze op het terrein kunnen ondervinden bij de invoering van projecten ter preventie van geweld. Om tot een zekere interactiviteit te komen, wordt deze opleidingsdag beperkt tot 25 deelnemers en heeft men gekozen voor ééntalige groepen.

Omwille van de planning werd beslist deze opleiding te laten verlopen tijdens de eerste maanden van 2002. Er werd aan de deelnemers een evaluatievragenlijst van de opleiding overhandigd. Er zal een analyse van gemaakt worden en de resultaten zullen eind 2002 beschikbaar zijn.

Er kan echter nu reeds gesteld worden dat het thema van de opleiding heel wat belangstelling heeft gewekt bij de preventie- en terreinwerkers, gelet op de snelheid waarmee de inschrijvingen afgesloten werden. Voortgaande op hun houding en opmerkingen tijdens de opleiding, kan men aannemen dat deze een succes was.

Aan de hand van deze *a priori* vruchtbare ervaring, samen met de vraag van sommige afgevaardigden van de provincie Luxemburg, wenst de minister samen met het VSP een gelijkaardige opleiding te organiseren voor de provinciale betrokken partijen.

Het doelpubliek van deze dag zal samengesteld zijn uit de lokale instanties, de hulpdiensten, de leden van de politiezones, de afgevaardigden van de parketten, de provinciegouverneur enz. De eerste zitting zal doorgaan op 3 juni 2002 te Libramont (provincie Luxemburg). De latere zittingen zullen afhankelijk zijn van de aanvragen van de provinciale afgevaardigden in de ruime zin van het woord.

Andere door het VSP in 2001 genomen maatregelen in het kader van de preventie van het geweld tegen vrouwen

Met uitzondering van het project «Intimidatie» uit het veiligheids- en samenlevingscontract van de stad Gent, werd tot eind 2001 geen enkele financiële hulp geboden door het budget van het ministerie van Binnenlandse Zaken in het kader van specifieke pro-

d'une représentante du Cabinet du ministre de l'Intérieur et d'une collaboratrice du SPP, ce groupe de travail s'est réuni à de nombreuses reprises. Les travaux de ce groupe de travail se sont clôturés dans le courant du mois de juin 2001.

Le public cible de la formation est constitué des fonctionnaires de prévention et des travailleurs de terrain des contrats de sécurité et de prévention.

Les objectifs poursuivis par cette formation sont d'offrir aux personnes concernées par la prévention de la violence (celle exercée principalement à l'intérieur des familles, contre les femmes et les enfants) la possibilité d'approfondir leur connaissance du sujet, des comportements des auteurs et des victimes, de leurs modes de relation et de leur apporter des réponses aux problèmes qu'ils peuvent rencontrer sur le terrain dans la mise en place de projets de prévention de la violence. Afin d'atteindre une certaine interactivité, cette journée de formation est limitée à 25 participants et on a opté pour des groupes unilingues.

Pour des raisons d'agenda, il a été décidé que cette formation se déroulerait dans les premiers mois de l'année 2002. Un questionnaire d'évaluation de la formation a été remis aux participants. Celui-ci sera analysé et ses résultats seront disponibles dès la fin 2002.

Il est toutefois possible, dès à présent, d'avancer que le thème de cette formation a suscité un intérêt certain auprès des fonctionnaires de prévention et des travailleurs de terrain vu la rapidité avec laquelle les inscriptions ont été clôturées. De leurs attitudes et remarques lors de la formation, on peut légitimement présumer du succès de cette formation.

Cette expérience, *a priori* fructueuse, associée à la demande de certains représentants de la province de Luxembourg sont à l'origine de la volonté du ministre d'organiser, en collaborations avec le SPP, une formation similaire destinée aux intervenants provinciaux.

Le public cible de cette journée sera constitué des entités locales, services d'aide, membres des zones de police, représentants des parquets, gouverneur de province, etc. La première séance sera organisée en juin 2002 à Libramont (Province de Luxembourg). Les sessions ultérieures se feront en fonction des demandes émanant de représentants provinciaux au sens large.

Autres mesures prises par le Secrétariat permanent à la politique dans le cadre de la prévention de la violence à l'égard des femmes en 2001

Jusqu'à la fin 2001, à l'exception du projet «Harcèlement» du contrat de sécurité et de société de la ville de Gand, aucune aide financière n'était apportée par le budget du ministère de l'Intérieur dans le cadre de projets ciblant spécifiquement et exclusive-

jecten ter preventie van het geweld tegen vrouwen binnen de veiligheids- en samenlevingscontracten en preventiecontracten.

Verschillende door het ministerie van Binnenlandse Zaken gesubsidieerde initiatieven in het kader van deze contracten dragen echt zeer zeker bij tot meer luisterbereidheid, bemiddeling en zelfs de opvang van vrouwelijke geweldslachtoffers. Ze kiezen immers bepaalde vormen van geweld als doelgroep, hetzij door hun eigenheid (slachtofferbejegening, animatoren/straathoekwerkers in de wijkhuisen) of omdat ze zich in het bijzonder voor vrouwen interesseren («Vrouwenhuizen», «Vrouwen van hier en nu»).

Sedert 1 januari 2002 draagt de minister van Binnenlandse Zaken bij tot het lokaal gelijkheidsbeleid van de minister van Werkgelegenheid door in de veiligheids- en preventiecontracten 2002 drie proefprojecten voor de preventie van het vrouwengeweld op te nemen die gefinancierd worden door de begroting van het federaal ministerie van Tewerkstelling en Arbeid voor het Gelijkekansenbeleid. De steden en gemeenten die deze projecten implementeren zijn voor Wallonië de stad Seraing, voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de gemeente Sint-Jans-Molenbeek en voor Vlaanderen de stad Gent.

Het proefproject van het veiligheids- en preventiecontract van de stad Seraing heet «Centrum voor de preventie van echtelijk en familiaal geweld». De doelstellingen van dit project zijn:

- de analyse van het familiaal geweld en de mogelijke oplossingen coördineren door er de terreinwerkers bij te betrekken evenals de personen die een mogelijke methodologische inbreng kunnen leveren;
- aan het doelpubliek van deze bedreigingen en geweldplegingen een luisterend oor bieden, informatie en dringende oplossingen voorstellen;
- bemiddelingen organiseren voor gezinnen die hun geweldprobleem samen willen oplossen;
- preventieinformatie verstrekken aan de doelgroepen.

Het proefproject van het veiligheids- en preventiecontract van de gemeente Sint-Jans-Molenbeek heet «Vrouwenhuis — pilootproject intrafamiliaal geweld». Het pilootproject bestaat hier uit de oprichting van een workshop voor groepsinformatie, het opstarten van gespreksgroepen en het verwezenlijken van gesprekken over de bijzondere problematiek van het geweld tegen vrouwen.

De nagestreefde doelstellingen zijn de volgende:

- het intrafamiliaal geweld voorkomen maar ook verhelpen;

ment la prévention de la violence à l'encontre des femmes au sein des contrats de sécurité et de société et des contrats de prévention.

Cependant, diverses initiatives subventionnées par le ministère de l'Intérieur dans le cadre de ces contrats, parce qu'ils ciblent diverses formes de violence ou de par leur nature (bureau d'assistance aux victimes, animateurs/éducateurs de rue dans les maisons de quartiers) ou encore parce qu'ils s'intéressent plus spécifiquement aux femmes («Maisons des femmes», «Femmes d'ici et d'ailleurs»), contribuent très certainement à la consolidation d'une dynamique d'écoute, de relais, voire de prise en charge de ce public au sein de nos sociétés.

Depuis le 1er janvier 2002, le ministre de l'Intérieur contribue à la Politique locale d'égalité de la ministre en charge de la Politique d'égalité des chances par l'introduction dans les contrats de sécurité et de prévention 2002 de trois projets pilotes de prévention de la violence faite aux femmes. Ces projets sont financés par le budget du ministère fédéral de l'Emploi et du Travail réservé à la Politique d'égalité des chances. Les villes et communes qui mettent en place ces projets sont, pour la Wallonie, la ville de Seraing, pour la Région de Bruxelles-Capitale, la commune de Molenbeek-Saint-Jean et, pour la Flandre, la ville de Gand.

Le projet pilote du contrat de sécurité et de prévention de la ville de Seraing s'intitule «Centre de prévention des violences conjugales et familiales». Il a pour objectifs de:

- coordonner l'analyse des violences familiales et des réponses à y apporter en s'associant aux partenaires de terrain et aux personnes susceptibles d'apporter un éclairage méthodologique à la démarche;
- proposer au public cible de ces menaces et violences, une écoute professionnelle, une information et des solutions dans l'urgence;
- ouvrir des consultations de médiation pour les ménages qui désirent ensemble solutionner leur problème de violence;
- diffuser une information de prévention auprès de groupes cibles.

Le projet pilote du contrat de sécurité et de prévention de la commune de Molenbeek-Saint-Jean s'intitule «Maison des femmes — projet pilote violence intra-familiale». Le projet pilote consiste ici en la création d'un atelier d'informations de groupe, la mise en place de groupes de paroles et la réalisation d'entretiens sur la problématique particulière de la violence à l'encontre des femmes.

Les objectifs ainsi poursuivis sont de:

- prévenir la violence intra-familiale mais aussi d'y remédier;

— aan de vrouwen die slachtoffer zijn van geweld een professioneel oor en ondersteuning bieden;

— de betrokken bij het vrouwenhuis en hun partners sensibiliseren voor het intrafamiliaal geweld.

Het pilootproject van het veiligheids- en preventiecontract van de stad Gent heet «Vrouwenalarm». Dit project heeft tot doel de vrouw die door haar ex-partner wordt gestalkt te beschermen en de interventie van de ordediensten en het werk van de hulpdiensten beter af te stemmen op de noden van het slachtoffer. De getergde vrouwen krijgen een alarmknop waarmee ze alarm kunnen slaan in hun huis en in de omgeving. Hierdoor kan men de dader laten aanvoelen dat zijn slachtoffer niet alleen is en dat zijn gedragingen niet aanvaard worden.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

Strategische doelstelling D2:

De oorzaken en gevolgen van geweld jegens vrouwen en de doeltreffendheid van preventiemaatregelen bestuderen

Activiteiten met betrekking tot de strijd tegen ongewenst seksueel gedrag, pesterijen en geweld op het werk in 2001

De vertrouwenspersonen van de federale politie hebben zich verenigd in een netwerk dat meerdere specifieke activiteiten beheert.

— organisatie van de (basis)opleidingen van de nieuwe vertrouwenspersonen van de federale politie en van de lokale politie in mei-juni;

— organisatie van evaluatiedagen (voortgezette opleiding) voor de vertrouwenspersonen van de federale politie in oktober;

— aanpassing van het netwerk naar aanleiding van de hervorming van de politiediensten met de overgang van de brigades van de federale politie naar de lokale politie en de komst van ex-gerechtelijke politiemensen naar de federale politie;

— begin van de evaluatie van de werking van het netwerk aan de hand van gesprekken met vertrouwenspersonen;

— procurer aux femmes victimes de violence un lieu d'écoute professionnel et de soutien;

— sensibiliser les intervenants de la Maison des femmes et ses partenaires à la problématique de la violence intra-familiale.

Le projet pilote du contrat de sécurité et de prévention de la ville de Gand s'intitule «Alarme pour femme». L'objectif de ce projet est de sécuriser la femme harcelée par son ex-partenaire et de parvenir à une meilleure harmonisation entre l'intervention des forces de l'ordre, le travail des services d'aide et les besoins de la victime. Ainsi, certaines femmes harcelées reçoivent une sorte de sonnette leur permettant d'enclencher un dispositif d'alarme dans la maison et aux alentours. Ce procédé permet de faire sentir à l'auteur des harcèlements que sa victime n'est pas seule et que ses agissements ne sont pas tolérés.

MESURES POLITIQUES INTERNES

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D2:

étudier les causes et conséquences de la violence à l'égard des femmes et l'efficacité des mesures de prévention

Activités en matière de lutte contre le harcèlement et les violences sur les lieux de travail en 2001

Les personnes de confiance de la police fédérale sont réunies en réseau. Celui-ci gère plusieurs activités spécifiques:

— organisation des formations (de base) des nouvelles personnes de confiance de la police fédérale et des polices locales en mai-juin;

— organisation des journées d'évaluation (formation continuée) au profit des personnes de confiance de la police fédérale en octobre;

— adaptation du réseau suite à la réforme des services de police avec le passage des brigades de la police fédérale à la police locale et la venue des ex-péjistes à la police fédérale;

— début de l'évaluation du fonctionnement du réseau au moyen d'entretiens avec des personnes de confiance;

— opstellen van een informatiebrief voor vertrouwenspersonen van de federale politie in de vorm van een tijdschrift dat thema's ontwikkelt die betrekking hebben op intimidatie (nieuwe wetgeving, rechtspraak, studies in het buitenland, ...).

Het informeren van het personeel gebeurt door middel van het opstellen en verspreiden van specifieke documentatie :

— verspreiding van een brochure over ongewenst seksueel gedrag op het werk;

— verspreiding van een affiche over hetzelfde thema;

— verwezenlijking van infodoc en infonieuws aangaande de voorstelling van de cel en haar opdrachten evenals van gerichte informatie over ongewenst seksueel gedrag.

Een nieuwe richtlijn met de procedure in geval van ongewenst seksueel gedrag werd voorbereid en verspreid binnen de federale politie. Ze werd eveneens ter informatie binnen de lokale politie verspreid.

Wat betreft de statistieken rond gevallen van ongewenst seksueel kunnen we melding maken van 26 klachten rond ongewenst seksueel gedrag die tot hiertoe werden behandeld binnen de cel.

Bureaus voor slachtofferbejegening

Het koninklijk besluit van 17 september 2001 tot vaststelling van de organisatie- en werkingsnormen van de lokale politie teneinde een gelijkwaardige minimale dienstverlening aan de bevolking te verzekeren, bepaalt in zijn artikel 5 dat «de functie politio-nale slachtofferbejegening bestaat in het verschaffen van een adequate opvang, informatie en bijstand aan het slachtoffer. De lokale politie organiseert zich derwijze dat elke politieambtenaar en elke hulpagent van politie in staat is deze taak te vervullen. In geval de lokale politie geconfronteerd wordt met zeer ernstig slachtofferschap mag ze een beroep kunnen doen op een gespecialiseerde medewerker, personeelslid van de politiediensten, inzake slachtofferbejegening. Als minimale werkings- en organisatienorm voor deze functie geldt: één gespecialiseerde medewerker per zone. Bovendien wordt de permanente bereikbaarheid en terugroepbaarheid van dergelijke medewerker verzekerd, eventueel in samenwerking met andere zones».

Een groot aantal zones van de lokale politie beschikken momenteel over Bureaus voor slachtofferbejegening.

— création d'une lettre d'information au profit des personnes de confiance de la police fédérale qui constitue un périodique développant des thèmes liés au harcèlement (nouvelle législation, jurisprudence, études réalisées à l'étranger, ...).

L'information du personnel se fait par le biais de la diffusion et la réalisation d'une documentation spécifique :

— diffusion d'une brochure relative au harcèlement sexuel sur les lieux de travail;

— diffusion d'une affiche sur le même thème;

— réalisation d'infodoc et d'infonouvelles au sujet de la présentation de la cellule et de ses missions ainsi que des informations ponctuelles sur le harcèlement.

Une nouvelle directive reprenant la procédure en cas de harcèlement a été élaborée et diffusée au sein de la police fédérale. Elle a également été transmise pour information dans les polices locales.

Pour ce qui concerne les statistiques de cas de harcèlement, 26 plaintes pour harcèlement ont été traités jusqu'à présent au sein de la cellule.

Bureaux d'assistance aux victimes

L'arrêté royal du 17 septembre 2001 déterminant les normes d'organisation et de fonctionnement de la police locale visant à assurer un service minimum équivalent à la population précise, en son article 5 que «la fonction d'assistance policière aux victimes consiste en la mise à disposition d'un accueil adéquat, d'information et d'assistance aux victimes. La police locale s'organise de façon à ce que chaque fonctionnaire de police et agent de police auxiliaire soit capable d'accomplir cette tâche. Si la police locale est confrontée à une victimisation grave, elle peut faire appel à un collaborateur, membre du personnel des services de police, spécialisé dans l'assistance aux victimes. Un collaborateur spécialisé par zone vaut en tant que norme minimale de fonctionnement et d'organisation. En outre, un tel collaborateur est contactable et rappelable en permanence, éventuellement en coopération avec d'autres zones».

Un grand nombre de zones de police locale disposent à l'heure actuelle de Bureaux d'aide aux victimes.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

Cel gelijkheid binnen de federale politie

Sedert 1996 heeft de Directie van de interne betrekkingen een beleid ontwikkeld om de problemen van ongewenst seksueel gedrag op het werk tegen te gaan. Dit vertaalde zich in een netwerk van 184 vertrouwenspersonen verspreid over de verschillende diensten van de vroegere rijkswacht. Na de hervorming van de politiediensten diende elke politiezone haar eigen vertrouwensdienst te creëren en werden nieuwe vertrouwenspersonen binnen de federale politie aangesteld.

De Cel «Gelijkheid» ontstond in april 2001 bij de federale politie. Ze is samengesteld uit 2 officieren die geregeld in hun taken worden bijgestaan door een psychologe en een maatschappelijk assistente van de psychosociale cel van de Directie interne betrekkingen van het personeel.

De belangrijkste doelstellingen zijn de volgende:

— de strijd tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk uitbreiden tot alle vormen van geweld op het werk evenals tot pesterijen;

— de problematiek onderzoeken van de verschillende discriminaties die personeelsleden in de loop van hun carrière kunnen ondervinden;

— een gelijkheidsplan uitwerken. Dit plan zal een reeks positieve acties bevatten met individuele maatregelen ter verbetering van de nadelige gevolgen die zowel voortvloeien uit situaties als traditionele sociale gedragingen en maatregelen die hun aanwezigheid en hun deelneming aan het beroepsleven aanmoedigen op alle hiërarchische niveau's.

Maatregelen met het oog op de bevordering van de gelijkheid van kansen die van toepassing waren op gans het departement in 2001.

Kinderopvang: De opvang van de kinderen van de personeelsleden van het departement tijdens de schoolvakanties ressorteert onder de sociale dienst. Deze maatregel komt de kinderen van de personeels-

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir le droit à l'indépendance économique des femmes, notamment l'accès à l'emploi, à des conditions de travail appropriées et à l'accès aux ressources économiques

Objectif stratégique F5:

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi

Cellule égalité de la police fédérale

Dès 1996, la Direction des relations internes a développé une politique pour contrer les problèmes de harcèlement sexuel sur le lieu de travail. Cela se traduisait essentiellement par un réseau de 184 personnes de confiance réparties dans les différents services de l'ex-gendarmerie. Depuis la réforme des services de police, chaque zone de police est chargée d'élaborer son propre service de confiance et des nouvelles personnes de confiance ont été désignées au sein de la Police fédérale.

La Cellule «Égalité» est née au sein de la Police fédérale en avril 2001. Cette cellule est composée de deux officiers aidés ponctuellement dans leurs tâches par une psychologue et une assistante sociale de la cellule psychosociale de la Direction des relations internes du personnel.

Ses principaux objectifs sont:

— Étendre la lutte contre le harcèlement sexuel à toutes les formes de violence au travail;

— Se pencher sur la problématique des différentes discriminations que peuvent rencontrer les membres du personnel tout au long de leur carrière;

— Élaborer un plan d'égalité des chances. Ce plan contiendra une série d'actions positives comportant, à l'égard des individus, des mesures de correction des effets préjudiciables qui découlent tant de situations ou de comportements sociaux traditionnels que des mesures de promotion de leur présence et de leur participation à la vie professionnelle, à tous les niveaux hiérarchiques.

Mesures visant la promotion de l'égalité des chances qui étaient d'application pour l'ensemble du département en 2001

Accueil d'enfants: L'accueil des enfants des membres du personnel du département lors des vacances scolaires relève de la compétence du service social. Cette mesure profite aux enfants des membres

leden ten goede maar in het bijzonder van het vrouwelijk personeel. Zo kunnen ze tijdens de vakantieperiodes hun gezinverantwoordelijkheden vervullen zonder een beroep te doen op een formule van deeltijds werken.

In 2001 werd de kinderopvang verzekerd tijdens de krokusvakantie, de Paasvakantie en sommige weken van de zomervakantie.

Bescherming van de personeelsleden tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk

De wet van 7 mei 1999 op de gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden, de toegang tot het arbeidsproces en de promotiekansen, de toegang tot een zelfstandig beroep en de aanvullende regelingen voor sociale zekerheid, bepaalt in haar artikel 5 de bescherming van het personeel tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk.

Momenteel werken vier vertrouwenspersonen voor het departement, waaronder drie vrouwen. Ze werden destijds door de secretaris-generaal aangeworven voor een periode van 3 jaar.

PERSPECTIEVEN

De uitvoering van de strategische doelstelling van de minister van Binnenlandse Zaken heeft de verwezenlijking mogelijk gemaakt van meerdere projecten in het kader van de bestrijding van het geweld tegen vrouwen, ongewenst seksueel gedrag op het werk, pesterijen en stalking. Dit heeft geleid tot een samenwerking met de minister voor het Gelijkekansenbeleid. Deze projecten worden ondersteund door nieuwe structuren die hun langetermijnacties rond deze thema's zullen voortzetten.

du personnel mais en particulier au personnel féminin. Ils peuvent ainsi assurer la responsabilité familiale lors des vacances scolaires sans faire appel à une formule de travail partiel.

En 2001, l'accueil d'enfants a été assuré lors des vacances de carnaval, de Pâques et pendant certaines semaines des vacances d'été.

Protection des membres du personnel contre le harcèlement sexuel au travail

La loi du 7 mai 1999 relative l'égalité de traitement entre hommes et femmes en ce qui concerne les conditions de travail, l'accès à l'emploi et aux possibilités de promotion, l'accès une profession indépendante et les régimes complémentaires de sécurité sociale, stipule dans l'article 5 la protection du personnel contre le harcèlement sexuel.

Quatre personnes de confiance sont actuellement actives pour le département, dont trois sont des femmes. Elles ont été engagées pour une période de 3 ans.

PERSPECTIVES

La mise en œuvre de l'objectif stratégique du ministre de l'Intérieur a permis la réalisation de plusieurs projets en matière de lutte contre la violence à l'égard des femmes et contre le harcèlement. Ce qui a, notamment, donné lieu à une collaboration active avec la ministre en charge de la Politique d'égalité des chances. Ces projets sont soutenus par des structures nouvelles qui poursuivront leurs actions à long terme sur ces thématiques.

Minister van Sociale Zaken en Pensioenen**F. VANDENBROUCKE****INLEIDING**

Bepaalde strategische doelstellingen uit de domeinen «Vrouwen en armoede» en «Vrouwen en gezondheid» van het Actieplatform van Peking vallen onder de bevoegdheid van minister van Sociale Zaken. In de loop van 2001 ondernamen de diensten van de minister meerdere acties in deze verschillende domeinen.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN****A. Vrouwen en armoede*****Strategische doelstelling A1:***

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Aangezien armoede en eenoudergezinnen bestaan uit vrouw en kind nauw verbonden zijn, kan deze maatregel beschouwd worden als een beleidsmaatregel gevoerd overeenkomstig de doelstellingen van de vierde Wereldvrouwenconferentie.

Wat de sector kinderbijslag betreft, werd de afschaffing van de tussengrenzen in het stelsel van de gewaarborgde kinderbijslag gerealiseerd bij koninklijk besluit van 10 augustus 2001 tot wijziging van het koninklijk besluit van 25 oktober 1971 tot uitvoering van de wet van 20 juli 1971 tot instelling van gewaarborgde gezinsbijslag. Dit betekent dat het bedrag van de toegekende kinderbijslag niet meer gefractionneerd wordt in functie van de grootte van de bestaansmiddelen. Vanaf 1 oktober 2001 wordt derhalve de totaliteit van het bedrag uitbetaald wanneer men de bovengrens van bestaansmiddelen niet overschrijdt.

Ministre des Affaires sociales et des Pensions**F. VANDENBROUCKE****INTRODUCTION**

Certains objectifs stratégiques de la plate-forme de Pékin tels «Femmes et pauvreté» et «Femmes et santé» relèvent des compétences du ministre des Affaires sociales et des Pensions. Plusieurs actions ont été menées au cours de l'année 2001 par les services du ministre dans ces différents domaines.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME DE PÉKIN**MESURES POLITIQUES EXTERNES****A. Femmes et pauvreté*****Objectif stratégique A2:***

réviser les législations et les pratiques administratives en vue d'assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources

Vu les liens entre la pauvreté et le fait de faire partie d'une famille monoparentale se composant de femme et d'enfants, une mesure de politique générale a été prise conformément aux objectifs de la quatrième Conférence mondiale sur les femmes.

En ce qui concerne le secteur des allocations familiales, la suppression des plafonds intermédiaires dans le régime des allocations familiales garanties a été réalisée par l'arrêté royal du 10 août 2001 modifiant l'arrêté royal du 25.10.1971 visant à exécuter la loi du 20 juillet 1971 instituant les allocations familiales garanties. Cela signifie que le montant des allocations familiales accordé n'est plus fractionné en fonction de la grandeur des moyens d'existence. Par conséquent, à partir du 1er octobre 2001, la totalité du montant sera payée, à condition que l'on ne dépasse pas le montant plafond des moyens d'existence.

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C1:

verruiming van de toegang van vrouwen tot een efficiënte, betaalbare en kwalitatief hoogstaande gezondheidszorg, voorlichting en aanverwante diensten, gedurende hun hele leven

Tarieven van moederschapsuitkering gedurende een deel van de periode van moederschapsbescherming

Bij het koninklijk besluit van 13 maart 2001, met betrekking tot het toe te kennen bedrag van moederschapsuitkering tijdens een gedeelte van het tijdvak van moederschapsbescherming, werd het koninklijk besluit van 3 juli 1996, gecoördineerd op 14 juli 1994 (*Belgisch Staatsblad* van 10 april 2001), tot uitvoering van de wet inzake de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, gewijzigd.

In het kader van de maatregelen voor revalorisatie, waartoe door de regering is besloten, wordt met name de verhoging vermeld van het bedrag van de moederschapsuitkering, toegekend tijdens de verlenging van de prenatale rustperiode (verlenging van de prenatale rustperiode tot de werkelijke datum van de bevalling, wanneer deze valt na de datum bepaald door de behandelende geneesheer).

Er wordt voorgesteld het bedrag van de uitkering op te trekken van 60 tot 75 %, voor de periode waarmee de vijftien weken worden overschreden (zeventien bij een meervoudige geboorte).

De regeringsbeslissing sluit aan op een overweging van overeenstemming, voorgeschreven door de conventie nr. 103 van de IAO, waarin het niveau van de uitkering tijdens de rustperiode bij moederschap wordt vastgesteld op een bedrag dat niet lager mag zijn dan een derde van het vroegere voordeel voor de werkneemster, of van het voordeel dat bij de berekening van de uitkeringen in aanmerking wordt genomen.

Een artikel van koninklijk besluit van 3 juli 1996 werd dus geschrapt, zodanig dat het bedrag van de moederschapsuitkering verder wordt toegekend tijdens de periode van eventuele verlenging van de prenatale rustperiode van 7 tot 9 weken.

Gevolgen voor de moederschapsverzekering ingevolge de conclusie van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 80 van 27 november 2001

Binnen de Nationale arbeidsraad werd een nieuwe CAO afgesloten, met name om te beantwoorden aan de eisen van de nieuwe conventie nr. 183 van de IAO

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C1:

élargir l'accès des femmes tout au long de leur vie à des soins de santé, à l'information et à des services connexes adaptés, abordables et de bonne qualité

Taux d'indemnité de maternité durant une partie de la période de protection de la maternité

L'arrêté royal du 13 mars 2001 a modifié, en ce qui concerne le taux de l'indemnité de maternité à allouer durant une partie de la période de protection de la maternité, l'arrêté royal du 3 juillet 1996 portant exécution de la loi relative à l'assurance obligatoire soins de santé et indemnités, coordonnée le 14 juillet 1994 (*Moniteur Belge* du 10 avril 2001).

Dans le cadre des mesures de revalorisation décidées par le gouvernement figure notamment l'augmentation du taux de l'indemnité de maternité octroyée durant la prolongation du repos prénatal (prolongation du repos prénatal jusqu'à la date réelle de l'accouchement, lorsque celui-ci survient après la date prévue par le médecin traitant).

Il est proposé de porter le taux d'indemnisation de 60 à 75 %, pour la période qui excède quinze semaines (dix-sept en cas de naissance multiple).

La décision gouvernementale s'inscrit dans un souci de conformité au prescrit de la convention n° 103 de l'OIT qui fixe le niveau d'indemnisation durant le repos de maternité, à un montant ne pouvant être inférieur aux tiers du gain antérieur de la travailleuse ou du gain pris en considération pour le calcul des prestations.

Un article de l'arrêté royal du 3 juillet 1996 a donc été supprimé de telle manière que le taux de l'indemnité de maternité reste alloué durant la période d'une prolongation éventuelle du repos prénatal de 7 ou 9 semaines.

Conséquences sur l'assurance maternité suite à la conclusion de la convention collective de travail n° 80 du 27 novembre 2001

Une nouvelle CCT a été conclue au sein du Conseil national du travail, en vue notamment de répondre aux exigences de la nouvelle convention n° 183 de

(recht op borstvoedingspauzes, die gelden als arbeidstijd en dienovereenkomstig vergoed zijn). Rekening houdend met deze CAO en het advies nr. 1377 verstrekt door de Nationale arbeidsraad van 27 november 2001, is het belangrijk dat in de gecoördineerde wet van 14 juli 1994 een bepaling wordt opgenomen die mogelijk maakt dat de titularissen worden vergoed die recht hebben op één of meerdere dagelijkse borstvoedingspauzes (de nieuwe bepaling zou een nieuw hoofdstuk vormen, ingevoegd in de titel inzake de moederschapsverzekering). Het koninklijk besluit van 3 juli 1996 tot uitvoering van de gecoördineerde wet zou eveneens een dergelijke bepaling moeten bevatten.

Er werd om het advies verzocht van het Beheerscomité van het RIZIV (op 24 januari 2002).

Het departement volgt aandachtig de voortgang van drie wetsvoorstellen die bij de Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers ingediend werden (nr. 0940/001, nr. 0971/001 en nr. 0972/001):

— Het eerste beoogt verlenging van de postnatale rustperiode bij een meervoudige geboorte. De verlenging zou 4 weken per extra kind bedragen. De aldus verlengde rustperiode bij moederschap zou worden vergoed met een percentage van 75 % van de geplafonneerde gedeelde vergoeding.

— Het tweede en derde beogen een verlenging met een extra week van elk der verplichte pre- en postnatale rustperiodes, zodat de rustperiode bij moederschap zou worden vastgesteld op zeventien weken (in plaats van de huidige vijftien weken). Bij een meervoudige geboorte zou de rustperiode bij moederschap worden uitgebreid tot 19 (in plaats van 17) weken.

Overeenkomsten met abortuscentra — terugbetaling door de ziekteverzekering

De tussenkomst van de ziekteverzekering ten gunste van abortuscentra zal weldra worden uitgebreid.

Op 3 december 2001 heeft het Verzekeringscomité van het RIZIV besloten dat de tussenkomst van de ziekteverzekering voor de abortuscentra aanzienlijk zou worden uitgebreid. Er werd naar aanleiding hiervan een overeenkomst goedgekeurd, die door de diverse abortuscentra kan worden ondertekend. Deze overeenkomst voorziet in de terugbetaling van de abortus indien het centrum voldoet aan welbepaalde voorwaarden. Bovendien moet de «rechthebbende» een uitgebreide multidisciplinaire kwaliteitsbegeleiding genieten. Bij de beslissing wordt de ervaring erkend die men in de centra heeft opgedaan en wordt de financiële drempel voor de rechthebbenden opgeheven.

l'OIT (droit aux pauses d'allaitement, comptées comme temps de travail et rémunérées en conséquences). Compte tenu de cette C.C.T. et de l'avis n° 1377 rendu par le Conseil national du travail le 27 novembre 2001, il importe d'insérer dans la loi coordonnée le 14 juillet 1994, une disposition qui permette d'indemniser les titulaires ayant droit à une ou plusieurs pauses quotidiennes d'allaitement (la nouvelle disposition formerait un nouveau chapitre inséré dans le titre relatif à l'assurance maternité). L'arrêté royal du 3 juillet 1996 portant exécution de la loi coordonnée devrait également comprendre une telle disposition.

L'avis du Comité de gestion de l'INAMI a été sollicité (en date du 24 janvier 2002).

Le département suit attentivement l'avancée des trois propositions de lois déposées à la Chambre des représentants (n° 0940/001, n° 0971/001 et n° 0972/001)

— la première vise à prolonger la durée du repos postnatal en cas de naissance multiple. La prolongation serait de 4 semaines par enfant supplémentaire. Le repos de maternité ainsi prolongé serait indemnisé au taux de 75 % de la rémunération perdue plafonnée;

— la deuxième et la troisième visent à prolonger d'une semaine supplémentaire, chacune des périodes de repos pré et postnatal obligatoires, de telle sorte que le repos de maternité serait fixé à dix-sept semaines (au lieu des quinze semaines actuelles). En cas de naissance multiple, le repos de maternité s'étendrait à 19 semaines (au lieu de dix-sept).

Conventions avec les centres d'avortement — remboursement de l'assurance maladie

L'intervention de l'assurance maladie en faveur des centres d'avortement est en passe d'être élargie.

Le 3 décembre 2001, le Comité de l'assurance de l'INAMI a décidé que l'intervention de l'assurance-maladie pour les centres d'avortement serait considérablement élargie. Une convention a été approuvée à ce propos, qui peut être signée par les différents centres d'avortement. Celle-ci prévoit le remboursement de l'avortement si le centre satisfait à des conditions bien déterminées. De plus, l'«ayant droit» doit bénéficier d'un accompagnement multidisciplinaire qualitatif important. La décision reconnaît l'expérience qui s'est accumulée dans les centres et supprime le seuil financier pour les ayants droit.

Met deze overeenkomst wordt de terugbetaling geregeld van:

— de medische, psychologische en sociale opvang van iedere rechthebbende die zich bij het abortuscentrum aanmeldt,

— de uitvoering van de zwangerschapsonderbreking bij de vrouw die dit werkelijk wil en voor wie de wet dit toestaat,

— een kwaliteitsopvolging voor de vrouw die een abortus heeft ondergaan.

Ter herinnering, in België zijn er 30 abortuscentra actief. In de toekomst zal ieder centrum afzonderlijk de overeenkomst moeten ondertekenen, opdat de werkingskosten zouden worden terugbetaald. Zodoende wordt nagegaan of het centrum voldoet aan strikte voorwaarden, met name op het vlak van infrastructuur en personeel.

De Commissie voor begrotingscontrole heeft nu een positief advies uitgebracht wat betreft de conclusie van een typeconventie (Kollektief Anticonseptie — Centrum voor hulpverlening bij ongewenste zwangerschap te Gent) inzake de medisch-psychosociale begeleiding bij ongewenste zwangerschap. Het gaat in dit geval om de eerste overeenkomst van dit type, die op datum van 27 maart 2002 door het College van geneesheren-directeuren is goedgekeurd en die werd onderworpen aan de goedkeuring van het Verzekeringscomité van het RIZIV.

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Campagne voor preventie van borstkanker

Op 25 oktober 2000 werd een protocol gesloten dat gericht is de op samenwerking tussen de federale Staat en de gemeenschappen bij de opsporing op grote schaal van borstkanker via mammografie.

Bovendien werden informatiecampagnes gelanceerd met betrekking tot het programma voor opsporing van kanker via mammografie.

Er zijn twee koninklijke besluiten van kracht geworden waarvan er een in de nomenclatuur van de prestaties van geneeskundige verzorging twee specifieke nummers invoert voor het dekken van de erelonen voor het uitvoeren van een mammografie-onderzoek in het kader van het geprogrammeerd opsporen van borstkanker. Dit preventief mammografie-onderzoek wordt om de twee kalenderjaren aangeboden aan vrouwen tussen 50 en 69 jaar die nog niet voor borstkanker behandeld zijn geweest, zich nog niet regelmatig hebben laten controleren wegens een verhoogd risico op borstkanker, en op wie de ZIV-wetgeving van toepassing is.

Cette convention règle le remboursement de:

— l'accueil médical, psychologique et social de chaque ayant droit qui se présente au centre d'avortement;

— l'exécution de l'interruption de grossesse chez la femme qui le veut réellement et pour qui la loi le permet;

— un suivi de haute qualité pour la femme qui a subi un avortement.

Pour rappel, en Belgique, 30 centres d'avortement sont actifs. À l'avenir, pour être remboursé de leurs frais de fonctionnement, chaque centre devra signer individuellement la convention. Ainsi, on vérifie si le centre satisfait à des conditions strictes, notamment sur le plan de l'infrastructure et du personnel.

Pour l'heure, la Commission de contrôle budgétaire a émis un avis positif quant à la conclusion d'une convention type (Kollektief Anticonseptie — Centrum voor hulpverlening bij ongewenste zwangerschap à Gand) concernant l'accompagnement médico-psycho-social en cas de grossesse non désirée. Il s'agit en l'occurrence de la première convention de ce type approuvée par le Collège des médecins-directeurs en date du 27 mars 2002 et soumis à l'accord du Comité de l'assurance de l'INAMI.

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propres à améliorer la santé des femmes

Campagne de prévention du cancer du sein

Un protocole visant une collaboration entre l'État fédéral et les communautés en matière de dépistage de masse du cancer du sein par mammographie a été conclu le 25 octobre 2000.

Des campagnes d'information ont par ailleurs été lancées au sujet du programme de dépistage du cancer du sein par mammographie.

Deux arrêtés royaux sont entrés en vigueur dont l'un introduit dans la nomenclature des prestations de santé deux numéros spécifiques pour couvrir les honoraires de réalisation d'un examen mammographique dans le cadre du dépistage organisé du cancer du sein. Cet examen mammographique préventif est offert tous les deux ans calendrier aux femmes de 50 à 69 ans n'ayant pas déjà été traitées pour un cancer du sein. Un contrôle régulier en raison d'un risque élevé de cancer du sein et pour lesquelles la législation AMI s'applique est dès lors effectué.

Het akkoord zou tot een wetsontwerp moeten leiden.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen;

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen,

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

Het sociaal en fiscaal statuut van de meewerkende echtgenoten

Er werd een principeakkoord bereikt met betrekking tot het sociaal en fiscaal statuut van de meewerkende echtgenoten van de zelfstandigen.

Momenteel hebben de meewerkende echtgenoten geen toegang tot het sociaal statuut van de zelfstandigen en hebben zij slechts het genot van afgeleide sociale rechten via hun echtgenoot. Zij hebben de keuze om zich vrijwillig aan te sluiten bij de meest beperkte regeling van dit sociaal statuut, met name de ziekteuitkeringen, op voorwaarde dat zij een kleine bijdrage betalen van ongeveer 20 euro per trimester. Slechts 5 185 personen doen daadwerkelijk een beroep op deze mogelijkheid, voornamelijk met het oog op een moederschapsuitkering.

Het regeerakkoord beoogt voornamelijk de mogelijkheid voor de meewerkende echtgenoten van de zelfstandigen om zich vrijwillig aan te sluiten bij het gezamenlijk sociaal statuut van de zelfstandigen gedurende een eerste periode die eindigt op 1 januari 2006. Zodoende zullen zij volwaardig sociaal verzekerd zijn inzake pensioenen, geneeskundige verzorging en kinderbijslag. Gedurende deze eerste periode zullen zij algemeen onderworpen worden aan een kleine bijdrage voor de regeling van de ziekteuitkeringen, omdat dit de enige regeling is waarvoor zij momenteel niet het genot hebben van afgeleide rechten via hun partner.

L'accord devrait être traduit en un projet de loi.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits et l'indépendance économique des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques;

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celle ayant un faible revenu des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie;

Objectif stratégique F5:

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi.

Le statut social et fiscal des conjoints aidants

Un accord de principe relatif au statut social et fiscal des conjoints aidants des indépendants a été atteint.

À l'heure actuelle, les conjoints aidants n'ont pas accès au statut social des indépendants et ne bénéficient que de droits sociaux dérivés via leur conjoint. Ils ont le choix de s'affilier volontairement à la branche la plus restreinte de ce statut social, notamment les allocations maladie, à condition de verser une petite cotisation d'environ 20 euros par trimestre. Seulement 5 185 personnes font effectivement appel à cette possibilité, principalement en vue d'une allocation de maternité.

L'accord du gouvernement vise à ce que les conjoints aidants des indépendants aient la possibilité de s'affilier volontairement pendant une première période, qui prend fin le 1er janvier 2006, à l'ensemble du statut social des indépendants. Ainsi, ils seront socialement assurés à part entière en matière de pensions, de soins de santé et d'allocations familiales. Pendant cette première période, ils seront généralement soumis à une petite cotisation pour la branche des allocations maladie parce que c'est la seule branche dont ils ne bénéficient à présent pas de droits dérivés via leur partenaire.

De fase van vrijwillige aansluiting maakt het voor gezinnen van zelfstandigen mogelijk een weloverwogen beslissing te nemen en biedt de regering het voordeel dat men een meer gedetailleerd overzicht van de meewerkende echtgenoten kan opmaken en dat men de problematiek kan verfijnen.

Tijdens de tweede fase zullen alle personen die gehuwd zijn of contractueel samenwonen met een zelfstandige en die geen eigen sociaal statuut bezitten, «onweerlegbaar worden geacht» te zijn onderworpen aan het gezamenlijk sociaal statuut van de zelfstandigen. Zij zullen dit vermoeden kunnen weerleggen door een eenvoudige verklaring op eer dat zij niet meewerken in de onderneming van hun partner.

Er zal een overgangsreglementering worden uitgewerkt voor oudere personen die niet in de mogelijkheid verkeren om een loopbaan uit te bouwen die recht geeft op een pensioen. Omwille hiervan zullen zij een lagere bijdrage betalen.

Er dient te worden opgemerkt dat een aansluiting bij het sociaal statuut van de zelfstandigen — volgens simulaties — voor de meeste gezinnen van zelfstandigen niet tot bijkomende kosten zal leiden. Bij aansluiting van een meewerkende echtgenoot zal het vroeger gemeenschappelijk inkomen worden verdeeld in twee inkomens (voor elk der partners). Op basis hiervan zal de bestaande berekening van de bijdragen worden toegepast. Het nieuwe sociaal statuut van de meewerkende echtgenoten omvat tevens een fiscaal luik.

Het akkoord moet eveneens door de regering voor advies worden voorgelegd, tijdens de ronde tafel voor het sociaal statuut der zelfstandigen, bij de Raad van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen en bij de vrouwenorganisaties. Hierna zou het akkoord moeten worden omgezet in een wetsontwerp.

Het sociaal statuut voor erkende en gesubsidieerde onthaalmoeders

Er wordt gewerkt aan een project met het betrekking tot het sociaal statuut van bij een dienst aangesloten en gesubsidieerd.

In een eerste fase wordt een sociaal statuut uitgewerkt op basis van een fictief minimumloon. Dit statuut werd voorgelegd aan de diverse adviesinstanties die verplicht geconsulteerd dienen te worden. Tot op heden hebben nog niet alle instanties het vereiste advies verleend.

Aangezien vrouwen de overgrote meerderheid van de onthaalouders (= genderneutrale term) uitmaken, zal het uitwerken van een aangepast sociaal statuut een kwalitatieve verbetering van de sociaal-economische realiteit voor deze groep van vrouwen tot gevolg hebben. Bovendien is een aangepast statuut noodzakelijk om de groep niet te laten uitsterven met de huidige generatie onthaalmoeders, maar er in te

La phase de l'affiliation volontaire permet aux familles d'indépendants de prendre une décision réfléchie et offre au gouvernement l'avantage de dresser un aperçu plus détaillé des conjoints aidants et d'affiner la problématique.

Lors de la deuxième phase, toutes les personnes mariées ou cohabitant contractuellement avec un indépendant ne possédant pas de statut social propre, seront «irréfragablement présumés» être soumises à l'ensemble du statut social des indépendants. Ils pourront renverser cette présomption par une simple déclaration sur l'honneur qu'ils ne collaborent pas dans l'entreprise de leur partenaire.

Une réglementation de transition sera élaborée pour les personnes plus âgées qui ne sont plus dans la possibilité de développer une carrière donnant droit à une pension. Pour cette raison, ils paieront une cotisation moins élevée.

Il est à noter qu'une affiliation au statut social des indépendants n'entraînera pas — selon des simulations — de frais supplémentaires pour la plupart des familles d'indépendants. Lors de l'affiliation d'un conjoint aidant, le revenu anciennement commun sera divisé en deux revenus (pour chacun des partenaires) sur lesquels le calcul existant des cotisations sera appliqué. Le nouveau statut social des conjoints aidants contient également un volet fiscal.

L'accord doit être soumis pour avis par le gouvernement à la table ronde pour le statut social des indépendants, au Conseil de l'égalité des chances entre les hommes et les femmes et aux organisations féminines. Après quoi, l'accord devrait être traduit en projet de loi.

Le statut social pour les gardiennes agréées et subventionnées

Un projet concernant le statut social des gardiennes encadrées et subventionnées est en cours de réalisation.

Dans une première phase, on procédera au développement d'un statut social sur la base d'un salaire minimum fictif. Ce statut a été soumis aux différentes instances consultatives, qu'on est tenu de consulter. À l'heure actuelle, toutes les instances n'ont pas encore répondu.

Étant donné que les femmes sont très largement majoritaires dans la catégorie des gardiennes et gardiens d'enfants, le développement d'un statut social adéquat aboutira à une amélioration qualitative de la réalité socio-économique pour ce groupe de femmes. En outre, un statut adéquat est indispensable si l'on veut éviter que la génération actuelle des gardiennes ne soit la dernière, et faire en sorte que la

gendeel een aantrekkelijke en toekomstgerichte sector van de maken, waarbij de combinatie gezinsarbeid (thuiswerken) een extra troefkaart is.

Een degelijke sociale bescherming is eveneens een eerste vereiste om deze activiteit aantrekkelijk te maken voor mannen, waardoor er een mogelijkheid gecreëerd wordt een begin te maken van het doorbreken van het rollenpatroon binnen deze sector. Om dit proces verder te stimuleren is het gebruik van genderneutrale termen te verkiezen.

Het sociaal statuut voor de kunstenaar

De verschillende werkgroepen werken verder aan een oplossing voor de toepassingsproblemen met betrekking tot de sociale bescherming van de kunstenaar. Vertegenwoordigers van de betrokken ministers en administraties en afgevaardigden van het Nationaal Kunstenaarsplatform hebben de krachten gebundeld om een haalbaar en praktisch sociaal statuut uit te werken. De krachtlijnen moeten zijn: administratieve eenvoud, betaalbaarheid en een sociale bescherming aangepast aan het specifieke karakter van de sector.

Na dertig jaren van toepassingsproblemen rond de sociale bescherming van kunstenaars is een oplossing in de maak die tegemoetkomt aan de verzuchtingen van de sector alsook een afdoende oplossing biedt voor de administratieve rompslomp en het probleem van het aanwijzen van de werkgever voor de sociale zekerheid.

De artistieke sector omvat veel vrouwen. Bijgevolg zal elke verbetering van de sociale bescherming van deze groep ongetwijfeld leiden tot een betere sociaal-economische positie van de vrouw binnen de huidige sociaal-economische context.

INTERNE BELEIDSMATREGELEN

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen.

Het departement beschikt over een «vertrouwensdienst» die bestaat uit vijf vrouwen en een man. Ambtenaren die het slachtoffer worden van ongewenst seksueel gedrag op het werk of van pestrijen kunnen zich wenden tot deze dienst of tot een vertrouwenspersoon van zijn/haar keuze.

profession devienne un secteur attrayant, axé sur l'avenir, dans lequel la conciliation des vies professionnelles et familiales (travailler chez soi) constitue un atout supplémentaire.

Une protection sociale solide constitue aussi la condition sine qua non si l'on veut rendre cette activité intéressante pour les hommes, ce qui permettrait de faire les premiers pas vers un bouleversement de la répartition traditionnelle des rôles dans ce secteur. Pour stimuler ce processus, l'on parle maintenant de «gardiennes et gardiens d'enfants» pour mettre un terme à la connotation exclusivement féminine de la profession.

Le statut social des artistes

Plusieurs groupes de travail tentent de trouver une solution aux problèmes d'application en ce qui concerne la protection sociale des artistes. Les représentants des ministres et des administrations concernés, ainsi que les délégués de la Plateforme nationale des artistes ont uni leurs efforts en vue de mettre au point un statut social réalisable et pratique. Les lignes de force doivent être: simplicité administrative, un prix abordable et une protection sociale adaptée en fonction du profil spécifique du secteur.

Après trente ans de problèmes d'application en ce qui concerne la protection sociale de l'artiste, on prépare une solution tenant compte des aspirations du secteur, offrant une solution efficace aux tracasseries administratives et au problème de l'identification de l'employeur pour la sécurité sociale.

Le secteur artistique est un secteur au sein duquel on trouve un grand nombre de femmes. Par conséquent, tout progrès réalisé en termes de protection sociale du secteur conduira à une amélioration de la position économique de la femme dans le contexte socio-économique actuel.

MESURES POLITIQUES INTERNES

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Le département dispose d'un «service de confiance» composé de cinq femmes et d'un homme. Les fonctionnaires victimes de harcèlement sexuel au travail ou de vexations peuvent s'adresser à ce service ou à la personne de confiance de leur choix.

Deze ambtenaren volgden daartoe een specifieke opleiding en hebben de nodige faciliteiten (b.v. op het vlak van toegankelijkheid, hetgeen de vertrouwelijke aard van de problematiek ten goede komt).

De interne nota die de vertrouwensdienst kenbaar maakt aan alle personeelsleden werd tevens op het intranet van het departement geplaatst om de ambtenaren de gelegenheid te geven deze onmiddellijk te consulteren indien zich een probleem mocht voordoen.

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming.

Adviesorganen

De administratie heeft de adviesorganen die ressorteren onder de bevoegdheid van Sociale Zaken en Pensioenen en die (nog) niet voldoen aan de wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van vrouwen en mannen in organen met adviserende bevoegdheid, aangespoord om hiertoe een bijzondere inspanning te doen.

De verantwoordelijkheid hiervoor ligt niet alleen bij de administratie, ook moeten de beroepsorganisaties, universiteiten en het werkveld hiervan overtuigd worden. De vrouwen moeten aangemoedigd en ondersteund worden om een dergelijk mandaat op te nemen.

PERSPECTIEVEN

Op 18 maart 2003 zal een symposium worden gehouden met als thema: «Man/vrouw in de gezondheidszorg».

Hierbij zullen twee doelgroepen geanalyseerd worden, namelijk verpleegkundigen en artsen, meer in het bijzonder huisartsen.

Deze problematiek zal tevens vanuit het genderspect benaderd worden.

Op dit symposium zal ook de nieuwe benadering van de rugklachten aan bod komen. Binnen het Beheerscomité van het Fonds voor de beroepsziekten heeft een werkgroep op 30 januari 2002 een ganse dag over dit thema vergaderd.

Het ligt in de bedoeling om inzake rugaandoeningen tot een consequente houding vanwege het Fonds voor de beroepsziekten te komen, dit ongeacht de

Ces fonctionnaires ont suivi une formation spécifique à cet effet et bénéficient des facilités nécessaires (par exemple en matière d'accessibilité, ce qui est profitable à la confidentialité de la problématique).

Une note interne présentant le service de confiance à l'ensemble des membres du personnel est également disponible sur l'intranet du département afin de permettre aux fonctionnaires de la consulter directement si un problème surgit.

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures du pouvoir et à la prise de décisions

Organes consultatifs

L'administration a incité les organes consultatifs qui relèvent de la compétence du ministre des Affaires sociales et des Pensions et qui ne satisfont pas (encore) à la loi du 20 juillet 1990 visant à promouvoir la présence équilibrée d'hommes et de femmes dans les organes possédant une compétence d'avis à fournir un effort particulier dans ce sens.

La responsabilité n'incombe pas uniquement à l'administration; il faut également convaincre les organisations professionnelles, les universités et les acteurs de terrain. Les femmes doivent être encouragées et soutenues afin d'exercer pareil mandat.

PERSPECTIVES

Le 18 mars 2003 se tiendra un symposium ayant pour thème «Homme/femme dans les soins de santé».

Deux groupes cibles seront analysés, à savoir les infirmiers et les médecins, et plus particulièrement les médecins généralistes.

Cette problématique abordera également l'aspect «égalité entre hommes et femmes».

Ce symposium évoquera aussi la nouvelle approche concernant les maux de dos. Au sein du Comité de gestion du Fonds des maladies professionnelles, un groupe de travail s'est réuni le 30 janvier 2002 en vue d'examiner ce thème.

Il est dans les intentions, en matière d'affections dorsales, d'arriver à un comportement conséquent de la part du Fonds des maladies professionnelles, et

professionele oorzaak van de aandoening (mechanische trillingen of tillen van lasten).

Dit noodzaakt het opstellen van (nieuwe) uniforme erkenningsvoorwaarden wat betreft diagnostiek en vergoeding, en hierover bestaat reeds een principiële consensus. Er wordt een voorstel verwacht dat er in zal bestaan eensdeels de lijst der erkende beroepsziekten onder andere uit te breiden tot rugklachten (ook ingevolge het beroepshalve tillen van zware lasten), en anderdeels, via geëigende vormen van preventie dit soort aandoeningen zoveel mogelijk te vermijden. Waarschijnlijk zal het Beheerscomité precieze erkenningsvoorwaarden voorstellen.

Deze ganse problematiek is dan ook gendergevoelig omdat veelal verpleegkundigen met rugklachten te kampen hebben en het overgrote deel van deze beroepscategorie vrouwen zijn.

cela, sans préjudice de la cause professionnelle de l'affection (vibrations mécaniques ou soulèvement de charges).

Cela requiert la rédaction de (nouvelles) conditions de reconnaissance uniformes en ce qui concerne le diagnostic et l'indemnisation, et, à cet égard, il existe déjà un consensus de principe. On attend une proposition qui consistera d'une part à étendre, entre autres, aux maux de dos la liste des maladies professionnelles reconnues (également pour ce qui est consécutif au soulèvement de lourdes charges), et, d'autre part, via la prévention, de réduire autant que possible ce type d'affections. Il est probable que le Comité de gestion propose des conditions précises de reconnaissance.

L'ensemble de cette problématique est également lié à l'égalité entre hommes et femmes, dans la mesure où, souvent, les infirmiers aux prises avec des maux de dos, et la majeure partie de cette catégorie professionnelle, sont des femmes.

MinistervanAmbtenarenzakenenModernisering van de Openbare Besturen

L. VAN DEN BOSSCHE

INLEIDING

De minister van Ambtenarenzaken en de Modernisering van de Openbare Besturen heeft zich verbonden tot de integratie van een genderperspectief in het geheel van de hervorming van het openbaar ambt. Gelijktijdig met deze omvangrijke strategische doelstelling, die in 2001 geconcretiseerd werd, werden ook verschillende maatregelen om de ambtenaren te vormen rond de gelijkheid van vrouwen en mannen voortgezet.

De acties van de minister situeren zich hoofdzakelijk in de domeinen onderwijs en economie van het actieplatform van Peking.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

B. Vrouwen en onderwijs

Strategische doelstelling B4:

onderwijs en opleidingen zonder discriminatie ontwikkelen

OFO: de integratie van het genderspect in het opleidingsbeleid

Het OFO biedt in het kader van het gelijkheidsbeleid een aantal opleidingen aan. Het zijn:

- Assertiviteit;
- Beheer van de individuele loopbaan;
- Werk en gezin beter combineren;
- Leiding geven als vrouw.

De laatste opleiding is enkel toegankelijk voor vrouwen. Uit ervaring is gebleken dat vrouwen zo meer profijt haalden uit de opleiding. Bij de drie andere is de inbreng van mannen nuttig gebleken.

Er is ook een opleiding «ongewenst seksueel gedrag op het werk» bestemd voor de aangestelde vertrouwenspersonen. Het ongewenst seksueel gedrag bestrijden verbetert de positie van het vrou-

Ministre de la Fonction publique et de la Modernisation de l'administration

L. VAN DEN BOSSCHE

INTRODUCTION

Le ministre de la Fonction publique et de la Modernisation de l'administration s'est engagé à introduire une perspective de genre dans l'ensemble de la réforme de la fonction publique. Parallèlement à cet objectif stratégique de grande ampleur dont la mise en œuvre s'est concrétisée en 2001, différentes mesures visant notamment à former les fonctionnaires aux questions d'égalité des femmes et des hommes se sont poursuivies en 2001.

Les actions développées par le ministre se situent essentiellement dans les domaines d'action de la plate-forme d'action de Pékin consacrée à l'éducation et à l'économie.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

B. Femmes et enseignement

Objectif stratégique B4:

mettre au point des systèmes d'enseignement et de formation non discriminatoires

IFA: L'intégration de l'aspect du genre dans la politique de formation

L'IFA offre une série de formations dans le cadre de la politique d'égalité des chances. Il s'agit de:

- Assertivité
- Progresser dans sa carrière
- Mieux concilier vie professionnelle et vie de famille
- Diriger en tant que femme.

La dernière formation n'est accessible qu'aux femmes. L'expérience révèle que les femmes tirent ainsi un meilleur profit de leur formation. Pour les trois autres, la participation d'hommes s'est avérée utile.

Il existe également une formation «Égalité des chances: les personnes de confiance» relative au harcèlement sexuel au travail et destinée aux personnes de confiance désignées. Lutter contre le harcèle-

welijk personeelslid en draagt zo bij tot gelijke kansen.

Er werd in 2001 weer een module ingelast over pesterijen op het werk. Hierdoor wordt vooruitgelopen op het «Wetsvoorstel betreffende pesterijen door het opzettelijk verzieken van de arbeidsomstandigheden».

In 2001 was de deelname (Nederlands- en Franstaligen) aan deze opleidingen als volgt:

Assertiviteit: 453

Beheer van de individuele loopbaan: 247

Werk en gezin beter combineren: 80

Leiding geven als vrouw: 13

Ongewenst seksueel gedrag op het werk: 34

Opleidingen tijdens de werkuren.

Geen enkele opleiding wordt nog 's avonds gegeven, daar deze vooral vrouwen benadeelt omdat die vaker moeten instaan voor het gezin. In de mate van het mogelijke werd voor opleidingen afgezien van residentiële seminaries omdat de ervaring heeft geleerd dat vrouwen gemakkelijker afhaakten.

Multimediale ondersteuning

De beslissing werd genomen in de toekomst nog meer te werken met opleidingen met multimedia-ondersteuning. Hierdoor wordt de opleiding op de werkplek of thuis vergemakkelijkt. Daarom werden er meer interactieve multimediale cursuspakketten in het vooruitzicht gesteld.

Al deze inspanningen hebben een impact op de verhouding M/V van het publiek van het OFO.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en onafhankelijkheid van de vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Strategische doelstelling F2:

de gelijke toegang van de vrouwen tot hulpbronnen, werkgelegenheid, afzetgebieden en handel vergemakkelijken

Aanwervingen en promoties — SELOR

De beginselen van gelijkheid en non-discriminatie bij de tewerkstelling in de overheidssector

Op enkele reglementaire uitzonderingen na kunnen vrouwen en mannen op voet van gelijkheid

ment sexuel au travail permet d'améliorer la position du personnel féminin et contribue ainsi à la réalisation effective de l'égalité des chances.

En 2001, un module sur la violence morale au travail a à nouveau été inséré. Ce module anticipe sur la «Proposition de loi relative au harcèlement moral par la dégradation délibérée des conditions de travail».

Voici, pour 2001, la participation (néerlandophones et francophones) à ces formations:

Assertivité: 453

Progresser dans sa carrière: 247

Mieux concilier responsabilités professionnelles et familiales: 80

Diriger en tant que femme: 13

Harcèlement sexuel au travail: 34

Formations pendant les heures de travail

Plus aucun cours ne se donne le soir car cela désavantage les femmes surtout car elles ont plus souvent charge de famille. De la même manière, dans la mesure du possible, les séminaires résidentiels ont été abandonnés, l'expérience ayant révélé que les femmes décrochaient plus facilement.

Support multimédia

Il a été décidé d'utiliser à l'avenir encore davantage les formations avec support multimédia. Cela facilite les formations sur le lieu de travail ou à domicile. C'est ainsi que davantage de modules de cours interactif multimédia vont être lancés.

Tous ces efforts ont un impact sur la relation H/F du public de l'IFA.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits et l'indépendance économiques des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

Objectif stratégique F2:

faciliter l'égalité d'accès des femmes aux ressources, à l'emploi, aux marchés et aux échanges commerciaux

Le recrutement et les promotions — SELOR

Les principes d'égalité et de non-discrimination en matière d'emploi dans le secteur public

À quelques exceptions réglementaires près, les femmes et les hommes peuvent poser leur candidature

solliciteren naar alle vacant verklaarde betrekkingen. Uitgangspunt vormen de competenties en niet het geslacht. Hoewel mannen en vrouwen toegang krijgen tot nagenoeg alle selecties, zien we dat het diploma (en de daaraan voorafgaande studiekeuzes) mede bepalend zal zijn voor de man/vrouwverhouding bij de werving. De studiekeuze wordt nog in grote mate bepaald door het cultuurpatroon en de daarmee gepaard gaande rolverdeling. Het is deze rolverdeling die meer vrouwen aanzet te kiezen voor de openbare sector (grotere regelmaat van de arbeidsprestaties, meer mogelijkheden inzake verlof, loopbaanonderbreking en verminderde prestaties).

Gelijke toegang tot de openbare functies en tot de verschillende niveaus van de administratie via dezelfde selectieprocedures waarbinnen mannen en vrouwen op dezelfde manier geëvalueerd worden, vormen de basisbeginselen voor een genderneutrale rekrutering en selectie.

Wervingsselecties — Evolutie naar geslacht

W. — R	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
I. — I . . . . .M/H	18 178	25 467	20 056	19 140	13 018	20 418	30 752	32 886	18 644	17 960	23 823
V/F	31 818	28 728	16 393	31 279	8 784	12 396	27 114	21 209	12 976	12 613	23 530
A. — P . . . . .M/H	12 694	17 575	14 639	13 389	8 605	13 502	18 258	21 071	12 532	11 017	11 731
V/F	26 298	20 221	11 939	9 755	5 855	7 927	15 789	13 612	8 230	7 984	12 294
G. — Réus. . . .M/H	4 800	4 671	2 685	2 131	1 016	2 326	2 839	4 860	2 824	3 041	3 043
V/F	9 860	5 673	1 875	1 250	545	1 012	1 861	3 129	1 643	2 232	3 033
Ab%. — %Ab. .M/H	30%	31%	27%	30%	34%	34%	41%	36%	33%	39%	51%
V/F	17%	30%	27%	27%	33%	36%	42%	36%	37%	37%	48%
S%. — %Réus. .M/H	38%	27%	18%	16%	12%	17%	16%	23%	23%	28%	26%
V/F	37%	28%	16%	13%	9%	13%	12%	23%	20%	28%	25%

Afkortingen: W = Werving, W% = Wervingspercentage, I = Inschrijvingen, A = Aanwezig, G = Geslaagd, Ab% = Absentéisme, S% = Slaagpercentage, M = Man, V = Vrouw.

Wervingsselecties — Slaagpercentage per niveau en naar geslacht

Jaar — Année	Niveau 1		Niveau 2+		Niveau 2		Niveau 3		Niveau 4	
	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F
1991	27	19	—	—	29	19	55	47	54	66
1992	20	18	—	—	18	14	39	40	36	43
1993	18	17	—	—	19	14	19	41	12	71
1994	15	12	13	21	17	13	13	19	32	—
1995	14	11	8	12	7	7	33	67	32	39
1996	16	15	17	14	9	8	20	11	27	0
1997	15	12	11	11	17	12	20	24	27	6
1998	24	26	20	17	30	26	16	16	43	2
1999	24	21	21	17	28	27	19	28	31	0
2000	29	28	27	24	26	31	27	34	32	19

sur un pied d'égalité pour tout emploi déclaré vacant. Le principe de base est la compétence et non le sexe. Bien que les hommes et les femmes aient accès à pratiquement toutes les sélections, nous constatons que le diplôme (et les choix d'étude préalables) est déterminant entre autres pour la proportion hommes/femmes dans le recrutement. Le choix des études est encore fortement déterminé par le modèle culturel et la répartition des rôles qui va de pair avec ce modèle. C'est cette même répartition des rôles qui incite davantage de femmes à choisir le secteur public (plus grande régularité des prestations de travail, plus de possibilités de congé, d'interruption de carrière ou de prestations réduites).

L'égalité d'accès aux emplois publics, aux différents niveaux de l'administration, par le biais des mêmes procédures de sélection où les hommes et les femmes sont évalués de la même manière, constituent les principes de base d'un recrutement et d'une sélection neutres au point de vue du genre.

Sélections de recrutement — Évolution en fonction du sexe

Abréviations: R = Recrutement, % R = Pourcentage de recrutement, I = Inscriptions, P = Présents, Réus. = Réussi, % Ab. = Absentéisme, % Réus. = Taux de réussite, H = Homme, F = Femme.

Sélections de recrutement — Taux de réussite par niveau et par sexe

Jaar Année	Niveau 1		Niveau 2+		Niveau 2		Niveau 3		Niveau 4	
	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F
2001	23	21	22	19	23	24	30	30	44	51

Wervingen per niveau en naar geslacht**Recrutements par niveau et par sexe**

Jaar Année	Niveau 1		Niveau 2+		Niveau 2		Niveau 3		Niveau 4	
	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F	M. — H	V. — F
1991	527	266	—	—	579	726	299	376	77	97
1992	457	284	—	—	781	776	435	161	159	66
1993	394	254	—	—	508	458	216	190	118	42
1994	425	256	11	—	366	287	49	52	77	13
1995	346	184	83	76	210	140	399	59	107	7
1996	378	253	143	156	416	409	283	190	49	23
1997	446	368	195	217	202	166	566	87	38	11
1998	437	354	244	236	254	188	535	196	95	32
1999	586	473	304	269	358	423	681	578	38	67
2000	394	333	290	324	246	304	418	397	166	76
2001	241	177	43	105	278	429	230	381	24	39

**Wervingspercentage per niveau en naar geslacht
(100% per niveau)****Pourcentage de recrutement par niveau et par sexe
(100% per niveau)**

Jaar Année	Niveau 1		Niveau 2+		Niveau 2		Niveau 3		Niveau 4	
	M/H	V/F	M/H	V/F	M/H	V/F	M/H	V/F	M/H	V/F
1991	66	34	—	—	44	56	44	56	44	56
1992	62	38	—	—	50	50	73	27	71	29
1993	61	39	—	—	53	47	53	47	74	26
1994	62	38	—	—	56	44	49	51	86	14
1995	65	35	52	48	60	40	87	13	94	6
1996	60	40	48	52	50	50	60	40	68	32
1997	55	45	47	53	55	45	87	13	78	22
1998	55	45	51	49	57	43	73	27	75	25
1999	55	45	53	47	46	54	54	46	36	64
2000	54	46	47	53	45	55	51	49	69	31
2001	58	42	29	71	39	61	38	62	38	62

Bevorderingsselecties — Evolutie naar geslacht**Sélections de promotion — Évolution par sexe**

Werving — Recrutement	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
I. — I . . . . . M/H	17 337	9 903	8 292	9 441	5 269	5 234	8 183	8 676	8 498	9 459	9 476
	V/F	12 737	7 073	4 687	6 673	4 626	2 433	6 855	5 111	5 551	6 087
A. — P . . . . . M/H	13 891	7 548	5 802	7 267	3 775	3 928	5 126	6 510	5 888	7 075	6 212
	V/F	10 278	5 175	3 439	5 197	3 363	1 756	4 299	3 889	3 841	4 552
G. — Réus. . . . . M/H	2 645	2 182	1 379	1 436	1 113	1 358	1 075	1 959	2 132	2 777	2 021
	V/F	2 302	1 472	915	1 010	1 252	597	1 050	1 314	1 302	1 783
Ab%. — %Ab. . . . . M/H	20%	24%	30%	23%	28%	25%	37%	25%	31%	25%	34%
	V/F	19%	27%	27%	22%	27%	28%	37%	24%	31%	25%
S%. — %Réus. . . . . M/H	19%	29%	24%	20%	29%	35%	21%	30%	36%	39%	33%
	V/F	22%	28%	27%	19%	37%	34%	24%	34%	34%	39%

**Bevorderingsselecties — Slaagpercentage
per niveau en geslacht**
**Sélections de promotion — Taux de réussite
par niveau et par sexe**

Jaar Année	Niveau 1		Niveau 2		Niveau 3	
	M/H	V/F	M/H	V/F	M/H	V/F
1991	6	4	23	19	38	52
1992	24	26	29	25	29	39
1993	9	7	33	35	36	34
1994	7	6	26	20	28	37
1995	19	21	31	38	59	50
1996	25	27	49	48	62	0
1997	19	23	22	25	23	31
1998	30	32	23	29	36	53
1999	40	44	32	31	61	23
2000	42	42	32	29	63	52
2001	37	43	31	28	27	22

Commentaren

De cijfers moeten onderzocht worden in het licht van het gevoerde wervingsbeleid. Op 20 februari 1990 beslist de wetgever de talrijke preciaire statuten samen te voegen in het algemene stelsel van de arbeidsovereenkomsten en de preciair tewerkgestelden in overheidsdienst de mogelijkheid te geven om, mits het slagen voor een vergelijkende wervingsselectie, over te stappen naar het statutaire stelsel. Deze vergelijkende selecties vonden hoofdzakelijk plaats in 1991-1992. De contractueel tewerkgestelden van de preciaire stelsels bevonden zich hoofdzakelijk in de lagere niveaus en bestonden voor 2/3 uit vrouwen (wat trouwens nu nog het geval is); vandaar een overweldigende deelname van vrouwen aan deze selecties. Na deze periode ligt het aantal mannelijke sollicitanten het hoogst.

Om de genderverschillen verder te onderzoeken is een opdeling per niveau nodig.

Voor het niveau 1 neemt de vrouwelijke aanwezigheid gestadig toe. De 40 % V werd bereikt in 1991 en behaalde in 2000 een (voorlopig) hoogtepunt met 47 %.

Inzake slaagpercentage presteren de mannen iets beter, hoewel de vrouwen in de tweede helft van de beschouwde periode zeer dicht aanleunen bij het slaagpercentage van de mannen (1 tot 3 %).

De wervingsverhouding daarentegen is duidelijk in het voordeel van de mannen (2001: 58M / 42V). De evolutie geeft aan dat dit verschil op 10 jaar tijd gevoelig is geslonken (32 % in 1991 naar 16 % in 2001, in 2000 werd dit verschil teruggebracht tot 10 %). Gelet op het strikte vergelijkende wervingsstelsel kunnen de verschillen in wervingspercentage alleen worden verklaard door het samenspel van twee factoren.

Commentaires

Ces chiffres doivent être examinés à la lumière de la politique menée en matière de recrutement. Le 20 février 1990, le législateur a décidé de grouper les nombreux statuts précaires dans le système général des contrats de travail et de donner aux personnes en situation d'emploi précaire dans les services publics la possibilité de transiter vers le régime statutaire, moyennant la réussite à une sélection de recrutement comparative. Ces sélections comparatives ont eu lieu essentiellement en 1991-1992. Les contractuels des régimes précaires se trouvaient principalement dans les niveaux inférieurs et se composaient de femmes à raison de 2/3 (ce qui est d'ailleurs toujours le cas); d'où une participation massive de femmes à ces sélections. Après cette période, c'est le nombre de participants masculins qui est le plus élevé.

Pour examiner plus avant les divergences au niveau du genre, il y a lieu d'établir une subdivision par niveau.

Pour le niveau 1, la présence féminine augmente de manière constante. Les 40 % de femmes ont été atteints en 1991 et ont atteint le point culminant (provisoire) de 47 % en 2000.

En ce qui concerne le taux de réussite, les hommes ont des prestations quelque peu meilleures, bien que les femmes talonnent de très près le taux de réussite des hommes (1 à 3 %) au cours de la seconde moitié de la période concernée.

La proportion au niveau du recrutement par contre est nettement à l'avantage des hommes (2001: 58H / 42F). L'évolution indique que cette différence s'est sensiblement réduite en l'espace de 10 ans (32 % en 1991 contre 16 % en 2001, en 2000 cette différence a été ramenée à 10 %). Vu le caractère strict du système de recrutement comparatif, les différences au niveau du pourcentage de recrutement ne peuvent s'expliquer que par la conjonction de deux facteurs:

1° bij de best gerangschikten bevinden zich minder vrouwen;

2° in de reserves van geslaagden die daadwerkelijk aangesproken worden, bevinden zich minder vrouwen.

Voor de bevorderingsselecties geldt dat de slaagpercentages voor beide geslachten vrij gelijkmatig verlopen. Vanaf 1995 (de tweede helft van de periode) presteren de vrouwen beter (in 2001 6 % meer geslaagde vrouwen) of minstens even goed als de mannen. Dit geldt overigens voor alle jaren met een tamelijk hoog slaagpercentage.

Voor het niveau 2 is de vrouwelijke meerderheid nagenoeg constant. Wel zal men vaststellen dat het sollicitantenbestand van de mannen in 1999 en 2000 fors is toegenomen (68 % in 2000). Het belang van het niveau 2 verminderde in deze periode evenwel aanzienlijk. Met een toename van het aantal sollicitanten in 2001 lijkt ook de genderverhouding zich opnieuw te normaliseren, hoewel het aantal mannelijke sollicitanten in de meerderheid blijft (55 %).

Het slaagpercentage geeft nagenoeg doorlopend een voorsprong van de mannen (1 tot 10 %). De evolutie geeft aan dat het slaagpercentage M/V vanaf 2000 (met 5 % meer geslaagden bij de vrouwelijke sollicitanten) neigt naar een groter evenwicht, een tendens die in 2001 bevestigd wordt. Bij het slaagpercentage van de bevorderingsselecties voor het niveau 2 kent de verhouding tussen mannen en vrouwen de grootste stabiliteit (tussen 20 en 25 %) met verschillen tussen 1 en 7 %, afwisselend in het voordeel van de vrouwelijke en de mannelijke sollicitanten.

Niveau 3 vertoont een opvallende aangroei van vrouwelijke sollicitanten in de jaren 1991-1992. Het betreft hier de grote groep «precair tewerkgestelden» die hun kans wagen om als begunstigden van de wet van 20 februari 1990 («enig statuut») over te stappen naar het statutaire tewerkstellingsstelsel. Na deze operatie worden de wervingen voor niveau 3 beperkt tot specifieke functies (penitentiair beambte, veiligheidsbeambte, beambte van waters en bossen, ...) die, in de eerste plaats, mannelijke sollicitanten aanspreken. Vanaf 2001 schijnt zich opnieuw een toename van het aantal vrouwelijke sollicitanten voor te doen (59 % V in 2001): de reden hiervoor moet wellicht gezocht worden in het gemengd werken in de gevangnissen, waardoor er meer jobs open kwamen voor vrouwelijke sollicitanten. Het slaagpercentage ligt, voor nagenoeg alle jaren in de beschouwde periode, hoger bij de vrouwelijke sollicitanten.

Voor de bevorderingsselecties (overgang van niveau 4 naar niveau 3) zijn de slaagpercentages zeer hoog (tot 63 %) nu eens in het voordeel van de mannen, dan weer in het voordeel van de vrouwen.

1° parmi les mieux classés se trouvent moins de femmes;

2° dans les réserves des lauréats à qui il est effectivement fait appel, se trouvent moins de femmes.

En ce qui concerne les sélections de promotion, les taux de réussite pour les deux sexes sont plus ou moins équivalents. À partir de 1995 (seconde moitié de la période), les femmes obtiennent de meilleures prestations (en 2001 6 % en plus de femmes ayant réussi) ou à tout le moins des prestations égales à celles des hommes. Cela vaut d'ailleurs pour toutes les années dont le taux de réussite est assez élevé.

Pour le niveau 2, la majorité féminine est à peu près constante. Force est de constater toutefois que l'effectif des participants masculins a fortement augmenté en 1999 et 2000 (68 % en 2000). L'importance du niveau 2 a néanmoins diminué de manière considérable au cours de cette période. Avec une augmentation du nombre de participants en 2001, le rapport de genre semble se normaliser à nouveau bien que le nombre de candidats masculins reste majoritaire (55 %).

Le taux de réussite montre une avance quasiment constante des hommes (1 à 10 %). L'évolution indique que le taux de réussite H/F tend vers un plus grand équilibre à partir de 2000 (avec 5 % en plus de participantes), une tendance qui se confirme en 2001. En ce qui concerne le taux de réussite des sélections de promotion pour le niveau 2, la proportion H/F connaît la plus grande stabilité (entre 20 et 25 %) avec des différences entre 1 et 7 %, tantôt à l'avantage des femmes, tantôt à l'avantage des hommes.

Le niveau 3 montre une croissance frappante des candidates féminines dans les années 1991-1992. Il s'agit ici du grand groupe des «personnes en situation d'emploi précaire» qui tentent leur chance pour bénéficier de la loi du 20 février 1990 («statut unique») et transiter ainsi vers le régime statutaire. Après cette opération, les recrutements au niveau 3 sont limités à des fonctions spécifiques (agent pénitentiaire, agent de sécurité, agent des eaux et forêts, ...), qui suscitent en premier lieu des candidatures masculines. À partir de 2001, il semble qu'il y ait à nouveau une augmentation des participantes (59 % F en 2001): il faut sans doute en rechercher la raison dans la mixité du travail dans les prisons, plus d'emplois étant ainsi vacants pour les femmes. Le taux de réussite est supérieur pour les femmes et ce, pour quasiment toutes les années au cours de la période considérée.

Pour les sélections de promotion (accession du niveau 4 au niveau 3), les taux de réussite sont très élevés (jusqu'à 63 %), tantôt à l'avantage des hommes, tantôt à l'avantage des femmes.

Niveau 4 vertoont dezelfde vertekening als het niveau 3 voor het begin van de periode, ingevolge de toepassing van dezelfde beleidsbeslissing. De inschrijvingen van vrouwelijke sollicitanten zijn zeer talrijk, doch ook hun slaagpercentage ligt + 10 % hoger dan dat van de mannelijke deelnemers.

Voor dit niveau blijven de mannelijke sollicitanten in de meerderheid. Het betreft een niveau waarin hoofdzakelijk «meesters-, vak- en dienstpersoneel» wordt aangeworven waarvoor veelal mannelijke sollicitanten in aanmerking komen. De wervingspercentages zijn hier duidelijk in het voordeel van de mannen.

Algemeen zal men dus stellen dat de evolutie duidelijk de goede richting uitgaat. Voor de inschrijvingen en inzake slaagpercentage en wervingen wordt het verschil tussen man en vrouw geleidelijk aan weggevoerd. Hiertoe wordt geen specifieke actie gevoerd. Wel wordt erop toegezien dat man en vrouw op volledige grond van gelijkheid worden behandeld.

De principes van de gelijkheid van vrouwen en mannen in het openbaar ambt — Algemene Administratieve Diensten

Alle wettelijke en reglementaire bepalingen die het federaal overheidspersoneel betreffen zijn volledig identiek voor vrouwen en mannen.

De evolutie binnen de dienst verloopt volgens dezelfde trend zoals ook reeds aangegeven in het verslag over het jaar 2000.

1. Verdere uitbouw van de evenwichtige aanwezigheid van vrouwen en mannen binnen de adviesorganen

Behoudens daar waar een afwijking werd verleend, wordt er steeds voor gezorgd dat er in de benoemingsbesluiten van de leden het vereiste minimum aantal vrouwen wordt opgenomen. Wat meer speciaal de Raden van beroep betreft, met name de Interdepartementale Raad van Beroep, is het altijd zo dat er tijdens de zittingen minstens evenveel vrouwen als mannen in de Raad zijn opgenomen.

2. Maatregelen in verband met de aanpassing van de arbeidstijd

Bij deze maatregelen wordt er steeds naar gestreefd deeltijdse arbeid te promoten omdat die een betere verenigbaarheid toelaat tussen het gezinsleven en de dienstprestaties.

Hoewel deze maatregelen zowel voor vrouwen als mannen gelden, maken de vrouwen er in de praktijk toch nog meer gebruik van omdat zij in vele gevallen meer begaan zijn met de opvoeding van kleine kinderen.

Le niveau 4 montre la même distorsion que le niveau 3 pour le début de la période suite à l'application de la même décision politique. Les inscriptions des candidates féminines sont très nombreuses et leur taux de réussite est 10 % plus élevé que celui des candidats masculins.

Pour ce niveau, les candidats masculins restent majoritaires. Il s'agit d'un niveau où est essentiellement engagé du personnel de maîtrise, de métier et de service, pour lequel de nombreux candidats masculins entrent en ligne de compte. Les pourcentages de recrutement sont ici clairement à l'avantage des hommes.

De manière générale, on pourra donc affirmer que l'évolution prend clairement la bonne direction. A la fois pour les inscriptions, les taux de réussite et les recrutements, la différence entre les hommes et les femmes s'estompe progressivement. Aucune action spécifique n'est menée à cet effet. Il est néanmoins veillé à ce que les hommes et les femmes soient traités sur un pied d'égalité.

Les principes d'égalité des femmes et des hommes dans la fonction publique — Services administratifs généraux

Toutes les dispositions réglementaires et légales relatives au personnel fédéral sont identiques pour les hommes et les femmes.

L'évolution suit la même tendance que celle indiquée dans le rapport de l'année 2000.

1. Développement de la présence équilibrée de femmes et d'hommes au sein des organes consultatifs

En ce qui concerne plus particulièrement les Chambres de recours, en particulier la Chambre interdépartementale de Recours, le fait est qu'il y a toujours autant de femmes que d'hommes lors des séances de la Chambre. Sauf en cas de dérogation, l'on veille toujours à ce que le nombre minimum requis de femmes soit repris dans les arrêtés de nomination des membres.

2. Mesures relatives à l'adaptation du temps de travail

Ces mesures visent toujours à favoriser le travail à temps partiel qui permet de mieux concilier la vie privée et les prestations de service.

Bien que ces mesures soient autant valables pour les hommes que pour les femmes, les femmes y recourent plus souvent en pratique parce qu'elles s'occupent dans de nombreux cas de l'éducation des jeunes enfants.

3. Databank

Deze geeft zoals voorheen een nauwkeurig overzicht van het aantal vrouwen en hun hoedanigheden in de federale administratie.

4. Typische maatregelen ter bescherming van de vrouwen

— de verfijning van de moederschapsbescherming;

— beschermende maatregelen tegen OSGW (ongewenst seksueel gedrag op het werk).

Integratie van gender mainstreaming in de hervorming van het openbaar ambt

In het raam van de modernisering van het openbaar ambt (Copernicusplan) en van de invoering van een nieuw organogram van de federale overheid werd rekening gehouden met de genderdimensie en werden maatregelen getroffen opdat er ook tijdens de andere stadia van het proces met het genderspect zou worden rekening gehouden.

Het is meer bepaald in het raam van de modernisering dat een globale strategische doelstelling voor 2001 werd vastgelegd, die nog in het jaar 2000 door de Ministerraad werd goedgekeurd: het rekening houden met de genderdimensie tijdens alle stadia van het moderniseringsproces van het openbaar ambt. Met instemming van de minister werd deze in vier operationele doelstellingen opgedeeld:

1. Overgaan tot een gender screening van de nieuwe organisatiemodaliteiten en de opdrachten van het nieuwe beleid inzake human resources van de federale overheid.

2. Een functiebeschrijving en een competentieprofiel uitwerken voor de betrekkingen die voor gelijkheid in aanmerking komen en voorzien zijn in het raam van het Copernicusplan.

3. Een evaluatie uitvoeren van de impact inzake gender en gelijkheid van de wervings- en de selectieprocedures van de sollicitanten (m/v) naar leidinggevende functies.

4. Een evaluatie uitvoeren inzake gender en gelijkheid van de selectieprocedures van ambtenaren die zich kandidaat stellen voor opleidingen op het vlak van de human resources.

Voor elke operationele doelstelling werden concrete acties, te verwachten resultaten, aan te wenden materiële en menselijke middelen en een tijdsschema vastgelegd. De werkzaamheden inzake de vier operationele doelstellingen werden aangevat in 2001 en worden in 2002 verdergezet.

PERSPECTIEVEN

De federale regering heeft een voorontwerp van wet goedgekeurd tot oprichting van een Instituut

3. Banque de données

Celle-ci donne comme précédemment un aperçu précis du nombre de femmes dans l'administration fédérale et de leur qualité.

4. Mesures typiques visant à protéger les femmes

— l'amélioration de la protection de la maternité;

— mesures de protection contre HST (harcèlement sexuel au travail).

L'intégration de la dimension de genre dans la réforme de la fonction publique

Dans le cadre de la modernisation de la fonction publique (plan Copernic) et de la mise en place du nouvel organigramme de l'administration fédérale, la dimension du genre a été prise en compte et des mesures ont été prises pour que l'aspect genre soit également pris en compte dans les autres étapes du processus.

Plus précisément, dans le cadre de la modernisation, un objectif stratégique global a été fixé pour 2001 et approuvé par le Conseil des Ministres en 2000: la prise en compte de la dimension de genre à toutes les étapes du processus de modernisation de la fonction publique. Avec l'accord du ministre, celui-ci a été décomposé en quatre objectifs opérationnels:

1. Procéder à une lecture en termes de genre et d'égalité hommes/femmes des nouvelles modalités d'organisation et des missions de la nouvelle politique de ressources humaines de l'administration fédérale.

2. Élaborer une description de fonction et un profil de compétences pour les postes en charge de l'égalité prévus dans le cadre du plan Copernic.

3. Effectuer une évaluation de l'impact en termes de genre et d'égalité des procédures de recrutement et de sélection des candidat-e-s aux fonctions dirigeantes.

4. Effectuer une évaluation en termes de genre et d'égalité des procédures de sélection des fonctionnaires candidat-e-s aux formations organisées dans le domaine des ressources humaines.

Pour chaque objectif opérationnel, des actions concrètes à entreprendre, des résultats attendus, des moyens matériels et humains à mobiliser ainsi qu'un calendrier, ont été définis. Les travaux relatifs aux quatre objectifs opérationnels ont été entamés en 2001 et se poursuivent en 2002.

PERSPECTIVES

Le gouvernement fédéral a approuvé un avant-projet de loi portant création d'un Institut pour

voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Dit orgaan zal instaan voor de opvolging van het beleid inzake *gender mainstreaming*.

Het beleid inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen is een transversaal beleid dat zal moeten worden doorgevoerd door alle horizontale en verticale federale overheidsdiensten (FOD's). Het gelijkheidskansenbeleid zal worden opgenomen in het personeelsbeleid, zowel binnen de horizontale overheidsdienst Personeel & Organisatie als in de gedecentraliseerde P&O-diensten.

Die horizontale P&O-overheidsdienst zal dus een bevoegdheid hebben inzake het gelijkheidskansenbeleid, hetgeen een invloed zal hebben op het personeelsbeleid van alle verticale P&O-diensten inzake de genderdimensie.

Zo nodig zal die bevoegdheid eventueel worden uitgeoefend op het vlak van de projecten, in samenwerking met een FOD in het bijzonder.

Dat zou bijvoorbeeld het geval kunnen zijn voor een betere vertegenwoordiging van de vrouwen in sommige loopbanen waarvoor traditioneel de mannen kiezen.

In 2002 zal de voorzitter van het directiecomité van de FOD P&O in zijn managementplan actiepunten opnemen die verband houden met *gender mainstreaming*. Binnen elke dienst van de FOD P&O zal een satellietstructuur waken over de integratie van de genderdimensie in alle aspecten van het beleid inzake personeel en organisatie zodat de gendergebonden kwesties voortaan een integraal deel uitmaken van het algemeen personeelsbeleid. Binnen elke verticale (gedecentraliseerde) directie P&O zullen eveneens ondersteunende structuren gecreëerd en personen aangeduid worden om dit beleid op te volgen.

Met het Copernicusplan wil men de individuele competenties zoveel mogelijk ontwikkelen met het oog op een valorisatie van de persoonlijke capaciteiten van de personeelsleden in hun betrekking. Er zal in dit raam dus beter rekening worden gehouden met de *gendergelijkheid*.

Bovendien werden de selectiecriteria voor de leidinggevende functies herzien. De sollicitanten naar managementfuncties worden door een extern bureau geëvalueerd. Dat assessment is synoniem met een grotere objectiviteit en een groter professionalisme en bijgevolg ook met een grotere *genderneutraliteit*. Dat assessment werd reeds eerder ingevoerd door de Vlaamse Gemeenschap met als gevolg dat men een uitgesproken *vervrouwelijking* van de leidinggevende functies vaststelt. Dat heeft ongetwijfeld ook een positieve invloed op het gelijkheidskansenbeleid op lange termijn.

l'égalité des femmes et des hommes. Lorsqu'il verra le jour, cet organisme d'intérêt public se verra confier le suivi de la politique de *gender mainstreaming*.

Or, la politique d'égalité des femmes et des hommes est une politique transversale qui devra être mise en œuvre par tous les services publics fédéraux (SFP) horizontaux et verticaux. La politique d'égalité des chances sera intégrée dans la politique du personnel aussi bien au sein du service public horizontal Personnel & Organisation qu'au sein des directions P&O décentralisées.

Ce service public horizontal P&O disposera donc d'une compétence en matière de politique d'égalité des chances, qui influencera la politique du personnel de tous les services P&O verticaux en ce qui concerne la dimension du genre.

Si nécessaire, cette compétence sera éventuellement exercée au niveau de projets, en collaboration avec un SPF en particulier.

Cela pourrait être le cas par exemple pour une meilleure représentation des femmes dans certaines carrières qui sont traditionnellement choisies par des hommes.

En 2002, le président du comité de direction du SPF P&O inclura dans son plan de management des points d'action ayant trait au *mainstreaming* de genre. Une antenne au sein de chaque service du SFP P&O veillera à intégrer la dimension de genre dans tous les aspects de la politique du personnel et de l'organisation de manière à faire en sorte que les questions de genre fassent désormais partie intégrante de la politique globale du personnel. Au sein de chaque direction P&O verticale (décentralisée) des antennes seront également créées et des personnes dûment identifiées seront spécialement chargées du suivi de cette politique.

Le plan Copernic a pour objectif de développer au mieux les compétences individuelles afin de valoriser les capacités personnelles des membres du personnel dans leur emploi. *L'égalité de genre* sera donc mieux prise en compte dans ce cadre.

Par ailleurs, les critères de sélection des fonctions dirigeantes ont été révisés. Les candidats aux fonctions de management sont évalués par un bureau externe. Cet assessment est synonyme d'une plus grande objectivité et d'un plus grand professionalisme, et donc aussi d'une plus grande neutralité pour ce qui est de l'aspect du genre. Cet assessment a déjà été mis en œuvre en Communauté flamande où il a donné lieu à une *féminalisation* marquée des fonctions dirigeantes. Cela a également un effet positif incontestable sur la politique d'égalité des chances à long terme.

Minister van Landsverdediging**A. FLAHAUT****INLEIDING**

De minister van Landsverdediging heeft in 2001 gezorgd voor de realisatie van de strategische doelstelling van zijn departement, de vergroting van de vrouwelijke aanwezigheid in de Strijdkrachten.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN****A. Vrouwen en armoede*****Strategische doelstelling A2:***

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Het mannelijk en vrouwelijk personeel — militairen en burgers — hebben dezelfde loonrechten. Het personeel van het departement wordt betaald op basis van barema's waarbij het verschil tussen mannelijk of vrouwelijk personeel geen rol speelt.

De Sociale Diensten van het departement voeren een beleid gericht op onder andere het verminderen van de schuldenlast waarbij geen onderscheid wordt gemaakt tussen mannelijke en vrouwelijke personeelsleden.

B. Vrouwen en onderwijs***Strategische doelstelling B1:***

gelijke toegang tot onderwijs waarborgen

De toegangsmodaliteiten en -kansen tot de verschillende onderwijsinstellingen, de verschillende soorten van vormingen en trainingen zijn dezelfde voor de mannelijke en vrouwelijke militairen.

De sociale promotie wordt aangemoedigd.

De aanwezigheid van de vrouw in militaire scholen en opleidingscentra wordt aangemoedigd.

Ministre de la Défense**A.FLAHAUT****INTRODUCTION**

Le ministre de la Défense a veillé, en 2001, à la réalisation de l'objectif stratégique qu'il s'est fixé pour son département, à savoir renforcer la participation des femmes au sein des Forces armées.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN**MESURES POLITIQUES EXTERNES****A. Femmes et pauvreté*****Objectif stratégique A2:***

réviser la législation et les pratiques administratives, assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources

Le personnel masculin et féminin — militaires et agents civils — ont les mêmes droits pécuniaires. La rémunération du personnel du département est basée sur des barèmes, pour lesquels la différence entre le personnel masculin et féminin n'intervient pas.

Les Services sociaux du département mènent une politique destinée entre autres à diminuer l'endettement de certains membres du personnel. Ces mesures visent aussi bien les membres du personnel masculin que féminin.

B. Femmes et enseignement***Objectif stratégique B1:***

assurer un égal accès à l'enseignement

Les modalités et les chances d'accès aux différentes institutions d'éducation, aux divers types de formations et aux entraînements sont les mêmes pour les hommes et les femmes.

La promotion sociale est encouragée.

La présence de femmes dans les écoles et les centres d'entraînement militaires est encouragée.

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Alle bestaande voorzieningen zijn toegankelijk voor al het personeel. De preventieve en informatieve campagnes zijn zowel voor mannen als voor vrouwen bedoeld.

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

Op 24 april 1997 werd een beleid ingevoerd ter bescherming van de militairen tegen ongewenst seksueel gedrag in de Krijgsmacht. (Algemeen Order J-821 van 24 april 1997 en de nota's JSP-P van 05 mei en 30 december 1997).

De omzendbrief BAB van 06 mei 1996 bepaalt de politiek terzake voor het burgerpersoneel.

Dit beleid beantwoordt aan de aanbevelingen van de Raad van de Gelijke Kansen voor mannen en vrouwen. Het omvat een principeverklaring en de oprichting van een vertrouwensdienst. Een procedure voor de behandeling van klachten werd ingevoerd en sanctionering is mogelijk. Een honderdtal vertrouwenspersonen kreeg inmiddels een gespecialiseerde vorming.

Het departement Defensie volgt de evolutie van het wetsontwerp van de minister van Werkgelegenheid betreffende de bescherming tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk, op de voet. Het ligt in de bedoeling om de bepalingen van het nieuw wetgevend kader zo snel mogelijk toe te passen binnen Defensie.

E. Vrouwen en gewapende conflicten

Strategische doelstelling E3:

niet-gewelddadige vormen van conflictoplossing bevorderen en schendingen van mensenrechten in conflictsituaties tegengaan

Het respecteren van de Internationale Conventies van Genève en de Aanvullende Protocolen zijn van toepassing op al het militair en burgerlijk personeel,

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propres à améliorer la santé des femmes

Toutes les dispositions existantes sont applicables à tout le personnel. Les campagnes d'information et de prévention sont adressées aussi bien aux hommes qu'aux femmes.

D. La violence envers les femmes

Objectif stratégique D1:

prévoir des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Une politique en matière de protection du personnel militaire contre le harcèlement sexuel au sein des Forces armées a été mise en application le 24 avril 1997 (Ordre général J-821 du 24 avril 1997 et les notes JSP-P des 05 mai et 30 décembre 1997).

La circulaire AGC du 06 mai 1996 détermine la politique en la matière applicable aux agents civils.

Cette politique répond aux recommandations du Conseil de l'Égalité des chances. Elle comporte une déclaration de principe et la création d'un service de confiance. Une procédure de traitement de plaintes a été introduite et la possibilité de sanctionner existe. Le service de confiance fonctionne indépendamment de la structure hiérarchique. Une centaine de personnes de confiance ont déjà reçu entre-temps une formation spécialisée.

Le département de la Défense suit de très près l'évolution du projet de loi de la ministre de l'Emploi concernant la protection contre la violence, le harcèlement moral et le harcèlement sexuel sur les lieux de travail. Il entre dans nos intentions d'appliquer le plus vite possible le nouveau cadre légal au sein du département.

E. Femmes et conflits armés

Objectif stratégique E3:

encourager les solutions non violentes pour résoudre les conflits et éviter la violation des droits de l'homme lors de conflits

Le respect des Conventions internationales de Genève et des Protocoles Additionnels sont d'application à tous les militaires et civils, masculins

zowel mannelijk als vrouwelijk. De bestraffing van inbreuken op deze internationale rechtsregels wordt geregeld door het Algemeen Order J/818 van 05 februari 1998.

Verder worden militaire bevelvoerders tijdens operaties bijgestaan door een raadgever in het recht van de gewapende conflicten.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

Strategische doelstelling F6:

harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin van vrouwen en mannen bevorderen

In het kader van de eenheidsstructuur die binnen het departement op 2 januari 2002 werd ingevoerd, heeft de Divisie Beleidsvoorbereiding van de Algemene Directie human resources van de Defensiestaf het uitbouwen van een Gelijkekansenbeleid als bevoegdheid. Het toepassen van het mainstreaming-principe maakt integraal deel uit van dat beleid en wordt als volgt verwoord: zorgen voor een ruimer kader door de integratie van een Gelijkekansenbeleid, en dan voornamelijk de aspecten man/ vrouw en Belgen van buitenlandse afkomst, in de verschillende domeinen van het personeelsbeleid.

Een beleid van gelijke kansen wordt gevoerd in alle fasen van de loopbaan. Dit geldt voor de rekrutering, de vorming, de functiekeuze, de carrièremogelijkheden en de deelname aan humanitaire operaties.

Qua rekrutering zal de wervingsbasis verbreed worden door de herziening van de toelatingsvoorwaarden en maatregelen ter bevordering van de werving van vrouwen. De bestaande selectietests worden vernieuwd. Alle plaatsen en functies worden opengesteld zonder een onderscheid te maken op basis van het geslacht.

Details omtrent de aanwervingen per personeelscategorie voor de militaire populatie binnen Defensie worden weergegeven in de bijlage.

De carrièremogelijkheden zijn gelijk en personeelsmutaties gebeuren op basis van de personeelsbehoeften enerzijds en de vastgelegde competentieprofielen anderzijds.

et féminins. La sanction des transgressions de ces règles de droit international est réglée par l'Ordre général J/818 du 05 février 1998.

De plus, en opérations tous les commandants militaires sont secondés par un conseiller en droit des conflits armés.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F5:

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi

Objectif stratégique F6:

permettre aux hommes et aux femmes de concilier responsabilités familiales et responsabilités professionnelles

Dans le cadre de la structure unique d'application au sein du département depuis le 2 janvier 2002, la Division Préparation de la Politique de la Direction générale human resources de l'état-major de la Défense a parmi ses compétences l'introduction d'une politique d'égalité des chances. L'application des principes du mainstreaming fait intégralement partie de cette politique et a été définie comme suit: Créer un cadre plus large en intégrant une politique d'égalité des chances, et plus spécifiquement les aspects homme/femme et les Belges d'origine étrangère, au sein des différents domaines de la politique du personnel.

Une politique d'égalité des chances est appliquée pendant toutes les phases de la carrière. C'est le cas pour le recrutement, la formation, le choix de la fonction, les possibilités de carrière et la participation aux opérations humanitaires.

En matière de recrutement, la base de recrutement sera élargie par la révision des conditions d'admission et la mise en place de mesures en vue de promouvoir le recrutement des femmes. Les tests de sélection actuels seront remplacés par de nouveaux tests. Toutes les fonctions sont accessibles aux hommes comme aux femmes.

Les détails quant au recrutement de militaires au sein du département sont présentés en annexe.

Les possibilités de carrière sont identiques et les mutations du personnel sont basées sur les besoins en personnel d'une part et sur les compétences requises d'autre part.

Gezien de operationele eenheden minder militaire vrouwen dan mannen tellen, zijn er ook minder vrouwen die deelnemen aan buitenlandse operaties. In 2001 namen 139 vrouwelijke militairen deel.

Op basis van de bestaande directieven kunnen vrouwen na de zwangerschap een vrijstelling bekomen voor het geheel of een deel van de jaarlijkse fysieke proeven. Deze vrijstelling wordt toegestaan door een geneesheer.

Arbeidsherverdelende maatregelen zoals de vierdagenweek, de halftijdse vervroegde uitstap en de loopbaanonderbreking zijn van toepassing op zowel het militair als het burgerlijk personeel. Het principe van de «vlottende uren» wordt ingevoerd als algemene regel maar blijft ondergeschikt aan de operationele noden.

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

Wat betreft het militair personeel, telt de Belgische Krijgsmacht sinds 1975 vrouwen in haar rangen. Het objectief «Het aantal vrouwen in de hogere rangen verhogen» zal slechts geleidelijk bereikt worden aangezien het aantal dienstjaren in aanmerking komt voor promotie. Het aantal vrouwelijke kandidaten voor promotie is hierdoor nog gering. Toch zijn er momenteel 10 vrouwelijke Luitenant-kolonels en 20 vrouwelijke Majors.

Er wordt deelgenomen aan de conferenties van het «Committee on Women in the NATO Forces», waarin België het vice-voorzitterschap waarneemt.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling I2:

gelijkheid en non-discriminatie in het recht en in de praktijk verhogen

De gelijke behandeling van mannen en vrouwen in het departement is een feit.

Op de moederschapsbescherming na zijn alle statutaire beschikkingen voor mannen en vrouwen dezelfde.

Bij zwangerschap zijn beschermende maatregelen voorzien (zoals bijvoorbeeld de geschiktheid voor zeedienst, de geschiktheid paracommando).

Comme il y a moins de femmes militaires que d'hommes dans les unités opérationnelles, elles sont aussi moins nombreuses à partir en mission à l'étranger. En 2001, 139 militaires féminins ont participé à des opérations humanitaires.

Après une grossesse, et sur la base des directives existantes, les femmes peuvent obtenir une dispense pour l'ensemble ou pour une partie des épreuves physiques annuelles. Cette dispense est accordée par un médecin.

Des mesures de redistribution du travail comme la semaine de quatre jours, le départ anticipé à mi-temps et l'interruption de carrière sont d'application à la fois pour le personnel civil et militaire. Le principe de l'horaire flottant a été introduit comme règle générale au sein des forces armées mais il reste cependant soumis aux besoins opérationnels.

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre les mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures de pouvoir et à la prise de décisions

En ce qui concerne le personnel militaire, on trouve des femmes au sein des Forces armées belges depuis 1975. L'objectif «augmenter le nombre de femmes dans les grades plus élevés» ne sera atteint que progressivement puisque le nombre d'années de service entre en ligne de compte pour la promotion. De ce fait, le nombre de candidates à la promotion est encore assez restreint. Nos Forces armées comptent actuellement 10 Lieutenants-colonels et 20 Majors féminins.

Nous participons aux conférences du «Committee on Women in the NATO Forces», dont la Belgique assure la vice-présidence.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique I2:

garantir la non-discrimination et l'égalité devant la loi et dans la pratique

L'égalité des hommes et des femmes au sein du département est un fait.

À l'exception de la protection de la maternité, toutes les dispositions statutaires sont les mêmes pour les hommes et les femmes.

En cas de grossesse, des mesures de protection sont prévues (par exemple : aptitude pour le service en mer, aptitude para-commando).

Een raadgever mentale operationeeliteit, een als psycholoog gevormd militair met bijkomende vormingen waaronder deze van vertrouwenspersonen, waakt over het mentaal welzijn van de troepen in operaties.

J. Vrouwen en de media

Strategische doelstelling J1:

bevorderen van de deelname van vrouwen aan besluitvorming en het uiten van hun mening via de media en nieuwe communicatietechnologieën

Strategische doelstelling J2:

een evenwichtige, niet-stereotype afbeelding van vrouwen in de media bevorderen

De vrije meningsuiting wordt voor het militair personeel geregeld door het Algemeen Order J/108F van 9 augustus 1994. De burgerlijke agenten zijn onderworpen aan artikel 7 van het koninklijk besluit van 2 oktober 1937.

Deze bepalingen zijn van toepassing op het personeel van Landsverdediging. In 2001 werd teneinde het aantal vrouwen in het leger te verhogen er op toegezien de vrouw duidelijker naar voor te brengen tijdens rekruteringscampagnes. Zo toonden de affiches van de campagne een man én een vrouw en kwamen in de spot voor TV eveneens vrouwen voor.

Interne beleidsmaatregelen

Sinds 1981 bestaat er geen enkele discriminatie tussen mannen en vrouwen in de Belgische Krijgsmacht (wet van 4 augustus 1978 en Koninklijk en Ministerieel Besluit van 3 februari 1981). Het burgerlijk personeel van het departement is onderworpen aan wettelijke en reglementaire voorschriften die een strikte gelijkheid op elk niveau waarborgen tussen mannen en vrouwen, toepasselijk op de Openbare Diensten.

De maatregelen om de gelijkheid van kansen tussen mannen en vrouwen te bevorderen in de Openbare Diensten, geregeld door het Koninklijk Besluit van 27 februari 1990 (*Belgisch Staatsblad* van 8 maart 1990), de circulaire 333 van 10 juli 1990 (*Belgisch Staatsblad* van 23 oktober 1990) en 343 van 13 februari 1991 (*Belgisch Staatsblad* van 4 april 1991), zijn van toepassing op het burgerpersoneel van het departement.

Un conseiller en opérationnalité mentale, un militaire psychologue avec une formation complémentaire notamment comme personne de confiance, veille au bien-être mental des troupes en opération.

J. Femmes et médias

Objectif stratégique J1:

permettre aux femmes de mieux s'exprimer et de mieux participer à la prise de décision dans le cadre et par l'intermédiaire des médias et des nouvelles techniques de communication

Objectif stratégique J2:

promouvoir une image équilibrée et non-stéréotypée des femmes dans les médias

La libre expression d'opinion est réglée par l'Ordre général J/108F du 9 août 1994 pour le personnel militaire. Les agents civils sont soumis à l'article 7 de l'arrêté royal du 2 octobre 1937.

Ces dispositions sont d'application pour le personnel — masculin et féminin — du département de la Défense. En vue d'augmenter le nombre de femmes militaires, nous avons veillé lors de la campagne de recrutement de 2001 à mieux représenter les femmes. C'est ainsi que l'affiche de la campagne représentait aussi bien un homme qu'une femme et des hommes et des femmes figuraient dans le spot publicitaire pour la télévision.

Mesures politiques internes

Depuis 1981, il n'existe plus aucune discrimination entre hommes et femmes au sein des Forces armées. (Loi du 4 août 1978 et arrêté royal et l'arrêté ministériel du 3 février 1981). Le personnel civil au département est quant à lui soumis aux dispositions légales et réglementaires établissant une égalité stricte à tous niveaux entre hommes et femmes, applicables aux Services Publics.

Les mesures en vue de la promotion de l'égalité des chances entre hommes et femmes dans les Services Publics, réglées par l'Arrêté Royal du 27 février 1990 (*Moniteur belge* du 8 mars 1990, les circulaires 333 du 10 juillet 1990 (*Moniteur belge* du 23 octobre 1990) et 343 du 13 février 1991 (*Moniteur belge* du 4 avril 1991), sont d'application pour le personnel civil du département.

Op 20 maart 2001 werd een tweede Algemene Vergadering van het vrouwelijk personeel georganiseerd door de minister van Landsverdediging en de chef van de generale staf waarop tevens een delegatie van het mannelijk personeel van de verschillende eenheden werd uitgenodigd. Bij die gelegenheid werden de eerste concrete maatregelen aangekondigd die tegemoet komen aan de eerder uitgedrukte wensen tijdens de eerste algemene vergadering van 13 november 2000 en het discussieforum georganiseerd ter gelegenheid van 25 jaar aanwezigheid van militaire vrouwen in de Krijgsmacht. De lijst met maatregelen werd eveneens via het interne informatieblad «DIRECT» verspreid aan alle personeelsleden.

Op 20 december 2001 werden de maatregelen verder uitgewerkt tijdens een algemene vergadering voor al het personeel van het departement.

Binnen de nieuwe eenheidsstructuur die vanaf 1 januari 2002 in werking trad, is de Algemene Directie human resources verantwoordelijk voor het bepalen en het uitwerken van een beleid gelijke kansen. Dit domein valt onder de ondersectie Arbeidsverhoudingen/Ethiek & Waarden van de Divisie Beleidsvoorbereiding. De ondersectie staat in voor het bepalen en uitwerken van een gelijkheidskansenbeleid. Dit zal onder meer gebeuren door het opstellen van een meerjarenplan, van een jaarlijks gelijkheidskansenplan, door het opzetten van een preventiebeleid en een correctief beleid. De ondersectie zal de gegevens verwerken verstrekt door diverse diensten waaronder deze van een nieuwe gelijke kansen en vertrouwensdienst.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de realisaties in 2001. De tabel die werd voorgesteld in het rapport voor het jaar 2000 werd als referentiekader gebruikt.

Le 20 mars 2001, une deuxième Assemblée générale du personnel féminin a été organisée par le ministre de la Défense et le chef de l'état-major général, à laquelle une délégation du personnel masculin était invitée également. À cette occasion, une série de mesures concrètes rencontrant les souhaits exprimés précédemment par le personnel lors de la première assemblée générale du personnel féminin du 13 novembre 2000 et lors du forum de discussion organisé à l'occasion des 25 ans de présence des femmes militaires dans les Forces armées, a été annoncée. Une liste a également été distribuée à tous les membres du personnel par la voie du magazine d'information interne «DIRECT».

Le 20 décembre 2001, les mesures ont été élaborées plus en détail lors d'une assemblée générale pour tout le personnel du département.

Au sein de la nouvelle structure unique d'état-major en vigueur depuis le 1er janvier 2002, la Direction générale des ressources humaines est responsable de l'élaboration d'une politique d'égalité des chances. Cette responsabilité relève plus particulièrement de la sous-section Relations de travail/Éthique & Valeurs de la Division Préparation de la Politique (HRP). Cette sous-section est notamment chargée d'élaborer un plan pluriannuel et un plan annuel pour l'égalité des chances, de proposer une politique de prévention principalement basée sur la formation, de proposer des mesures correctrices, ... La sous-section rassemble les données fournies par divers services dont le nouveau Service d'Égalité des Chances et de Confiance.

Le tableau ci-dessous donne un aperçu des réalisations de 2001. Le tableau présenté dans le rapport de 2000 sert de référence.

Actiepunt — Action	Stand van zaken — Etat des choses
1. Kinderopvangstructuren. — 1. Structures d'accueil pour la petite enfance	
1.1. Kinderopvang tijdens schoolverloven. — 1.1. Accueil lors des congés scolaires	Aanbevelingen aan SID-R/Leger-Jeugd om, gedurende de «Leger-Jeugd»-stages, een aantal plaatsen te reserveren voor de kinderen van het personeel. Tijdens de zomervakantie van 2001 werd 25 % van de beschikbare plaatsen ingenomen door kinderen van departementsleden. Dit is ook het aandeel dat bij volgende edities van de «Leger-Jeugd»-stages voor kinderen van personeelsleden zal voorbehouden worden. — <i>Recommandations à SID-R/Armée-Jeunesse pour qu'à partir de 2001, des places de stages « Armée — Jeunesse » soient disponibles pour les enfants du personnel. Pendant les vacances d'été de 2001, 25 % des places disponibles étaient occupées par des enfants de membres du personnel du département. Ce nombre de places sera réservé aux enfants des membres du personnel lors des prochaines éditions des stages « Armée — Jeunesse ».</i>

Actiepunt — Action	Stand van zaken — Etat des choses
<p>1.2. Kribbes en kinderopvangdiensten. — 1.2. <i>Crèches et accueil de la petite enfance</i></p>	<p>In Brasschaat werd tijdens de zomervakantie een proefproject opgezet voor opvang van kinderen ouder dan 3 jaar. Een rondvraag naar de behoeften van de personeelsleden van het garnizoen toont aan dat 32% van de bevroegden geïnteresseerd is in het project, wat neerkomt op 165 kinderen tussen 3 en 14 jaar oud. — <i>Pendant les vacances d'été un « testcase » a été organisé à Brasschaat pour l'accueil d'enfants de plus de 3 ans. Une enquête effectuée auprès du personnel de la garnison concernant les besoins démontre que 32% s'intéressent au projet, ce qui revient à 165 enfants de 3 à 14 ans.</i></p> <p>Uit de enquête blijkt dat het volstaat om een lijst met de bestaande lokale (kinderopvang-) initiatieven te laten verspreiden in de eenheden. — <i>De l'enquête est apparu également qu'il suffit de diffuser une liste avec les possibilités d'accueil locales existantes au sein des unités.</i></p>
<p>2. Verlof wegens familiale omstandigheden (moederschapsverlof, vaderschapsverlof, adoptie, ouderschapsverlof, verlof om familiale redenen, om persoonlijke redenen). — 2. <i>Congés pour circonstances familiales (maternité, paternité, adoption, raisons familiales diverses ou raisons personnelles)</i></p>	<p>Opening op 5 september 2001 van een tweede en derde bedrijfskribbe met Kind & Gezin- / ONE- normen in Leopoldsborg en Marche-en-Famenne. — <i>Ouverture le 5 septembre 2001 d'une deuxième et troisième crèche d'entreprise aux normes de l'ONE/Kind & Gezin à Marche-en-Famenne et à Leopoldsborg.</i></p> <p>In de tweede helft van 2002 zullen nog drie nieuwe crèches geopend worden namelijk in Zeebrugge, Bevekom en Evere- Noord. — <i>Dans le courant de la seconde moitié de 2002, trois crèches supplémentaires seront ouvertes à Zeebrugge, Beauvechain et Evere.</i></p>
<p>3. Affectatie — mutatie. — 3. <i>Affectation — mutation</i></p> <p>3.1. Een personeelsbeleid uitwerken dat de voordelen erkent, voor de organisatie en het individu, van een gecoördineerd beheer van de professionele loopbaan van het koppel (samenwonend). — 3.1. <i>Mettre en ouvre une politique de gestion du personnel qui met en valeur les avantages, pour l'organisation et l'individu, d'une gestion coordonnée des carrières professionnelles des couples ou cohabitants dont les deux sont membres du Département.</i></p>	<p>In het kader van de eenheidsstructuur bestaat de wil om uitvoeringsmodaliteiten te introduceren voor al het personeel van Defensie, om een aantal types verloven die aan bepaalde familiale en sociale eisen beantwoorden te kunnen toestaan, in overeenstemming met de Europese richtlijnen. — <i>Dans le cadre de la structure unique, la volonté existe de mettre en place les modalités d'exécution pour tout le personnel de la Défense en vue d'accorder divers types de congés répondant aux besoins familiaux et sociaux, et ce, en accord avec les directives européennes en la matière.</i></p> <p>Het streefdoel is om een vernieuwd reglement over de verloven en vergunningen klaar te hebben tegen eind 2002. — <i>L'objectif est de pouvoir présenter un nouveau règlement concernant les congés et les permissions pour fin 2002.</i></p>
<p>3.1. Een personeelsbeleid uitwerken dat de voordelen erkent, voor de organisatie en het individu, van een gecoördineerd beheer van de professionele loopbaan van het koppel (samenwonend). — 3.1. <i>Mettre en ouvre une politique de gestion du personnel qui met en valeur les avantages, pour l'organisation et l'individu, d'une gestion coordonnée des carrières professionnelles des couples ou cohabitants dont les deux sont membres du Département.</i></p>	<p>Een werkgroep werkt een personeelsbeleid uit waarbij de volgende aspecten in aanmerking worden genomen. — <i>Un groupe de travail procède à l'étude, permettant des aménagements dans la gestion du personnel qui devraient prendre en compte les aspects suivants :</i></p> <p>* Indien beide personen van het koppel (samenwonend) departementsleden tewerkgesteld zijn in Operaties, wordt één beider, op aanvraag, tewerkgesteld in een rustiger functie. — <i>Si un couple est en opération simultanément, il pourrait être prévu sur demande que l'un des deux soit affecté à une tâche plus sédentaire.</i></p> <p>* Bij de in plaatsstelling van het personeel wordt ook rekening gehouden met de plaats van tewerkstelling van de partner, indien hiertoe wordt verzocht. — <i>Tenir compte, sur demande, lors de l'affectation d'un membre du personnel dans une unité, du lieu de travail de son partenaire.</i></p>

Actiepunt — Action	Stand van zaken — Etat des choses
	<p>* de woon-werkafstand. — <i>Prise en compte également de l'éloignement du domicile.</i></p> <p>In het kader van de herstructurering werd het personeel geraadpleegd. Elk betrokken personeelslid kon zijn of haar wensen, in prioriteitsvolgorde, uiten inzake garnizoen, eenheid of functie. In de vragenlijst werd expliciet gevraagd naar de familiale en sociale situatie. — <i>Dans le cadre de la restructuration, le personnel a été consulté. Chaque membre du personnel a pu exprimer ses préférences quant à la garnison, l'unité ou la fonction. Le questionnaire abordait également clairement la situation familiale et sociale du personnel.</i></p> <p>Elk dossier maakte het onderwerp uit van een individueel onderzoek door de personeelsbeheerders dat tegelijkertijd de professionele, familiale en sociale aspecten in beschouwing nam. De « militaire » koppels en de militaire eenoudergezinnen genoten, net zoals de personen met ernstige sociale moeilijkheden, een bijzondere aandacht. — <i>Chaque dossier fait l'objet d'une enquête individuelle de la part des gestionnaires du personnel qui ont pris en compte en même temps les aspects professionnels, familiaux et sociaux. Une attention spécifique a été accordée aux couples « militaires » et aux familles militaires uni-parentales ainsi que les personnes ayant de sérieux problèmes sociaux.</i></p>
<p>4. Gelijke kansen — Integratie. — <i>4. Égalité des chances — intégration</i></p>	
<p>4.1. Betere integratie van het burger-personeel. — <i>4.1. Meilleure intégration du personnel civil</i></p>	<p>Sensibilisatie van het militair personeel over de rol, specificiteiten en realiteiten van het burgerpersoneel binnen de krijgsmacht via een informatiecampaagne door artikels in Direct of Vox. — <i>Sensibilisation du personnel militaire quant au rôle, aux spécificités et réalités du personnel civil au sein de l'armée via une campagne d'information au sein du département dans Direct ou Vox.</i></p>
<p>4.2. Plaats van de vrouw in de legerhiërarchie. — <i>4.2. Position de la femme dans la hiérarchie militaire</i></p>	<p>In 2001 werden drie vrouwen tot de graad van luitenant-kolonel benoemd. — <i>En 2001, trois femmes ont été nommées au grade de lieutenant-colonel.</i></p> <p>Aan de Stafchefs van de Krijgsmachtdelen werden per nota aanbevelingen overgemaakt om het aantal vrouwen in bevelfuncties, jury's, rekruteringsorganismen, militaire scholen en opleidingscentra te verhogen. Zij kunnen een voorbeeldfunctie vervullen voor de jonge vrouwelijke militairen. — <i>Des propositions concernant la présence de femmes dans les fonctions de commandement, les jurys, les structures de recrutement, les écoles militaires et centres de formation, ont été transmises par note aux Chefs d'état-major des Forces. Elles serviront de modèle aux jeunes militaires féminins.</i></p>
<p>4.3. Criteria en controle van de lichamelijke conditie. — <i>4.3. Critères et contrôle de la condition physique</i></p>	<p>Een project voor een vernieuwde Militaire Test voor Lichamelijke Geschiktheid (MTLG), waar in de quotering rekening wordt gehouden met de fysiologische verschillen man/vrouw, wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de Chef van de Generale Staf. — <i>Un projet proposant un Test Militaire d'Aptitude Physique (TMAP) adapté, avec une cotation qui tient compte des différences physiologiques entre hommes et femmes, est soumis à l'approbation du Chef de l'état-major Général.</i></p>
<p>4.4. Oprichting van een cel voor gelijke kansen binnen de DGHR (Directoraat Generaal Human Resources). — <i>4.4. Création d'une Cellule Egalité des Chances au sein de la DGHR (Directorat général human resources)</i></p>	<p>De Cel Gelijke Kansen werd op 6 augustus 2001 opgericht binnen de Sectie Informatie en Interventies (JSP-I&I) van de Divisie Personeel van de Generale Staf. — <i>Une cellule Egalité des chances a été créée le 6 août 2001 au sein de la Section Information et Interventions (JSP-I&I) de la Division personnel de l'état-major général.</i></p>

Actiepunt — Action	Stand van zaken — Etat des choses
4.5. Waken over een groter evenwicht man/ vrouw bij de werving. — 4.5. <i>Veiller à un meilleur équilibre homme/femme lors du recrutement</i>	<p>In 2001 werden 29 meer vrouwen aangeworven dan vorig jaar. Het percentage vrouwelijke militairen blijft op 7,7%.</p> <p>Om het aantal vrouwelijke militairen te verhogen, wordt een gerichte wervingscampagne voorbereid die toelaat jonge vrouwen nog meer te sensibiliseren voor het militaire beroep. Een vernieuwde informatiebrochure over vrouwen in de Krijgsmacht werd eind december uitgegeven. Deze brochure zal voornamelijk gebruikt worden voor de rekrutering en moet het positief imago en de rol van de vrouwen binnen de Krijgsmacht duidelijk naar voor brengen. — <i>En 2001, le recrutement de femmes a augmenté de 29 unités. Le pourcentage de femmes militaires reste à 7,7%. Afin d'augmenter le nombre de femmes une campagne de recrutement ciblée permettant de sensibiliser davantage les jeunes femmes au métier de militaire est en voie de préparation. Une nouvelle édition de la brochure sur les femmes dans les Forces armées a été diffusée en décembre dernier. Elle servira principalement au recrutement et vise à mettre en exergue l'image positive et le rôle de la femme au sein des Forces armées.</i></p>
5. Werktijd-aanpassing. — 5. <i>Aménagement du temps de travail</i>	<p>Binnen Defensie werden richtlijnen uitgevaardigd waarbij ecomobilititeit en soepele werkuren de regel zijn. — <i>Au sein du département, des directives ont été diffusées qui établissent l'écomobilité et l'horaire flottant comme règle générale.</i></p>
6. Kwaliteit van het leven, van het materieel, van de kledij. — 6. <i>Qualité de la vie, de l'équipement, des tenues</i>	<p>Vanaf 2002 zal een vrouwelijke militair deel uitmaken van de Intermachten Kledijcommissie. — <i>À partir de 2002, une femme fera partie de la Commission Interforces des Tenues.</i></p>
7. Infrastructuren. — 7. <i>Infrastructures</i>	<p>In heel wat gebouwen bestaan er reeds omkleedlokalen. Vanaf begin 2002 zullen er in de bestaande en in de nieuwe gebouwen omkleedlokalen voorzien worden. De nieuwe infrastructuurnormen die in 2002 zullen verschijnen bepalen dat elk personeelslid van het departement recht heeft op een vestiairekast hetzij in een gescheiden omkleedruimte (M — V), hetzij in het werklokaal. — <i>Beaucoup de bâtiments disposent déjà de vestiaires. À partir de 2002, des vestiaires seront prévus dans les bâtiments nouveaux et existants. Les nouvelles normes d'infrastructure qui paraîtront en 2002 stipulent que chaque membre du personnel du département a droit à une armoire personnelle soit dans un vestiaire (séparé homme/femme) soit dans le local où il travaille. En vue d'encourager les déplacements à vélo, des installations supplémentaires seront construites: abris pour vélos, douches, ... Les installations spécifiques (ateliers, cuisines, ...) disposent de douches et de vestiaires séparés depuis plusieurs années conformément au RGPT.</i></p> <p>Met het oog op het verhogen van de attractiviteit van het gebruik van de fiets zullen er bijkomende installaties gebouwd worden: fietsstallingen, douches, ... — <i>En vue d'encourager les déplacements à vélo, des installations supplémentaires seront construites: abris pour vélos, douches, ... Les installations spécifiques (ateliers, cuisines, ...) disposent de douches et de vestiaires séparés depuis plusieurs années conformément au RGPT.</i></p> <p>Specifieke installaties (zoals werkplaatsen, keukens, ...) zijn reeds sinds verschillende jaren uitgerust met gescheiden douches en vestiaires, conform het ARAB. — <i>Les installations spécifiques (ateliers, cuisines, ...) disposent de douches et de vestiaires séparés depuis plusieurs années conformément au RGPT.</i></p> <p>Er is een studie bezig om sanitair te voorzien «op het terrein». De vaste oefenterreinen (schietstanden, FIBUA-dorpen, ...) zouden kunnen uitgerust worden met toiletcabines. — <i>Une étude est en cours concernant la construction d'installations sanitaires sur le terrain. Des toilettes pourraient être prévues sur les terrains d'exercice (stands de tir, village FIBUA).</i></p>

8. Interpersonele relaties en eerbied voor de persoon. — 8. *Relations interpersonnelles et respect de la personne*

De leden van de gelijke kansen en vertrouwensdienst werden aangeduid. — *Les membres du nouveau service d'égalité des chances et de confiance ont été sélectionnés.*

Er wordt werk gemaakt van de integratie van ethische noties en eerbied voor de anderen in het vormingsproces. De eerste les van de cursus burgerzin in de Koninklijke Militaire School die onder andere het relationeel aspect man/ vrouw behandelt, ging door op 10 oktober 2001. — *Les notions d'éthique et de respect de l'autre sont intégrées dans le processus de formation. La première leçon du cours d'apprentissage à la Citoyenneté à l'École royale militaire abordant notamment l'aspect relationnel homme/femme a eu lieu le 10 octobre 2001.*

Departement Defensie — Jaar 2001

Département de la Défense — Année 2001

Aanwerving per Cat. — Recrutement par Cat.	Vrouwen — Femmes	Mannen — Hommes	TOTAAL — TOTAL	% vrouwen — % de femmes
Offr. — <i>Offr</i>	25	148	173	14%
Ooffr. — <i>Ooffr</i>	38	286	324	12%
B4. — <i>Vol</i>	103	944	1 047	10%
TOTAAL. — <i>TOTAL</i>	166	1 378	1 544	11%
%	11 %	89%		

Deelname Ops

Participation aux Ops

	Cat. — Cat.	Mannen — Hommes	% — %	Vrouwen — Femmes	% — %	TOTAAL — TOTAL
Landmacht. — <i>Force terrestre</i>	Offr. — <i>Offr</i>	351	09,8%	8	0,02%	359
	Ooffr. — <i>Ooffr</i>	1 164	09,7%	33	0,03%	1 197
	B4. — <i>B4</i>	2 450	09,7%	81	0,03%	2 531
	TOTAAL. <i>TOTAL</i>	—	3 965	09,7%	122	0,03%
Luchtmacht. — <i>Force Aérienne</i>	Offr. — <i>Ooffr</i>	10	100%	0	000,%	10
	Ooffr. — <i>Ooffr</i>	22	09,2%	2	0,08%	24
	B4. — <i>B4</i>	13	100%	0	000,%	13
	TOTAAL. <i>TOTAL</i>	—	45	09,6%	2	0,04%
Zeemacht. — <i>Marine</i>	Offr. — <i>Offr</i>	1	100%	0	000,%	1
	Ooffr. — <i>Ooffr</i>	4	100%	0	000,%	4
	B4. — <i>B4</i>	4	100%	0	000,%	4
	TOTAAL. <i>TOTAL</i>	—	9	100%	0	000,%

	Cat. — Cat.	Mannen — Hommes	% — %	Vrouwen — Femmes	% — %	TOTAAL — TOTAL
Med. — <i>Méd</i>	Offr. — <i>Offr</i>	27	08,4%	5	01,6%	32
	Oofr. — <i>Oofr</i>	37	09,5%	2	0,05%	39
	B4. — <i>B4</i>	99	09,3%	8	0,07%	107
	TOTAAL. TOTAL	— 163	— 09,2%	— 15	— 0,08%	— 178
Totaal mannen. — <i>total hommes</i>		4 182				
Totaal vrouwen. — <i>total femmes</i>		139				
	TOTAAL. TOTAL	—	4 321			

Vrouwen. — *% femmes* 3,22

Activiteitsgraad per Cat en per Macht

Degré d'activité par Cat et par Force

	Man — Homme			Vrouw — Femme			TOTAAL — TOTAL		
—	Pot. — Pot.	in regime — en régime	% — %	Pot. — Pot.	in regime — en régime	% — %	Pot. — Pot.	in regime — en régime	% — %
Officieren. — <i>Officiers</i>									
4/5 LM. — <i>4/5 FT</i>	2 916	8	000, %	123	7	0,06%	3 039	15	000, %
4/5 LuM. — <i>4/5 Faé</i>	1 120	3	000, %	70	2	0,03%	1 190	5	000, %
4/5 Mar. — <i>4/5 Mar</i>	273	0	0	13	1	0,08%	286	1	000, %
4/5 Med. — <i>4/5 Méd</i>	348	0	40	0	388	0	000, %		
onder-officieren. — <i>Sous-Officiers</i>									
4/5 LM. — <i>4/5 FT</i>	8 804	263	0,03%	506	93	01,8%	9 310	356	0,04%
4/5 LuM. — <i>4/5 Faé</i>	5 476	132	0,02%	330	40	01,2%	5 806	172	0,03%
4/5 Mar. — <i>4/5 Mar</i>	1 015	29	0,03%	108	29	02,7%	1 123	58	0,05%
4/5 Med. — <i>4/5 Méd</i>	477	9	0,02%	93	14	01,5%	570	23	0,04%
Vrijwilligers. — <i>Volontaires</i>									
4/5 LM. — <i>4/5 FT</i>	12 574	305	0,02%	1 074	243	02,3%	13 648	548	0,04%
4/5 LuM. — <i>4/5 Faé</i>	2 900	68	0,02%	505	91	01,8%	3 405	159	0,05%
4/5 Mar. — <i>4/5 Mar</i>	898	17	0,02%	165	31	01,9%	1 063	48	0,05%
4/5 Med. — <i>4/5 Méd</i>	605	18	0,03%	218	32	01,5%	823	50	0,06%

PERSPECTIEVEN

De hierboven beschreven maatregelen zullen voortgezet worden met het oog op de realisatie van de doelstellingen van het vergroten van het aantal vrouwen in het leger en in de hogere rangen ervan.

PERSPECTIVES

Les mesures décrites ci-avant seront poursuivies afin de réaliser les objectifs d'accroissement du nombre de femmes dans l'armée et d'augmentation du nombre de femmes aux échelons supérieurs.

Minister van Justitie**M. VERWILGHEN****INLEIDING**

De acties die in 2001 door de minister van Justitie werden gevoerd in het kader van de strategische doelstelling van zijn departement hadden in hoofdzaak betrekking op de strijd tegen het geweld op vrouwen, de mensenhandel en de fundamentele rechten van vrouwen.

MAATREGELEN IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN****D. Geweld jegens vrouwen*****Strategische doelstelling D1:***

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

I. Op internationaal vlak

Het departement heeft zijn werk in de verschillende internationale instanties voortgezet, zowel wat bestrijding van geweld als van mensenhandel betreft. In dit verband moet het volgende worden onderstreept:

— Er moet worden onderstreept dat de problematiek van de mensenhandel een van de prioritaire aandachtspunten van het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie was. Zo zijn de JBZ-Ministers van de EU en van de kandidaat-lidstaten het op 28 september 2001 eens geworden over een aantal maatregelen die erop zijn gericht de bestrijding van mensenhandel te versterken (alomvattende en geïntegreerde aanpak, snelle gegevensuitwisseling, aanpassing van hun wetgeving, corruptiebestrijding, slachtofferhulp, ...) Bovendien heeft het College van procureurs-generaal onder het Belgische voorzitterschap de dienst voor het Strafrechtelijk Beleid gevraagd een richtlijn op te stellen met betrekking tot de bestrijding van mensenhandel.

— Ter bestrijding van seksuele uitbuiting heeft de Raad JBZ onder Belgisch voorzitterschap besloten het mandaat van Europol uit te breiden met de bestrijding van de ernstige vormen van internationale criminaliteit opgesomd in de bijlage bij de Europol-overeenkomst, daaronder begrepen de bestrijding van mensenhandel.

Ministre de la Justice**M. VERWILGHEN****INTRODUCTION**

Les actions menées en 2001 par le ministre de la Justice, dans le cadre notamment de l'objectif stratégique de son département, ont essentiellement porté sur la lutte contre la violence à l'égard des femmes, la traite des êtres humains et les droits fondamentaux des femmes.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN**MESURES POLITIQUES EXTERNES****D. Violence à l'égard des femmes*****Objectif stratégique D1:***

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

I. Au niveau international

Le département a poursuivi son travail au sein des différentes instances internationales que ce soit en matière de lutte contre la violence ou la traite des êtres humains. A cet égard, il convient de relever les travaux suivants:

— La problématique de la traite des êtres humains a été inscrite comme point d'attention prioritaire lors de la présidence belge de l'Union européenne. Ainsi par exemple, le 28 septembre 2001, les Ministres JAI de l'UE et des pays candidats se sont mis d'accord sur une série de mesures destinées à renforcer la lutte contre la traite (approche globale et intégrée, échange rapide d'information, adaptation de la législation, lutter contre la corruption, aider les victimes, ...) En outre, le Collège des Procureurs généraux sous présidence belge a chargé le service de la politique criminelle de rédiger une directive relative à la lutte contre le trafic des êtres humains.

— Dans la lutte contre l'exploitation sexuelle, sous présidence belge, le Conseil JAI a décidé d'étendre le mandat d'Europol à la lutte contre les formes graves de criminalité internationale énumérées à l'annexe de la Convention Europol, en ce compris la lutte contre la traite des êtres humains.

— De JBZ-raad heeft op 6 december 2001 trouwens een politiek akkoord bereikt over het besluit tot oprichting van Eurojust, waarvan het toepassingsgebied de soorten criminaliteit en de misdrijven omvat waartegen Europol kan optreden. Europol en Eurojust zijn derhalve bevoegd om de mensenhandel te bestrijden zodra de documenten formeel zijn aangenomen.

— Eind 2000 heeft het Ministerie van Justitie de werkzaamheden afgerond ter voorbereiding van de bekrachtiging van het Europees Verdrag inzake de schadeloosstelling van slachtoffers van geweldsmisdrijven, door België ondertekend op 19 februari 1998. Het dossier is in januari 2001 aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken toegezonden teneinde het wetsontwerp ter goedkeuring aan de Ministerraad voor te leggen.

— Onder het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie was het voor het Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid een prioriteit de wetgeving en de regelgeving van ons land in overeenstemming te brengen met het kaderbesluit van de Europese Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure. Daartoe is een werkgroep opgericht, die met het oog op het kaderbesluit de Belgische wetgeving zal doorlichten.

II. Op Belgisch vlak

De bestrijding van huiselijk geweld en meer in het bijzonder van echtelijk geweld, alsmede de bestrijding van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting zijn twee materies die tijdens de komende twee jaar als prioritair zijn aangemerkt.

In dit verband moet worden gewezen op het nationaal actieplan inzake geweld tegen vrouwen, dat op 11 mei 2001 is goedgekeurd. In dit plan zijn een aantal prioritaire doelstellingen vastgelegd, die met medewerking van alle betrokken ministeriële departementen moeten worden bereikt.

Naar aanleiding van de beslissing van de Ministerraad van 19 januari 2001 is de strategische doelstelling van het Ministerie van Justitie op het gebied van de bestrijding van geweld jegens vrouwen voor het jaar 2001 de oprichting van een werkgroep voor het opstellen van relevante criminele en gerechtelijke statistieken teneinde de gerechtelijke follow-up van huiselijk geweld te meten.

Deze kwestie is voorgelegd aan het College van procureurs-generaal, dat de Dienst strafrechtelijk beleid heeft gevraagd het probleem van de begripsomschrijving van « huiselijk geweld » te onderzoeken met het oog op de relevante registratie ervan in de gegevensbank van de parketten. Deze analyse wordt thans verricht door de Dienst strafrechtelijk beleid.

— Par ailleurs, un accord politique a été obtenu le 6 décembre 2001 au Conseil JAI sur la décision instituant Eurojust dont le champ de compétence reprend les types de criminalité et les infractions pour lesquels Europol peut agir. Europol et Eurojust seront donc compétents pour lutter contre la traite des êtres humains, dès adoption formelle des documents.

— Le département de la Justice a finalisé fin 2000 la préparation de la ratification de la Convention européenne relative au dédommagement des victimes d'infractions violentes, signée par la Belgique le 19 février 1998. Le dossier a été transmis en janvier 2001 au Ministère des Affaires étrangères en vue de soumettre le projet de loi à l'approbation du Conseil des Ministres.

— Sous présidence belge de l'Union européenne, le Forum national pour une Politique en faveur des Victimes a jugé prioritaire de mettre en conformité la législation et la réglementation de notre pays en rapport à la décision-cadre du Conseil européen du 15 mars 2001 relative au statut des victimes dans le cadre de procédures pénales. Pour ce faire, un groupe de travail a été mis sur pied. Celui-ci a pour objectif de faire un état des lieux de la législation belge au regard de la décision-cadre.

II. Au niveau belge

La lutte contre la violence domestique, et plus particulièrement la violence conjugale, ainsi que la lutte contre la traite des êtres humains aux fins d'exploitation sexuelle sont deux domaines déterminés comme prioritaires pour les deux années à venir.

À cet égard, il convient de mentionner le plan national d'action contre la violence à l'égard des femmes adopté le 11 mai 2001. Ce plan détermine un certain nombre d'objectifs prioritaires à atteindre en ce domaine et ce grâce à la collaboration de tous les départements ministériels concernés.

Aussi, et suite à la décision du Conseil des Ministres du 19 janvier 2001, le département de la justice s'est fixé comme objectif stratégique pour cette année 2001, dans le domaine de la lutte contre la violence, l'installation d'un groupe de travail pour la production de statistiques criminelles et judiciaires pertinentes en vue de mesurer le suivi judiciaire en matière de violence domestique.

Cette question a été soumise au Collège des Procureurs généraux qui a chargé le service de la politique criminelle d'examiner la problématique des définitions des « violences domestiques » en vue d'un enregistrement pertinent dans la banque de données des parquets. Cette analyse est en cours au sein du service de la politique criminelle.

Het College van procureurs-generaal heeft overigens de mogelijkheid onderzocht in voornoemde gegevensbank nu reeds een onderscheid te maken tussen intrafamiliaal en extrafamiliaal geweld. Nadat de statistische experts van het Centrum voor Informatieverwerking hadden bevestigd dat dit onderscheid technisch uitvoerbaar is, vroeg het College begin mei 2002 aan de minister van Justitie ervoor te zorgen dat dit onderscheid de facto zou worden gemaakt in de documenten die de parketten moeten invullen (TPI-systeem).

De bestrijding van mensenhandel is eveneens een prioriteit die in het nationaal veiligheidsplan en in het federaal veiligheids- en detentieplan is opgenomen. Met het oog op de tenuitvoerlegging ervan heeft het Ministerie van Justitie beslist de wet van 13 april 1995 en de richtlijn houdende het opsporings- en vervolgingsbeleid betreffende mensenhandel (col 12/99) te evalueren.

In het kader van de bestrijding van de diverse vormen van georganiseerde criminaliteit (daaronder begrepen mensenhandel) heeft de regering op 4 april 2001 bij de Kamer een wetsontwerp betreffende de anonieme getuigen ingediend, waarin is gesteld dat bepaalde gegevens met betrekking tot de identiteit van een getuige (gedeeltelijke anonimiteit) of zelfs zijn volledige identiteit (volledige anonimiteit) geheim blijven. De getuigenis van een slachtoffer van mensenhandel zal immers gemakkelijker worden verkregen indien zijn anonimiteit kan worden verzekerd.

Met het oog op de versterking van de rechten van het slachtoffer, de verbetering van de slachtofferhulp en de coördinatie van het slachtofferbeleid, beschikt het Ministerie van Justitie sinds 1996 over een dienst Slachtofferhulp. Tijdens 2001 heeft deze dienst zijn opdrachten voortgezet, daaronder begrepen logistieke steun, coördinatie van de initiatieven van het Ministerie van Justitie inzake slachtofferhulp, voorlichting aan slachtoffers en familieleden en vertegenwoordiging van het Ministerie van Justitie in de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Ook heeft deze dienst volgende brochures volledig geactualiseerd: «U bent slachtoffer», «Slachtofferonthaal bij parket en rechtbank», «Financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden» en «Justitiehuisen». Al deze brochures worden in 2002 gedrukt. Er moet trouwens worden op gewezen dat in 2001 zeven justitiehuisen zijn geopend.

Om beter rekening te houden met de belangen van het slachtoffer bij de voorwaardelijke invrijheidstelling van de dader is een werkgroep bijeengekomen om een richtlijn uit te werken betreffende de positie van het slachtoffer in de procedure tot voorwaardelijke invrijheidstelling. Deze circulaire strekt ertoe de

Au surplus, le Collège des Procureurs généraux a examiné la possibilité de d'ores et déjà introduire dans ladite banque de données une distinction entre les violences intrafamiliales et extrafamiliales. Après avoir obtenu confirmation de la faisabilité technique de cette distinction par les experts statistiques en la matière (à savoir le centre de traitement de l'information), le Collège a adressé, début mai 2002, une demande d'intervention auprès du ministre de la Justice afin que cette distinction soit effectivement introduite dans les documents à remplir par les parquets (TPI système).

La lutte contre la traite des êtres humains constitue également une priorité incluse dans le plan national de sécurité et le plan fédéral de sécurité et de politique pénitentiaire. En vue de sa mise en œuvre, il a notamment été décidé pour ce qui concerne le département de la Justice, d'évaluer la loi du 13 avril 1995 ainsi que la directive de politique de poursuites et de recherches en matière de traite des êtres humains (col 12/99).

Dans le cadre de la lutte contre les diverses formes de la criminalité organisée (dont la traite des êtres humains), le gouvernement a déposé le 4 avril 2001 à la Chambre un projet de loi relatif aux témoins anonymes, qui prévoit que certaines données relatives à l'identité d'un témoin (anonymat partiel), ou même son identité complète (anonymat complet), soient tenues secrètes. Le témoignage d'une victime de la traite des êtres humains sera en effet obtenu plus aisément si son anonymat peut être garanti.

Dans le but de renforcer les droits des victimes, d'améliorer l'assistance aux victimes et de coordonner la politique en faveur des victimes, un service d'assistance aux victimes est installé depuis 1996 au sein du département de la Justice. Ce service a poursuivi au cours de l'année 2001 ses missions d'appui logistique et de coordination des initiatives du ministre de la Justice en matière d'assistance aux victimes, d'information des victimes et des membres de leur famille et de représentation du ministre la Justice au sein de la Commission pour l'aide aux victimes d'actes intentionnels de violence. Ce service a par ailleurs réactualisé complètement les dépliants suivants: «vous êtes victime d'une infraction pénale», «qu'est-ce que le service d'accueil au sein des parquets et tribunaux», «l'aide financière aux victimes d'actes intentionnels de violence» et «la maison de justice, une porte ouverte». Toutes ces brochures seront imprimées en 2002. Il convient de noter par ailleurs que sept maisons de justice ont été inaugurées au cours de l'année 2001.

Pour assurer une meilleure prise en compte de l'intérêt des victimes lors de la libération conditionnelle de l'auteur, un groupe de travail s'est réuni pour élaborer une directive relative à la position de la victime dans la procédure de libération conditionnelle. Cette circulaire a pour objectif de donner des

justitieassistenten die zorgen voor de opvang van slachtoffers en de leden van het Openbaar Ministerie richtsnoeren te geven met het oog op de praktische uitwerking van de verschillende stappen die moeten worden genomen opdat de rechten van het slachtoffer in deze procedure worden gewaarborgd. Deze richtlijn is voltooid en zal in de loop van 2002 worden uitgegeven.

Het Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid is een raadgevend orgaan dat sinds 1994 bestaat en dat inzonderheid beoogt de samenwerking en het overleg inzake slachtofferhulp te bevorderen. Het heeft onder andere de opdracht slachtoffers alsmede de gerechtelijke en politieke actoren door middel van de uitwerking van brochures bewust te maken. Zo is de aan de burger gerichte brochure «Uw rechten als slachtoffer van een misdrijf», die het Ministerie van Justitie in 1998 heeft verspreid, geactualiseerd naar aanleiding van de in oktober 1998 in werking getreden wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek. Deze brochure is opnieuw uitgegeven in de loop van het eerste trimester van 2001. Naar aanleiding van een akkoord gesloten tussen alle betrokken federale ministeries moet het Nationaal Forum worden geïnstitutionaliseerd. Een werkgroep is in 2001 begonnen met de bestudering van deze kwestie.

De minister van Justitie heeft in 2001 een ontwerp van wet ingediend dat ertoe strekt het Belgische recht in overeenstemming te brengen met het Verdrag van de Verenigde Naties tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestrafing. België heeft dit wetsontwerp aan het Comité tegen Foltering bezorgd. Het beoogt de aanpassing van het Strafwetboek aan de normatieve bepalingen van het Verdrag. Meer bepaald is het de bedoeling enerzijds drie nieuwe artikelen in het Strafwetboek in te voegen die foltering (artikel 417ter), onmenselijke behandeling (artikel 417quater) en onterende behandeling (artikel 417quinquies) strafbaar stellen en anderzijds de artikelen aan te passen die foltering bij gijzeling (artikel 347bis), bij aanranding van de eerbaarheid en verkrachting (artikel 376) of bij diefstal gepleegd door middel van geweld of bedreiging en afpersing (artikel 473) als verzwarende omstandigheid strafbaar stellen. Een nieuw artikel 417bis van het Strafwetboek omschrijft de begrippen foltering, onmenselijke behandeling en onterende behandeling. Deze begripsomschrijvingen zijn gegrond op de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en de Belgische rechtspraak. De parlementaire procedure is aan de gang.

In de strafinrichtingen geldt voor vrouwen een flexibeler regime en hebben zij meer mogelijkheden op het gebied van socio-culturele activiteiten, psychosociale steun,... Daardoor kunnen de organisatoren een grotere verscheidenheid aan thema's behandelen,

directives aux assistants de justice chargés de l'accueil des victimes et aux membres du ministère public pour l'élaboration pratique des différentes étapes qui doivent être entreprises pour que les droits de la victime soient garantis dans cette procédure. Cette directive est finalisée et sera distribuée au cours de l'année 2002.

Le Forum national pour une Politique en faveur des Victimes, organe consultatif existant depuis 1994 et qui a pour objectif notamment de promouvoir la collaboration et la concertation à propos de l'assistance aux victimes, remplit entre autres une mission de sensibilisation via la rédaction de brochures à l'intention des victimes ou des intervenants judiciaires ou policiers. C'est ainsi que la brochure destinée au citoyen et intitulée «Vos droits en tant que victime d'infractions», qui avait été diffusée par le Ministère de la Justice en 1998, a été actualisée en fonction des dispositions de la loi du 12 mars 1998, relative à l'amélioration de la procédure pénale au stade de l'information et de l'instruction, entrée en vigueur en octobre 1998. Cette brochure a été rééditée au cours du premier trimestre 2001. Suite à un accord intervenu entre tous les ministres fédéraux concernés, le Forum national devra être institutionnalisé. Un groupe de travail a commencé à se pencher sur la question durant l'année 2001.

Le ministre de la Justice a déposé en 2001 un projet de loi de mise en conformité du droit belge avec la Convention des Nations Unies contre la torture et autres peines ou traitements cruels, inhumains ou dégradants que la Belgique a transmis au Comité contre la torture. Ce projet de loi a pour objet l'adaptation du Code pénal aux dispositions normatives de la Convention. Plus précisément, il vise, d'une part, à insérer dans le Code pénal trois nouveaux articles qui incriminent la torture (article 417ter), le traitement inhumain (article 417quater) et le traitement dégradant (article 417quinquies) et, d'autre part, à adapter les articles incriminant la torture comme circonstance aggravante de la prise d'otages (article 347bis), de l'attentat à la pudeur ou du viol (article 376), et du vol à l'aide de violence ou menaces et des extorsions (article 473). Un nouvel article 417bis du Code pénal définit la notion de torture, de traitement inhumain et de traitement dégradant. Ces définitions se basent d'une part, sur la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme et, d'autre part, sur la jurisprudence belge. La procédure parlementaire est en cours.

Dans les établissements pénitentiaires, les femmes bénéficient en pratique d'un régime plus souple, qui leur offre des possibilités plus larges au niveau des activités socioculturelles, soutien psychosocial, etc. Ceci permet aux organisateurs d'aborder une plus

waarbij de behoeften en de persoonlijke ervaringen van de gevangenen centraal staan. Thema's in verband met seksualiteit en affectieve relaties, waarin het probleem van geweld regelmatig opduikt, komen in de programma's aan bod.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling I1:

de mensenrechten van vrouwen bevorderen en beschermen door de volledige uitvoering van alle mensenrechteninstrumenten, en wel in het bijzonder het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

— Ter zake van Protocol nr. 12 bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens heeft het Ministerie van Justitie tijdens 2001 de gevolgen van dat protocol voor onze wetgeving onderzocht. Aangezien het onderzoek nog niet is voltooid, kan tot dusver nog geen precieze datum worden gegeven voor de neerlegging van de documenten voor bekrachtiging.

Strategische doelstelling I2:

gelijkheid en non-discriminatie in het recht en in de praktijk verhogen

— In het kader van het regeerakkoord van 7 juli 1999 en van de door de Ministerraad goedgekeurde oriëntatienota met betrekking tot het strijdplan tegen het racisme en tegen de andere vormen van discriminatie heeft het Ministerie van Justitie in samenwerking met het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid het gepaste gevolg gegeven aan het wetsvoorstel ter bestrijding van discriminatie tot wijziging van de wet van 15 februari 1993 tot oprichting van een Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, ingediend de heer Ph. Mahoux en consoorten. Dit wetsvoorstel waarop het Ministerie van Justitie amendementen heeft gemaakt, is gericht op de uitwerking van een algemene wetgeving inzake discriminatie op grond waarvan een strafrechtelijke en burgerlijke regelgeving inzake discriminatie, onder meer ten aanzien van het geslacht, wordt ingevoerd.

— Op de voordracht van de minister van Justitie heeft de Ministerraad op 22 juni 2001 zijn goedkeuring gehecht aan een voorontwerp van wet tot openstelling van het huwelijk voor personen van hetzelfde geslacht en tot wijziging van een aantal bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Het belangrijkste argument voor de openstelling van het huwelijk is de gelijke behandeling van homoseksuele en heteroseksuele koppels in het kader van het huwelijk. Derhalve wordt krachtens het ontwerp van wet een discriminatie opgeheven die vanuit een historische context in onze wetgeving was opgenomen. Zulks betekent dat

grande variété de thèmes, axés sur les besoins et le vécu des détenues. Les thèmes relatifs à la sexualité et les relations affectives, où le problème de la violence resurgit régulièrement, sont repris dans les programmes.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique I1:

promouvoir et protéger les droits fondamentaux des femmes par la pleine application de tous les instruments relatifs aux droits de l'Homme, en particulier de la Convention sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes

— Concernant le Protocole n° 12 à la Convention européenne des droits de l'Homme, le Ministère de la Justice a examiné au cours de l'année 2001 les implications de ce protocole sur notre législation. L'exercice n'étant pas finalisé, aucune date précise pour le dépôt des éléments de ratification ne peut à ce jour être donnée.

Objectif stratégique I2:

garantir la non-discrimination et l'égalité devant la loi et dans la pratique

— Dans le cadre de l'accord de gouvernement du 7 juillet 1999 et de la note d'orientation, approuvée par le Conseil des ministres, relative à la lutte contre toute forme de discrimination, le département de la Justice en concertation avec le département de l'emploi a donné la suite voulue à la proposition de loi visant à lutter contre la discrimination et modifiant la loi du 15 février 1993 créant un Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme introduite par Monsieur Ph. Mahoux et consorts. Cette proposition de loi à l'égard laquelle des amendements ont été introduits notamment par le département de la Justice a pour objectif la mise en place d'une législation générale en matière de discrimination par laquelle serait instaurée une réglementation tant pénale que civile relative à la discrimination notamment sur le sexe.

— Sur proposition du ministre de la Justice, le Conseil des ministres a approuvé le 22 juin 2001 un avant-projet de loi ouvrant le mariage à des personnes de même sexe et modifiant certaines dispositions du code civil. Le principal argument en faveur de l'ouverture du mariage est l'égalité de traitement, sur le plan du mariage, des couples homosexuels et hétérosexuels. Le projet de loi supprime, par conséquent, une discrimination reprise dans notre législation en raison d'un contexte historique. Cela signifie que les règles relatives à la conclusion, la dissolution et les effets du mariage, tel qu'il est conçu actuellement,

de thans geldende regels betreffende het aangaan, het ontbinden en de gevolgen van het huwelijk zoveel mogelijk van toepassing moeten zijn op een huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht. Niettemin bestaan ook verschillen. Zo heeft het huwelijk tussen twee personen van hetzelfde geslacht geen gevolgen inzake afstamming.

— Het Ministerie van Justitie volgt aandachtig het parlementair initiatief inzake de toekenning van de familienaam.

L. Meisjes

Strategische doelstelling L7:

een einde maken aan geweld jegens meisjes

I. Op internationaal vlak

Inzake de bescherming van de rechten van het kind moet de aandacht worden gevestigd op volgende werkzaamheden:

— De Raad van de Europese Unie heeft op 27 september 2001 de resolutie goedgekeurd betreffende de bijdrage van het maatschappelijk middenveld bij het opsporen van verdwenen of seksueel uitgebuite kinderen (PB, C/283/1, 9 oktober 2001, blz. 1). De minister van Justitie had namens België het initiatief genomen deze ontwerp-resolutie onder Zweeds voorzitterschap in te dienen en had de goedkeuring ervan tot een van de prioriteiten van zijn eigen voorzitterschap gemaakt. De resolutie omvat drie punten:

— het eerste punt bestaat erin de samenwerking tussen de gerechtelijke en politieke autoriteiten en de NGO's in de praktijk te organiseren;

— het tweede punt beoogt dat de lidstaten het verschijnsel van seksuele uitbuiting van kinderen analyseren;

— in het derde punt geeft de Raad de Europese Commissie opdracht de noodzaak tot samenwerking tussen de lidstaten en de NGO's nader te onderzoeken.

De lidstaten stemden niet in met het voorstel om al meteen een Europees centrum op te richten. Zij gingen wel akkoord om de samenwerking te bevorderen tussen de uit het maatschappelijk middenveld afkomstige organisaties en de politiediensten en de gerechtelijke autoriteiten belast met het onderzoek. De Raad heeft de Commissie tevens opdracht gegeven een onderzoek te verrichten naar het nut op termijn van de oprichting van een Europees Child Focus, waar alle gegevens met betrekking tot de seksuele uitbuiting van kinderen worden gecentraliseerd. België en in het bijzonder het Ministerie van Justitie hebben zich ertoe verbonden de nodige ondersteuning en deskundigheid ter beschikking te stellen van de Commissie opdat het onderzoek snel zou vorderen.

devront, autant que possible, être applicables à un mariage entre personnes du même sexe. Il existe cependant aussi des différences. Ainsi, le mariage de deux personnes du même sexe n'a pas d'effets en matière de filiation.

— Le département de la Justice suit avec attention l'initiative parlementaire relative à la réforme en matière d'attribution du nom de famille.

L. Petites filles

Objectif stratégique L7:

éliminer la violence contre les petites filles

I. Sur le plan international

En matière de défense des droits de l'enfant, il convient à cet égard de relever les travaux suivants:

— Le Conseil de l'Union européenne a adopté le 27 septembre 2001 la résolution relative à l'apport de la société civile dans la recherche des enfants disparus ou sexuellement exploités (JOCE, C/283/1, 9 octobre 2001, p. 1). Le ministre de la Justice avait pris l'initiative de déposer, au nom de la Belgique, ce projet de résolution sous présidence suédoise et avait fait de l'adoption de cette résolution une des priorités de sa propre présidence. La résolution comprend trois points:

— un premier point organise pratiquement la coopération entre les autorités judiciaires et policières et les ONG;

— un second point vise à ce que les États membres analysent le phénomène de l'exploitation sexuelle des enfants;

— dans un troisième point, le Conseil confie à la Commission européenne le soin d'étudier plus avant la nécessité de coopérer entre les États membres et les ONG.

Les États membres ont refusé l'idée de créer d'emblée un centre européen. Par contre, ils ont accepté de favoriser la coopération entre les organismes issus de la société civile et les services de police et les autorités judiciaires chargées de l'enquête. Le Conseil a également confié une étude à la Commission afin de savoir si à terme, il serait utile de créer un Child Focus européen, centralisant toutes les données relatives à l'exploitation sexuelle des enfants. La Belgique et en particulier le département de la Justice s'est engagé à mettre à disposition de la Commission le soutien et l'expertise nécessaires pour lui permettre de progresser rapidement dans cette étude.

— Zich terdege bewust van het probleem van de internationale overbrenging van kinderen, heeft het Ministerie van Justitie met het oog op de versterking van de strijd tegen internationale kinderontvoeringen een actie uitgewerkt die is gecoördineerd op internationaal niveau (Conferentie van Den Haag voor internationaal privaatrecht, Raad van Europa, Europese Unie) en op nationaal niveau (voorrangbehandeling voor de verzoeken, follow-up van de rechtspraak en van de werkwijze in België en in het buitenland, overleg tussen de verschillende Belgische actoren). Uit de huidige evolutie blijkt dat de snelle uitwisseling van gegevens, het overleg met betrekking tot de procedures (burgerrechtelijke, strafrechtelijke, diplomatieke) die moeten worden toegepast en de samenwerking tussen de verschillende inzake internationale kinderontvoeringen bevoegde actoren (Ministerie van Justitie, gerechtelijke autoriteiten en advocaten, Ministerie van Buitenlandse Zaken, politiediensten, Child Focus) belangrijke beleidspunten aan het worden zijn in het optreden van het Ministerie van Justitie. Aldus hebben de minister van Justitie, het College van procureurs-generaal en Child Focus op 28 november 2001 een nieuw «Protocol tot regeling van de samenwerking tussen Child Focus en de gerechtelijke instanties» ondertekend en zal Child Focus bij internationale kinderontvoeringen ook samenwerken met de Ministeries van Justitie en van Buitenlandse Zaken. Het protocol voorziet in de systematische wederzijdse gegevensuitwisseling tussen de betrokken instanties, alsmede in het houden van overlegvergaderingen over individuele gevallen.

Het is trouwens gepland dat de minister van Justitie het College van procureurs-generaal verzoekt, per rechtsgebied van het hof van beroep of zelfs per gerechtelijk arrondissement, een referentiemagistraat voor internationale kinderontvoeringen aan te wijzen. De aanwijzing van magistraten werkzaam op het terrein die meer voeling hebben met de realiteit en die hun collega's, welke beslissen over de woonplaats en de persoonlijke relaties van kinderen van ouders die uit elkaar zijn, kunnen wijzen op de problemen in verband met internationale gezinsrelaties, valt immers te verkiezen boven de concentratie van bevoegdheden in een gespecialiseerd gerecht dat evenwel ver van de concrete realiteit en gerechtelijke praktijk staat.

De intensivering van het overleg tussen alle actoren maakt tevens de ontwikkeling van een geïntegreerde gegevensbank mogelijk, aangezien het Ministerie van Justitie sinds 1998 nauwkeurige statistieken over de behandelde gevallen bijhoudt.

— Met betrekking tot de aanpak op Europees niveau van seksuele uitbuiting van kinderen, van kinderpornografie en van de harmonisatie van de strafbaarstellingen en de straffen, kan worden verwezen naar het ontwerp-kaderbesluit waarover is onderhandeld. Het Belgische Voorzitterschap van de Euro-

— Particulièrement sensibilisé à la difficile question des déplacements internationaux d'enfants, le département de la Justice a développé une action concertée tant sur le plan international (Conférence de La Haye de droit international privé, Conseil de l'Europe, Union européenne) que sur le plan national (priorité de traitement des demandes, suivi de la jurisprudence et de la pratique belge et étrangère, concertation entre les différents intervenants belges) en vue de renforcer la lutte contre les enlèvements internationaux d'enfants. Il apparaît en effet que l'échange rapide d'informations, la concertation sur les procédures (civile, pénale, diplomatique) à mettre en oeuvre et la collaboration entre les différents intervenants (Ministère de la Justice, Autorités judiciaires et avocats, Ministère des Affaires étrangères, services de police, Child Focus) compétents en matière d'enlèvements internationaux d'enfants, sont en voie de devenir des axes importants de l'action du Ministère de la Justice. Ainsi par exemple, le ministre de la Justice, le Collège des Procureurs généraux et Child Focus ont signé, le 28 novembre 2001, un nouveau «Protocole réglant la collaboration entre Child Focus et les Autorités judiciaires», ainsi que leur coopération avec les Ministères de la Justice et des Affaires étrangères en cas d'enlèvement international d'enfant. Ce protocole prévoit l'information réciproque systématique des instances concernées, ainsi que la tenue de réunions de concertation sur les cas individuels.

Il est par ailleurs prévu que le ministre de la Justice saisisse le Collège des Procureurs généraux, en vue de la désignation d'un magistrat de référence, en matière d'enlèvements internationaux d'enfants, par ressort de Cour d'appel, ou même par arrondissement judiciaire. La désignation de magistrats de terrain, proches de la réalité vécue par les parties et susceptibles de relayer les préoccupations relatives aux relations familiales internationales auprès de tous leurs collègues compétents en matière d'hébergement et de relations personnelles d'enfants de parents séparés, semble en effet préférable à la concentration des compétences au sein d'une juridiction spécialisée, mais éloignée des situations et de la pratique judiciaire concrètes.

Le renforcement de la concertation entre tous les intervenants permettra aussi de développer une banque de données intégrée, le Ministère de la Justice tenant à jour depuis 1998 des statistiques précises sur les situations qu'il traite.

— En ce qui concerne l'approche au niveau européen de l'exploitation sexuelle des enfants, de la pornographie infantine et de l'harmonisation des incriminations et des peines, il peut être renvoyé au projet de décision-cadre qui a fait l'objet de négociations. La présidence belge a toujours accordé à ce

pese Unie heeft dit ontwerp-kaderbesluit steeds met de nodige prioriteit behandeld in de desbetreffende Europese werkgroep, het CATS en de JBZ-raad. In het kader van de onderhandelingen daaromtrent is enkel een akkoord bereikt over de begripsomschrijvingen. De werkzaamheden worden onder het Spaanse voorzitterschap met hetzelfde elan voortgezet.

— Ten slotte moet gewag worden gemaakt van het ontwerp van wet houdende instemming met het Facultatief Protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, inzake kinderen in gewapend conflict, aangenomen te New York op 25 mei 2000. Het wetsontwerp is in 2001 opgesteld en door het federale Parlement op 28 maart 2002 goedgekeurd. Thans is het de Koning ter bekrachtiging voorgelegd.

II. *Op Belgisch vlak*

— Om de bescherming van kinderen te versterken, inzonderheid tegen de verschillende vormen van seksuele uitbuiting, moet worden gewezen op de wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen die op 28 november 2000 is aangenomen (K.B. 17 maart 2001). Deze wet, die in werking is getreden op 1 april 2001, brengt verschillende verbeteringen aan in de wet van 13 april 1995 houdende bepalingen tot bestrijding van de mensenhandel en van de kinderpornografie. De nieuwe wet voegt onder meer een aantal bepalingen toe in verband met de audiovisuele opname van het verhoor van minderjarigen die het slachtoffer zijn van bepaalde misdrijven of daarvan getuige zijn (ontucht, bederf, kinderpornografie, ...). Op 16 juli 2001 is een ministeriële circulaire aangenomen teneinde de beginselen vervat in de nieuwe wet in de praktijk toe te passen en de wijze waarop de audiovisuele opname van het verhoor van minderjarigen wordt toegepast, eenvormig te maken.

— Een werkgroep kindermishandeling is in november 1998 opgericht en zet thans zijn werkzaamheden voort. Aangezien kindermishandeling zowel onder de bevoegdheid van de hulpverleningssector als die van de gerechtelijke sector valt, moest deze werkgroep in eerste instantie de opdrachten, specificiteit en grenzen van iedere sector afbakenen. Thans worden de concrete maatregelen onderzocht die zouden kunnen worden genomen met het oog op een efficiëntere samenwerking tussen die sectoren, zulks teneinde ervoor te zorgen dat mishandeling beter wordt aangepakt.

— Het Ministerie van Justitie heeft een ontwerp van samenwerkingsakkoord voorbereid tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap, het Waalse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest houdende oprichting van een nationale commissie voor de rechten van het kind, waarin is voorzien in

projet de décision-cadre la priorité nécessaire au sein du groupe de travail européen concerné et au niveau du CATS et du JAI. Seul un accord sur les définitions a été atteint dans le cadre de ces négociations. Les travaux seront poursuivis avec le même élan sous la présidence espagnole.

— Enfin, il importe de mentionner le projet de loi portant assentiment au Protocole facultatif à la Convention relative aux droits de l'enfant, concernant la participation des enfants aux conflits armés, adopté à New York le 25 mai 2000, rédigé en 2001, et qui a été adopté par le Parlement fédéral le 28 mars 2002. Celui-ci est actuellement soumis à la sanction royale.

II. *Sur le plan national*

— Afin de renforcer la protection des enfants notamment contre les différentes formes d'exploitation sexuelle, il convient de rappeler la loi relative à la protection pénale des mineurs qui a été adoptée le 28 novembre 2000 (*Moniteur Belge* 17 mars 2001). Cette loi, qui est entrée en vigueur le 1er avril 2001, apporte différents correctifs à la loi du 13 avril 1995 concernant des dispositions en vue de la répression de la traite des êtres humains et de la pornographie infantine. La nouvelle loi ajoute notamment une série de dispositions relatives à l'enregistrement audiovisuel de l'audition des mineurs victimes ou témoins de certaines infractions (débauche, corruption, pornographie infantine, ...). Une circulaire ministérielle a été adoptée le 16 juillet 2001 afin de mettre en pratique les principes contenus dans la nouvelle loi de manière à uniformiser le recours à la technique de l'enregistrement audiovisuel de l'audition des mineurs.

— Un groupe de travail concernant la maltraitance des enfants a été mis sur pied en novembre 1998 et poursuit actuellement ses travaux. Le phénomène de la maltraitance des enfants relevant à la fois de la compétence du secteur psycho-médico-social et du secteur judiciaire, ce groupe de travail avait pour objectif, dans un premier temps, de délimiter clairement les missions, spécificités et limites de chaque secteur. Il examine actuellement les mesures concrètes qui pourraient être prises en vue d'une collaboration plus efficace entre ces secteurs et ce, afin d'assurer une meilleure prise en charge du phénomène de la maltraitance.

— Le département de la Justice a préparé un projet d'Accord de coopération entre l'État, la Communauté flamande, la Communauté française et la Communauté germanophone, la Région wallonne et la Région de Bruxelles-capitale portant création d'une Commission nationale pour les droits de l'enfant qui entend non seulement coordonner les

de coördinatie van de vijfjaarlijkse verslagen die aan het Comité voor de Rechten van het Kind moeten worden uitgebracht en dat tevens zal functioneren als overlegplatform voor de meeste actoren op het gebied van de rechten van het kind.

— Inzake de rechten van het kind heeft het Ministerie van Justitie financiële steun verleend aan sommige NGO's, daaronder begrepen de instelling van openbaar nut «het Belgisch Comité voor UNICEF» voor haar project «What Do You think» (subsidie van 4 000 000 BEF in 2001). Het project «What Do You Think» heeft als doel het recht op participatie te bevorderen dat kinderen en jongeren overeenkomstig het Verdrag inzake de rechten van het kind hebben. In het kader van dit project hebben kinderen en jongeren die in België wonen zelf een verslag over de toepassing van het Verdrag inzake de rechten van het kind geschreven. Dit verslag met als naam «Wat ik denk» is op 19 november 2001 in België aan de pers voorgesteld en is toegezonden aan de deskundigen van het Comité voor de Rechten van het Kind te Genève. In Brussel werd trouwens een kinder- en jongerenmars georganiseerd waaraan meer dan 3 000 kinderen en jongeren deelnamen. De kinderen en jongeren hebben aldus de gelegenheid gehad de belangrijkste politieke leiders van ons land te ontmoeten en met hen van gedachten te wisselen over talrijke onderwerpen die hen na aan het hart liggen (milieu, participatie, ruimte om te spelen, onderwijs).

— Met betrekking tot misdrijven waarbij nadeel wordt berokkend aan kinderen of van misdrijven gepleegd door kinderen, moet worden gewezen op het bestaan van de cel «Jeugd» van de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid van het Ministerie van Justitie, die een globale reflectie beoogt inzake het «strafrechtelijk» beleid dat in het land ten aanzien van minderjarigen die slachtoffer zijn of die dader zijn van misdrijven, wordt gevoerd of moet worden gevoerd. De doelstelling van de dienst bestaat in de uitwerking van een coherent strafrechtelijk beleid in alle aspecten ervan: preventie, bestraffing en follow-up, zulks met inachtneming van de bepalingen van het Verdrag van de VN inzake de rechten van het kind. In dit kader gaat de cel over tot de oprichting van een nationaal studiecentrum jeugddelinquentie waarvoor om de deelname wordt verzocht van alle betrokken politieke actoren op federaal vlak (Ministeries van Binnenlandse Zaken en van Justitie), alsook op het vlak van de gemeenschappen en de gewesten (Brussel-Hoofdstad (Ministerie bevoegd voor Jeugd en Jeugdbijstand), evenals de afgevaardigde of de commissaris voor de rechten van het kind, deskundigen terzake, de jeugdrechters, de procureurs-generaal en de balie. Dat centrum moet inzonderheid besprekingen houden omtrent de coherentie van het optreden op alle niveaus. Het moet voornamelijk een bijdrage leveren in het kader van de reflectie omtrent de hervorming van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming.

rapports quinquennaux à présenter devant le Comité pour les droits de l'enfant mais qui sera également une plate-forme de discussion entre la plupart des intervenants en matière des droits de l'enfant.

— Dans le domaine des droits des enfants, le département de la Justice a soutenu financièrement certaines ONG dont l'institution d'utilité publique «le Comité belge pour UNICEF» pour son projet «What do you think» (subside de 4 000 000 de francs en 2001). Le projet «What Do You Think» a pour but de promouvoir le droit à la participation des enfants et des jeunes tel qu'énoncé dans la Convention relative aux droits de l'enfant. Dans le cadre de ce projet, des enfants et des jeunes vivant en Belgique ont rédigé eux-mêmes un rapport sur l'application de la Convention relative aux droits de l'enfant. Ce rapport, intitulé *Ce que je pense* fut présenté le 19 novembre en Belgique à la presse et envoyé aux experts du Comité des droits de l'enfant de Genève. Par ailleurs, une marche des enfants et des jeunes a été organisée à Bruxelles avec plus de 3 000 enfants et jeunes participant. Les enfants et les jeunes ont ainsi eu l'occasion de s'entretenir et de débattre avec les principaux décideurs politiques de notre pays sur de nombreux sujets qui leur tenaient à cœur (environnement, participation, espace pour jouer, éducation).

— Dans le domaine des actes «criminels» portant atteinte aux enfants ou des actes criminels commis par des enfants, il convient de signaler l'existence de la cellule «Jeunesse» du Service de politique criminelle du département de la Justice qui entend réfléchir globalement à la politique «criminelle» menée ou à mener par le pays à l'égard tant des jeunes-victimes que des jeunes-auteurs d'actes criminels. Son objectif est notamment la cohérence de la politique criminelle dans ses différents aspects: prévention, répression et suivi, le tout dans le respect des dispositions de la Convention des NU sur les droits de l'enfant. Dans ce cadre, cette cellule met en place un «forum national d'étude de la délinquance juvénile» auquel seront invités à participer tous les acteurs politiques concernés tant au niveau fédéral (intérieur et justice que communautaire et régional (Bruxelles-capitale (jeunesse et aide à la jeunesse), ainsi que le délégué ou commissaire aux droits de l'enfant, les experts scientifiques en la matière, les juges de la jeunesse, le parquet des procureurs généraux et le barreau. Ce forum débattrà notamment de la cohérence des interventions à tous les niveaux. Il devrait également participer à la réflexion autour de la réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse.

— Het voorontwerp van wet houdende antwoorden op delinquent gedrag door minderjarigen was in 2001 in volle evolutie. Dat ontwerp is voltooid en is overeenkomstig de overlegvereisten bepaald in artikel 6, § 3bis, 4°, van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, aan een interfederaal interkabinettenwerkgroep voorgelegd. Het voorontwerp van wet is eveneens ter fine van advies voorgelegd aan een aantal andere instanties, daaronder begrepen de Hoge Raad voor de Justitie, de Nederlandstalige Unie van Jeugdmagistraten, de Union francophone des magistrats de la jeunesse, enz.

— Het Ministerie van Justitie volgt aandachtig de volgende parlementaire initiatieven:

- Wetsvoorstel tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord. Voornoemd voorstel, dat verscheidene parlementsleden op 13 oktober 2000 hebben ingediend, strekt ertoe aan de minderjarigen effectief het recht te waarborgen om te worden gehoord, en dat recht te doen samengaan met de verplichting tot oproeping gekoppeld aan de verplichting tot verschijning;

- Wetsvoorstel betreffende het recht van minderjarigen op toegang tot de rechter. Op grond van dit voorstel wordt aan minderjarigen het recht verleend op autonome wijze in rechte op te treden, alsook wordt hen het recht op toegang tot de rechter verleend;

- Wetsvoorstel tot instelling van jeugdadvocaten voor minderjarigen. De advocaat staat de minderjarige bij in iedere aangelegenheid waarbij deze laatste rechtstreeks of onrechtstreeks betrokken is.

Strategische doelstelling L9:

de rol van het gezin bij het verbeteren van de positie van meisjes versterken

— De wet van 19 februari 2001 (die op 1 oktober 2001 in werking is getreden) heeft de proceduregebonden bemiddeling in familiezaken ingevoerd (artikelen 734bis tot 734sexies van het Gerechtelijk Wetboek). Het betreft een methode voor conflictregeling gegrond op de samenwerking tussen de partijen die in het kader van een reeds ingestelde procedure instemmen met de aanwijzing van een derde persoon, die neutraal is, te weten de bemiddelaar, van wie het optreden vertrouwelijk is.

— L'avant-projet de loi portant réponses au comportement délinquant de mineurs était en pleine évolution durant l'année 2001. Le projet de loi a été finalisé et, conformément aux exigences en matière de concertation prévues à l'article 6, § 3bis, 4°, de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles, a été soumis à un groupe de travail intercabineaux inter-fédéral. L'avant-projet de loi a également été soumis pour avis à un certain nombre d'autres instances, parmi lesquelles le Conseil supérieur de la Justice, l'Union francophone des magistrats de la jeunesse, la Nederlandstalige Unie van Jeugdmagistraten, etc.

— Le département de la Justice suit avec attention les initiatives parlementaires suivantes:

- la proposition de loi modifiant diverses dispositions relatives au droit des mineurs d'être entendus par le juge. Cette proposition introduite le 13 octobre 2000 par plusieurs parlementaires vise à garantir effectivement aux mineurs le droit d'être entendus et à assortir ce droit d'une obligation de convocation couplée à l'obligation de comparution.

- La proposition de loi ouvrant l'accès à la justice aux mineurs. La proposition tend à accorder un droit d'ester en justice de matière autonome et un accès à la justice au mineur.

- La proposition de loi instituant un avocat des mineurs. L'avocat assisterait le mineur dans toute affaire où il est impliqué directement ou indirectement.

Objectif stratégique L9:

renforcement du rôle de la famille dans l'amélioration de la condition de la petite fille

— La loi du 19 février 2001 (entrée en vigueur le 1er octobre 2001) a introduit la médiation en matière familiale dans le cadre d'une procédure judiciaire (articles 734bis à 734sexies du Code judiciaire). Il s'agit d'une méthode de résolution de conflits basée sur la coopération des parties qui acceptent, dans le cadre d'une procédure déjà engagée, la désignation d'une tierce personne, le médiateur, personne neutre, dont l'intervention est confidentielle.

De rechter neemt kennis van vorderingen betreffende de verplichtingen die voortvloeien uit het huwelijk of de afstamming, vorderingen betreffende de respectievelijke rechten en plichten van de echtgenoten, vorderingen betreffende de gevolgen van een echtscheiding, vorderingen betreffende het ouderlijk gezag, vorderingen met betrekking tot de wettelijke samenwoning of vorderingen voortvloeiend uit de feitelijke samenwoning. Het is de bedoeling een volledige of gedeeltelijke overeenkomst te bereiken. Indien een volledige of een gedeeltelijke overeenkomst is bereikt en na met toepassing van de wettelijke bepalingen het advies van de procureur des Konings te hebben ingewonnen, gaat de rechter na of de belangen van de kinderen in acht zijn genomen.

— De wet van 29 april 2001, die op 1 augustus 2001 in werking is getreden, heeft de voogdijregeling omschreven in de artikelen 389 tot 475 van het Burgerlijk Wetboek en in de artikelen 1232 tot 1237 van het Gerechtelijk Wetboek hervormd. De belangrijkste hervormingen betreffende de handhaving van het ouderlijk gezag ingeval beide ouders zijn overleden, de afschaffing van de familieraad (maar de naaste familieleden worden geraadpleegd ingeval zulks noodzakelijk is), uitbreiding van de taak van de vrederechter, aanwijzing van de voogd door de vrederechter, rekening houdend met de omstandigheden terzake en met het belang van de minderjarige, recht de voogdij te weigeren, modernisering van de administratie, herwaardering van de functie van toezien voogd, meer aandacht voor de persoon van de minderjarige(1). Voortaan ontstaat de voogdij over minderjarigen indien beide ouders overleden zijn, wettelijk onbekend zijn of in de voortdurende onmogelijkheid zijn om het ouderlijk gezag uit te oefenen. De minderjarige wordt meer betrokken bij de organisatie en de werking van de voogdij. Hij wordt gehoord vanaf de leeftijd van twaalf jaar in procedures betreffende zijn persoon en vanaf de leeftijd van vijftien jaar in procedures betreffende zijn goederen. Het belang van het kind vormt een prioriteit. De vrederechter kan bevelen dat de voogdij in het belang van het kind van de woonplaats van het kind wordt overgebracht naar de woonplaats of de verblijfplaats van de voogd. De vrederechter kan alle maatregelen nemen om zich te informeren over de familiale, morele en materiële toestand van de minderjarige, als ook over diens leefomstandigheden.

— De regering heeft op 17 juli 2001 het ontwerp van wet tot hervorming van de adoptie ingediend. Die belangrijke hervorming van de adoptie is thans nog steeds aan de gang. Zij beoogt de invoering in het Belgische recht van de wijzigingen vereist voor de tenuitvoerlegging van het Verdrag van Den Haag van

Le juge connaît d'une demande relative aux obligations qui naissent du mariage ou de la filiation, d'une demande relative aux droits et devoirs respectifs des époux, d'une demande relative aux effets du divorce, d'une demande relative à l'autorité parentale, d'une demande relative à la cohabitation légale ou d'une demande découlant de la cohabitation de fait. Le but est de parvenir à un accord partiel ou complet. En cas d'accord complet ou partiel et après avoir recueilli l'avis du procureur du Roi en application des dispositions légales, le juge vérifie si les intérêts des enfants sont respectés.

— La loi du 29 avril 2001, entrée en vigueur le 1er août 2001, a réformé le régime de la tutelle, tel qu'il était organisé par les articles 389 à 475 du Code civil et 1232 à 1237 du Code judiciaire. Les principaux axes de la réforme sont les suivants : maintien de l'autorité parentale en cas de décès des deux parents; suppression du conseil de famille (mais la famille proche est consultée quand cela est nécessaire); extension de la tâche du juge de paix; désignation du tuteur par le juge de paix, compte tenu des circonstances de l'espèce et de l'intérêt du mineur; droit de refuser la tutelle; modernisation de l'administration; revalorisation de la fonction de subrogé tuteur; attention accrue pour la personne du mineur(1). Dorénavant, la tutelle s'ouvre si les père et mère sont décédés, légalement inconnus ou dans l'impossibilité durable d'exercer l'autorité parentale. Le mineur est davantage associé à l'organisation et au fonctionnement de la tutelle. Il est entendu à partir de douze ans dans les procédures relatives à sa personne et à partir de quinze ans dans celles relatives à ses biens. L'intérêt de l'enfant est une priorité. Si l'intérêt du mineur le commande, le juge de paix peut ordonner le transfert de la tutelle du lieu du domicile de l'enfant au lieu de domicile ou de la résidence du tuteur. Le juge de paix peut prendre toutes mesures pour s'enquérir de la situation familiale, morale et matérielle du mineur ainsi que de ses conditions de vie.

— Le 17 juillet 2001, le gouvernement a déposé le projet de loi réformant l'adoption. Cette réforme importante de l'adoption est actuellement toujours en cours. Elle vise d'une part, à apporter au droit belge les modifications nécessaires à la mise en œuvre, dans notre pays, de la Convention de La Haye du 29 mai

(1) Deze wet heeft eveneens een aantal gevolgen voor het ouderlijk gezag en voor de regeling van het voorlopig bewind over de goederen die toebehoren aan een minderjarige.

(1) Cette loi a également eu quelques incidences sur l'autorité parentale, le régime de l'administration provisoire des biens appartenant à un majeur.

29 mei 1993 inzake de internationale samenwerking en de bescherming van kinderen op het gebied van de interlandelijke adoptie in ons land.

Dit verdrag waarborgt dat bij interlandelijke adopties het hoger belang van het kind wordt gediend en dat de fundamentele rechten die hem volgens het internationale recht toekomen, worden geëerbiedigd, voorziet in een samenwerkingsverband tussen de verdragsluitende Staten teneinde te verzekeren dat deze waarborgen in acht worden genomen en dat ontvoering, verkoop van of handel in kinderen aldus wordt voorkomen en waarborgt de erkenning in de verdragsluitende Staten van adopties die overeenkomstig het Verdrag tot stand zijn gekomen. Het verdrag strekt ertoe die doelstellingen tot stand te brengen door in iedere Staat centrale autoriteiten op te richten en strikte voorwaarden voor adoptie uit te werken.

Het andere doel van de hervorming bestaat erin bepaalde leemten in de huidige wetgeving weg te werken, het adoptierecht te moderniseren en daarin een aantal nieuwigheden in te voeren. Onder de nieuwigheden van het ontwerp kunnen onder meer worden vermeld het openstellen van de adoptie voor ongehuwde personen van een verschillend geslacht die geen verwanten zijn van elkaar, die op een permanente en affectieve wijze samen zijn en sedert ten minste drie jaar samenwonen op het tijdstip waarop de gerechtelijke adoptieprocedure aanvangt; de voorwaarde dat adoptie van een kind plaatsvindt in zijn hoger belang, getoetst aan de fundamentele rechten die hem op grond van het internationaal recht toekomen; de verplichting om de oorspronkelijke ouders in te lichten over de gevolgen van hun toestemming en van de adoptie en om advies en inlichtingen te geven omtrent de mogelijkheden om hun sociale, financiële, psychologische of andere problemen verbonden aan hun situatie op te lossen; de invoering van een evaluatie door de bevoegde rechter van de bekwaamheid en de geschiktheid van de personen die wensen te adopteren; voor de interlandelijke adopties gebeurt deze evaluatie tijdens een procedure verschillend van de eigenlijke adoptieprocedure; de verplichting voor de personen die interlandelijk wensen te adopteren om vóór de beoordeling van hun geschiktheid een voorbereiding te krijgen; de afschaffing van de adoptieakte en van de homologatieprocedure en de vervanging ervan door een enkele gerechtelijke procedure; de verlaging tot twaalf jaar van de leeftijd vereist om in zijn adoptie te kunnen toestemmen en de bijzondere aandacht besteed aan het luisteren naar de minderjarige; bij gewone adoptie de mogelijkheid de naam van de geadopteerde te laten voorafgaan door die van de adoptant; de verduidelijking van de gevolgen van de volle adoptie van een kind door de nieuwe echtgenoot van een ouder van dat kind of door de persoon met wie de ouder van dat kind samenwoont; de mogelijkheid voor een persoon opnieuw te worden geadopteerd, zowel na een gewone als na een volle

1993 sur la protection des enfants et la coopération en matière d'adoption internationale.

Cette Convention établit des garanties pour que les adoptions internationales interviennent dans l'intérêt supérieur de l'enfant et dans le respect des droits fondamentaux qui lui sont reconnus en droit international, instaure un système de coopération entre les États contractants pour assurer le respect de ces garanties et prévenir ainsi l'enlèvement, la vente ou la traite des enfants, et assure la reconnaissance dans les États contractants des adoptions réalisées selon la Convention. La Convention entend réaliser ces objectifs par la création d'autorités centrales au sein de chaque État et l'établissement de conditions strictes de l'adoption.

L'autre objectif de la réforme est de remédier à certaines lacunes de la législation actuelle, de moderniser le droit de l'adoption et d'y introduire un certain nombre de nouveautés. Parmi les innovations du projet, on retiendra l'ouverture de l'adoption à des personnes non mariées de sexe différent, non apparentées, unies de façon permanente et affective, et habitant ensemble depuis au moins trois ans au moment d'entamer la procédure judiciaire d'adoption; la condition que l'adoption d'un enfant soit fondée sur son intérêt supérieur, apprécié au regard des droits fondamentaux qui lui sont consacrés en droit international; l'obligation de fournir aux parents d'origine des informations sur les conséquences de leur consentement et de l'adoption, ainsi que des conseils et des informations sur les moyens de résoudre les problèmes sociaux, financiers, psychologiques ou autres posés par leur situation; l'introduction de l'évaluation, par le juge compétent, des qualifications et aptitudes des personnes désireuses d'adopter — pour les adoptions internationales, cette évaluation a lieu au cours d'une procédure distincte de la procédure d'adoption proprement dite —; l'obligation pour les personnes désirant procéder à une adoption internationale de recevoir une préparation avant l'appréciation de leur aptitude; la suppression de l'acte d'adoption et de la procédure d'homologation remplacée par une procédure judiciaire unique; l'abaissement à douze ans de l'âge requis pour consentir à son adoption et l'attention particulière accordée à l'écoute du mineur; la possibilité en cas d'adoption simple de faire précéder le nom de l'adopté de celui de l'adoptant; la clarification des effets de l'adoption plénière d'un enfant par le nouveau conjoint ou cohabitant d'un auteur de celui-ci; la possibilité pour une personne de faire l'objet d'une nouvelle adoption, après une première adoption simple ou plénière, si des motifs très graves le justifient; l'introduction de la révision de l'adoption, simple ou plénière — procédure permettant de mettre fin à l'adoption lorsque sont établies des circonstan-

adoptie, ingeval ernstige gronden dit verantwoorden; de invoering van de herziening van de gewone of volle adoptie: krachtens die procedure kan aan de adoptie een eind worden gemaakt in bijzonder ernstige omstandigheden (ontvoering van, verkoop van of handel in kinderen) waarin het belang en de rechten van het geadopteerde kind kennelijk werden geschonden.

— Op een paar jaar tijd is de problematiek van minderjarige vreemdelingen die in België aankomen zonder vergezeld te zijn van een wettelijk vertegenwoordiger (vader, moeder of voogd heel zorgwekkend geworden. België wenst dan ook een specifieke regeling in te voeren voor de vertegenwoordiging van dergelijke minderjarigen. Een interministeriële werkgroep Justitie/Binnenlandse Zaken heeft in oktober 2001 haar werkzaamheden beëindigd met betrekking tot het voorontwerp van tot oprichting van een dienst Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.

Thans wordt het ontwerp van wet tot oprichting van een dienst Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen onderzocht. Dit ontwerp strekt ertoe het Belgische recht in overeenstemming te brengen met de resolutie van de Raad van de Europese Unie van 26 juni 1997 (PB, 19 juli 1997, C221/23-27). In het ontwerp wordt voorgesteld in het Ministerie van Justitie een dienst op te richten, «dienst Voogdij» genaamd, belast met de invoering van een specifieke voogdij voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen die kandidaat-vluchteling zijn, die zich op het Belgische grondgebied of aan de grens bevinden zonder in het bezit te zijn van de vereiste vergunningen voor de toegang tot en het verblijf op het grondgebied. De dienst Voogdij zou onder meer moeten nagaan of de betrokken minderjarige de wettelijke voorwaarden vervult om een beschermingsregeling te kunnen genieten. Indien zulks het geval is, wijst de dienst hem een voogd toe. De instanties moeten die aanvragen met spoed behandelen, rekening houdend met de bijzondere noden van minderjarigen en hun kwetsbare positie. Het hoogste belang van de minderjarige is daarbij primordiaal. De aangewezen voogd heeft onder meer de taak de minderjarige te vertegenwoordigen in alle rechtshandelingen en procedures omschreven in de wetten betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. Hij heeft eveneens specifieke taken inzake de bescherming van de persoon van de minderjarige en de opsporing van diens familieleden. Hij doet de gepaste voorstellen bij het zoeken naar een oplossing op lange termijn die overeenstemt met het belang van het kind. De voogd oefent zijn taken uit onder het toezicht van de dienst Voogdij en van de vrederechter.

— Er moet worden onderstreept dat de strafinrichtingen steeds meer initiatieven nemen teneinde de relatie ouders-kinderen te verbeteren zodat de gedetineerde ouders hun relatie met hun minderjarige

ces particulièrement graves (enlèvement, vente ou traite d'enfant) où l'intérêt et les droits de l'enfant adopté ont été manifestement bafoués.

— En quelques années, la problématique des mineurs étrangers arrivant en Belgique sans être accompagnés par un représentant légal (père, mère ou tuteur) est devenue très préoccupante. La Belgique souhaite donc se doter d'un régime spécifique de représentation de ces mineurs. Au mois d'octobre 2001, un groupe de travail interministériel Justice/Intérieur a terminé ses travaux relatifs à l'avant-projet de loi portant création d'un Service des tutelles sur les mineurs étrangers non accompagnés.

Ce projet de loi portant création d'un service des tutelles sur les mineurs étrangers non accompagnés est actuellement à l'étude. Ce projet a pour objet de mettre le droit belge en conformité avec la Résolution du Conseil de l'Union européenne du 26 juin 1997 (JOCE, 19 juillet 1997, C221/23-26). Le projet propose de créer au sein du Ministère de la Justice un service dénommé «Service des tutelles», chargé de mettre en place une tutelle spécifique sur les mineurs étrangers non accompagnés candidats réfugiés ou se trouvant sur le territoire belge ou à la frontière, sans être en possession des documents d'autorisation, d'accès ou de séjour requis. Le Service des tutelles serait notamment chargé de vérifier si le mineur concerné se trouve dans les conditions légales pour bénéficier du régime de protection, et, dans l'affirmative, il lui désignerait un tuteur. Les autorités devraient accorder un caractère urgent au traitement des demandes, compte tenu des besoins particuliers des mineurs et de leur situation de vulnérabilité et l'intérêt supérieur des mineurs devrait être une considération primordiale. Le tuteur désigné aurait notamment pour mission de représenter le mineur dans tous les actes juridiques et dans les procédures prévues par les lois sur l'accès au territoire, le séjour, l'établissement et l'éloignement des étrangers. Il aurait également des attributions spécifiques en ce qui concerne la protection de la personne du mineur et en ce qui concerne la recherche des membres de sa famille. Il ferait toute proposition jugée opportune en matière de recherche d'une solution à long terme conforme à l'intérêt de l'enfant. Le tuteur exercerait sa mission sous le contrôle du Service des tutelles et du juge de paix.

— Au sein des établissements pénitentiaires, il convient de préciser que les initiatives prises pour améliorer les relations parents — enfants se sont intensifiées, de sorte à offrir la possibilité aux parents

kinderen kunnen voortzetten. Zo worden op regelmatige basis bezoeken georganiseerd in een speciaal daartoe ingerichte ontmoetingsruimte. Bovendien worden op een aantal feestdagen met familiaal karakter verder speciale activiteiten georganiseerd met groeiend succes. De budgetten voor die acties en projecten worden jaarlijks verhoogd teneinde het de verschillende actoren mogelijk te maken de verplichtingen na te komen die hen zijn opgelegd krachtens de ministeriële omzendbrief van 5 juli 2000 met betrekking tot de bescherming van de affectieve relaties van de gedetineerden met hun omgeving.

Tevens heeft het project betreffende het elektronische toezicht bij de gedetineerden sedert begin 2001 een groeiend succes gekend. Door die maatregel kunnen de gedetineerden hun gevangenisstraf thuis uitzitten, waarbij zij op regelmatige tijdstippen worden gecontroleerd aan de hand van een elektronisch enkelbandje. Deze methode biedt aan de gedetineerde de mogelijkheid een aantal initiatieven te verrichten tot bevordering van zijn resocialisatie. De omzendbrief voorziet onder meer in de voorwaarde voor de gedetineerde dat hij/zij zich nuttig bezighoudt, bijvoorbeeld familiale verplichtingen op zich neemt (vaak gaat het om de opvoeding van kleine kinderen).

De ervaring toont aan dat hoewel het elektronisch toezicht zich niet uitsluitend tot de vrouwelijke gevangenisbevolking richt, ongeveer 5,5 tot 6% van de gedetineerden onder elektronisch toezicht vrouwen zijn (vergeleken met +/- 4% van de gevangenisbevolking). Bovendien was in 25% van de gevallen waarbij familiale verplichtingen werden ingeroepen om het verzoek tot plaatsing onder elektronisch toezicht te motiveren, de kandidaat een vrouw. Daaruit blijkt de belangrijke impact van de maatregel voor vrouwelijke gedetineerden op het stuk van de versterking van het gezin.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

Maatregelen ter bevordering van de gelijke kansen van mannen en vrouwen in het departement

Nieuwe acties in 2001

— Voordracht: Hoe omgaan met stress?

Op 12 juni 2001 (voor de Franstaligen) en op 14 juni 2001 (voor de Nederlandstaligen) werd aan alle personeelsleden van het Ministerie de voordracht «Goed omgaan met stress» aangeboden. Gastsprekers waren Michèle Quintin (Franstalig) en Walter De Jongh (Nederlandstalig), beiden verbonden aan het Centrum voor Relaxotherapie en Preventie te Brussel, dat gespecialiseerd is in de behandeling en preventie van stress. De belangrijkste thema's (Wat is stress?, Stress-Signalen, Oorzaken van stress, Soorten

incarcérés de préserver leur relation avec leurs enfants mineurs. Ainsi, des visites régulières sont organisées dans un espace de rencontre spécialement aménagé à cet effet. De plus, à l'occasion de certains jours de fêtes à caractère familial, des activités spéciales continuent à être organisées avec un succès grandissant. Les budgets relatifs à ces actions et projets ont été augmentés d'année en année pour permettre aux différents acteurs de remplir les obligations qui leur ont été imposées par la circulaire ministérielle du 5 juillet 2000 relative à la préservation des relations affectives des détenus avec leur entourage.

D'autre part, le projet relatif à la surveillance électronique a connu un succès grandissant auprès des détenus depuis le début de l'année 2001. Cette mesure offre la possibilité aux détenus d'exécuter leur peine de prison au sein de leur foyer, tout en étant contrôlés à termes réguliers par le biais d'un bracelet électronique placé à leur cheville. Cette modalité permet au détenu d'entreprendre une série d'initiatives afin de favoriser sa réintégration au sein de la société et de son contexte social. La circulaire prévoit entre autres la condition que le/la détenue ait une occupation utile, telle que par exemple les charges relatives aux obligations familiales (citons l'exemple fréquent d'élever les enfants en bas âge).

L'expérience démontre que, même si la surveillance électronique n'est pas axée uniquement sur la population féminine au sein des prisons, environ 5,5 à 6% de la population sous surveillance est du sexe féminin (comparé à +/- 4% de la population carcérale). De plus, dans 25% des cas où les obligations familiales étaient invoquées pour motiver la demande du placement sous surveillance électronique, le candidat était de sexe féminin. Ceci démontre le potentiel important de la mesure pour les femmes en détention au niveau du renforcement de la famille.

MESURES POLITIQUE INTERNES

Mesures pour favoriser l'égalité des chances entre les hommes et les femmes au sein du département

Actions nouvelles entreprises pour l'année 2001

— Conférence: Le bon usage du stress?

Le 12 juin 2001 (pour les francophones) et le 14 juin 2001 (pour les néerlandophones), les membres du personnel du Ministère ont assisté à une conférence ayant comme thème: « Le bon usage du stress ». Les conférenciers étaient Michèle Quintin (francophone) et Walter De Jongh (néerlandophone), tous deux attachés au Centre de Relaxothérapie et de Prévention de Bruxelles, traitant et formant à la gestion du stress. Les principaux thèmes traités en détail sont les suivants: Qu'est-ce que le stress?, Les signaux du

stress, Verband tussen werkdruk en regelmogelijkheden, Leren van een opbouwende attitude, Remedies tegen stress) werden tijdens de voordracht uitvoerig behandeld.

— Kinder- en jeugdopvang

Tijdens de zomermaanden juli en augustus werd er voor de kinderen van de personeelsleden van het Centraal Bestuur, het *Belgisch Staatsblad* en het Justitiepaleis, een kinder- en jeugdopvang georganiseerd. De groep werd gesplitst tussen enerzijds de drie- tot en met zevenjarigen en anderzijds de acht- tot en met twaalfjarigen. De activiteiten werden aangepast aan de leeftijd van de kinderen. Ook dat jaar werd dit initiatief een groot succes (er waren 186 inschrijvingen).

PERSPECTIEVEN

De voorgestelde acties zullen op lange termijn worden voortgezet in het kader van de structuren onder de voogdij van de minister en het departement van Justitie, waarbij bijzondere aandacht wordt geschonken aan het begrip gender en specifiek in de dossiers die verband houden met de strijd tegen het geweld op vrouwen en de mensenhandel.

stress, Les causes du stress, Les sortes de stress, Le rapport entre la pression du travail et les possibilités de gérer le stress, Les leçons d'une attitude constructive, Remèdes contre le stress.

— Accueil des enfants et des jeunes

Au cours des mois de juillet et d'août, l'accueil des enfants et des jeunes a été organisé pour les enfants des membres du personnel de l'Administration centrale, du Moniteur belge et du Palais de justice. Les enfants ont été répartis en deux groupes, d'une part, les enfants de 3 à 7 ans et, d'autre part, les enfants de 8 à 12 ans. Les activités ont été adaptées à l'âge des enfants. Cette initiative a encore connu un grand succès cette année (186 inscriptions).

PERSPECTIVES

Les actions présentées seront poursuivies à long terme dans le cadre des structures sous tutelle du ministre et du département de la Justice et ce en portant une attention particulière à la notion de genre et spécifiquement dans les dossiers liés à la lutte contre la violence à l'égard des femmes et à la traite des êtres humains.

Minister van Financiën**D. REYNDERS****INLEIDING**

De minister van Financiën wil van de aan de gang zijnde fiscale hervorming gebruikmaken om ervoor te zorgen dat de belasting en meer in het bijzonder de personenbelasting perfect neutraal zou zijn ten opzichte van de loontrekkende en zijn of haar levenskeuze. In 2001 werden verschillende maatregelen gestemd met dit doel. Binnen zijn departement heeft de minister ook aandacht geschonken aan de gelijkheid van mannen en vrouwen, in het bijzonder aan de evolutie van de aanwezigheid van vrouwelijke en mannelijke ambtenaren in zijn departement.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN****I. Mensenrechten van vrouwen*****Strategische doelstelling I2:***

gelijkheid en non-discriminatie in het recht en in de praktijk verhogen

1) De wet van 23 maart 2001 tot wijziging van het artikel 104, 7°, van het Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992 schaft, vanaf de belastingaangifte 2001, inkomsten 2000, de beperking tot 80% af voor de aftrek van de uitgaven voor de opvang van kinderen van minder dan drie jaar. Die uitgaven mogen echter niet hoger zijn dan het wettelijk vastgelegde hoogst aftrekbare bedrag per oppasdag en per kind. Dit hoogst aftrekbare bedrag is door een koninklijk besluit van 27 januari 2000 opgetrokken van 8,55 EUR tot 11,16 EUR per oppasdag en per kind. Vanaf de inkomsten van 2001, aanslagjaar 2002, wordt dit laatste bedrag afgerond op 11,20 EUR.

2) De wet van 10 augustus 2001 houdende hervorming van de personenbelasting bevat een aantal maatregelen die in grote mate ten goede komen aan de vrouwen of die discriminaties tussen vrouwen en mannen wegwerken:

a) De meest vernieuwende maatregel in de belastinghervorming is zonder twijfel de invoering van het belastingkrediet of de negatieve belasting.

In het kader van de sociale welvaartstaat past het de arbeidsmarkt aantrekkelijker te maken, in het bijzonder voor de jongeren en de vrouwen. Het verreken-

Ministre des Finances**D. REYNDERS****INTRODUCTION**

Le ministre des Finances tient à mettre à profit la réforme fiscale en cours en vue de faire en sorte que l'impôt et plus particulièrement l'impôt des personnes physiques soit parfaitement neutre à l'égard de la personne détentrice de revenus et de son choix de vie. Différentes mesures ont été votées dans ce but en 2001. Au sein de son département, le ministre a également été attentif aux questions d'égalité des femmes et des hommes, notamment à s femmes et des l'évolution de la des hommes et des femmes fonctionnaires au sein de son département.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN**MESURES POLITIQUES EXTERNES****I. Droits fondamentaux de la femme*****Objectif stratégique I2:***

garantir la non discrimination et l'égalité devant la loi et dans la pratique

1) La loi du 23 mars 2001 modifiant l'article 104, 7°, du Code des impôts sur les revenus 1992 supprime, à partir de la déclaration à l'impôt 2001, revenus de 2000, la limitation à concurrence de 80 pc des dépenses déductibles pour garde d'enfants âgés de moins de 3 ans. En réalité, ces dépenses ne peuvent pas être supérieures au montant maximum déductible par enfant et par jour de garde fixé légalement. Ce montant maximum a été porté, par un arrêté royal du 27 janvier 2000, de 8,55 EUR à 11,16 EUR par jour de garde et par enfant. À partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002, ce dernier montant est arrondi à 11,20 EUR.

2) La loi du 10 août 2001 portant réforme de l'impôt des personnes physiques contient plusieurs mesures qui sont, dans une large mesure, favorables aux femmes ou qui éliminent des discriminations entre les femmes et les hommes:

a) La mesure la plus novatrice de la réforme fiscale est sans conteste l'instauration du crédit d'impôt ou impôt négatif.

Dans le cadre de l'état social actif, il convient de rendre le marché du travail plus attractif spécialement pour les jeunes et les femmes. Le crédit d'impôt impu-

baar en terugbetaalbaar belastingkrediet is gericht op de meest bescheiden inkomsten. Het zal ten goede komen aan personen die beroepsmatig actief zijn, of ze loontrekkers of zelfstandigen zijn.

Het belastingkrediet is een instrument ter promotie van de arbeid. In de strijd tegen de armoede is het tevens een middel tot solidariteit en herverdeling van de inkomsten en laat het ook toe de sociale band tussen de belastingplichtigen strakker aan te trekken.

Concreet betekent dit dat, wanneer het nettobedrag van de beroepsinkomsten zich tussen 3 260 en 14 140 EUR (niet-geïndexeerd) bevindt, maximaal een belastingkrediet van 440 EUR (niet-geïndexeerd) van de verschuldigde belasting wordt afgetrokken, en dat het overschot wordt terugbetaald.

Het belastingkrediet treedt geleidelijk in werking. Het basisbedrag (niet-geïndexeerd) is vastgesteld op 78 EUR in 2002, aanslagjaar 2003, 220 EUR in 2003, aanslagjaar 2004, en 440 EUR in 2004, aanslagjaar 2005.

b) Inzake de belastingvermindering voor individuele levensverzekering, is er een voorwaarde betreffende de leeftijd: de leeftijdsgrens vanaf dewelke de belastingplichtigen geen levensverzekeringscontract meer kunnen onderschrijven en de leeftijdsgrens vanaf wanneer de voordelen van het contract kunnen worden bedongen. Deze leeftijdsgrens, 65 jaar voor de mannen en 60 jaar voor de vrouwen, wordt voor de vrouwen op 65 jaar gebracht.

Een overgangsregel bepaalt het behoud van het oude stelsel voor de overeenkomsten die vóór 1 januari 2002 zijn gesloten.

Deze maatregel treedt in werking vanaf de inkomsten van het jaar 2001, aanslagjaar 2002, voor het afsluiten van het contract, vanaf de inkomsten van het jaar 2002, aanslagjaar 2003, voor de bedongen voordelen.

c) In het licht van het gelijkheidsbeginsel tussen man en vrouw wordt de bepaling opgeheven die stelde dat de onroerende voorheffing betreffende de persoonlijke goederen van de vrouw kon worden ingekohierd op naam van de man.

Deze maatregel treedt in werking vanaf de inkomsten van het jaar 2001, aanslagjaar 2002.

d) In geval van feitelijke scheiding kan de belasting of het gedeelte van de belasting van de ene echtgenoot nog altijd worden ingevorderd op:

- i)* de eigen goederen;
- ii)* de gemeenschappelijke goederen van beide echtgenoten;
- iii)* de goederen van de andere echtgenoot.

De invordering op de goederen van de andere echtgenoot geldt niet wanneer de andere echtgenoot aan-

table et remboursable est ciblé sur les revenus les plus modestes. Il bénéficiera aux personnes professionnellement actives qu'elles soient salariées ou indépendantes.

Le crédit d'impôt est un instrument de promotion de l'emploi. En luttant contre la pauvreté, il est aussi un outil de solidarité et de redistribution des revenus et il permet également de renouer le lien social entre les contribuables.

Concrètement, lorsque le montant net des revenus professionnels se situe entre 3 260 et 14 140 EUR (non indexés), un crédit d'impôt de 440 EUR (non indexés) maximum sera déduit de l'impôt dû, et le surplus sera remboursé.

Le crédit d'impôt entrera progressivement en vigueur. Le montant de base (non indexé) est fixé à 78 EUR en 2002, exercice d'imposition 2003, 220 EUR en 2003, exercice d'imposition 2004 et 440 EUR en 2004, exercice d'imposition 2005.

b) En matière de réduction d'impôt pour assurance-vie individuelle, il existe une condition d'âge: l'âge limite à partir duquel les contribuables ne peuvent plus souscrire un contrat d'assurance-vie et celui à partir duquel les avantages du contrat peuvent être stipulés. Cet âge limite, de 65 ans pour les hommes et 60 ans pour les femmes, sera porté à 65 ans pour les femmes.

Une disposition transitoire prévoit le maintien du régime antérieur pour les contrats conclus avant le 1er janvier 2002.

Cette mesure entre en vigueur à partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002, pour la souscription du contrat, à partir des revenus de l'année 2002, exercice d'imposition 2003, pour les avantages stipulés.

c) Au regard du principe d'égalité entre l'homme et la femme, la disposition qui prévoyait que le précompte immobilier afférent aux biens personnels de la femme pouvait être enrôlé au nom du mari, est abrogée.

Cette mesure entre en vigueur à partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002.

d) En cas de séparation de fait, l'impôt ou la quotité de l'impôt afférent aux revenus de l'un des conjoints peut être recouvré:

- i)* sur ses biens propres;
- ii)* sur les biens communs des deux conjoints;
- iii)* sur les biens propres de l'autre conjoint.

Le recouvrement sur les biens propres de l'autre conjoint ne s'applique pas lorsque l'autre conjoint

toont dat hij de goederen bezat voor het huwelijk, verkregen heeft door erfenis of via fondsen van realisaties van dergelijke goederen, of verkregen heeft via eigen inkomsten.

Gedurende vele jaren reeds, gaan er stemmen op om vooral de juridische situatie te verbeteren van de echtgenoot die wordt aangesproken om de belastingsschulden van de andere echtgenoot te voldoen.

Samen met het bezwaarrecht van de andere echtgenoot en enkele invorderingsmaatregelen (voorafgaande ingebrekestelling van de belastingsschuldige echtgenoot — mededeling van de aanslag die ten laste van de andere echtgenoot is gevestigd) moet de nieuwe maatregel verhinderen dat de andere echtgenoot soms jaren na de feitelijke scheiding wordt geconfronteerd met een loonbeslag om de belastingsschulden te voldoen van de echtgenoot waarvan hij/zij feitelijk gescheiden leeft. Een dergelijk beslag leidt niet zelden tot financiële moeilijkheden bij de aangesproken echtgenoot, alhoewel deze soms al lang geen uitstaans meer heeft met de echtgenoot die in gebreke is gebleven. Deze toestand wordt zonder meer als onrechtvaardig beschouwd en vormt een belangrijke discriminatie ten nadele van gehuwden die feitelijk gescheiden leven.

De nieuwe maatregel heeft als doel om de situatie van de feitelijk gescheiden echtgenoot beter te beschermen. Deze maatregel zorgt er namelijk voor dat bij feitelijke scheiding de belasting op het inkomen van het tweede kalenderjaar na de feitelijke scheiding niet meer kan worden ingevorderd op het inkomen van de andere echtgenoot of op de goederen die met dat inkomen zijn verworven.

Deze maatregel treedt in werking vanaf de inkomsten van het jaar 2001, aanslagjaar 2002.

Vanaf de inkomsten van het jaar 2004, aanslagjaar 2005, worden de wettelijk samenwonenden gelijkgesteld met gehuwden. Dat betekent dat zij, bij feitelijke scheiding, worden onderworpen aan dezelfde invorderingsregels als de gehuwden.

e) Er wordt een verhoogde toeslag op de belastingvrije som voor kinderen ten laste van een «alleenstaande» belastingplichtige ingevoerd.

De vader of de moeder, de niet hertrouwde weduwnaar of weduwe en de nooit gehuwde vader of moeder die één of meer kinderen ten laste hebben, verkreeg een toeslag op de belastingvrije som. Dit gaf interpretatieproblemen voor gescheiden doch niet opnieuw getrouwde ouders.

Voortaan wordt de verhoging van de belastingvrije som toegekend aan elke belastingplichtige die alleen wordt belast met een of meerdere kinderen ten laste.

Deze maatregel treedt in werking vanaf de inkomsten van het jaar 2002, aanslagjaar 2003.

établit qu'il possédait les biens avant le mariage, qu'il les a acquis par succession ou au moyen de fonds provenant de la réalisation de semblables biens, ou qu'il les a acquis au moyen de revenus qui lui sont propres.

Depuis de très nombreuses années déjà, des voix s'élèvent pour améliorer la situation juridique du conjoint qui est appelé à acquitter les dettes d'impôt de l'autre conjoint.

De pair avec le droit de réclamation de l'autre conjoint et avec quelque mesures de recouvrement (mise en demeure préalable du conjoint redevable de l'impôt — information du conjoint de l'impôt établi à charge de l'autre conjoint), la nouvelle mesure doit empêcher que l'un des conjoints soit, parfois des années après la séparation de fait, sous le coup d'une saisie sur salaires afin d'acquitter les dettes d'impôt du conjoint dont il / elle est séparé(e) de fait. Il n'est pas rare qu'une saisie de ce type occasionne chez le conjoint précité des difficultés financières, même si ce dernier n'a parfois plus de contact depuis des années avec le conjoint qui est en défaut de paiement. Cette situation est profondément injuste et constitue une discrimination importante à l'égard des personnes mariées séparées de fait.

Afin d'améliorer la situation, la nouvelle mesure a pour but de protéger le conjoint séparé de fait. Elle fait en sorte que l'impôt afférent au revenu imposable à partir de la deuxième année qui suit celle de la séparation de fait ne peut plus être recouvré sur les revenus de l'autre conjoint et sur les biens qu'il a acquis au moyen de ces revenus.

Cette mesure entre en vigueur à partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002.

À partir des revenus de l'année 2004, exercice d'imposition 2005, les cohabitants légaux seront assimilés aux personnes mariées. Cela signifie qu'en cas de séparation de fait, ils seront assujettis aux mêmes règles de recouvrement que les conjoints.

e) Il est instauré une majoration supplémentaire de la quotité du revenu exemptée d'impôt pour un contribuable «isolé» avec enfants à charge.

Le père ou la mère, veuf ou veuve non remarié(e) ainsi que le père ou la mère célibataire, ayant un ou plusieurs enfants à charge, bénéficiait d'une majoration de la quotité du revenu exemptée d'impôt. Ceci posait des difficultés d'interprétation pour les parents divorcés non remariés.

Dorénavant, la majoration de la quotité exemptée sera attribuée à tout contribuable imposé isolément et ayant un ou plusieurs enfants à charge.

Cette mesure entre en vigueur à partir des revenus de l'année 2002, exercice d'imposition 2003.

e) Het nettobedrag van de bestaansmiddelen waarover een kind mag beschikken om ten laste te zijn van een alleenstaande belastingplichtige wordt verhoogd tot 2 600 EUR (niet-geïndexeerd bedrag).

Inwerkingtreding: vanaf de inkomsten van het jaar 2001, aanslagjaar 2002.

f) Om het nettobedrag van de bestaansmiddelen te bepalen mag worden afgezien van de onderhoudsuitkeringen die worden toegekend aan kinderen ten belope van 1 800 EUR (niet-geïndexeerd bedrag) per jaar. Die toegevoegde maatregel werd genomen om de discriminatie weg te werken die voortkomt uit het feit dat de bestaansmiddelen van kinderen die onderhoudsuitkeringen ontvangen vanwege hun gescheiden vader of moeder snel de grens van de toegelaten bestaansmiddelen om ten laste te blijven overschrijden wanneer die uitkeringen worden aangevuld met een bijkomend inkomen uit een vakantiejob.

Ter verduidelijking, het stelsel is niet alleen van toepassing op kinderen van alleenstaanden, maar op alle kinderen, of ze nu ten laste zijn van gehuwden of alleenstaanden.

Het stelsel treedt in werking vanaf de inkomsten van het jaar 2001, aanslagjaar 2002.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen.

De beginselen van gelijkheid en non-discriminatie met betrekking tot toegang tot vacante betrekkingen en deelname aan examens wordt volkomen gerespecteerd. Het uitgangspunt is de deskundigheid en niet het geslacht. Er is een tendens constateerbaar dat meer vrouwen dan mannen voor de overheidssector kiezen. Deze positieve vrouwelijke instroom zal op termijn ongetwijfeld een positieve impact hebben naar doorstroming toe. Hierna respectievelijk vindt u — ter illustratie — respectievelijk de evolutie op vlak van de algemene opdeling en instroom van het statutair personeel van de fiscale administraties (1).

(1) Om meerdere jaren met elkaar te kunnen vergelijken werden enkel de personeelsleden van de fiscale administraties opgenomen. Deze zijn representatief voor het ministerie vermits de fiscale administraties meer dan 90% van het totaal statutaire personeelsleden binnen het ministerie van Financiën tewerkstellen.

f) Le montant net maximum des ressources dont un enfant peut disposer pour être considéré comme étant à charge d'un contribuable isolé est porté à 2 600 EUR (montant non indexé).

Entrée en vigueur: à partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002.

g) Pour déterminer le montant net des ressources, il est fait abstraction des rentes alimentaires attribuées aux enfants, à concurrence de 1 800 EUR (montant non indexé) par an. Cette mesure supplémentaire a été prise pour éliminer la discrimination provenant du fait que les ressources des enfants qui perçoivent des rentes alimentaires à charge de leur père ou mère divorcé ou séparé de fait, dépassent rapidement la limite des ressources autorisées pour rester à charge, lorsque ces rentes sont complétées par un revenu d'appoint résultant d'un travail effectué durant une partie des vacances d'été.

Il est encore précisé que ce régime ne s'applique pas uniquement aux enfants d'isolés mais à l'égard de tous les enfants, qu'ils soient à charge de personnes mariées ou d'isolés.

Ce régime entre en vigueur à partir des revenus de l'année 2001, exercice d'imposition 2002.

MESURES POLITIQUES INTERNES

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits de l'indépendance économique des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

Les principes d'égalité et de non-discrimination relatifs à l'accès aux emplois vacants et à la participation aux examens doivent être entièrement respectés. Tout doit être basé sur la compétence et non sur le sexe. Une tendance peut être constatée: les femmes optent davantage que les hommes pour le secteur public. Cet afflux positif de personnel féminin aura incontestablement, à terme, un impact positif sur les promotions. Vous trouverez ci-dessous — à titre d'illustration — des tableaux reprenant respectivement l'évolution au niveau de la répartition générale et au niveau de l'arrivée de personnel statutaire dans les administrations fiscales (1).

(1) Seuls les agents des administrations fiscales ont été repris afin de pouvoir comparer plusieurs années. Ces agents sont représentatifs du ministère étant donné que les fiscales représentent plus de 90% du total des agents statutaires au sein du ministère des Finances.

1. Evolutie algemene opdeling van het statutair personeel van de fiscale administraties naar geslacht en niveau (in procenten)

	2001		2000		1999	
	M — H	V — F	M — H	V — F	M — H	V — F
Niveau 1	68,72%	31,28%	69,80%	30,20%	70,64%	29,36%
Niveau 2+	65,80%	34,20%	66,54%	33,46%	67,21%	32,79%
Niveau 2	47,24%	52,76%	48,17%	51,83%	49,17%	50,83%
Niveau 3	35,40%	64,60%	35,98%	64,02%	36,94%	63,06%
Niveau 4	25,48%	74,52%	25,09%	74,91%	26,23%	73,77%
Gemiddelde. — <i>Moyenne</i>	53,94%	46,06%	54,76%	45,24%	55,40%	44,60%

Bron: Jaarverslagen 1999, 2000 en 2001 van de Algemene Administratie van de belastingen.

1. Evolution de la répartition générale du personnel statutaire des administrations fiscales en fonction du sexe et du niveau (en pour cent):

Source: rapports annuels 1999, 2000 et 2001 de l'Administration générale des impôts.

2. Evolutie instroom man / vrouw per niveau (statutaire personeelsleden — fiscale administraties)

	Niveau 1 — <i>Niveau 1</i>		Niveau 2+ — <i>Niveau 2+</i>		Niveau 2 — <i>Niveau 2</i>		Niveau 3 — <i>Niveau 3</i>		Niveau 4 — <i>Niveau 4</i>		TOTAAL — <i>TOTAL</i>		ALGEMEEN TOTAAL — <i>TOTAL GÉNÉRAL</i>
	m —	v —	m —	v —	m —	v —	m —	v —	m —	v —	m —	v —	
Totaal 2001. <i>Total 2001</i>	109	130	133	149	53	121	192	300	1	0	488	700	1 188
Totaal 2000. <i>Total 2000</i>	146	132	67	70	26	50	35	85	0	7	274	344	618
Totaal 1999. <i>Total 1999</i>	158	185	151	71	24	21	72	224	0	29	405	530	935

Bron: Jaarverslagen 1999, 2000 en 2001 van de Algemene Administratie van de belastingen.

2. Evolution afflux hommes / femmes par niveau (agents statutaires — administrations fiscales)

Source: rapports annuels 1999, 2000 et 2001 de l'Administration générale des impôts.

G. Zeggenschap en besluitvorming
Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming.

Adviesorganen

In vergelijking met het jaar 2000 is in 2001 voor 2 adviesorganen de samenstelling positief geëvolueerd. Ze voldoen nu aan de voorwaarden van de wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid. Het betreft:

- 1) de departementale stagecommissie (20 vrouwen, 33 mannen);
- 2) de commissie voor voorafgaandelijke fiscale akkoorden (6 vrouwen, 11 mannen).

G. Femmes et prise de décisions
Objectif stratégique G1:

prendre des mesures visant à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures et à la prise de décisions

Organes consultatifs

Comparé à 2000, l'année 2001 a connu une évolution positive pour la composition de deux organes consultatifs, qui répondent ainsi aux conditions fixées par la loi du 20 juillet 1990 visant à promouvoir la présence équilibrée d'hommes et de femmes dans les organes possédant une compétence d'avis:

- 1) la commission départementale de stage (20 femmes, 33 hommes)
- 2) la commission des accords fiscaux préalables (6 femmes, 11 hommes).

In vergelijking met 2000 is men geëvolueerd van 7 naar 5 op 9 organen die niet voldoen. Van de 5 die niet voldoen zijn er 2 die bijna aan deze voorwaarden voldoen, met name:

1) Het Comité voor maatschappelijk advies bij de Sociale dienst (10 vrouwen, 26 mannen) — om te voldoen aan de voorwaarden van de wet zou de verhouding als volgt moeten zijn: 12 vrouwen, 24 mannen: bijgevolg zal hoogstwaarschijnlijk in de nabije toekomst aan de voorwaarden van hogerge-noemde Wet worden voldaan.

2) De Raad van het Kledingfonds van de ambtena-ren en aangestelden bij de douane (17 mannen — 6 vrouwen) — om te voldoen aan de voorwaarden van diezelfde wet zou de verhouding als volgt moeten zijn: 15 mannen tegenover 8 vrouwen: bijgevolg zou ook hier hoogstwaarschijnlijk aan de voorwaarden van hogervernoemde wet kunnen worden voldaan.

De overige 3 organen die niet voldoen hebben ook andere bevoegdheden.

Opmaak analytisch rapport

In 2001 werd een stand van zaken (waarvan de meeste cijfers een weergave geven op 31 maart 2000) betreffende de man/vrouw-verhouding in het ministerie van Financiën gefinaliseerd. Daartoe werden gegevens ingezameld bij de verschillende diensten van het Algemeen Secretariaat (Algemene Zaken, Automatisering-Personeel, Examens, Reglementering en Statuten, de Sociale Dienst en de Nationale School voor Fiscaliteit en Financiën). Het analytisch rapport werd in het College van Dienstchefs van de Algemene Diensten en in Directieraad voorgesteld. Uit deze cijfers bleek alvast de positieve evolutie. Er werd een voorstel tot hernieuwing van de interne begeleidings-commissie (4 vrouwen, 3 mannen) opgemaakt.

Via het tijdschrift van het ministerie van Financiën voor zijn personeelsleden kon elk personeelslid kennis nemen van de vastgestelde evolutie man/vrouw-verhouding.

PERSPECTIEVEN

In het kader van het project van de Cel Gender Mainstreaming werd een werkgroep opgericht die als taak heeft om een systematische inventaris op te maken van de bepalingen die een weerslag kunnen hebben op de gelijkheid van vrouwen en mannen. Deze werkgroep zal zijn werkzaamheden voortzetten in 2002. Als de inventaris klaar is zal een comité van deskundigen zich buigen over de corrigerende maatregelen die moeten genomen worden om de gelijkheid van vrouwen en mannen te bevorderen.

Par rapport à 2000, on est passé de 7 à 5 sur 9 organes ne répondant pas aux conditions. Parmi ces 5 organes qui ne remplissent pas les conditions, 2 sont quasi conformes, à savoir:

1) le Comité de consultation sociale auprès du Service social (10 femmes, 26 hommes) — pour répondre aux conditions de la loi, la proportion devrait être la suivante: 12 femmes, 24 hommes; par conséquent, il est très probable que ces conditions soient remplies dans un avenir proche.

2) le Conseil de la masse d'habillement des agents et employés des douanes (17 hommes, 6 femmes) — pour répondre aux conditions de la loi, la proportion devrait être la suivante: 15 hommes, 8 femmes; par conséquent, il est très probable que ces conditions soient remplies dans un avenir proche.

Les 3 autres organes qui ne remplissent pas les conditions ont également d'autres compétences.

Etablissement d'un rapport analytique

Un relevé (dont la majorité des chiffres reflètent la situation au 31 mars 2000) de la proportion hommes/femmes au sein du ministère des Finances a été finalisé en 2001. Des données ont été recueillies à cet effet dans les différents services du Secrétariat général (Affaires générales, Automatisation-Personnel, Examens, Réglementations et statuts, Service social et École nationale de fiscalité et des finances). Le rapport analytique a été présenté au Collège des chefs de service des Services généraux et au Comité de direction. Les chiffres montraient une évolution positive. Une proposition de renouvellement de la commission interne d'accompagnement (4 femmes, 3 hommes) a été élaborée.

Le périodique du ministère des Finances à l'intention de son personnel a permis à chaque agent de prendre connaissance de l'évolution de la proportion hommes/femmes.

PERSPECTIVES

Dans le cadre du projet de cellule gender mainstreaming, un groupe de travail chargé de procéder à un inventaire systématique des dispositions pouvant entraîner des conséquences sur l'égalité des femmes et des hommes a été mis sur pied. Ce groupe de travail continuera ses travaux en 2002. Une fois l'inventaire réalisé, un comité d'experts se penchera sur les dispositions correctrices à prendre en faveur de l'égalité des femmes et des hommes.

Minister van Telecommunicatie, Participaties en Overheidsbedrijven, belast met Middenstand

H. R. DAEMS

INLEIDING

In het kader van de beleidsdomeinen van de minister van Telecommunicatie, Participaties en Overheidsbedrijven, belast met Middenstand, worden de concrete doelstellingen steeds getoetst aan de gelijkheid tussen man en vrouw.

Op intern vlak uit zich dit vooral door een gelijke toegankelijkheid van alle functies voor de beide geslachten, zowel bij de aanwerving als tijdens de uitbouw van de loopbaan binnen de overheid. Daarnaast proberen de meeste instellingen de reeds bestaande scheeftrekkingen om te buigen via allerhande positieve acties ter bevordering van de gelijke kansen.

Op extern vlak hebben de positieve acties een hogere visibiliteit, omdat de positieve acties gericht zijn op meer coherente groepen van vrouwen. Al deze acties zijn gericht op het begunstigen van de deelname van vrouwen aan de economie en de besluitvorming.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

A. Vrouwen en armoede

Strategische doelstelling A2:

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

KMO-Beleid en Middenstand

De strategische doelstelling in het kader van het rapport van de regering inzake «gender mainstreaming» werd gedefinieerd als «de uitbreiding van het sociaal statuut van zelfstandige werknemers tot de meewerkende echtgenoten».

In toepassing van de huidige wetgeving, genieten de meewerkende echtgenoten feitelijk geen eigen sociale rechten, maar zogenaamde afgeleide rechten op het vlak van pensioen, kinderbijslag en gezondheidszorg die voortvloeien uit de toetreding van hun

Ministre des Télécommunications et des Entreprises et Participations publiques chargé des Classes moyennes

H. R. DAEMS

INTRODUCTION

Dans les domaines politiques du ministre des Télécommunications et des Entreprises et Participations publiques, chargé des Classes moyennes, les objectifs concrets sont toujours confrontés à l'égalité entre hommes et femmes.

Sur le plan interne, ceci s'exprime surtout par l'accessibilité égale à toutes les fonctions pour les deux sexes, tant en matière d'embauche que lors du développement de la carrière au sein des départements. En outre, la plupart des institutions essaient d'infléchir les situations existantes via toutes sortes d'actions positives stimulant l'égalité des chances.

Sur le plan externe, les actions positives ont eu une visibilité accrue en 2001 sur des groupes plus cohérents de femmes. Elles visaient avant tout à stimuler la participation de femmes à l'économie et au processus décisionnel.

ACTIONS MENEES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

A. Femmes et pauvreté

Objectif stratégique A2:

réviser les législations et les pratiques administratives en vue d'assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources

Politique en faveur des PME et des classes moyennes

L'objectif stratégique défini par le ministre en 2001 en matière de «gender mainstreaming» porte sur «l'élargissement du statut social des travailleurs indépendants aux conjoint(e)s aidant(e)s».

En vertu de la législation actuelle, les conjoint(e)s aidant(e)s ne bénéficient en effet pas de droits sociaux propres mais de droits dits dérivés en matière de pension, d'allocations familiales et de soins de santé de l'assujettissement de leur conjoint(e)-

echtgeno(o)t(e) — hoofdzelfstandige tot het sociaal statuut van zelfstandigen werknemers.

Enkel de vrijwillige toetreding tot een «ministatuut», met name de toetreding tot de invaliditeits- en ziekteverzekering, sector gezondheidszorg, is momenteel toegankelijk voor hen.

De programmawet van januari 1999 had het principe opengesteld van het recht op een vrij aanvullend pensioen voor meewerkende echtgenoten. De nodige uitvoeringsbesluiten konden echter niet genomen worden omwille van de onuitvoerbaarheid van een van de wettelijke voorwaarden. De nieuwe programmawet, die begin 2002 werd goedgekeurd, laat toe dit obstakel te omzeilen.

Het ontbreken van een eigen sociaal statuut is vooral nadelig voor de meewerkende echtgenoten in geval van stopzetting van de onderneming of bij echtscheiding. In het eerste geval hebben ze enkel tijdens het eerste jaar toegang tot voortgezette rechten inzake ziekteverzekering en tot het recht op de helft van het gezinspensioen pro rata van de duur van het huwelijk.

Aangezien de meewerkende echtgenoten grotendeels vrouwen zijn, zal de uitvoering van deze doelstelling de erkenning betekenen van hun arbeidsprestaties en een zekere vooruitgang op het vlak van gelijke rechten op economische bronnen en een bredere toegang voor vrouwen tot deze bronnen zoals geformuleerd in de strategische doelstellingen goedgekeurd na de conferentie van Peking. Zo wordt na meer dan twintig jaar eindelijk tegemoet gekomen aan één van de eisen van de meewerkende echtgenoten.

Om deze strategische doelstelling te realiseren werden een groot aantal vergaderingen georganiseerd die de vertegenwoordigers van de vrouwenorganisaties van meewerkende echtgenoten groepeerden uit de verschillende sectoren, zoals de medische, voedings-, bouw- en de landbouwsector.

Met de hulp van een universitair deskundige van de ULG, aangesteld om de uitvoering van de strategische doelstelling te begeleiden, hebben deze ontmoetingen ervoor gezorgd dat deze meewerkende echtgenoten zichtbaar werden (geen enkel betrouwbaar criterium laat toe hen feitelijk te identificeren), dat hun prioriteiten geuit werden (variabel in functie van de betrokken sector) en vooral dat ze betrokken worden bij de voorbereiding van een bewustmakings- en informatiecampagne in de toekomst aangaande het nieuw statuut, meer bepaald door de verspreidingskanalen van deze campagne naar voren te halen bij de komende inwerkingtreding van het nieuwe statuut.

l'indépendant principal- au statut social des travailleurs indépendants.

Seul l'assujettissement volontaire à un « mini statut », à savoir l'assujettissement à l'assurance maladie-invalidité, secteur soins de santé, leur est actuellement accessible.

La loi-programme de janvier 1999 avait ouvert le principe du droit à une pension libre complémentaire aux conjoint(e)s aidant(e)s. Cependant, les arrêtés d'exécution nécessaires n'avaient pu être pris pour des motifs d'inexécutabilité d'une des conditions légales. La nouvelle loi-programme adoptée début 2002 permet de surmonter cet obstacle.

L'absence d'un statut social propre porte surtout préjudice aux conjoint(e)s aidant(e)s en cas de cessation de l'entreprise et en cas de divorce. Dans le premier cas, ils/elles n'ont accès qu'à une année de droits continués en assurance maladie et au droit à la moitié de la pension au taux ménage et ce, proportionnellement à la durée du mariage.

Les conjoint(e)s aidant(e)s étant majoritairement des femmes, la mise en œuvre de cet objectif stratégique a débuté en 2000 et s'est poursuivie en 2001. Il signifiera à terme la reconnaissance des prestations de travail des conjoints aidants et une avancée certaine en termes d'égalité de droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources. Une revendication des conjointes aidantes vieilles de vingt années au moins sera ainsi comblée.

Pour réaliser cet objectif stratégique, de nombreuses réunions regroupant les représentant(e)s des organisations représentatives des femmes conjointes aidantes de différents secteurs, tel le secteur médical, de l'alimentation, de la construction, du monde agricole, ont été organisées.

Avec l'assistance de l'experte universitaire de l'ULG désignée pour accompagner la mise en œuvre de l'objectif stratégique, ces rencontres ont permis de rendre visibles ces conjoints aidants — aucun critère fiable ne permet en effet de les identifier —, de dégager leurs priorités — variables en fonction du secteur concerné — et surtout de les impliquer dans la préparation d'une future campagne de sensibilisation et d'information au nouveau statut en dégageant notamment les canaux de diffusion de cette campagne lors de l'entrée en vigueur prochaine du nouveau statut.

F. Vrouwen en economie

Strategische doelstelling F3:

voorzien in de zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

Telecommunicatie: Project Eday

Via dit initiatief zal het mogelijk worden voor bepaalde doelgroepen, die niet via normale marktvoorwaarden kunnen deelnemen aan de informatiemaatschappij, om tegen zeer lage prijs een PC te verkrijgen met een aantal uren internet inbegrepen. Een van de doelgroepen is gezinnen met lage inkomens en kinderen. Hierdoor worden de toegangsmogelijkheden voor de moeders en de meisjes aanzienlijk versterkt. Op deze wijze zal de digitale kloof in het kader van het e-government tussen de diverse burgers verkleind worden. Hoewel dit project in samenwerking met de minister van Werkgelegenheid wordt voorbereid, zal een aanzienlijk deel van de financiering van het project gedragen worden door de verkoop van de federale participaties in Shanghai Bell.

Belgacom

Belgacom heeft in 2001 verschillende initiatieven genomen die in de lijn liggen van bepaalde strategische objectieven van de Vierde Wereldvrouwenconferentie.

Met het project «Teach The Parents» wil Belgacom en zijn partners ouders assisteren bij de begeleiding van hun kinderen op het gebied van de internet-technologie.

Moeders zullen waarschijnlijk een bijzondere doelgroep zijn, want vrouwen in België vertegenwoordigen maar een derde van de surfers (studie gerealiseerd eind 2001 door het bureau IDC). Belgacom, Belgacom Skynet en Uitgeverij Averbode hebben in april 2002 het project «Teach The Parents» gelanceerd, voor ouders van kleuters, lagere en middelbare schoolkinderen. Dankzij dit project kunnen zij tijdens een gratis informatiesessie bij hun kinderen op school kennismaken met de diverse mogelijkheden van de nieuwe technologieën en meer bepaald het internet. Naast uiteenlopende praktische toepassingen, komen ook thema's als de educatieve waarde van informatica- en communicatietechnologie en de veiligheid van internet aan bod.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie

Télécommunications: Projet Eday

Cette initiative permettra à certains groupes cibles, ne pouvant pas participer à la société d'information via les conditions normales du marché, d'acquérir un ordinateur à un prix peu élevé et d'avoir un accès gratuit à internet pendant quelques heures. Un des groupes-cibles sont les familles à faibles revenus avec enfants. Pour cette raison, les possibilités d'accès pour mères et filles seront considérablement augmentées. De cette façon, le fossé digital sera réduit dans le cadre de l'e-government entre les différents types de citoyens. Ce projet est réalisé en collaboration avec la ministre de l'Emploi. Une grande partie du financement du projet sera couverte par la vente des participations fédérales dans Shanghai Bell.

Belgacom

En 2001, Belgacom a pris plusieurs initiatives qui entrent en ligne avec les objectifs stratégiques de la Quatrième Conférence mondiale des Femmes.

Par le projet «Teach the Parents», Belgacom veut assister les parents lors de l'accompagnement de leurs enfants sur le plan de la technologie internet.

Les mères constitueront probablement un groupe cible particulier, parce que les femmes en Belgique ne représentent qu'un tiers des utilisateurs d'internet (étude réalisée fin 2001 par le bureau IDC). En avril 2002, Belgacom, Belgacom Skynet et Uitgeverij Averbode ont lancé le projet «Teach the Parents» pour les parents de petits enfants et des pupilles en primaire et en secondaire. Grâce à ce projet, ils pourront se familiariser, lors d'une session d'information, aux diverses possibilités des nouvelles technologies et en particulier l'internet. Outre les diverses applications pratiques, des thèmes seront traités comme la valeur éducative de la technologie de communication et d'informatique et la sécurité internet.

Vrouwen en armoede, geweld jegens vrouwen en meisjes

Strategische doelstelling A4:

op gender gebaseerde methodologieën ontwikkelen en onderzoek verrichten om de feminisering van de armoede aan te pakken

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

Strategische doelstelling L3:

de rechten van meisjes bevorderen en beschermen en hen beter bewust maken van hun behoeften en mogelijkheden

Nationale loterij

In het plan voor de winstverdeling van de Nationale Loterij zitten de strategische doelstellingen van de vrouwenconferentie impliciet verwerkt. Bij het toekennen van de subsidies staat de sociale doelstelling van het project centraal, waarbij vooral aandacht uitgaat naar de zwakkere groepen van onze maatschappij, o.a. migranten, jongeren, ouderen, gehandicapten, armen, daklozen, vrouwen en kinderen. Deze activiteiten kaderen steeds binnen het sociaal, familiaal en cultureel domein.

Onder de begunstigden bevinden zich:

- instellingen die actief zijn in de strijd tegen de armoede
- de drie opvangcentra voor de slachtoffers van de internationale vrouwenhandel (Sürya, Pag-Asa en Payoke)
- instellingen die instaan voor de opvang en integratie van migranten en erkende politieke vluchtelingen
- het toekomstig Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen
- Child focus

Daarnaast is er ook een bijzondere bijdrage voorzien voor het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding.

Interne beleidsmaatregelen

Er werden diverse maatregelen genomen in de instellingen die onder de bevoegdheid van de minister vallen

Femmesetpauvreté; violence envers femmes et petites filles

Objectif stratégique A4:

mettre au point des méthodes tenant compte des spécificités de chaque sexe et chercher les moyens de combattre la féminisation de la pauvreté

Objectif stratégique D3:

éliminer le traite des femmes et aider les victimes de violences liées à la prostitution et à la traite de femmes

Objectif stratégique L3:

promouvoir et protéger les droits de la petite fille et mieux faire connaître ses besoins et son potentiel

Loterie nationale

Dans le plan relatif à la répartition des bénéfices de la Loterie nationale, les objectifs stratégiques de la conférence de femmes sont implicitement incorporés. Lors de l'attribution des subventions, l'objectif social du projet est central. Une attention est portée aux groupes plus faibles de notre société, entre autres les migrants, les jeunes, les handicapés, les pauvres, les sans-abri, les femmes et les enfants. Les activités subsidiées cadrent en outre toujours dans le domaine social, familial et culturel.

Parmi les bénéficiaires, on dénombre:

- des institutions actives dans la lutte contre la pauvreté;
- les trois centres d'accueil pour victimes de traite internationale de femmes (Sürya, Pagasa et Payoke);
- des institutions ayant pour missions l'accueil et l'intégration des migrants et des réfugiés politiques reconnus;
- Le futur institut pour l'égalité des femmes et des hommes;
- Child Focus.

En outre, une contribution particulière est prévue pour le Centre pour l'Égalité des Chances et la Lutte contre le racisme.

Mesures politiques internes

Différentes mesures sont prises au sein des institutions relevant de la tutelle du ministre.

F. Vrouwen en de economie***Strategische doelstelling F1:***

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Strategische doelstelling F6:

harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin van vrouwen en mannen bevorderen

Regie der gebouwen

De jonge personeelsleden die in 2001 bij de Regie der Gebouwen tewerkgesteld werden in het kader van het plan Rosetta (Wet van 24.12 1999 ter bevordering van de werkgelegenheid, B.S. 27.01 2000) bestonden voor 53% uit vrouwen. De startbaanovereenkomst heeft tot doel de jongeren zo snel mogelijk na de beëindiging van de opleiding een baan aan te bieden.

Er werd in 2001 gestart met het opmaken van een onthaalbrochure voor de personeelsleden van de Regie der Gebouwen. Deze brochure heeft als opzet de personeelsleden wegwijs te maken in de openbare instelling en de aanpassing aan de nieuwe werkomgeving te vergemakkelijken. De rechten en de plichten van de personeelsleden worden nader toegelicht. Niettegenstaande uit de statistieken blijkt dat de vrouwen reeds vertrouwd zijn met de mogelijkheden tot het leveren van verminderde prestaties, worden de diverse types van verlopen nogmaals onder de aandacht gebracht en er wordt ook gewezen op de mogelijkheid van kinderopvang, georganiseerd door de sociale dienst, tijdens de schoolvakanties (behalve tijdens de kerstvakantie) voor kinderen van 3 tot 12 jaar. De kinderopvang maakt het voor de vrouw éénvoudiger werk en gezin te combineren.

In toepassing van het koninklijk besluit van 9 maart 1995 ter bescherming van de personeelsleden tegen ongewenst seksueel gedrag op het werk bij de besturen en andere diensten van de federale ministeries, evenals in sommige instellingen van openbaar nut, werden 6 vertrouwenspersonen aangeduid, waaronder 4 vrouwen en 2 mannen.

De vertrouwenspersonen hebben als taak raad te geven, hulp te bieden aan personeelsleden die het slachtoffer geworden zijn van ongewenst seksueel gedrag en bij te dragen tot een informele of formele oplossing van het probleem.

F. Femmes et économie***Objectif stratégique F1:***

promouvoir les droits et l'indépendance économique des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

Objectif stratégique F6:

permettre aux hommes et aux femmes de concilier responsabilités familiales et responsabilités professionnelles

Régie des Bâtiments

Parmi les jeunes agents employés en 2001 à la Régie des Bâtiments dans le cadre du plan Rosetta (loi du 24.12 1999 stimulant l'emploi, M.B. 27.01 2000), 53% étaient des femmes. La convention de premier emploi a pour but d'offrir au plus vite un emploi après l'achèvement de la formation.

En 2001, on a entamé la rédaction d'un dépliant/ une brochure d'accueil pour les agents de la Régie des Bâtiments. Ce dépliant/Cette brochure a pour intention d'informer les agents du fonctionnement de l'établissement public et de faciliter l'adaptation au nouvel environnement professionnel. Les droits et les devoirs des agents seront expliqués. Nonobstant, il ressort des statistiques que les femmes sont déjà familiarisées avec les possibilités de prestations réduites. Les divers types de congés sont une fois de plus portés à l'attention, ainsi que les possibilités de garderie, organisée par le service social (sauf pendant les vacances de Noël) pour les enfants de 3 à 12 ans. La garderie permet aux femmes de combiner emploi et famille de façon plus aisée.

En application de l'arrêté royal du 9 mars 1995 protégeant les agents contre le harcèlement sexuel au travail au sein des administrations et des autres services des ministères fédéraux, ainsi qu'au sein de certains établissements d'intérêt public, 6 personnes de confiance ont été désignées, dont 4 femmes et 2 hommes.

Ces personnes de confiance ont comme tâche de conseiller et d'aider les agents victimes de harcèlement sexuel et de contribuer à une solution informelle ou formelle du problème.

Ministerie van Middenstand

Ministère des Classes moyennes

Type tussenkomsten — <i>Type d'intervention</i>	begroting 2001 — <i>budget 2001</i>	Toestand op 25/4/2002 — <i>Situation au 25/4/2002</i>
Tussenkomsten in zee-, sneeuw- en bosklassen. — <i>Intervention dans les frais de classes de neige, de mer et vertes</i>	11 898,89 EUR	2 390,80 EUR
Tussenkomsten in de kosten van alternatieve oplossingen voor de kinderen tijdens de schoolvakanties. — <i>intervention dans les frais occasionnés par les solutions alternatives d'occupation d'enfants pendant les vacances scolaires</i>	24 789,35 EUR	28 414,97 EUR
Sinterklaasgeschenk. — <i>cadeau de Saint-Nicolas</i>	12 394,68 EUR	25 583,28 EUR
Geboortegeschenk. — <i>Cadeau de naissance</i>	4 957,87 EUR	3 941,59 EUR

Evenmin als de voorgaande jaren is er binnen het ministerie geen eigenlijk budget voor het gelijke-kansenbeleid. Het aspect «gelijke kansen» is voornamelijk ondergebracht bij de tussenkomsten van de Sociale dienst. Die tussenkomsten werden met ingang van 1.1 2001 zodanig aangepast dat een groter aantal personeelsleden ervoor in aanmerking komt en, omdat het budgettair mogelijk was, naar het Sinterklaasgeschenk en het geboortegeschenk uitgebreid.

BIAC

Bij BIAC zijn naast de klassieke maatregelen zoals evenwichtige rekrutering, gelijke promotiekansen, het combineren van beroeps en -gezinsleven door flexibele werkuren geen extra positieve discriminerende maatregelen ten voordele van vrouwen genomen in 2001. Wel ligt een voorstel klaar met betrekking tot pesterijen op het werk. Dit wordt geofficialiseerd zodra de regering klaar is met de regelgeving hieromtrent.

Belgocontrol

Bij Belgocontrol werden in 2001 geen extra positieve acties ten voordele van vrouwen ondernomen. Gezien het personeel reeds overwegend vrouwelijk is, beperkt het beleid op dit vlak zich tot algemene maatregelen zoals gelijke toegang voor mannen en vrouwen tot alle functies, geen onderscheid tussen mannen en vrouwen bij aanwervingselecties. Er werden geen bijkomende initiatieven, bv. op het vlak van pesterijen op het werk, het afstemmen van beroepsleven en gezinsleven en dergelijke ondernomen.

Comme les années précédentes, il n'y a pas à proprement parler de budget prévu pour la politique d'égalité des chances au sein du ministère. L'aspect «égalité des chances» vers le personnel est englobé principalement dans les interventions du service social. Ces interventions ont été modifiées à partir du 1 janvier 2001 dans le but de pouvoir en faire bénéficier le plus grand nombre possible d'agents, et, la situation budgétaire l'ayant permis, élargies aux cadeaux de Saint-Nicolas et cadeaux de naissance.

BIAC

Outre les mesures classiques comme le recrutement équilibré, des opportunités égales de promotion, la combinaison de la vie professionnelle et familiale par le biais d'horaires flexibles, BIAC n'a pas pris de mesures de discrimination positive supplémentaires en faveur des femmes en 2001. Une proposition a été préparée relative au harcèlement au travail. Cette proposition sera mise en œuvre dès que la nouvelle loi sur la protection au travail sera d'application.

Belgocontrol

En 2001, Belgocontrol n'a pas pris d'actions positives supplémentaires en faveur des femmes. Vu que le personnel est déjà principalement féminin, la politique en cette matière se limite à des mesures générales comme l'accès égal pour les hommes et les femmes à toutes les fonctions. Des initiatives supplémentaires, par exemple sur le plan du harcèlement au travail, de l'harmonisation de la vie familiale et professionnelle et autres n'ont pas été entreprises.

De Post

In de aanwervingronde van 2001 is quasi 40% van de administratief ondersteunende functies ingevuld door vrouwen.

Daarnaast werden 6 vrouwen aangesteld op sleutelposities binnen de post. Binnen het domein van de Human Resources wordt de leiding van het Job Center en van de dienst Werving en Selectie door een vrouw waargenomen. Daarnaast worden de dienst Interne communicatie alsook de dienst Externe communicatie door een vrouw geleid. Tevens zijn er twee vrouwelijke Regiomanagers aangeduid.

Belgacom

De Gedragscode van Belgacom bepaalt: «Ons gedrag is vrij van racisme, intolerantie, discriminatie, pesterij of elke andere omgangsvorm die de waardigheid van man en vrouw op de werkplaats zou kunnen aantasten.»

Belgacom telt meer en meer vrouwelijke personeelsleden: In 1995 waren 14% van het totaal aantal niveaus 1 vrouwen. In 2001 waren dit er al 23%. De procentuele verhouding van vrouwelijke niveaus 2B is in zes jaar tijd meer dan verdubbeld: 10% in 1995, 24% in 2001. Voor de nieuwe verkoopfuncties zijn de vrouwen in 2001 zelfs in de meerderheid: 52% vrouwen, 48% mannen.

De vrouwen genieten ook van de nieuwe formule betreffende vrijwillige actieve beschikbaarheid begin 2002. Deze geeft de kans aan de personeelsleden van min. 50 jaar en 20 jaar anciënniteit hun activiteiten bij Belgacom stop te zetten, terwijl ze toch actief kunnen blijven op de arbeidsmarkt. 93,42% van de vrouwen die in aanmerking komen hebben de formule aanvaard, tegenover 90,77% van de mannen.

De divisie Work-Life streeft ernaar dat de Belgacom personeelsleden, mannen en vrouwen, gemakkelijker hun professionele leven met hun privé- en familielevens kunnen combineren.

Er zijn twee nieuwigheden voor het jaar 2001:

— de dagopvang tijdens de zomervakantie: er worden verschillende dagactiviteiten voor kinderen voorgesteld per leeftijdsgroep;

— de kinderopvang van zieke kinderen: gediplomeerde kinderverzorgsters komen aan huis, waardoor de kleine zieke in zijn bekende omgeving kan blijven.

Nationale loterij

In het kader van de herstructurering van de Nationale Loterij is er in 2001 een interne werkgroep opge-

La Poste

Depuis le recrutement de 2001, près de 40% des fonctions administratives d'appui sont remplies par des femmes.

En outre, 6 femmes ont été engagées pour des postes clé à La Poste. Dans le domaine des Ressources humaines, la direction du Job Center et du service Recrutement et Sélection est exercée par des femmes. De plus, le service Communication interne, ainsi que le service Communication externe sont dirigés par des femmes. Deux managers régionaux féminins ont également été désignés.

Belgacom

Le code de conduite de Belgacom stipule que «Notre comportement est libre de racisme, intolérance, discrimination, harcèlement ou toute autre forme de fréquentation nuisant à la dignité des hommes et des femmes au travail.»

Belgacom compte de plus en plus agents féminins (22% en 1995, 28% en 2001). Les fonctions cadres se féminisent peu à peu: en 1995, 14% de l'ensemble des fonctions de niveau 1 étaient occupées par des femmes. En 2001, ce pourcentage atteint 23%. La proportion des niveaux 2B féminins a plus que doublé (elle est passée de 10% en 1995 à 24% en 2001). Les femmes occupent une majorité des nouvelles fonctions commerciales en 2001 (52% de femmes contre 48% d'hommes).

Les femmes bénéficient également de la nouvelle formule relative à la disponibilité active volontaire début 2002. Cette formule donne l'opportunité aux agents d'au moins 50 ans et avec une ancienneté de 20 ans de cesser leurs activités à Belgacom tout en restant actif sur le marché du travail. 93,42% des femmes qui entrent en ligne de compte ont accepté la formule contre 90,77% des hommes.

La division Work-Life tente d'atteindre un équilibre entre la vie privée et professionnelle des agents de Belgacom, hommes et femmes.

Deux nouveautés ont été introduites en 2001:

— la garderie de jour pendant les vacances d'été: différentes activités pour les enfants sont proposées par catégorie d'âge;

— la garderie d'enfants malades: des puéricultrices diplômées offrent un service à la maison, ce qui permet aux enfants de rester dans leur environnement familial.

Loterie nationale

En 2001, dans le cadre de la restructuration de la Loterie nationale, un groupe de travail a été mis sur

start met het oog op het voorstellen van een actieplan aan de Interne Begeleidingscommissie.

Na het realiseren van een wijziging in het personeelsreglement met betrekking tot ongewenst seksueel gedrag op het werk, is er momenteel een project opgestart ter bestrijding van pesten op het werk. Dit project loopt in samenwerking met de externe dienst van de arbeidsgeneeskunde. De eerste concrete voorstellen hieromtrent zullen weldra geformuleerd worden.

PERSPECTIEVEN

Wat betreft de strategische doelstelling van de minister heeft de Ministerraad van 19 april 2002 een principeakkoord bereikt wat betreft de omzetting in een wetsontwerp van het principe van een eigen sociaal en fiscaal statuut voor de meewerkende echtgenoten.

Dit akkoord voorziet in een eerste fase, naast de raadpleging van de Raad voor de gelijkheid van kansen en de ronde tafel voor zelfstandigen, de raadpleging van de vrouwenorganisaties voor eind mei. De raadpleging van de vrouwenorganisaties verliep in een constructief klimaat en vond plaats op 27 mei 2002 op het kabinet van minister Daems. Het advies van de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen wordt in de komende dagen verwacht.

De tekst van het principeakkoord, aangepast aan de geuite opmerkingen tijdens deze raadplegingen, zal dan omgezet worden in een voorontwerp van wet en begin juni aan de Ministerraad worden voorgelegd en dit om, voor het parlementair reces, het wetsontwerp aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor te leggen die de tekst zal bespreken bij de hervatting van de parlementaire activiteiten.

De naleving van deze timing zal ervoor zorgen dat het sociaal statuut van meewerkende echtgenoten op 1 januari 2003 in werking treedt.

De diverse instellingen die onder de bevoegdheid van de minister vallen zullen hun inspanningen en lopende acties met betrekking tot de gelijkheid tussen mannen en vrouwen voortzetten.

piéd en vue de proposer un plan d'action au Comité d'accompagnement interne.

A la suite d'une modification du règlement du personnel relatif au harcèlement sexuel au travail, un projet a été mis en oeuvre relatif à la lutte contre le harcèlement moral. Ce projet est réalisé en collaboration avec le service externe de médecine du travail. Les premières propositions concrètes en la matière seront bientôt formulées.

PERSPECTIVES

En ce qui concerne l'objectif stratégique du ministre, le Conseil des ministres du 19 avril 2002 a marqué son accord de principe quant à la traduction en projet de loi du principe d'un statut social et fiscal propre aux conjoint(e)s aidant(e)s.

Cet accord prévoit dans une première phase, outre la consultation du Conseil de l'Égalité des chances et de la table ronde des travailleurs indépendants, la consultation des organisations de femmes, avant la fin mai. La consultation des organisations de femmes s'est tenue dans un climat constructif ce 27 mai 2002 au cabinet du ministre. L'avis du Conseil de l'Égalité des chances est attendu dans les prochains jours.

Le texte de l'accord de principe adapté aux remarques formulées lors de ces consultations sera alors traduit en avant-projet de loi et soumis début juin au Conseil des ministres et ce, afin de déposer avant les vacances parlementaires le projet de loi à la Chambre des représentants pour examen dès la rentrée.

Le respect de ce timing assurera l'entrée en vigueur du statut des conjoint(e)s aidant(e)s au 1er janvier 2003.

Les diverses institutions relevant de la tutelle du ministre continueront également leurs efforts relatifs à l'égalité entre hommes et femmes et approfondiront les actions entamées.

Minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek, belast met het Grootstedenbeleid

Ch. PICQUE

INLEIDING

Naar aanleiding van het verslag van de Vierde wereldvrouwenconferentie, die in 1995 te Peking werd georganiseerd, heeft de Ministerraad beslist concrete maatregelen te nemen om gelijke kansen tussen mannen en vrouwen te bevorderen. Dit concept, dat « mainstreaming » genoemd wordt, is erop gericht de notie « gender » te doen doorwegen in alle beleidsmaatregelen en -acties.

Het Ministerie van Economische Zaken wil, vanuit strategisch oogpunt, over de nodige middelen beschikken om de genderdimensie op te nemen zowel in het onderzoek naar de ontwikkeling van de nieuwe informatie- en kennistechnologieën als in de analyse van het verslag van het Observatorium voor het Krediet en de Schuldenlast. Die hulpmiddelen zullen de minister in staat stellen om concrete maatregelen te nemen om gelijke kansen tussen mannen en vrouwen te bevorderen.

Vanuit het standpunt van het Wetenschappelijk Onderzoek kwam het er in 2001 op aan de representatieve vrouwenorganisaties het woord te geven. Geen tribune, maar wel de gelegenheid om in dialoog te treden met de onderzoeksploegen met als doel hun bezorgdheid kenbaar te maken, ze te delen en samen te werken.

Tot slot heeft het departement Grootstedenbeleid ook beslist om op permanente basis het beginsel van de bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen op te nemen in de stadscontracten, door een clause toe te voegen die eist dat dit principe steeds in overweging wordt genomen en dat de acties kunnen worden bepaald in het licht van de genderdimensie, telkens dit mogelijk blijkt.

Binnen het Ministerie werden eveneens positieve acties gevoerd.

Ministre de l'Économie et de la Recherche scientifique, chargé de la Politique des grandes villes

Ch. PICQUE

INTRODUCTION

Suite au rapport de la Quatrième Conférence mondiale sur les Femmes qui s'est déroulée à Pékin en 1995, le Conseil des Ministres a décidé de mener des actions concrètes d'égalité entre les femmes et les hommes. Ce concept appelé « gender mainstreaming » vise à prendre en compte la dimension de genre dans l'ensemble des politiques et actions.

L'objectif stratégique pour le Ministère des Affaires économiques est de se doter d'instruments intégrant la dimension de genre dans les études liées au développement des nouvelles technologies de l'information et de la communication et dans l'analyse du rapport de l'Observatoire du Crédit et de l'endettement. Ces outils vont permettre au ministre de définir des mesures concrètes visant à promouvoir l'égalité des chances entre les hommes et les femmes.

Du point de vue de la Recherche scientifique, le ministre a cherché, en 2001, à donner la parole aux organisations de femmes. Pas une tribune, mais l'occasion de développer un dialogue avec les équipes de recherche de façon à faire entendre leurs préoccupations, à les partager et à travailler ensemble.

Enfin, le département « Politique des Grandes Villes » a également décidé de faire figurer, de façon permanente, le principe de promotion de l'égalité entre les hommes et les femmes dans les contrats ville, en y ajoutant une clause demandant que ledit principe soit pris en considération de façon permanente et que les actions puissent être déterminées à la lumière de la dimension de genre, à chaque fois que cela s'avère possible.

Des actions positives ont également été menées au sein du Ministère.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

A. Vrouwen en armoede

Strategische doelstelling A2:

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Bescherming van de consument

De wet van 5 juli 1998 betreffende de collectieve schuldenregeling en de mogelijkheid van verkoop uit de hand van in beslag genomen onroerende goederen, is op 1 januari 1999 in werking getreden. De procedures waarin deze wet voorziet, moeten het talloze gezinnen mogelijk maken hun schuldenlast te vereffenen.

In de gezinnen zijn het dikwijls de echtgenotes en de kinderen die het meest gebukt gaan onder de gevolgen van de schuldenlast. Men mag dus aannemen dat deze wet, hoewel oorspronkelijk niet bedoeld om de vrouwen te bevoordelen, toch gunstig uitvalt voor een deel van de vrouwelijke bevolking.

Momenteel wordt een wetsvoorstel ter verduidelijking van de praktijken van de incassobureaus onderzocht. Bovendien wordt er gewerkt aan een wijziging van de wet op het consumentenkrediet.

Tot slot willen we erop wijzen dat, op initiatief van de minister van Economie, een code van goed gedrag werd getekend door de verenigingen van consumenten en handelaars, met de bedoeling reclameacties vóór de feestperiodes te beperken.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

Nieuwe Informatie- en Communicatietechnologieën en dualisering van de samenleving

Op verzoek van de minister van Economie wordt door het Federaal Planbureau een onderzoek verricht

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

A. Femmes et pauvreté

Objectif stratégique A2:

réviser les législations et les pratiques administratives en vue d'assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes vivant dans la pauvreté

Protection des consommateurs

La loi du 5 juillet 1998 relative au règlement collectif des dettes et à la possibilité de vente de gré à gré des biens immeubles saisis est entrée en vigueur le 1er janvier 1999 et les procédures qu'elle instaure ont comme objectif de permettre à de nombreuses familles de régler leurs problèmes de dettes.

Au sein des familles, on constate que ce sont souvent les femmes et les enfants qui souffrent le plus des conséquences de l'endettement. On peut donc présumer que cette loi aura un impact positif sur une partie de la population féminine.

Une proposition de loi visant à clarifier les pratiques des sociétés de recouvrement est à l'examen. En outre, une modification de la loi sur le crédit à la consommation est en préparation.

Notons enfin qu'à l'initiative du ministre de l'Economie un code de bonne conduite a été signé par les associations de consommateurs et des commerçants visant à limiter la publicité avant les périodes de fêtes.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie.

Nouvelles Technologies de l'Information et de la Communication et dualisation

À la demande du ministre des Affaires économiques, le Bureau fédéral du Plan réalise une étude dans

in het kader van de toegang tot de informatiemaatschappij. Dit onderzoeksproject analyseert de gevolgen, die op middellange termijn kunnen uitgaan van de informatiemaatschappij en die betrekking hebben op twee fundamentele aspecten uit onze samenleving:

— de organisatie op economisch vlak en meer in het bijzonder de nieuwe relatievormen tussen de economische partners en de organisatie van activiteiten;

— de organisatie op sociaal vlak en de gevolgen van de invoering van de nieuwe technologieën voor de sociale samenhang.

Hoewel het onderzoek niet direct betrekking heeft op de genderdimensie, is het toch een eerste stap naar een diepgaandere studie, waarin het probleem van de dualisering van de Belgische maatschappij specifiek aan bod zal komen.

Op het vlak van de informatietechnologieën werd een project uitgewerkt, dat vergelijkbaar is met de Roadshow: «Allen op het net» van het jaar 2000 en dat bestemd is voor de scholen met de bedoeling de leerlingen van het secundair onderwijs (doelgroep 13-14 jaar) naar de nieuwe informatie- en communicatie-technologieën (ICT) te leiden en hen ertoe aan te moedigen deze studierichting te kiezen. Sinds Lissabon beschouwt de Europese Unie deze toekomstgerichte sector namelijk als een veelbelovende sector inzake werkgelegenheid. Het is dan ook van essentieel belang dat de jongeren, en meer bepaald de meisjes, warmlopen voor de ICT.

H. Institutionele mechanismen voor de verbetering van de positie van de vrouw

Strategische doelstelling H2:

een genderperspectief integreren in wetgeving, overheidsbeleid, -programma's en -projecten.

Wetenschappelijk Onderzoek

In 2001 hebben de vrouwenorganisaties het woord gekregen in het kader van een sociaal-economisch project, te weten de eerste oproep in het kader van het programma Sociale Cohesie. Dat programma heeft als testcase gediend, maar het experiment moet verder worden uitgebreid naar andere door de DWTC opgezette programma's.

In de praktijk werd aan vertegenwoordigsters van vrouwenorganisaties gevraagd zitting te hebben in de begeleidingscomités van de door het programma gefinancierde onderzoeksprogramma's. Men moet er zich van bewust zijn dat, meer nog dan de aanwezig-

le cadre de l'accès à la société de l'information. Ce projet de recherche consiste à analyser les effets attendus à moyen terme du développement de la société de l'information sur deux aspects fondamentaux de notre société:

— l'organisation économique et plus particulièrement, les nouveaux modes de relations entre agents économiques et d'organisations des activités;

— l'organisation sociale et les effets sur la cohésion sociale de l'intégration des nouvelles technologies.

Si cette recherche n'intègre pas directement la dimension genre, elle constitue cependant une première étape vers une étude plus approfondie qui abordera spécifiquement la question de la dualisation dans la société belge.

Dans le domaine des nouvelles technologies de l'information, un projet similaire à celui de l'an 2000 (Roadshow: «Tous sur le net») a été réalisé à destination des écoles dans le but de guider les jeunes de l'enseignement secondaire (groupe cible 13-14 ans) vers les nouvelles technologies de l'information et de la communication (TIC) et de les encourager à choisir des études dans cette orientation. Il s'agit en effet d'un secteur d'avenir que l'Union européenne a identifié, depuis Lisbonne, comme porteur en matière d'emploi. Il est donc fondamental que les jeunes, et les filles en particulier, soient sensibilisés aux TIC.

H. Mécanismes institutionnels pour l'amélioration de la position des femmes

Objectif stratégique H2:

intégrer une démarche soucieuse d'égalité entre les sexes dans l'élaboration des dispositions législatives, des politiques et des programmes et projets d'intérêt général

Recherche scientifique

En 2001, la parole a été donnée aux organisations de femmes dans le cadre d'un projet socio-économique, à savoir le premier appel du programme de Cohésion sociale. Ce programme a donc servi de pilote, mais cette expérience devrait être étendue à d'autres programmes lancés par les SSTC.

En pratique, des représentantes d'organisations de femmes ont été sollicitées afin de siéger dans les comités d'accompagnement des recherches financées par le programme. Il faut être conscient du fait que, davantage que renforcer la présence, il s'agit bien d'initier la

heid ervan te versterken, het er op neer komt werk te maken van de aanwezigheid van dergelijke organisaties in de begeleidingscomités van de onderzoeksprogramma's. Hiervoor zijn de vrouwenorganisaties als zodanig nooit gecontacteerd geweest.

Bovendien werd bijzondere aandacht verleend aan de plaats van de vertegenwoordigsters van de federale en/of gewest- en gemeenschapsinstellingen. Wellicht is pariteit binnen de begeleidingscomités niet mogelijk, hoewel het de bedoeling is ernaar te streven. Zelfs als zij in naam van hun instelling spreken werpt hun aanwezigheid een ander licht op het onderzoek.

De begeleidingscomités (voor het gedeelte Wetenschappelijk onderzoek) maken een eerste zichtbaarheid mogelijk, die vervolgens tot een dialoog moet leiden, buiten het kader van het begeleidingscomité, tussen de organisaties en de andere hoofdrolspelers van het onderzoek. Ons lijkt het van primordiaal belang de reflectie en de dialoog op gang te kunnen brengen.

Toch moet iets worden verduidelijkt. De vrouwenorganisaties zijn per taalgemeenschap opgesplitst. Wij hebben de Nederlandstalige Vrouwenraad (NVR) en de Conseil des Femmes Francophones de Belgique (CFFB) van onze wens op de hoogte gebracht ze actief te zien deelnemen aan de begeleidingscomités van sommige onderzoeksprogramma's.

De vrouwenorganisaties zijn niet in alle onderzoeksprogramma's vertegenwoordigd, wat wijst op de wil om de inspanningen niet te versnipperen en een actieve rol te spelen. Zij zijn aanwezig in het kader van de volgende thema's, waarbij soms verscheidene begeleidingscomités zijn gegroepeerd: toekomst van de pensioenen, vastlegging van de pijlers, arbeidsmarkt, parallelle circuits en activering van de steun aan de werkgelegenheid, psychiatrische instellingen, daklozen en kwetsbaarheid, immigratie en palliatieve zorgen.

Bovendien heeft het departement Wetenschappelijk Onderzoek de Europese doelstellingen inzake « Women in science » en betreffende de productie van statistieken overgenomen, waardoor de plaats van de vrouw in het onderzoek in België (aantal vrouwen, betrekkingen met verantwoordelijkheid, plaats in de adviesorganen, doctoraatscripties, studie- of vervolmakingsbeurzen enz.) kan worden onderscheiden.

Dat gold met name in het kader van de benchmarking-oefening van Eurostat, net als voor sommige delen van de BRSTI (Belgian Report on Science, Technology and Innovation) waarin het menselijke O&O-potentieel naar geslacht werd opgedeeld. Die publicatie is een poging om de geslachtsdimensie in de statistieken in te passen.

présence de telles organisations au sein des comités d'accompagnement des recherches. Les organisations de femmes n'ont jamais été contactées avant cet essai, en tant que telles.

Par ailleurs, une attention particulière a été accordée à la place des représentantes en provenance des institutions fédérales et/ou régionales et communautaires. Arriver à une parité au sein des comités d'accompagnement n'est sans doute pas possible, mais le but est de s'en rapprocher. Même si elles parlent au nom de leurs institutions, leur présence devrait apporter un éclairage différent aux recherches.

Les comités d'accompagnement (pour le volet Recherche scientifique) permettent une visibilité initiale, laquelle doit ensuite se traduire par un dialogue, hors comité d'accompagnement, entre les organisations et les autres protagonistes de la recherche. Permettre d'enclencher la réflexion et le dialogue, au-delà du cadre de la recherche, nous semble primordial.

Une précision s'impose cependant. Les organisations de femmes sont divisées selon la communauté linguistique. Le Nederlandstalige Vrouwenraad (NVR) et le Conseil des Femmes Francophones de Belgique (CFFB) ont donc été saisis de notre souhait de les voir participer activement aux comités d'accompagnement de certaines recherches.

Des représentantes d'organisations de femmes ne sont pas présentes dans toutes les recherches, démontrant une volonté de ne pas disperser leurs efforts et de jouer un rôle actif. Elles sont présentes dans les thèmes suivants, regroupant parfois plusieurs comités d'accompagnement: avenir des pensions, détermination des piliers, économie sociale, marché du travail, circuits parallèles et activation des aides à l'emploi, institutions psychiatriques, sans-abri et vulnérabilité, immigration et soins palliatifs.

Par ailleurs, la Recherche scientifique a relayé les préoccupations européennes en matière de « Women in science », et relatives à la production de statistiques permettant de distinguer la place de la femme dans la recherche en Belgique (effectif, postes à responsabilité, place dans les organes consultatifs, diplômes, thèses de doctorats, bourses d'études ou de perfectionnement, etc.).

Ce fut le cas notamment dans le cadre de l'exercice de Benchmarking mené par Eurostat, ainsi que dans certaines parties du BRSTI (Belgian Report on Science, Technology and Innovation) montrant le potentiel humain en R&D selon le sexe. Cette publication constitue une tentative d'intégrer la dimension de genre dans les statistiques.

Gelet op het tempo waarmee in België O&O-statistieken worden verzameld, zullen er in 2002 en 2003 meer cijfers voorhanden zijn per geslacht.

Grootstedenbeleid

Het stedenbeleid is onlosmakelijk verbonden met het begrip gelijkheid tussen mannen en vrouwen. De thematiek van de levenskwaliteit in de stad staat immers verbonden met de genderdimensie (toegang tot de werkgelegenheid, sociale samenhang, organisatie van de uurroosters in de steden,...). In alle overeenkomsten die werden gesloten tussen de Federale Regering en de steden en gemeenten die de overeenkomsten ondertekenden, is het beginsel van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen inzake gecreëerde arbeidsplaatsen opgenomen. De naleving van dit principe wordt gecontroleerd door het Bestuur der Grootsteden.

Om de sensibilisatie van de lokale overheid voor de genderdimensie te versterken en voor alle problemen die ze moet behandelen in het kader van het Grootstedenbeleid, hebben de departementen «Grootstedenbeleid» en «Gelijkekansenbeleid» een gezamenlijke oproep gelanceerd om een beperkt aantal pilootprojecten te steunen die de genderdimensie kunnen integreren in de definitie van een stedelijk beleid op micro-lokaal vlak.

Nog steeds in dit perspectief van sensibilisatie van de lokale overheid, werd het belang aangetoond van de organisatie van een colloquium «vrouwen en steden» dat de algemene thematiek omzet in verscheidene krachtlijnen en dat kan zorgen voor aanbevelingen aan de lokale mandatarissen.

De thematiek wordt ten slotte geïntegreerd in het onderzoek dat wordt gecoördineerd door de DWTC en verbonden is aan de actie «Leefbare steden». Dit onderzoek moet immers de voorwaarden bepalen van een duurzame stadsontwikkeling, die dan weer moet bijdragen tot het behoud van de leefbaarheid van de steden. De genderdimensie wordt er vanzelfsprekend in aanmerking genomen.

Strategische doelstelling H3:

naar sekse uitsplitsen van gegevens en informatie verspreiden ten behoeve van planning en evaluatie

Economische Zaken

Het Bestuur Economische Informatie heeft zich terdege ingespannen om de toegang tot deze economische informatie te verbeteren en om er een zo ruim mogelijke verbreiding aan te geven door deelname

Eu égard au rythme de collecte des statistiques de R&D en Belgique, davantage de chiffres présentés par sexe seront disponibles en 2002 et 2003.

Politique des grandes villes

La politique de la ville est indissociable de la notion d'égalité entre les hommes et les femmes. En effet, les thématiques liées à la qualité de la vie en ville sont également attachées à la dimension de genre (accès à l'emploi, cohésion sociale, temps des villes, ...). Dans toutes les conventions passées entre le gouvernement fédéral et les villes et communes contractantes, figure le respect du principe de l'égalité hommes — femmes, en termes d'emplois créés. Le respect de ce principe fait l'objet d'un contrôle par l'Administration des Villes.

Toujours pour renforcer la sensibilisation des autorités locales à la dimension de genre, pour toutes les problématiques qu'elles sont amenées à traiter dans le cadre de la Politique de la Ville, un appel conjoint a été lancé par les départements «Politique des Grandes Villes» et «Égalité des Chances», en vue de soutenir un nombre limité de projets — pilotes, susceptibles d'intégrer la dimension de genre dans la définition d'une politique urbaine au niveau micro — local.

Également dans cette perspective de sensibilisation des autorités locales, l'intérêt de l'organisation d'un colloque «femmes et villes» déclinant la thématique générale en plusieurs axes, et susceptible de faire apparaître des recommandations à destination des mandataires locaux, a été démontré.

Enfin, la thématique est intégrée dans les recherches coordonnées par les SSTC et attachées à l'action «Villes viables». Ces recherches ont, en effet, pour objet de définir les conditions d'un développement urbain durable, lequel doit contribuer à préserver la viabilité des villes. La dimension de genre y est bien entendue prise en considération.

Objectif stratégique H3:

produire et diffuser des données et des informations ventilées par sexe aux fins d'évaluation et de planification

Affaires économiques

L'Administration de l'Information économique a fourni de gros efforts pour améliorer l'accès à l'information économique et la transmettre le plus largement possible par la participation à des salons et

aan salons en andere evenementen en door de verspreiding van diverse publicaties via Internet.

Het Nationaal Instituut voor de Statistiek is bereikbaar op Internet, hetzij via de website van het Ministerie hetzij rechtstreeks via <http://statbel.fgov.be>.

Daar het Instituut tot taak heeft de officiële statistieken op te maken en te coördineren, ook wat Europese verordeningen en internationale teksten betreft, besteedt het bijzondere aandacht aan de verspreiding van naar sekse ingedeelde gegevens, en wel op alle niveaus waar die verspreiding mogelijk is, d.w.z. in alle statistieken over personen en gezinnen.

In 2001 werd vooruitgang geboekt wat de statistische integratie van de variabele «geslacht» betreft.

Wat de demografie betreft, werden in 2001 de bevolkingsvooruitzichten van 2000 tot 2050 gepubliceerd. Aan de hand hiervan kunnen onder meer de levensverwachtingen van mannen en vrouwen vergeleken worden. Zo werd geconstateerd dat het verschil tussen mannen en vrouwen, dat in het voordeel van de vrouw verliep, begint af te nemen.

De gezinsstatistieken bevatten gegevens over de toestand van de vrouw, meer bepaald over de evolutie van de toestand van de alleenstaande vrouwen en de éénoudergezinnen, meestal vrouwen met kinderen.

In 2001 werden, in de reeks «Statistische Studiën», drie belangrijke brochures gepubliceerd, waarin de toestand van de vrouw geanalyseerd werd: «Gezondheid, foetale en kindersterfte», «Gezondheidsverwachting volgens de socio-economische gradiënt in België», «Mortaliteit na verlies van partner».

De structuurenquête over de salarissen verstrekt informatie zowel over de salarissen en de arbeidsduur als over de bijzondere eigenschappen van de werknemer (of werkneemster), zoals het onderwijsniveau, de functie of het beroep in het bedrijf, het soort van contract ... Om de vier jaar wordt een gelijkaardige enquête gehouden op het niveau van de Europese Unie.

De enquête over de arbeidskrachten vormt eveneens een rijke bron van geslachtsspecifieke informatie. Deze geïntegreerde enquête heeft voornamelijk tot doel een nauwkeurig (regelmatig herhaald) beeld te schetsen van de drie grote bestanddelen van de bevolking: de werkende beroepsbevolking, de werkzoekenden en de werklozen die geen werk zoeken. Deze enquête, die in 1999 begon en ononderbroken doorgaat, maakt het mogelijk, snel en regelmatig, (driemaandelijkse) inlichtingen in te winnen over de evolutie van de arbeidsmarkt en de kenmerken ervan.

autres manifestations ainsi que par la diffusion sur Internet de plusieurs publications.

L'Institut national de Statistique est accessible sur l'Internet, soit via le site Internet du Ministère soit directement via <http://statbel.fgov.be>.

Dans le cadre de sa mission qui est de produire et de coordonner la statistique officielle, y compris dans le contexte de règlements européens et de textes internationaux, l'Institut accorde une attention particulière à la mise à disposition de statistiques ventilées par sexe dans tous les domaines où cette distribution est possible, c'est-à-dire dans toutes les statistiques des personnes et des ménages.

En 2001, des progrès ont encore pu être réalisés en matière d'intégration de la variable genre dans les statistiques.

En démographie, les perspectives de population de 2000 à 2050 ont été publiées en 2001. Elles permettent notamment de comparer l'espérance de vie des hommes et des femmes. On a ainsi pu constater que l'écart entre les hommes et les femmes, qui était au bénéfice de ces dernières, tend à se réduire.

Les données sur les ménages apportent des indications sur la situation des femmes notamment en ce qui concerne l'évolution de la situation des femmes seules et des familles monoparentales, le plus souvent des femmes avec enfants.

Trois études importantes pour l'analyse de la situation des femmes ont été publiées en 2001, dans la série «Études statistiques», «Santé et mortalité foeto-infantile», «Espérance de vie en bonne santé selon le statut socio-économique en Belgique», «Mortalité après la perte du partenaire».

L'enquête structurelle des salaires permet d'obtenir des informations sur les salaires et la durée du travail, mais aussi sur les caractéristiques du travailleur (ou de la travailleuse), comme le niveau d'enseignement, la fonction exercée ou la profession dans l'entreprise, le type de contrat, le niveau d'enseignement ... Tous les quatre ans, une enquête similaire est réalisée au niveau de l'Union européenne.

L'enquête sur les forces de travail constitue également une source importante d'informations sexuées. Cette enquête intégrée a pour principal objectif de donner une image précise (répétée à intervalles réguliers) des trois grandes composantes de la population: les personnes actives occupées, les personnes à la recherche d'un emploi et les personnes sans emploi n'en recherchant pas. Réalisée de façon continue depuis 1999, elle permet d'obtenir, dans des délais rapides, des informations maintenant régulières (trimestrielles) sur les évolutions du marché du travail et ses caractéristiques.

Uit deze enquête bleek ook de kloof tussen mannen en vrouwen, in de bedrijfssector en wat de uitgeoefende functie, het loon en het onderwijsniveau betreft. Ze werpt ook licht op de beweegredenen van mannen en vrouwen om halftijds te werken. De resultaten tonen aan dat vrouwen vooral familiale redenen aanhalen terwijl mannen eerder zeggen geen voltijdse baan te vinden.

Het NIS nam deel aan een enquête over de tijdsbesteding, in samenwerking met de afdeling «sociologie» van de VUB. De eerste resultaten, die in 2001 verschenen, toonden aan dat men in België nog lang niet toe is aan een billijke taakverdeling in het gezin. In 2004 en 2005 worden gelijkaardige enquêtes gehouden en hieruit zal moeten blijken of het huishoudelijk werk al dan niet beter verdeeld zal zijn.

Op het vlak van de informatie verstrekt het NIS de onderzoekers strikt vertrouwelijk anonieme individuele gegevens die een onontbeerlijke bron zijn bij het onderzoek inzake gelijke kansen.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C4:

onderzoek bevorderen en informatie verspreiden betreffende de gezondheid van de vrouwen

Er werd een interne enquête gehouden over stressmanagement.

De vergelijking in functie van het geslacht brengt verschillen aan het licht die zich vertalen in de mogelijke weerslag op de wijze waarop het werk ervaren wordt. Meer dan mannen hebben vrouwen rust nodig, slapen ze minder goed en zijn ze vaker vermoeid op het werk.

In de interne krant van het departement zal hieraan een artikel gewijd worden. Bovendien moeten de resultaten van de enquête gepubliceerd worden in een brochure, die verspreid zal worden onder het personeel.

De ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor gelijke kansen, zullen contact zoeken met de medisch-sociale dienst om eventuele problemen te onderkennen en zich te bezinnen over mogelijke acties.

Elle a permis de mettre en évidence les différences de genre en ce qui concerne le secteur d'activité, la fonction exercée, la rémunération et le niveau d'enseignement. L'enquête donne aussi des informations sur les motifs qu'ont les hommes et les femmes de travailler à temps partiel. Les résultats montrent que les femmes invoquent majoritairement des raisons familiales tandis que les hommes invoquent plutôt l'impossibilité de trouver un emploi plein temps.

L'INS a participé à une enquête sur l'emploi du temps, en collaboration avec le département de sociologie de la VUB. Les premiers résultats ont été publiés en 2001 et ont permis de constater que l'on est encore loin en Belgique d'un partage équitable des tâches au sein des ménages. Une enquête similaire aura lieu en 2004 ou 2005, il sera possible alors de vérifier si la répartition des tâches domestiques est plus équilibrée ou non.

Dans le domaine de l'information, l'INS met à disposition des chercheurs, sous des conditions de stricte confidentialité, des données individuelles anonymisées qui constituent une source indispensable pour la recherche en matière d'égalité des chances.

MESURES POLITIQUES INTERNES

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C4:

promouvoir la recherche et diffuser des informations sur la santé des femmes

En ce qui concerne la gestion du stress au travail, une enquête interne a été réalisée.

La comparaison en fonction du sexe montre des différences qui se traduisent dans les répercussions possibles sur le vécu du travail. Par rapport aux hommes, les femmes ont besoin davantage de récupérer, souffrent d'un sommeil de moindre qualité et sont plus fatiguées au travail.

Un article à ce sujet sera publié dans le journal interne du département. Par ailleurs, les résultats de l'enquête doivent être diffusés dans une brochure distribuée au personnel.

Enfin, les responsables de l'égalité des chances chercheront à initier des contacts et des discussions avec le service médico-social afin d'identifier des problèmes éventuels et d'envisager des actions possibles.

D. Geweld jegens vrouwen

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

Wat het wetsontwerp betreffende de bescherming van werknemers tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk betreft, is het zo dat in het Ministerie van Economische Zaken twee vertrouwenspersonen bevoegd zijn voor de behandeling van klachten inzake ongewenst seksueel gedrag. Met betrekking tot pesterijen werd beslist de klachten op informele wijze te behandelen, tot op het ogenblik dat de wet van kracht wordt.

De maatschappelijk werker(s) zal(zullen) een cursus volgen over de bescherming van de werknemers tegen geweld, pesterijen en ongewenst seksueel gedrag op het werk.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F6:

harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin van vrouwen en mannen bevorderen

De vzw Sociale Dienst van het Ministerie zorgt sinds 2000 voor een bijdrage in de kosten voor schoolse opvang ('s morgens en/of 's avonds). De tegemoetkoming geldt tijdens de schooldagen voor alle kinderen die recht geven op kinderbijslag, en wel vanaf de eerste kleuterklas tot en met het zesde leerjaar van het basisonderwijs.

De tegemoetkoming bedraagt 25 euro voor elk kind en per schooljaar, mits de kosten voor de schoolse opvang ten minste dit bedrag bereiken. Het bedrag wordt verdubbeld (zijnde 50 euro) voor alleenstaande personen die een kind ten laste hebben. Het gaat hier meestal om alleenstaande moeders.

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

De wet van 20 juli 1990 tot bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in organen met adviserende bevoegdheid van het Ministerie van Economische zaken, wordt uiterst

D. Violence à l'égard des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Dans le contexte du projet de loi concernant la protection des travailleurs contre la violence, le harcèlement moral et sexuel au travail, il faut signaler que le département de l'économie dispose de deux personnes de confiance pour gérer les plaintes en matière de harcèlement sexuel. Pour ce qui concerne le harcèlement moral, il a été décidé, en attendant que la loi sorte ses effets, de traiter de façon informelle les plaintes.

Les assistant(e)s sociaux(ales) suivront une formation sur la protection des travailleurs contre le harcèlement sexuel et moral sur les lieux de travail.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F6:

permettre aux hommes et aux femmes de concilier responsabilités familiales et responsabilités professionnelles

L'ASBL Service social du Ministère accorde depuis 2000 un soutien aux frais de garderie scolaire (matin et/ou soir). Ce cas est valable pendant les jours d'école pour tous les enfants ouvrant le droit aux allocations familiales à partir de la première maternelle jusque et y compris la sixième année primaire.

La participation est fixée à 25 euro par enfant et par année scolaire pour autant que le montant du coût de ladite garderie ait atteint au moins cette somme. Ce montant est doublé (soit 50 euro) pour les personnes seules avec enfant à charge. Il s'agit en général de mères seules.

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures de pouvoir et à la prise de décision

La loi du 20 juillet 1990 visant à promouvoir la présence équilibrée d'hommes et de femmes dans les organes du Ministère des Affaires Economiques possédant une compétence d'avis est appliquée le plus

nauwgezet uitgevoerd. 20 organen komen het vereiste evenwicht na, 7 genieten een bij de wet bepaalde uitzonderingsregeling en 5 werden volop gereorganiseerd op het ogenblik van de in 2001 gepubliceerde bestandopname.

Het vraagstuk van gelijke kansen tussen mannen en vrouwen werd behandeld in een artikel van EcoInfo, de interne krant van het departement, met de bedoeling de mensen te sensibiliseren.

Met dezelfde bedoeling hebben de ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor gelijke kansen een nota gericht aan de bestuurshoofden om hen voor te lichten en hen te vragen dat zij zouden nadenken over projecten of actiemogelijkheden.

PERSPECTIEVEN

Wat de bevoegdheid inzake economie aangaat, moet men prospectieve middelen zoeken om de «genderdimensie» op te nemen zowel in studies over de ontwikkeling van de nieuwe informatie- en kennis-technologieën als in het jaarverslag van het Observatorium voor het Krediet en de Schuldenlast.

Een nieuwe enquête (EU-SILC, statistieken over het inkomen en de levensomstandigheden), die zich nog in het experimentele stadium bevindt, zal gegevens over armoede verschaffen (financiële armoede maar ook indicatoren over armoede), en zal indicaties geven over armoede naargelang van het geslacht.

De resultaten van de Sociaal-economische Enquête 2001 zullen grondig worden geanalyseerd, wat volledige en geslachtsspecifieke gegevens zal opleveren op demografisch, sociaal en economisch gebied: bijvoorbeeld de tendensen inzake levenskeuze, onderwijsniveau, integratie in het beroepsleven, sociaal-professioneel statuut, enz ...

Op het vlak van de nieuwe technologieën wordt onderzocht of een roadshow kan worden georganiseerd met de bedoeling vrouwen die buiten de arbeidsmarkt staan te sensibiliseren voor de nieuwe technologieën.

Zo wil men eveneens een informatiecampaagne voeren die gericht is op de 55-plussers om hen vertrouwd te maken met Internet en hen te helpen hun drempelvrees te overwinnen.

Wat het wetenschappelijk onderzoek betreft is het nog te vroeg om de impact in te schatten van de aanwezigheid van de vertegenwoordigsters van de vrouwenorganisaties in de begeleidingscomités van de projecten, maar alle onderzoeksploegen hebben het

strictement possible. On constate que 20 organes respectent l'équilibre requis, 7 bénéficient de dérogations prévues par la loi et 5 étaient en cours de réorganisation au moment du relevé publié en 2001.

La problématique de l'égalité des chances entre les hommes et les femmes a été évoquée par un article dans EcoInfo, le journal interne du département, dans un but de sensibilisation.

Dans ce même but de sensibilisation, les responsables de l'égalité des chances ont adressé une note aux chefs d'administration en vue de les informer et de leur demander de réfléchir à des projets ou des possibilités d'action.

PERSPECTIVES

Au niveau de la compétence en matière d'économie, il s'agit de se doter d'outils prospectifs intégrant la dimension de genre dans les études liées au développement des nouvelles technologies de l'information et de la connaissance et dans le rapport annuel de l'Observatoire du crédit et de l'endettement.

Une nouvelle enquête (EU-SILC, statistiques sur le revenu et les conditions de vie) est au stade d'enquête pilote et permettra d'obtenir des données sur la pauvreté (pauvreté monétaire mais aussi indicateurs de pauvreté) et donnera des indications sur la pauvreté suivant le sexe.

Les résultats de l'Enquête socio-économique 2001 seront exploités de manière approfondie et permettront d'obtenir des données exhaustives et sexuellement différenciées dans les domaines démographiques, sociaux et économiques: par exemple les tendances en matière de choix de vie, le niveau d'enseignement, l'insertion professionnelle, le statut socio-professionnel, etc.

Ces outils permettront de définir des mesures concrètes visant à promouvoir l'égalité des chances entre les femmes et les hommes.

Dans le domaine des nouvelles technologies, un roadshow destiné à sensibiliser plus particulièrement les femmes déconnectées du monde du travail, aux nouvelles technologies, est à l'étude. De même, une campagne d'information spécialement destinée aux 55 ans et plus est également envisagée pour les familiariser à Internet et les aider à surmonter leurs réticences.

En ce qui concerne la recherche scientifique, même s'il est trop tôt pour juger de l'impact de la présence de représentantes des organisations de femmes dans les comités d'accompagnement des projets, les équipes de recherche ont toutes adopté très facilement l'idée.

idee toch zeer gemakkelijk aanvaard. De vertegenwoordigsters van de vrouwenorganisaties worden beschouwd als actoren op het terrein en delen, als zodanig, hun ervaring mee, wat het doel was.

De volledige impact kan ten vroegste in de loop van 2002 worden ingeschat. Waarschijnlijk kan men in 2003 ten volle de betrokkenheid van de vrouwenorganisaties beoordelen in de begeleidingscomités, alsook van het echt in rekening nemen van die aanwezigheid door de onderzoeksploegen.

Wat het grootstedenbeleid betreft, moet erover gewaakt worden dat de toepassing van de clausule die is opgenomen in het «grootstedencontract» en die verplicht tot de naleving van de beginselen van gelijkheid tussen mannen en vrouwen voor de gecreëerde arbeidsplaatsen, gerespecteerd en geëvalueerd wordt.

Bovendien zal het in overweging nemen van de genderdimensie in de stadscontracten versterkt worden: de organisatie van een colloquium rond het thema «Vrouwen en steden» en de evaluatie van de pilootprojecten zullen voor een reeks aanbevelingen zorgen die vervolgens zullen worden overgemaakt aan de lokale bestuurders.

Ten slotte zullen de stadscontracten herlezen worden om bepaalde projecten op te sporen, waarin de er in aanwezige genderdimensie op een betere manier in overweging zou kunnen worden genomen.

Les représentantes des organisations de femmes sont perçues comme des acteurs de terrain et, en tant que telles, font part de leur expérience. Cela était le but recherché.

L'impact final pourra être jugé dans le courant de 2002, au plus tôt. De manière plus vraisemblable, l'année 2003 nous permettra de juger pleinement de l'implication des organisations de femmes dans les comités d'accompagnement et de la prise en compte réelle, par les équipes de recherche, de cette présence.

Au niveau de la politique des grandes villes, on veillera à ce que l'application de la clause, reprise dans les contrats «grandes villes» et engageant au respect des principes d'égalité des chances entre les hommes et les femmes pour les emplois créés, soit respectée et évaluée.

En outre, la prise en considération de la dimension de genre dans les contrats de ville sera renforcée: l'organisation d'un colloque sur le thème «Femmes et villes» et l'évaluation des projets — pilotes permettront de faire apparaître une série de recommandations qui seront ensuite communiquées aux gestionnaires locaux.

Enfin, il sera procédé à une nouvelle lecture des contrats de ville, pour détecter certains projets dont la dimension de genre, existante, pourrait faire l'objet d'une meilleure prise en considération.

Staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling, toegevoegd aan de minister van Mobiliteit en Vervoer

O. DELEUZE

INLEIDING

In het kader van de follow-up van de Wereldvrouwenconferentie te Peking in 1995, heeft de staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling twee complementaire pistes afgetast. Enerzijds ging zijn aandacht uit naar de gender mainstreaming in het kader van de daartoe opgerichte federale cel. Anderzijds heeft de staatssecretaris de pariteit mannen/vrouwen geanalyseerd binnen de adviesorganen wier materies onder zijn bevoegdheid ressorteren. De ondervertegenwoordiging van de vrouwen binnen een aantal organen vormde de aanzet tot een administratieve follow-up om dat onevenwicht zoveel mogelijk uit de wereld te helpen.

ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING

EXTERNE BELEIDSMATREGELEN

K. Vrouwen en het milieu

Strategische doelstelling K1:

vrouwen actief betrekken bij de besluitvorming inzake het milieu op alle niveaus

Strategische doelstelling K2:

genderkwesties en -perspectieven integreren in beleidsmaatregelen en programma's ten behoeve van duurzame ontwikkeling

Strategische doelstelling K3:

mechanismen op internationaal, nationaal en regionaal niveau versterken of oprichten om de effecten van het ontwikkelings- en milieubeleid op vrouwen te evalueren

De genderproblematiek is voor de staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling een prioriteit. De gelijkheid tussen mannen en vrouwen is een sleutelement van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling. De staatssecretaris heeft bovendien een

Secrétaire d'État à l'Énergie et au Développement durable

O. DELEUZE

INTRODUCTION

Dans le cadre du suivi de la conférence mondiale sur les femmes tenue à Pékin en 1995, le secrétaire d'État à l'Énergie et au Développement durable a travaillé sur deux approches complémentaires. D'une part, il a œuvré en matière de gender mainstreaming dans le cadre de la cellule fédérale créée à cet effet. D'autre part, le secrétaire d'État a procédé à l'analyse de la parité hommes/femmes au sein des organes d'avis dont les matières relèvent de ses compétences. La faible représentativité des femmes au sein de certains organes a motivé la mise en place d'un suivi administratif pour remédier, dans la mesure du possible, à ce déséquilibre.

ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION DE PÉKIN

MESURES POLITIQUES EXTERNES

K. Femmes et environnement

Objectif stratégique K1:

assurer une participation active des femmes aux prises de décisions concernant l'environnement à tous les niveaux

Objectif stratégique K2:

intégrer les besoins, préoccupations et opinions des femmes dans la politique et les programmes en faveur du développement durable

Objectif stratégique K3:

renforcer ou créer des mécanismes aux niveaux national, régional et international pour évaluer l'impact des politiques de développement et de gestion de l'environnement sur les femmes

La question du genre est une priorité pour le Secrétaire d'État à l'Énergie et au Développement durable. L'égalité entre les hommes et les femmes constitue un élément clé du plan fédéral de développement durable. Le secrétaire d'État a ainsi développé différentes

aantal initiatieven uitgewerkt om de discrepanties in gendertermen op te sporen en weg te werken in de materies die onder zijn bevoegdheden vallen.

In het raamwerk van de Cel gender mainstreaming die binnen de federale regering werd opgericht, heeft de staatssecretaris vijf operationele doelstellingen vastgelegd en goedgekeurd ter bevordering van de gelijke kansen voor mannen en vrouwen op gebied van energie en duurzame ontwikkeling.

Voor elke operationele doelstelling heeft het Kabinet van de staatssecretaris in samenwerking met een experte van de Cel gender mainstreaming een reeks concrete actieplannen in kaart gebracht en tevens de daarvan verwachte resultaten, de agenda en de daartoe in te zetten materiële en menselijke middelen bepaald.

De gender screening van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling en de follow-uprapporten voor de tenuitvoerlegging ervan is de eerste etappe van de integratie van de genderdimensie in het beleid voor duurzame ontwikkeling.

Er werd ook een oriëntatienota opgesteld betreffende de concrete betekenis van de opdracht inzake gender mainstreaming in het kader van de evaluatie van de tenuitvoerlegging van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling. Deze nota doelt op de vastlegging van een methode voor de integratie van de genderdimensie en de gelijke kansen voor mannen en vrouwen in de tenuitvoerlegging van de maatregelen van het plan wat betreft de materies die onder de bevoegdheid van de staatssecretaris vallen.

Ter concretisering van die nota, hebben de experte en de betrokkenen van het Kabinet en de administratie die werden belast met het dossier informatie verzameld en de maatregelen van het Plan die ressorteren onder de bevoegdheden van de staatssecretaris gelezen in termen van gendergelijkheid (gender screening). Die nota kwam tot stand via regelmatig georganiseerde werkvergaderingen met leden van het kabinet en van de administratie samen met de experte van de ULB.

De nota houdt rekening met de methodologie inzake follow-up uitgestippeld door de cel voor follow-up van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling van het staatssecretariaat.

Het federaal plan voor duurzame ontwikkeling

Om de context van de hierboven vermelde werkzaamheden te schetsen, is het aangewezen een bondig overzicht te geven van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling, des te meer omdat het raakvlakken bevat met de Wereldvrouwenconferentie van Peking. De punten van het plan die op vrouwen zijn afgestemd worden vermeld onder punt 4, «verster-

actions afin de détecter et d'éliminer les biais en termes de genre au sein des matières qui relèvent de ses compétences.

Dans le cadre de la Cellule «gender mainstreaming» mise en place au sein du gouvernement fédéral, le secrétaire d'État a déterminé et approuvé cinq objectifs opérationnels destinés à favoriser l'égalité des hommes et des femmes en matière d'Énergie et de développement durable.

Pour chaque objectif opérationnel, le Cabinet du secrétaire d'État a défini en collaboration avec une experte de la Cellule «gender mainstreaming» un ensemble d'actions concrètes à entreprendre tout en déterminant les résultats attendus, le calendrier et les moyens matériels et humains à mobiliser à cet effet.

La première étape de l'intégration de la dimension de genre dans la politique de développement durable a consisté à procéder à une lecture en termes de genre et d'égalité hommes/femmes du Plan fédéral de développement durable et des rapports de suivi relatifs à sa mise en œuvre.

Une note d'orientation concernant la signification concrète de la mission de «gender mainstreaming» a aussi été élaborée dans le cadre de l'évaluation de la mise en œuvre du plan fédéral de développement durable. Cette note vise à définir une méthode de prise en compte de la dimension du genre et de l'égalité hommes/femmes dans la mise en œuvre des mesures du plan pour les matières qui relèvent du secrétaire d'État.

Pour concrétiser cette note, l'experte et les personnes du cabinet et de l'administration en charge du dossier ont procédé à la collecte des informations et à la lecture en termes de genre et d'égalité (gender screening) des mesures du Plan pour les matières qui relèvent des compétences du secrétaire d'État. La rédaction de cette note a été possible grâce aux réunions de travail organisées régulièrement entre les membres du cabinet et de l'administration avec l'experte de l'ULB.

Cette note est prise en compte dans la méthodologie de suivi élaborée par la Cellule de suivi du Plan fédéral pour un développement durable mise en place au sein du secrétariat d'État.

Le plan fédéral de développement durable

Afin de mieux situer le travail réalisé ci-dessus, il s'avère intéressant de donner un rapide aperçu du plan fédéral de développement durable et ce d'autant plus qu'il comprend des domaines communs avec ceux de la Conférence mondiale sur les femmes tenue à Pékin. Les points du Plan centrés sur les femmes sont repris à la partie 4, «renforcement des grands groupes

king van de rol van de grote maatschappelijke groepen». Daarin volgt een opsomming van een aantal ongelijkheden tussen mannen en vrouwen op gebied van besluitvorming, werkgelegenheid, armoede en bezoldiging. Vervolgens wordt uitleg gegeven bij de strategische doelstellingen van de actieplannen zoals mainstreaming, evenwichtige vertegenwoordiging bij de federale administratie ...

Het eerste plan dat opgesteld werd krachtens de wet van 5 mei 1997 betreffende de coördinatie van het federaal beleid inzake duurzame ontwikkeling werd door de Ministerraad van 20 juli 2000 goedgekeurd en vastgesteld bij het koninklijk besluit van 19 september 2000.

Dit plan, waarbij de maatregelen worden vastgesteld die op federaal vlak moeten worden genomen voor de realisatie van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling voor de periode 2000-2004, is het resultaat van een lang proces waaraan alle federale ministeries, de regeringen van de gemeenschappen en gewesten, de federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling en de bevolking hebben meegewerkt.

Via de goedkeuring van dit plan is de Belgische regering één van haar verbintenissen nagekomen die zij op de Conferentie van Rio in 1992 was aangegaan, namelijk «het aannemen van een nationale strategie voor duurzame ontwikkeling ter implementatie van de beslissingen die op de conferentie zijn genomen».

De regering heeft geopteerd voor een selectie van hoofdthema's waarin de drie facetten van de duurzame ontwikkeling zijn geïntegreerd (de sociale, economische en ecologische «pijlers»). Het plan is dus geen volledige inventaris van alles wat in de komende jaren moet worden verwezenlijkt. Volgens de regering is het plan een basis waarin wat moet worden gedaan wordt gecombineerd met alles wat haalbaar is, waarbij rekening wordt gehouden met de uitgangssituatie en de beschikbare middelen.

Naast de thematische benadering van de problematiek, omvat het voorontwerp van plan enerzijds een reeks voorstellen tot maatregelen die verband houden met wat als de «transversale» beleidslijnen (buitenlands beleid, wetenschapsbeleid, fiscaal beleid, enzovoort) kunnen worden beschouwd ter ondersteuning van de eerder thematische maatregelen, en, anderzijds maatregelen die gericht zijn op de consolidatie van de rol van een aantal grote groepen van de burgermaatschappij (adviesraden van de burgermaatschappij, de vrouwen, de jongeren, de vluchtelingen en de migranten). Tot slot formuleert het plan tien algemene «richtsnoeren voor het beleid inzake duurzame ontwikkeling» waarvan de regering wenst dat ze op horizontale wijze worden geïmplementeerd in alle beleidslijnen van de federale overheid. De integratie van die richtsnoeren door de besluitvormers moet geleidelijk aansturen op een bijsturing van het reflectie- en actiekader ter bevordering van een duurzame ontwikkeling.

sociaux». Une série d'inégalités entre hommes et femmes dans les domaines de la prise de décision, de l'emploi, de la pauvreté et de la rémunération y sont énumérées. Les objectifs stratégiques du plan d'actions tels que le mainstreaming, la représentation équilibrée dans la fonction publique fédérale, ... sont ensuite exposés.

Le premier plan fédéral de développement durable établi en vertu de la loi du 5 mai 1997 relative à la coordination de la politique fédérale en matière de développement durable a été adopté par le Conseil des ministres du 20 juillet 2000 et fixé par l'arrêté royal du 19 septembre 2000.

Ce plan qui fixe des mesures à prendre au niveau fédéral en vue de la réalisation des objectifs d'un développement durable pour la période 2000-2004, est le résultat d'un long processus d'élaboration, auquel ont participé l'ensemble des ministères fédéraux, les gouvernements des communautés et des régions, le Conseil fédéral du Développement durable et la population.

En adoptant ce plan, le gouvernement belge a rempli un des engagements auquel il avait souscrit lors de la Conférence de Rio en 1992: «l'adoption d'une stratégie nationale de développement durable qui concrétise notamment les décisions prises à la conférence».

Le gouvernement a opté pour une sélection de thèmes fondamentaux reflétant chacune des trois dimensions du développement durable (les «piliers» social, économique et écologique). Le plan ne représente donc pas un inventaire complet de tout ce qui devrait être réalisé dans les années à venir. Selon le gouvernement, le plan constitue une base de travail combinant ce qui doit être fait à ce qui est réalisable, en tenant compte de la situation de départ et des moyens disponibles.

Outre l'approche thématique de la problématique, l'avant-projet de plan comprend également, d'une part, une série de propositions de mesures liées à ce qu'on peut qualifier de politiques «transversales» (politique extérieure, politique scientifique, politique fiscale, etc.), qui doivent soutenir les mesures plus thématiques, et, d'autre part, des mesures visant le renforcement du rôle d'une série de groupes importants de la société civile (conseils d'avis de la société civile, des femmes, des jeunes, des réfugiés et des immigrants). Finalement, le plan formule dix «lignes directrices de la politique de développement durable» de portée générale, que le gouvernement souhaiterait voir appliquer de façon horizontale dans l'ensemble des politiques publiques fédérales. La prise en compte de ces lignes directrices par les décideurs devrait modifier progressivement le cadre de réflexion et d'action en faveur d'un développement durable.

Elementen met betrekking tot de gender screening van het «federaal plan voor duurzame ontwikkeling»

Het plan werd in 2001 onderworpen aan een gender screening. Er blijkt dat het globaal bekeken aandacht besteedt aan de gelijkheid tussen mannen en vrouwen maar dat uit het opzet ervan tevens tot uiting komt dat die aandacht beperkt blijft tot een klein hoofdstuk (punt 2, deel 4) gewijd aan de vrouwen als een grote maatschappelijke groep.

Er wordt dus niet over mainstreaming als dusdanig gesproken (hoewel het concept wordt behandeld en uitgelegd) aangezien de genderthema's niet transversaal in het corpus van de tekst worden geïntegreerd.

Dit komt ook tot uiting in de gebruikte woordenschat, die niet systematisch vervrouwelijkt wordt. Zonder een systematische vervrouwelijking van de termen toe te passen, zou het niettemin wenselijk zijn om de vrouwelijke terminologie te gebruiken waar de context dit rechtvaardigt. Een voorbeeld, wanneer melding wordt gemaakt van de consumptiepatronen (artikel 83), lijkt het nuttig om te verduidelijken dat het gaat om gebruikers en gebruiksters vermits er in die materie een grote kans bestaat dat het gedrag van de betrokkenen wijzigt naar gelang van het geslacht. De integratie van de genderdimensie op het niveau van het onderzoek zou kunnen leiden tot doelgerichte acties inzake sensibilisatie, informatie en opvoeding en de doeltreffendheid ervan ten goede komen.

Op het vlak van energie beoogt het gevoerde beleid een vermindering het energieverbruik van de gezinnen en de overheidsadministraties (zie artikel 98). Om die doelstellingen te realiseren moeten indicatoren met betrekking tot het verbruik van goederen en diensten door de gezinnen en de overheidsadministraties worden uitgewerkt. Op het vlak van de energie, wordt de opsplitsing van het verbruik van de gezinnen per functie (verwarming, elektrische apparaten, vervoer) en per energiedrager beoogd (zie artikel 106). De aanbevelingen van de wereldconferentie over de vrouwen te Peking (1995) beklemtonen hoe belangrijk het is om, met het oog op de wegwerking van de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen, te beschikken over duidelijke cijfers en statistieken zodat de gelijkheid tussen mannen en vrouwen zo precies mogelijk kan worden gemeten en omgezet in kwantitatieve doelstellingen. Het komt er dus op aan om indicatoren te ontwikkelen die bijvoorbeeld een beeld geven van de afwisselende verbruiksgewoonten in functie van het geslacht. Een dergelijk beeld zou onder meer bijdragen tot het uitstippelen van een relevanter beleid ter bevordering van een duurzaam energiegebruik.

Een aantal artikels verwijst naar het aandeel van de kosten voor energie in het budget van de kansarme gezinnen en het effect van de tariefmaatregelen op de armoede (zie artikelen 389, 402, 404, 406, 415). Met

Éléments relatifs à une lecture en termes de genre du «plan fédéral de développement durable»

Une lecture du plan en termes de genre a été effectuée en 2001. Il en ressort que le plan est globalement sensible à l'égalité entre femmes et hommes, mais a tendance, dans sa conception, à cantonner cet intérêt à un sous-chapitre (point 2, partie 4) consacré aux femmes en tant que grand groupe social.

Il ne s'agit donc pas à proprement parler de mainstreaming (même si ce concept est abordé et expliqué), car les préoccupations de genre ne sont pas intégrées transversalement dans le corps du texte.

Ceci est également perceptible à travers le vocabulaire utilisé, qui n'est pas systématiquement féminisé. Sans aller jusqu'à systématiser la féminisation des termes, il serait souhaitable d'au moins l'introduire aux endroits où le contenu le justifie. Un exemple parmi d'autres: lorsque l'étude des habitudes de consommation est évoquée (voir article 83), il semble utile de préciser qu'il s'agit de consommateurs et de consommatrices, car il y a, en cette matière, de fortes chances que les comportements des protagonistes varie en fonction de leur appartenance sexuelle. Plus fondamentalement, la prise en compte de la dimension du genre au niveau de la recherche permettrait l'élaboration plus ciblée des actions de sensibilisation, d'information et d'éducation évoquées et par là de garantir l'amélioration de leur efficacité.

Dans le domaine spécifique de l'énergie, la politique visera à diminuer la consommation des ménages et des administrations publiques (voir article 98). Pour atteindre ce résultat, les indicateurs relatifs à la consommation de biens et de services par les ménages et les administrations publiques doivent être développés. Dans le domaine de l'énergie, la répartition de la consommation des ménages par fonction (chauffage, applications électriques, déplacements) et par type d'énergie est visée (voir article 106). Les recommandations de la Conférence mondiale sur les femmes de Pékin (1995) soulignent l'importance, pour éliminer les biais en termes de genre, de disposer de chiffres et statistiques clairs, de telle sorte que l'égalité entre hommes et femmes puisse autant que possible être «mesurée» et traduite en objectifs quantitatifs. Il est donc important de veiller à développer dans ce système des indicateurs donnant, par exemple, une idée des variations des habitudes de consommation en fonction du genre. Une telle connaissance contribuerait entre autres à l'élaboration d'une politique plus pertinente de promotion d'une utilisation durable de l'énergie.

Plusieurs articles font référence à la connaissance du «poids» des dépenses relatives à l'énergie dans le budget des ménages défavorisés, et à l'impact des mesures tarifaires sur les situations de pauvreté (voir

het oog op de toekenning van subsidies door de overheid voor maatschappelijke doeleinden wordt voorgesteld om de doelstellingen evenals een follow-up van de indicatoren ook in de toekomst na te streven (zie artikelen 398, 405). Gelet op het feit dat vandaag de dag wordt aangenomen dat armoede voor een groot percentage gendergebonden is (inzonderheid in de eenoudergezinnen, momenteel nog vooral een vrouwelijke aangelegenheid) zou het wenselijk zijn om dit gegeven te vermelden in de bedoelde artikelen en ermee rekening te houden bij de vastlegging van de sociale beleidskoersen inzake energie. Ook hier is de aanwending van adequate indicatoren onontbeerlijk.

Met het oog op de verbetering van het milieubeheer bepaalt artikel 154 dat alle ministeries een deskundige inzake milieu en milieu-audits in dienst moeten nemen. Bovendien benadrukt artikel 513 met betrekking tot de onderhandelingen over de klimaatverandering dat het noodzakelijk is dat de Belgische vertegenwoordiging bij de internationale onderhandelingen meer gewicht krijgt en dat er dus een permanente verantwoordelijke moet worden aangewezen voor elk sleutelthema bij die onderhandelingen. Artikel 640 maakt gewag van de aanwijzing van een ambtenaar per departement voor de opvolging van de indicatoren inzake duurzame ontwikkeling en de uitbouw van een systeem voor gegevensverzameling. Artikel 770 voorziet in de oprichting in alle departementen van een cel voor duurzame ontwikkeling die moet instaan voor de follow-up van de verbintenissen, projecten en maatregelen die zowel nu als in het verleden door de regeringen werden vastgesteld met betrekking tot het beleid inzake duurzame ontwikkeling en de tenuitvoerlegging van het plan in alle administraties en overheidsorganen. Op basis van die voorgaande elementen kan worden gesteld dat het wenselijk is om in het mandaat van die ambtenaren uitdrukkelijk de genderdimensie te integreren. Dezelfde opmerking geldt telkens er wordt verwezen naar nieuwe functies of naar de aanwerving van werknemers.

Artikel 676 handelt over de taak en de samenstelling van de adviesraden. Het lijkt relevant om te verduidelijken dat de samenstelling van die raden gebeurt overeenkomstig de wet van 1990 (gewijzigd in 1997) betreffende de evenwichtige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de adviesorganen.

Wanneer het gaat om de vergroting van de capaciteit binnen de administratie met betrekking tot participatie in het uitwerken van het beleid (zie artikel 680), zou het ook nuttig zijn te preciseren dat de rol van de vrouwenorganisaties in de toekomst moet worden versterkt, inzonderheid in het adviesproces met betrekking tot het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling.

Artikel 738 heeft betrekking op de deelname van jongeren aan internationale forums over de duurzame

artikelen 389, 402, 404, 406, 415). La poursuite d'objectifs accompagnée du suivi d'indicateurs, notamment pour l'attribution de subsides par le secteur public à des fins sociales, est proposée (voir articles 398, 405). Étant donné qu'il est aujourd'hui admis que les problèmes de pauvreté renferment une importante dimension de genre (notamment dans les situations de familles monoparentales, encore majoritairement assumées par des femmes à l'heure actuelle), il serait souhaitable de mentionner cette donnée dans les articles concernés et d'en tenir compte dans l'élaboration de politiques sociales en matière d'énergie. L'utilisation d'indicateurs adéquats est, ici aussi, nécessaire.

Pour améliorer la gestion environnementale, l'article 154 précise que chaque ministère engagera un spécialiste en environnement et audits environnementaux. Par ailleurs, dans le cadre des négociations sur le changement climatique, l'article 513 souligne la nécessité de renforcer la représentation belge lors des négociations internationales et ainsi désigner un responsable permanent pour chaque thème clé de ces négociations. L'article 640, quant à lui, aborde la désignation d'un fonctionnaire par département comme point focal pour les indicateurs de développement durable, et la mise en place d'un système de collecte de données. Plus loin, l'article 770, prévoit la création d'une cellule de développement durable au sein de chaque département de manière à veiller au suivi des engagements, projets et mesures décidées tant antérieurement qu'actuellement par les gouvernements en rapport avec la politique de développement durable et sur la mise en œuvre du plan dans chaque administration et organisme public. Les éléments qui précèdent permettent d'affirmer qu'il serait souhaitable d'introduire explicitement dans le mandat de ces fonctionnaires la prise en compte de considérations relatives au genre. De manière générale, la même remarque peut être formulée chaque fois qu'il est fait allusion à de nouvelles fonctions ou au recrutement de personnes.

L'article 676 aborde la mission et la composition des conseils consultatifs. Il semble pertinent de préciser que la composition de ces conseils est élaborée en conformité avec la loi de 1990 (modifiée en 1997) relative à la représentation équilibrée des hommes et des femmes au sein des organes consultatifs.

De même, lorsqu'on soulève la question du renforcement des capacités au sein de l'administration en matière de participation à l'élaboration de la politique (voir article 680), pourrait-on utilement préciser que le rôle des organisations de femmes sera renforcé à l'avenir, notamment dans les processus de consultation relatifs au Plan fédéral de développement durable.

L'article 738 vise l'intégration de jeunes aux rencontres internationales sur le développement

ontwikkeling en op de financiering van die deelname. Dit initiatief zou nog beter zijn wanneer rekening wordt gehouden met het evenwicht tussen de mannelijke en vrouwelijke deelnemers in de jongerenafvaardigingen wier deelname moet worden gefinancierd.

Het plan maakt bovendien gewag van het vraagstuk betreffende de deelname en de verantwoordelijkheid van de actoren. Zo bepaalt artikel 787 dat de definitie van strategieën voor duurzame ontwikkeling en de keuze van de basisindicatoren om de vooruitgang in de toepassing van die strategieën te evalueren gebaseerd moeten zijn op een representatieve en evenwichtige deelname van de grote maatschappelijke groepen (waaronder ook de vrouwen). Zo een publieke dialoog creëert een maatschappelijk draagvlak voor het beleid en verrijkt het beleid door een confrontatie van verschillende inhoudelijke visies en normen. Een dergelijke participatie maakt het mogelijk om de materie duurzame ontwikkeling uit de exclusieve sfeer van de besluitvormers en de experts te halen. Dergelijke samenwerkingsverbanden zullen een blijvend beleid van informatieverstrekking, opleiding en sensibilisatie nodig maken, al vanaf de eerste stappen in het beleidsproces. Er moet bovendien verder worden gewerkt aan methodes om de participatie te bevorderen, waarbij ook de meningen van individuele burgers beter aan bod komen. Al die acties ter bevordering van de uitbreiding van de participatiemechanismen mikken op een grotere betrokkenheid en integratie van de vrouw in de uitbouw van nieuwe beleidslijnen en maatregelen.

Om de rol van de vrouwenorganisaties in het adviesproces met betrekking tot het Federaal Plan voor Duurzame Ontwikkeling te versterken, analyseren het Kabinet van de staatssecretaris en de universitaire experte de mogelijke modaliteiten voor integratie en versterking van de vrouwenorganisaties in het adviesproces van de maatschappelijke groepen. Het staatssecretariaat stelt voor spontaan het advies van de vrouwenorganisaties in te winnen over de inhoud van het plan en over de toekomstige projecten in het kader van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling.

Er wordt voorzien om informatie te verzamelen over de betrokken organisaties, vergaderingen met een aantal verantwoordelijken te beleggen en over te gaan tot het opstellen van een synthesesnota met een dubbele doelstelling. Het belang en het nut van een participatie in termen van gendergelijkheid in het adviesproces van het federaal plan voor duurzame ontwikkeling is gerechtvaardigd. De bedoeling is om een overzicht te bieden van de organisaties die aan dat adviesproces kunnen meewerken, en waar nodig, concrete modaliteiten voor het realiseren van dat advies voor te stellen. De resultaten van dat onderzoek zullen vervolgens worden bezorgd aan de ICDO opdat er rekening zou mee worden gehouden bij de openbare enquête van het volgende federaal plan voor duurzame ontwikkeling.

durable, et le financement de leur participation. Cette initiative gagnerait à veiller à l'équilibre entre les effectifs masculins et féminins au sein des délégations de jeunes dont la participation sera financée.

Plus loin, le plan aborde encore la question de la participation et de la responsabilité des acteurs. Ainsi, l'article 787 précise que la définition des stratégies de développement durable et le choix d'indicateurs de référence pour évaluer les progrès dans la mise en œuvre de ces stratégies doivent pouvoir bénéficier d'une participation suffisamment représentative et équilibrée des grands groupes sociaux (dont entre autres les femmes). Un tel dialogue public crée un soutien de la société aux politiques menées et enrichit la politique par la confrontation des différentes visions de son contenu et de ses normes. Une telle participation permet de sortir la matière du développement durable du seul monde des décideurs et des experts. Cette démarche nécessite une politique permanente de renforcement de l'information, de la formation et de la sensibilisation et ce dès les premières phases d'élaboration des politiques. Il faut en outre continuer à développer les méthodes favorisant la participation et une meilleure prise en compte des avis des citoyens individuels. Toutes ces actions favorisant l'élargissement des mécanismes de participation vont dans le sens d'une meilleure implication et prise en compte de la femme dans le développement de nouvelles politiques et mesures.

En vue de renforcer le rôle des organisations de femmes dans les processus de consultation relatifs au plan fédéral de développement durable, le Cabinet du secrétaire d'État et l'experte universitaire analysent les modalités possibles d'intégration et de renforcement des organisations de femmes dans les processus de consultation des groupes sociaux. Le secrétariat d'État suggère de spontanément demander l'avis des organisations de femmes sur le contenu du Plan et des futurs projets de plan fédéraux de développement durable.

La collecte d'informations sur les organisations concernées, des rencontres avec quelques responsables et la rédaction d'une note de synthèse qui cherchera à remplir deux objectifs sont envisagés. L'intérêt et l'utilité d'une contribution en termes de genre et d'égalité dans le processus de consultation du plan fédéral de développement durable est tout à fait justifié. Il s'agira de décrire à présent les organisations susceptibles de participer à ce processus de consultation et, s'il y a lieu, de proposer des modalités concrètes d'organisation de cette consultation. Les résultats de ce travail seront ensuite transmis auprès du CIDD pour qu'ils soient pris en considération lors de l'enquête publique du prochain Plan fédéral de développement durable.

De staatssecretaris wil ook een evaluatie laten uitvoeren van de relevantie om een luik «genderimpact» op te nemen in de evaluatie van de maatregelen die uitgevoerd worden op het gebied van Energie en Duurzame Ontwikkeling.

In het kader van die actie en in aansluiting op de verzameling van informatie en op de evaluatie van de maatregelen uitgewerkt op gebied van energie en duurzame ontwikkeling, inzonderheid die welke betrekking hebben op het rationeel gebruik van energie en de sociale tarieven, heeft het kabinet in samenwerking met de experte een gender screening doorgevoerd.

De projectverantwoordelijke op het niveau van de administratie wil de redactiecomités van de interne en externe publicaties van de administratie aansporen tot een reflectie in termen van gender mainstreaming bij hun redactionele opties, de auteurs op wie ze een beroep doen en de behandeling van de thema's in die context.

De methode bestaat onder meer in een lezing in termen van gendergelijkheid (gender screening) van een aantal recente publicaties waarbij eventueel aanbevelingen worden geformuleerd om de integratie van een gender-mainstreamingaanpak in de hand te werken.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

In aansluiting op een nota van de staatssecretaris voor Energie en Duurzame Ontwikkeling die werd bezorgd aan de directeur-generaal en aan de secretaris-generaal van de Administratie voor Energie, werd een ambtenaar aangewezen voor het voeren van positieve acties op gebied van gelijke kansen voor mannen en vrouwen.

Zoals het federaal plan voor duurzame ontwikkeling stipuleert, moet die ambtenaar onder meer toezien op de evenredige vertegenwoordiging in de administratie voor Energie, instrumenten en methodes uitbouwen en aanwenden die de instroom en doorstroom van vrouwelijke ambtenaren in het openbaar ambt moeten verbeteren. Hij zal ook de wetgeving moeten evalueren en de procedures voor aanwerving moeten bestuderen op genderneutraliteit (onder andere bij de keuze van testen).

Le secrétaire d'État souhaite également faire évaluer la pertinence d'intégrer un volet «impact en termes de genre» dans l'évaluation des mesures mises en œuvre en matière d'Énergie et de Développement Durable.

Dans le cadre de cette démarche et suite à la collecte d'informations et à l'évaluation des mesures développées en matière d'Énergie et de Développement Durable, notamment celles relatives à l'utilisation rationnelle de l'énergie et les tarifs sociaux, le cabinet a réalisé avec l'aide de l'experte un «gender screening».

Le responsable du projet au niveau de l'administration cherche à davantage sensibiliser les comités de rédaction des publications internes et externes de l'administration à une réflexion en terme de «gender mainstreaming» dans les choix rédactionnels, les auteurs sollicités et le traitement des sujets traités.

La méthode consiste entre autres à procéder à une lecture en termes de genre et d'égalité des chances entre hommes et femmes («gender screening») d'un échantillon de publications récentes en formulant éventuellement des recommandations pour favoriser l'intégration d'une approche «gender mainstreaming».

MESURES POLITIQUES INTERNES

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures de pouvoir et à la prise de décisions

Suite à une note du secrétaire d'État à l'Énergie et au Développement durable transmise au Directeur général et au secrétaire Général de l'Administration de l'Énergie, une personne responsable des actions positives à mener en matière d'égalité des chances entre les hommes et les femmes a été désignée.

Comme le précise le plan fédéral de développement durable, ce fonctionnaire devra, entre autres, veiller à la représentation proportionnelle au sein de l'administration de l'Énergie, développer et utiliser des instruments et des méthodes visant à promouvoir l'engagement et la promotion de femmes au sein de la fonction publique. Ainsi, il lui sera demandé d'évaluer la législation et d'examiner les procédures de recrutement sur la neutralité du point de vue du genre (par exemple: choix des tests).

Vanaf zijn aanstelling en in aansluiting op de situatieanalyse zal de positieve-actieambtenaar een synthesenota moeten opstellen over de situatie inzake tewerkstelling in termen van gelijkheid mannen/vrouwen in de administratie van de energie.

Evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in de organen met adviserende bevoegdheid

Met het oog op een evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in de adviesorganen heeft de staatssecretaris een inventaris laten opmaken van de organen wier materies onder zijn bevoegdheid ressorteren. Hoewel een aantal organen in overeenstemming zijn met de wet van 20 juli 1990 (zoals bijvoorbeeld de CANPAN en de CREG), moet er worden opgemerkt dat andere problemen ondervinden om de vereiste pariteit van mannen en vrouwen te realiseren omdat de verantwoordelijke posten in de administratie van de Energie bijna uitsluitend door mannen worden ingenomen.

Zich bewust van het enorme werk dat moet worden geleverd op gebied van mentaliteitswijzigingen en het motiveren van de vrouwen voor de materie energie, wendt de Staatssecretaris alle bestaande middelen aan om aan die situatie te verhelpen. Het zal echter een werk van lange adem worden op het niveau van de administratie van de Energie.

PERSPECTIEVEN

De gelijkheid tussen mannen en vrouwen neemt een belangrijke plaats in wat betreft de besluiten van de staatssecretaris en van de administratie van de Energie. Zij nemen tal van initiatieven om nog meer mensen te sensibiliseren voor de problematiek en om de discrepanties in gendertermen op te sporen en weg te werken. De werkzaamheden die een aantal maanden geleden werden opgestart zullen worden voortgezet om de fundamentele te versterken en te waarborgen die onontbeerlijk zijn met het oog op een duurzaam beleid inzake gelijke kansen op het stuk van energie en duurzame ontwikkeling.

Dès sa nomination et suite à l'analyse de la situation, l'agent «actions positives» devra établir une note de synthèse concernant le diagnostic de l'emploi en termes d'égalité hommes/femmes dans l'administration de l'Énergie.

Présence équilibrée d'hommes et de femmes au sein des organes d'avis

Afin de favoriser une présence équilibrée d'hommes et de femmes au sein des organes d'avis, le secrétaire d'État a procédé à un inventaire des organes dont les matières tombent sous sa compétence. Bien que certains organes soient conformes à la loi du 20 juillet 1990 (Comme par exemple la CANPAN et la CREG), il est à noter que d'autres rencontrent des difficultés pour se conformer à l'exigence de parité hommes/femmes suite à une présence quasi exclusivement masculine au niveau des postes à responsabilités au sein de l'administration de l'Énergie.

Conscient de l'important travail à fournir au niveau des changements de mentalités et de la motivation féminine en matière énergétique, le secrétaire d'État met en œuvre l'ensemble des moyens existants pour remédier à cette situation. Il s'agit d'un travail de fond de longue haleine au niveau de l'administration de l'Énergie.

PERSPECTIVES

La question de l'égalité des hommes et des femmes occupe une place de choix au niveau des décisions du secrétaire d'État et de l'administration de l'Énergie. Différentes initiatives y sont développées de manière à sensibiliser le plus grand nombre de personnes à la question et afin de détecter et d'éliminer les biais en termes de genre. Le travail entamé depuis plusieurs mois sera poursuivi de manière à renforcer et garantir les bases nécessaires à l'installation d'une politique d'égalité des chances durable en matière d'énergie et de développement durable.

VERSLAG

van de minister belast met het gelijkekansenbeleid voor mannen en vrouwen over het beleid gevoerd overeenkomstig de doelstellingen van de vierde wereldvrouwenconferentie die in september 1995 te Peking heeft plaatsgehad

(Jaar 2001)

INLEIDING

Zoals voorzien in de wet van 6 maart 1996 strekkende tot controle op de toepassing van de resoluties van de Wereldvrouwenconferentie, legt de minister van het Gelijkekansenbeleid haar verslag over de balans van het beleid dat zij in 2001 heeft gevoerd ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen aan het Parlement voor.

Om tegemoet te komen aan het verlangen naar coherentie en vereenvoudiging wordt deze stand van zaken voorgesteld in één gezamenlijk document dat samengesteld is uit het verslag van de regering, dat van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid en dat van de Staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking. De nadruk wordt gelegd op de beleidsmaatregelen en de acties van de minister in haar hoedanigheid van minister van gelijke kansen en deze die hebben genoten van een financiële ondersteuning van de begroting gelijke kansen voor mannen en vrouwen. Voor de acties die gevoerd werden in het domein van de werkgelegenheid of die gevoerd werden door collega's uit de regering op initiatief van de minister kan de lezer ook het verslag van de regering raadplegen.

**ACTIES IN DE VERSCHILLENDE DOMEINEN
VAN HET ACTIEPLATFORM VAN PEKING**

A. Vrouwen en armoede

Strategische doelstelling A4:

op gender gebaseerde methodologieën ontwikkelen en onderzoek verrichten om de feminisering van de armoede aan te pakken

De minister heeft bij de Universiteit van Luik een studie besteld over het dagelijkse leven en de gezondheidstoestand van bestaansonzekere gezinnen. Deze studie bevat een analyse van de strategieën van deze gezinnen en stelt de factoren van hun kwetsbaarheid voor.

RAPPORT

delaministre chargéedela politique d'égalité des chances entre hommes et femmes sur la politique menée conformément aux objectifs de la quatrième conférence mondiale sur les femmes tenue à Pékin en septembre 1995

(Année 2001)

INTRODUCTION

Comme le prévoit la loi du 6 mars 1996 visant au contrôle de l'application des résolutions de la Conférence mondiale des femmes de Pékin, la ministre de la Politique de l'égalité des chances soumet au Parlement son rapport sur le bilan de la politique qu'elle a menée en faveur de l'égalité des femmes et des hommes pour l'année 2001.

Dans un souci de cohérence et de simplification, ce bilan est présenté dans un document commun reprenant le rapport du gouvernement, celui de la ministre de la Politique d'égalité des chances ainsi que celui du Secrétaire d'Etat à la Coopération et au Développement. L'accent est mis sur les politiques et les actions menées par la ministre en tant que ministre de l'égalité des chances ou qui ont bénéficié d'un soutien financier du budget de l'égalité des chances entre hommes et femmes. Pour les actions menées dans le domaine de l'emploi ou par d'autres collègues du gouvernement à l'initiative de la ministre ou avec son soutien, le lecteur consultera également le rapport du gouvernement.

**ACTIONS MENÉES DANS LES DIFFÉRENTS
DOMAINES DE LA PLATE-FORME D'ACTION
DE PÉKIN**

A. Femmes et pauvreté

Objectif stratégique A4:

mettre au point des méthodes tenant compte des spécificités de chaque sexe et chercher les moyens de combattre la féminisation de la pauvreté

La ministre a commandé à l'Université de Liège une étude consacrée au quotidien et à la situation de santé des familles précarisées. Cette étude a analysé les stratégies mises en place par les familles présentant des facteurs de fragilité.

Ze heeft aan het licht gebracht dat bijna 35% van de vrouwen die aan het hoofd staan van een éenoudergezin getuigden van financiële moeilijkheden die verband houden met het niet of onregelmatig betalen van alimentatiegeld. Het voorstel van de regering om een Fonds voor Alimentatievorderingen op te richten lijkt in dit opzicht een primordiaal initiatief om vele gezinnen uit de bestaansonzekerheid te halen.

De studie onderstreepte ook de diversiteit van de reacties van vrouwen op een situatie van werkloosheid. Ze onderscheidt de «gezinsvrouwen», die een groot belang hechten aan de gezinswaarden en die wat werk betreft een afstandelijke houding aannemen ten opzichte van individualistische vrouwen voor wie het werk een belangrijke waarde blijft. De eerstgenoemden hebben meer moeilijkheden om aan de bestaansonzekerheid te ontsnappen dan deze laatsten.

B. Vrouwen en onderwijs

Strategische doelstelling B4:

onderwijs en opleidingen zonder discriminatie ontwikkelen

Om tegemoet te komen aan het tekort met betrekking tot de ontwikkeling van feministische studies in het Franstalig gedeelte van het land, steunt de minister sinds december 2000 een proefproject met betrekking tot een interuniversitaire leerstoel «Vrouwenstudies/genderstudies». Dit project kan gezien worden als een positieve actie die op termijn moet leiden tot de federatie van de verschillende netwerken en tot een betere zichtbaarheid en betere coördinatie van de genderthematiek.

In 2001 werden drie universiteiten aan dit project verbonden (Université Libre de Bruxelles, Université Catholique de Louvain en Université de Liège). De thematiek die in 2001 werd weerhouden betrof het werk van vrouwen. Elke universiteit zorgde voor een cursusmodule van minimum 10 uur voor een 200-tal deelnemers en publiceerde een syllabus met de uiteenzettingen van de verschillende uitgenodigde professoren. Er werd binnen elke universiteit een netwerk van onderzoekers en docenten inzake «vrouwenstudies» opgericht en er werden samenwerkingsverbanden ontwikkeld tussen de deelnemers aan het project.

Na afloop van het bestuderen van de activiteitenverslagen en op basis van de evaluatie die ervan werd gemaakt, werd beslist om het pilootproject in 2002 voort te zetten en verder te ontwikkelen. Twee universiteiten (Université de Mons Hainaut en de Facultés universitaires Saint-Louis) hebben zich bij de drie andere aangesloten en er werd een beslissing genomen

Cette étude a fait apparaître que près de 35% des femmes chefs de famille monoparentale éprouvaient des difficultés financières liées au non paiement ou au paiement aléatoire des pensions alimentaires. Le projet du gouvernement d'installer un fonds de créance alimentaire apparaît à ce sujet comme une initiative primordiale pour sortir de nombreuses familles de la précarité.

L'étude a également souligné la diversité des réactions des femmes face à une situation de chômage. Elle distingue les femmes familialistes qui attachent une grande importance aux valeurs de la famille et qui adoptent à l'égard du travail une attitude de distanciation des femmes individualistes pour lesquelles le travail reste une valeur importante. Les premières ont plus de difficultés à sortir de la précarité que les secondes.

B. Femmes, éducation et formation

Objectif stratégique B4:

mettre au point des systèmes d'enseignement et de formation non discriminatoires

Pour pallier au déficit de développement des études féministes dans la partie francophone du pays, la ministre soutient, depuis décembre 2000, un projet pilote de chaire interuniversitaire «Études-femmes/études de genre». Ce projet se voit comme une action positive qui vise, à terme, la fédération de différents réseaux ainsi qu'une meilleure visibilité et une meilleure coordination de la thématique «genre».

En 2001, trois universités ont été associées au projet (Université Libre de Bruxelles, Université Catholique de Louvain et Université de Liège). La thématique retenue en 2001 portait sur le travail des femmes. Chaque université a délivré un module de cours de 10 heures minimum, pour environ 200 participants et a publié un syllabus reprenant les exposés des différents professeurs invités. Un réseau de chercheurs et d'enseignants en «études femmes» a été mis en place au sein de chaque université et des synergies ont été développées entre les participants au projet.

Suite à l'examen des rapports d'activités et sur la base de l'évaluation qui en a été faite, la poursuite et le développement du projet pilote pour 2002 a été décidée. Deux universités (Université de Mons Hainaut et Facultés universitaires Saint-Louis) se sont jointes aux trois autres et le thème du «corps» a été choisi. L'objectif est de poursuivre les efforts en vue de fédérer

rond het thema van het «korps». De doelstelling is om de inspanningen voort te zetten met het oog op de federatie van een erkend netwerk van onderzoekers en docenten op het stuk van «vrouwenstudies».

Gezien het groot potentieel aan banen voor vrouwen in de afdelingen Onderzoek en Ontwikkeling van Europese privé-ondernemingen, vond de minister het nuttig om een actie «vrouwen en wetenschappen» in te schrijven in het kader van de activiteiten ter bevordering van gelijkheid door het Belgische Voorzitterschap van de Europese Unie. In december lanceerde de Commissie dan ook op voorstel van het Belgische Voorzitterschap een verkennende studie met het oog op het opmaken van een eerste kwantitatieve en kwalitatieve balans van de toestand van de vrouwelijke tewerkstelling in het wetenschappelijk onderzoek in de privé-sector op Europese schaal.

C. Vrouwen en gezondheid

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Wat betreft het thema «Vrouwen en gezondheid op het werk in de Europese Unie», heeft de minister het initiatief genomen om een enquête te laten uitvoeren in de 15 landen van de Europese Unie. Verschillende studies tonen immers aan dat, door de geslachtelijke opsplitsing van het werk, de arbeidsomstandigheden een verschillende impact hebben op mannelijke en vrouwelijke werknemers.

Tijdens een seminarie dat op 16 november in Brussel werd georganiseerd, hebben de deskundigen van de 15 Lidstaten die het onderzoek hebben gevoerd de eerste resultaten van hun enquête voorgesteld. Bij die gelegenheid hebben ze een analyse voorgesteld van de wederzijdse interacties tussen beleidsmaatregelen in de domeinen van de gelijkheid en de gezondheid op het werk en een beschrijving van de terzake uitgevoerde werkzaamheden in de verschillende Lidstaten. Zo hebben ze met name de noodzaak van de verbetering van de kennis over de genderdimensie in de gezondheid op het werk naar voren gebracht, in het bijzonder met betrekking tot de disciplines die het meest gericht zijn op de medische en biologische aspecten. Bovendien houden de traditionele indicatoren inzake arbeidsongevallen en beroepsziekten geen rekening met de gendergebonden aspecten van de problemen. Ze hebben ook aanbevolen om binnen de Europese Unie werk te maken van de organisatie van een uitwisseling van ervaringen over de nationale instrumenten voor de verzameling van gegevens over gezondheid op het werk. Daarbij moet er over gewaakt worden dat de genderdimensie als één van de belangrijke criteria voor de evaluatie van de bestaande instrumenten wordt beschouwd.

rer un réseau reconnu d'enseignants et de chercheurs en «études femmes».

Vu l'important potentiel d'emplois pour les femmes dans les départements de Recherche et Développement des entreprises privées européennes, la ministre a jugé utile d'inscrire une action «femmes et sciences» dans le cadre des activités en faveur de l'égalité menées par la Présidence belge de l'Union européenne. Une étude exploratoire permettant de dresser un premier bilan quantitatif et qualitatif de la situation de l'emploi féminin dans la recherche du secteur privé, à l'échelle européenne, a alors été lancée en décembre 2001 par la Commission sur proposition de la présidence belge.

C. Femmes et santé

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propres à améliorer la santé des femmes

En ce qui concerne le thème «Femmes et santé au travail dans l'Union européenne», la ministre a pris l'initiative de faire réaliser une enquête dans les 15 pays de l'Union européenne. Différentes études montrent en effet, qu'en raison de la division sexuelle du travail, les conditions de travail ont un impact différencié sur la santé des travailleurs et des travailleuses.

Les experts des 15 États Membres qui ont mené l'étude ont présenté les premiers résultats de leur enquête lors d'un séminaire organisé le 16 novembre à Bruxelles. À cette occasion, ils ont proposé une analyse des interactions réciproques entre politiques d'égalité et politiques de santé au travail ainsi qu'une description d'expériences menées en la matière dans les différents États membres. Ils ont ainsi mis en évidence, notamment, la nécessité d'améliorer les connaissances sur la dimension de genre en santé au travail en particulier dans les disciplines les plus orientées vers les aspects médicaux et biologiques ainsi que les indicateurs traditionnels sur les accidents du travail et les maladies professionnelles qui laissent dans l'ombre les aspects sexués des problèmes. Ils ont aussi recommandé qu'un échange d'expériences sur les instruments nationaux de recueil de données en santé au travail soit organisé au sein de l'Union européenne en veillant à ce que la dimension de genre soit abordée comme un des critères importants d'évaluation des instruments existants.

De conclusies van dit seminarie werden voorgesteld tijdens de conferentie die op 22 en 23 november 2001 in Brussel georganiseerd werd met het Europees Agentschap voor Gezondheid en Veiligheid op het Werk van Bilbao. Het eindverslag van het Europees onderzoek zal klaar zijn in april 2002. Het zal bijdragen tot de voorbereiding van de 3de Internationale Conferentie « Vrouwen — Gezondheid en Werk » die in juni 2002 in Stockholm zal plaatsvinden.

D. Geweld jegens vrouwen

Het jaar 2001 stond voor de minister in het teken van het thema van de strijd tegen het geweld ten opzichte van vrouwen in al zijn vormen.

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen.

Op het initiatief van de minister keurde de Ministerraad op 11 mei 2001 een nationaal actieplan tegen het geweld op vrouwen goed.

De doelstelling ervan is de erkenning van de omvang van het geweld op basis van het geslacht, het onderbrengen van de verschillende acties van de overheid in een algemeen en gecoördineerd beleid dat voorziet in de systematisering van gender mainstreaming bij de tenuitvoerlegging van maatregelen, de voorstelling van de bestaande middelen met betrekking tot informatie, evaluatie, de uitwisseling van goede praktijken en de vastlegging van nieuwe doelstellingen.

Dit actieplan tegen het geweld op vrouwen heeft het onderwerp gevormd van overleg tussen de verschillende betrokken federale departementen — in hoofdzaak Gelijkekansenbeleid, Binnenlandse Zaken, Justitie en Volksgezondheid — en met de verantwoordelijken voor gelijke kansen en slachtofferhulp van de gemeenschappen en de gewesten.

Twee actiedomeinen werden in het bijzonder als prioritair aangeduid: de bestrijding van het geweld binnen het gezin enerzijds en de strijd tegen de mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting anderzijds. De betrokken ministeriële departementen gaan alle vormen van samenwerking aan die nodig zijn om de verwachte vooruitgang te boeken en om de vooropgestelde doelstellingen te bereiken. Andere vermelde domeinen zijn: geweld op het werk, het asielbeleid, internationale betrekkingen en ontwikkelingssamenwerking.

Deze oriëntatienota wordt na één jaar geëvalueerd en geactualiseerd.

In aansluiting op de aanneming van het actieplan heeft de regering, onder impuls van de minister, aan

Les conclusions de ce séminaire ont été présentées lors de la conférence organisée à Bruxelles les 22 et 23 novembre 2001 avec l'Agence européenne pour la Santé et la Sécurité au Travail de Bilbao. Le rapport final de l'enquête européenne sera prêt en avril 2002. Il servira de contribution à la préparation de la 3e Conférence Internationale « Femmes-Santé et Travail » qui se tiendra à Stockholm en juin 2002.

D. Violence à l'égard des femmes

L'année 2001 fut pour la ministre une année placée sous le thème de la lutte contre la violence à l'égard des femmes, sous toutes ses formes.

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

À l'initiative de la ministre, un plan d'action contre la violence à l'égard des femmes, a été approuvé par le Conseil des Ministres le 11 mai 2001.

Son objectif est de reconnaître l'importance de la violence fondée sur le sexe, d'inscrire l'action des pouvoirs publics dans une politique générale et coordonnée qui prévoit la systématisation du gender mainstreaming dans la mise en œuvre des mesures, de présenter les moyens existants d'agir dans une perspective d'information, d'évaluation, d'échange de bonnes pratiques et de fixation de nouveaux objectifs.

Ce plan d'action contre la violence à l'égard des femmes a fait l'objet d'une concertation entre les différents départements fédéraux concernés — principalement, la Politique d'égalité des chances, l'Intérieur, la Justice et la Santé publique — et avec les responsables des entités fédérées pour l'égalité des chances et l'aide et aux victimes.

Deux domaines d'actions ont en particulier été jugés prioritaires: la lutte contre la violence au sein du couple, d'une part et la lutte contre la traite des êtres humains et l'exploitation sexuelle, d'autre part. Les départements ministériels impliqués devront mettre en œuvre les collaborations nécessaires à la réalisation des avancées attendues pour atteindre les objectifs définis. Parmi les autres domaines d'action, citons: la lutte contre la violence au travail, la politique d'asile, la coopération internationale et la coopération au développement.

Cette note d'orientation sera évaluée et actualisée après un délai d'un an.

Dans la foulée de l'adoption du plan d'action, le gouvernement, sous l'impulsion de la ministre a

de vooravond van 11 november een uitgebreide sensibilisatiecampagne rond partnergeweld gelanceerd. De sensibilisatiecampagne is tekenend voor de werkwijze in dit plan wat betreft partnergeweld, aangezien de verschillende machtsniveaus zich hebben verenigd om in één gezamenlijke boodschap dit geweld af te keuren en om deze boodschap in de vorm van complementaire acties te verspreiden.

Twee slogans doorkruisen deze nationale campagne: «Partnergeweld: laat ons de stilte breken voor we zelf gebroken zijn» en «Partnergeweld: u staat niet alleen in uw strijd»

De nationale campagne werd in de dagbladers gelanceerd op 10 november, de dag voorafgaand aan de Vrouwendag, met het thema «Wapenstilstand. Nog niet alle mannen hebben getekend.»

Ze ging verder door middel van affiches en advertenties in tijdschriften. De mogelijkheid om een beroep te doen op een groen nummer maakte het slachtoffers mogelijk om doorverwezen te worden naar diensten voor slachtofferhulp. De kost van de campagne werd samen gedragen door het departement van de Eerste minister en door de begroting van het Gelijkekansenbeleid.

De diensten van de minister hebben een folder uitgewerkt met de eerste antwoorden voor slachtoffers van partnergeweld. Hij werd in hoofdzaak ontworpen als een instrument voor de ondersteuning van slachtoffers gedurende de campagne, maar de verspreiding ervan is nog steeds aan de gang. De redactie ervan werd toevertrouwd aan expertes in slachtofferopvang en de verdediging van slachtoffers van partnergeweld en de publicatie ervan gebeurde in de drie landstalen. Er werden 300 000 exemplaren ter beschikking gesteld van verschillende instellingen en organen, waaronder de consultatiecentra van het ONE en Kind en Gezin, de filialen van FOREM en VDAB, de OCMW's, de spoeddiensten van de ziekenhuizen, de centra voor gezinsplanning, enz ... Een algemene informatiebrochure met als titel «Geweld! Wat nu?», opgesteld door de Directie van de gelijke kansen, werd eveneens verspreid, net als provinciale gidsen met adressen van organisaties voor de opvang, begeleiding en doorverwijzing van slachtoffers van geweld.

Het is bekend dat dergelijke campagnes een stijging van het aantal aangegeven gevallen teweegbrengen. In het kader van de Startbaanovereenkomst («Rosetta») zullen in 2002 8 banen van niveau 1 of daarmee gelijkgesteld ter beschikking worden gesteld van organisaties voor slachtofferhulp en gespecialiseerde diensten voor de hulp aan vrouwen die het slachtoffer zijn van partnergeweld. De «begunstigde» organisaties zijn diegene die een coör-

lancé, la veille du 11 novembre, une vaste campagne de sensibilisation à l'égard de la violence au sein du couple. La campagne de sensibilisation est significative de l'approche à l'oeuvre dans ce plan en ce qui concerne la violence au sein du couple, puisque les différents niveaux de pouvoirs se sont associés pour dénoncer dans un même message cette violence et pour décliner ce message sous forme d'actions complémentaires.

Deux slogans traversent cette campagne nationale: «Violence dans le couple: brisez le silence avant qu'il ne vous brise»; «Violence dans le couple: vous n'êtes plus seule à combattre».

La campagne nationale a été lancée dans la presse quotidienne, le 10 novembre, veille de la Journée des Femmes, sur le thème «Armistice. Tous les hommes n'ont pas signé».

Elle s'est poursuivie par voie d'affichage et par des inserts magazines. La possibilité de faire appel à un numéro vert a permis aux victimes d'être renvoyées vers les services d'aide aux victimes. Le coût de la campagne a été pris en charge par le département du Premier ministre et par le budget de la Politique d'égalité des chances, conjointement.

Un dépliant présentant les premières réponses aux victimes de violence au sein du couple a été produit par les services de la ministre. Il a été principalement conçu comme un instrument de soutien aux victimes pendant la campagne, mais sa diffusion s'étendra au-delà. Sa rédaction a été confiée à des expertes en matière d'accueil et de défense des victimes de violence au sein du couple et il a été publié dans les trois langues nationales. 300 000 exemplaires ont été mis à la disposition de différents institutions et organismes, dont les consultations de l'ONE et Kind en Gezin, les antennes FOREM et VDAB, les CPAS, les services d'urgences des hôpitaux, les centres de planning familial, etc. Une brochure d'information générale intitulée «Violence. Comment s'en sortir?», éditée par la Direction de l'égalité des chances a également été diffusée ainsi que des guides provinciaux en matière de lutte contre la violence où sont répertoriés les coordonnées des organismes chargés de l'accueil, de l'accompagnement et de l'orientation des victimes de violence.

On sait encore que des campagnes de cette nature accroissent le nombre de cas signalés. Dans le cadre de la Convention Premier Emploi («Rosetta»), huit emplois de niveau 1 ou assimilés seront mis, pour 2002, à la disposition l'associations chargées d'aide aux victimes et de services spécialisés dans l'aide aux femmes victimes de violence au sein du couple. Les associations «bénéficiaires» sont celles qui jouent un rôle coordinateur et peuvent renvoyer les victimes

dinerende rol spelen en de slachtoffers kunnen doorverwijzen naar de bevoegde diensten in de drie landsgedeelten.

Op wetgevend vlak wordt er ook gewerkt aan een voorontwerp van wet met het oog op de betere bescherming van slachtoffers van partnergeweld, dat begin 2002 zal voorgelegd worden aan de Minister-raad.

Deze tekst voorziet de verdubbeling van de straf voor gewelddaden tussen partners, zoals voorzien in de wet van 24 november 1997 strekkende om het geweld tussen partners tegen te gaan (slagen en verwondingen en onvrijwillige doodslag). Deze wijziging zal het voor de rechter mogelijk maken om een arrestatiebevel uit te vaardigen en, naargelang het geval, te beslissen over de uitwijzing van de dader uit de gezamenlijke woning. Bovendien wordt er in geval van feitelijke en/of echtscheiding voorzien om de woning toe te wijzen aan het slachtoffer van gewelddaden door de partner of echtgenoot. In dit kader verstaat men onder «gewelddaden» slagen en verwondingen, onvrijwillige doodslag, verkrachting, moordpoging, moord of vergiftiging.

Tot slot werden er verschillende beslissingen genomen ter ondersteuning van vernieuwende plaatselijke beleidsmaatregelen inzake fysiek en seksueel geweld, hetzij op federaal niveau, hetzij via de samenwerkingsverbanden met de Gemeenschappen en Gewesten en de plaatselijke overheden.

Drie pilootcontracten inzake veiligheid en maatschappij met betrekking tot de strijd tegen geweld van seksuele aard zullen in 2002 beschikken over een bijkomende financiering ten laste van de begroting van het Gelijkekansenbeleid.

Er zijn samenwerkingsverbanden tussen de provincies, de Gemeenschappen en Gewesten en het departement van de minister, waarbij per provincie een ambtenaar belast is met de coördinatie van de acties van de verschillende interveniënten inzake partner- en intrafamiliaal geweld. Deze coördinaties inzake partner- en intrafamiliaal geweld in de provincies vinden al meerdere jaren plaats. Na evaluatie is het noodzakelijk gebleken om de partnerschappen met de gefedereerde entiteiten uit te breiden, vooral door hun bevoegdheid inzake slachtofferhulp. Voor 2002 moet elke provinciale coördinatie welbepaalde programma's uitwerken, met betrekking tot de strijd tegen het geweld, maar ook met betrekking tot de realisatie van de gelijkheid van vrouwen en mannen in de ruimste zin.

Naast de programma's «geweld» die in het kader van de middelen die voorbehouden zijn voor het plaatselijk gelijkekansenbeleid ontwikkeld zullen worden, is het in 2002 de bedoeling om statistische instrumenten te onwikkelen voor het meten van het fenomeen partnergeweld, en dit via de verbetering van de officiële cijfers (klachtenregistratie) en de ver-

vers les services adéquats dans les trois régions du pays.

Au niveau législatif, un avant-projet de loi visant à mieux protéger la victime de violence conjugale est également en préparation et sera déposé au Conseil des Ministres au début 2002.

Ce texte prévoit le doublement de la peine pour les actes de violence au sein du couple, tels que visés par la loi du 24 novembre 1997 visant à combattre la violence au sein du couple (coups et blessures et homicide involontaire). Cette modification permettra au juge de délivrer un mandat d'arrêt et de décider, le cas échéant, de l'écartement de l'auteur de violence du domicile conjugal. Par ailleurs, il prévoit, dans les cas de séparation et/ou de divorce, l'attribution du logement familial à la victime d'actes de violence de la part de son partenaire ou de son conjoint. Dans ce cadre, par «actes de violence», on entend les coups et blessures, l'homicide involontaire, le viol, la tentative de meurtre, d'assassinat ou l'empoisonnement.

Enfin, plusieurs décisions ont été prises pour soutenir des politiques locales novatrices en matière de violence physique et sexuelle, soit au niveau fédéral, soit à travers les collaborations avec les Entités fédérées et les pouvoirs locaux.

Trois contrats de sécurité et de société pilotes au plan de la lutte contre la violence à caractère sexuel disposeront, en 2002, d'un financement supplémentaire, apporté par le budget de la Politique d'égalité des chances.

Des collaborations entre les provinces, les entités fédérées et le département de la ministre ont lieu afin qu'un agent se charge, par province, de coordonner l'action des différents intervenants en matière de violence conjugale et intrafamiliale. Ces coordinations en matière de violence conjugale et intrafamiliale sont établies dans les provinces depuis plusieurs années. Après évaluation, il est apparu nécessaire d'étendre les partenariats aux entités fédérées notamment en raison de leur compétence en matière d'aide aux victimes. Pour 2002, chaque coordination provinciale devra établir des programmes définis, sur le plan de la lutte contre la violence mais également sur le volet de la réalisation de l'égalité des femmes et des hommes au sens le plus large.

Outre les programmes «violence» qui seront développés dans le cadre des moyens réservés aux politiques locales de l'égalité, il s'agira, en 2002, d'élaborer des instruments statistiques permettant de mesurer le phénomène de la violence conjugale, à travers l'amélioration des données officielles (enregistrement des plaintes) et la collecte de données auprès des sour-

zameling van gegevens bij bronnen die inzicht zouden kunnen geven in het «dark number». Het werken aan het opstellen van indicatoren rond partnergeweld in België vormt het onderwerp van een principeakkoord tussen de federale regering en de gefedereerde entiteiten.

Strategische doelstelling D2:

de oorzaken en gevolgen van geweld jegens vrouwen en de doeltreffendheid van preventiemaatregelen bestuderen

De minister heeft twee universiteiten belast met een studie over het strafrechtelijk beleid inzake fysiek en seksueel geweld. Deze studie, die uitgevoerd werd tussen december 2000 en november 2001, bestaat uit twee luiken; het eerste behandelt partnergeweld en het tweede seksueel geweld.

Uit de conclusies van het eerste luik van de studie over partnergeweld blijkt dat de wet van 24 november 1997 de vooropgestelde doelstellingen van de wetgever niet heeft bereikt door toepassingsproblemen die te wijten zijn aan een gebrek aan richtlijnen voor het in de praktijk brengen ervan.

Een grote meerderheid van de door de gerechtelijke autoriteiten behandelde dossiers worden nog steeds geseponneerd. Klachten over slagen en verwondingen tussen partners worden nog steeds niet specifiek geregistreerd, waardoor men niet over gerechtelijke statistieken rond dit onderwerp beschikt en het moeilijker wordt om een duidelijk overzicht te krijgen over de problematiek, het type misdrijven en de aanpak ervan. Door het gebrek aan middelen moeten de magistraten hun prioriteiten stellen en het partnergeweld hoort hier niet bij.

Het tweede luik van de studie beveelt aan om een beleid ter bestrijding van seksueel geweld te organiseren op basis van een gedifferentieerde aanpak naargelang het intra- of extrafamiliaal karakter van het geweld, bijzondere aandacht te besteden aan het slachtoffer in de gerechtelijke procedure en zich te voorzien van performante middelen voor het verzamelen van bewijzen.

TEXTE MANQUE

De diensten van de minister hebben ook een enquête uitgevoerd om te onderzoeken op welke manier het fenomeen van het ongewenst seksueel gedrag wordt behandeld in de privé-ondernemingen en de overheidsdiensten. De nadruk werd in het bijzonder gelegd op het statuut van de «vertrouwenspersonen».

ces susceptibles de donner des indications sur les «chiffres noirs». L'installation d'un processus visant à ce que la Belgique dispose d'indicateurs en matière de violence au sein du couple a fait l'objet d'un accord de principe entre le gouvernement fédéral et des entités fédérées.

Objectif stratégique D2:

étudier les causes et conséquences de la violence à l'égard des femmes et l'efficacité des mesures de lutte contre la violence

La ministre a confié à deux universités une étude sur la politique judiciaire en matière de violences physiques et sexuelles. Cette étude, menée entre décembre 2000 et novembre 2001, comprend deux volets, le premier sur la violence au sein du couple et le second sur la violence sexuelle.

Il ressort des conclusions du premier volet de l'étude sur la violence au sein du couple que la loi du 24 novembre 1997 n'a pas atteint les objectifs que s'était fixé le législateur en raison de problèmes d'application dû à une absence d'instructions sur la mise en pratique de la loi.

Une grande majorité des dossiers traités par l'autorité judiciaire sont toujours classés sans suite. Les plaintes du chef de coups et blessures au sein du couple ne font toujours pas l'objet d'un enregistrement spécifique. Il est dès lors impossible d'établir des statistiques judiciaires et de récolter des informations permettant de mieux connaître cette problématique et d'évaluer les mesures mises en place pour y faire face. Le manque de moyens amène les magistrats à définir des priorités et les violences au sein du couple n'y figurent pas.

Dans son second volet, l'étude recommande d'organiser une politique de lutte contre la violence sexuelle basée sur une approche différenciée selon le caractère intra ou extrafamilial de la violence, d'accorder une attention particulière à la victime dans la procédure judiciaire et de se doter de moyens performants en vue de récolter des preuves.

À partir des conclusions et des recommandations de l'étude, l'équipe universitaire sera chargée en 2002 d'élaborer des propositions pratiques en vue d'améliorer la politique judiciaire dans ces matières.

Les services de la ministre ont également réalisé une enquête en vue d'étudier la manière dont le phénomène du harcèlement sexuel était traité dans les entreprises privées et au sein des services publics. L'accent a particulièrement été mis sur le statut des «personnes de confiance».

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

De minister heeft in 2001 haar steun gegeven aan een ambitieus programma van de Internationale Organisatie van de Migraties, dat gericht is op vrijwillige terugkeer, reïntegratie en hulp aan de slachtoffers van mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting. Het eerste luik van dit project wil informatie verzamelen en verspreiden over de hulp bij de terugkeer of de reïntegratie van slachtoffers van mensenhandel, waarbij er bijzondere aandacht wordt gegeven aan niet-begeleide minderjarigen, in het kader van een humanitaire hulp aan de landen van oorsprong in veiligheid en waardigheid.

De tweede fase van het project, met het oog op de invoering van een programma voor de vrijwillige terugkeer en reïntegratie van slachtoffers, zou in 2002 van start moeten gaan.

Wat de betreft de strijd tegen de vrouwenhandel, zorgde de goedkeuring van de begroting 2002 voor een structurele financiering van drie gespecialiseerde opvangcentra voor de opvang van slachtoffers van mensenhandel: PAYOKE, SURYA en PAG-ASA.

Op de begroting van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid werd een bijkomend budget van 447 000 EUR ingeschreven voor de ondersteuning van drie centra die gespecialiseerd zijn in de opvang van slachtoffers van mensenhandel. De centra zullen werken aan een vrijwillig programma met betrekking tot gedwongen prostitutie.

E. Vrouwen en gewapende conflicten**Strategische doelstelling E4:**

de bijdrage van vrouwen aan de totstandbrenging van een cultuur voor vrede bevorderen

In 2001 stelde de minister van Buitenlandse Zaken de minister een begrotingslijn ter beschikking voor de financiering van Belgische initiatieven inzake preventieve diplomatie, hulp aan volkeren die het slachtoffer zijn van conflicten, de naleving van de mensenrechten en de versterking en herinstelling van de rechtsstaat. Een deel van de beschikbare budgettaire middelen werd ingezet om bij te dragen tot de versterking van de rol van vrouwen in vredesonderhandelingen en de oplossing van conflicten. Zo wil één project een proces van parallelle onderhandelingen tussen Israëliëse en Palestijnse vrouwen op hoog niveau totstandbrengen met de steun en betrokkenheid van Europese politicae.

Objectif stratégique D3:

éliminer la traite des femmes et aider les victimes de violences liées à la prostitution et à la traite des femmes

La ministre a soutenu en 2001 un ambitieux programme de l'Organisation Internationale des Migrations, qui vise au retour volontaire, à la réintégration et l'assistance des victimes du trafic d'êtres humains aux fins d'exploitation sexuelle. Dans son premier volet, ce projet vise à rassembler et à diffuser des informations concernant l'assistance au retour et la réintégration de victimes de trafic, en accordant une attention particulière aux mineurs non accompagnés, dans le cadre d'une assistance humanitaire aux pays d'origine en toute sécurité et dignité.

La deuxième phase du projet visant à mettre en place un programme de retour et de réintégration volontaire des victimes devrait être lancée en 2002.

En matière de lutte contre la traite des femmes, l'organisation d'un financement structurel pour les trois Centres d'accueil spécialisés dans l'accueil des victimes de la traite — PAYOKE, SURYA et PAG-ASA — a été acquise avec l'adoption du budget 2002.

Un budget supplémentaire de 447 000 EUR a été inscrit au budget du Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail en vue d'appuyer l'action des trois centres spécialisés pour les victimes de la traite des êtres humains. Les centres auront à mener un programme particulièrement volontaire en matière de prostitution forcée.

E. Femmes et conflits armés**Objectif stratégique E4:**

promouvoir la contribution des femmes au développement d'une culture valorisant la paix

En 2001, une ligne budgétaire a été mise à disposition de la ministre par le Ministère des Affaires étrangères en vue de financer des initiatives de la Belgique en matière de diplomatie préventive, d'aide aux populations victimes de conflits, de respect des droits de l'Homme et de renforcement et de rétablissement de l'état de droit. Une partie des moyens budgétaires disponibles a été mobilisé pour contribuer à renforcer le rôle des femmes dans les négociations de paix et la résolution des conflits armés. Un projet vise ainsi à mettre en place un processus de négociations parallèles entre femmes israéliennes et palestiniennes de haut niveau avec l'appui et l'implication de femmes politiques européennes.

Dit project wil de vrouwen van de twee kampen de mogelijkheid geven om samen op alternatieve wijze na te denken over manieren om het conflict dat hun volkeren al decennialang verscheurt op te lossen. Het wil hun ook een kader aanreiken dat hen toelaat om te experimenteren met de technieken en methodes van een onderhandelingsproces waaraan ze niet kunnen deelnemen.

F. Vrouwen en de economie

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Met het oog op de bevordering van gelijke kansen inzake tewerkstelling in de overheidssector, is de minister tussengekomen in het dossier met betrekking tot de weging van de managements- en omkaderingsfuncties in de federale overheidsdiensten door te vragen om een herformulering van bepaalde criteria voor de evaluatie van de managers opdat ze geen seksistische vooroordelen zouden bevatten.

Ze heeft ook haar lobbywerk voortgezet voor de effectieve creatie van een «gelijkheidsstructuur» binnen de horizontale overheidsdienst «Personeel en Organisatie» om de gelijkheidsdimensie te integreren in alle domeinen van het human resources management: selectie en aanwerving, opleiding, evaluatie, loon, arbeidsvoorwaarden, enz.

Haar diensten zijn voortgegaan met de leiding van het netwerk van positieve-actieambtenaren. Dit netwerk bouwde verder op het werk dat in 2000 aangetrokken werd om de genderdimensie te integreren in de Copernicushervorming. In 2001 waren er 4 vergaderingen rond dit thema. Er werd ook een nota opgesteld om de aandacht te vestigen op het belang van de sensibilisatie van human resources managers rond gelijke kansen. In het kader van de follow-up van de gelijkheidskansenplannen hebben de diensten van de minister meegewerkt in de begeleidingsgroep van het project «Gender mainstreaming en HRM» van FOREM door de actualisatie en het ter beschikking stellen van het instrument «Vragenlijst Positieve Acties».

De diensten van de minister gingen verder met hun consultingactiviteiten bij privé-ondernemingen om hen te sensibiliseren voor de gelijkheid van vrouwen en mannen met thema's als «Gelijke Kansen en Integrale Kwaliteitszorg», «Gelijke Kansen in de Bedrijfscultuur», «Gelijke Kansen en Human Resources Management» ... Organisaties die geconfronteerd worden met problemen inzake discriminatie of gelijke kansen binnen hun organisatie gaan immers

Ce projet vise à permettre aux femmes des deux camps de réfléchir ensemble et de manière alternative aux moyens de résoudre le conflit qui déchire leur deux peuples depuis des décennies. Il vise également à leur offrir un cadre qui leur permette d'expérimenter les techniques et les méthodes d'un processus de négociations dont elles sont cruellement absentes.

F. Femmes et économie

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits et l'indépendance économique des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

En vue de favoriser des chances égales d'emploi dans le secteur public, la ministre est intervenue dans le dossier concernant la pondération des fonctions de management et d'encadrement dans les services publics fédéraux en proposant des reformulations de certains critères permettant d'évaluer les managers afin qu'ils ne contiennent pas de biais sexiste.

Elle a également poursuivi son travail de lobbying pour la création effective d'une «structure égalité» au sein du service public horizontal «Personnel et Organisation» afin d'intégrer la dimension de l'égalité dans la gestion des ressources humaines, et ce dans tous ces volets: sélection et recrutement, formation, évaluation, rémunération, conditions de travail, etc.

De leur côté, ses services ont continué à animer le réseau des fonctionnaires actions positives. Ce réseau a poursuivi le travail entamé en 2000 sur l'intégration de la dimension de genre dans la réforme Copernic en se réunissant à 4 reprises en 2001. Une note a dans ce cadre été rédigée afin d'attirer l'attention sur l'importance de la sensibilisation des managers en ressources humaines à l'égalité des chances. Dans le cadre du suivi des plans d'égalité des chances, les services de la ministre ont participé au groupe d'accompagnement du projet «Mainstreaming des genres et GRH» du FOREM en actualisant et en mettant à disposition un outil «Questionnaire Actions positives».

Les services de la ministre ont poursuivi leurs activités de consulting à l'intention des entreprises afin de les sensibiliser à l'égalité des femmes et des hommes sur des thèmes tels que «Égalité et Qualité Totale», «Égalité et culture d'entreprise», «Égalité et Gestion des ressources humaines», ... Les organisations qui sont confrontées à des problèmes de discrimination en matière d'égalité des chances sont souvent à la recherche de procédures et de pratiques permettant

vaak actief op zoek naar procedures en praktijken die seksediscriminatie onmogelijk maken en die gelijke kansen garanderen voor alle werknemers. Andere ondernemingen, die een egalitaire aanpak hanteren, willen hun beleid eens aan een onafhankelijke evaluatie onderwerpen. Al deze organisaties kunnen gratis een beroep doen op de consulting op maat die de administratie aanbiedt. Tijdens een bezoek aan de organisatie worden er een aantal interviews afgenomen met het top- en kaderniveau en de betrokken werknemers en zo wordt er geprobeerd een aantal sleutelindicatoren voor gelijke kansen aan te geven. Indien er ruimte voor verbetering is, worden de aangrijpingspunten geïdentificeerd en wordt er met de organisatie een actieplan uitgestippeld.

Zo werden in 2001 een aantal acties gevoerd:

— Douwe Egberts organiseerde, na hun nominatie voor de Equality Award 2000, drie maal rondetafelgesprekken met bedienden, arbeiders en kaderleden omtrent hun work-life balance project. Er werd gedebatteerd over de organisatiecultuur en acties gericht naar individuen (bijvoorbeeld interne en externe faciliteiten, werkuren, flexibiliteit inzake arbeidsorganisatie, mobiliteit, enz.). De administratie trad hier op als deskundige bij de debatten en stipelde de mogelijke pistes mee uit.

— VOSEC (Vlaams Overleg Sociale Economie), het door de Vlaamse overheid erkende overlegorgaan voor de sociale economie, contacteerde de administratie om mee te denken in welke mate een aangepast model van integrale kwaliteitszorg mogelijk is in ondernemingen van de sociale economie.

De wijze waarop de diensten van de minister de consulting aanpakken, zowel inhoudelijk als praktisch, wekte ook nationale en internationale interesse op.

— Route Trainingscentrum diende een project in om consulting activiteiten op te starten rond gender en gelijke kansen in kleine en middelgrote organisaties. Er werd dan ook constructief gedebatteerd over onze aanpak van dit thema en onze consultingervaringen bij privé-ondernemingen.

— Progetto Donna, een Italiaanse organisatie die rond gelijke kansen in het beroepsleven werkt, vroeg de Directie van de gelijke kansen om mee te werken aan hun project «Equality Logo», een prijs voor gelijke kansen in de regio. In 2001 waren er uitwisselingen met betrekking tot de methodologie en de expertise van de administratie.

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

d'anéantir les problèmes de discrimination sexuelle et de garantir l'égalité entre tous leurs travailleurs. D'autres entreprises, qui pratiquent une approche égalitaire sont désireuses de soumettre leur politique à une évaluation indépendante. Toutes ces entreprises peuvent faire appel à un consulting gratuit et sur mesure auprès de l'administration. Au cours de la visite, plusieurs entretiens ont lieu tant avec la hiérarchie et les cadres de l'entreprise qu'avec les travailleurs afin d'identifier un certain nombre d'indicateurs clés en matière d'égalité des chances. S'il existe une volonté d'amélioration de la situation, des points d'application sont définis et un plan d'action est élaboré avec l'organisation.

C'est ainsi qu'en 2001, quelques actions ont été menées:

— La société Douw Egbert a organisé, suite à sa nomination à l'Equality award 2000, trois tables rondes réunissant les employés, les ouvriers et les cadres autour d'un projet de conciliation travail — vie privée. Les sujets débattus ont porté sur la culture de l'entreprise et les actions menées vers les individus (par exemple: infrastructures internes et externes, heures de travail, flexibilité du travail, mobilité, etc.). L'administration a participé à ces tables rondes à titre d'expert et a permis de tracer des pistes d'avenir.

— Le VOSEC (Vlaams Overleg Sociale Economie), l'organe de concertation de l'économie sociale reconnu par le gouvernement flamand a pris contact avec l'administration afin qu'elle réfléchisse avec lui à l'adaptation d'un modèle de gestion de qualité totale pour les entreprises de l'économie sociale.

La manière dont les services de la ministre appréhendent l'approche du consulting «égalité», tant en matière de contenu que d'application, a suscité l'intérêt au niveau belge et au niveau international.

— Le centre de formation Route Trainingscentrum a élaboré un projet d'activités de consulting en matière d'égalité des chances à destination des petites et moyennes entreprises qui sera intégré à ses activités. Des échanges ont eu lieu avec l'administration concernant le thème et l'expérience en matière de consulting des entreprises privées.

— L'organisation italienne «Progetto Donna», qui s'occupe d'égalité des chances dans la vie professionnelle, a sollicité la Direction de l'égalité des chances afin qu'elle participe à son projet «Equality Logo», un prix pour l'égalité des chances régional. Des échanges concernant la méthodologie ont eu lieu à ce sujet en 2001.

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie

Het gebruik en de beheersing van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën zijn nog altijd een mannelijk domein. Vrouwen zijn er ondervertegenwoordigd en bezetten er, behalve in de ondersteunende functies, vaak de laagst gekwalificeerde plaatsen. Hun plaats in de ICT-wereld blijft beperkt wegens bepaalde overheersende mentaliteiten. Op grond van deze vaststellingen heeft de minister beslist om de gelijke toegang van vrouwen en mannen tot de nieuwe technologieën als strategische doelstelling van haar werkgelegenheidsbeleid te definiëren.

Om deze doelstelling te bereiken werkt ze aan een bewustmakingsproces dat uit meerdere onafhankelijke en complementaire acties bestaat.

Op politiek niveau hebben de federale Staat, de Gewesten en de Gemeenschappen de op de Top van Lissabon geuite bekommernis voor de effectieve toegang van Europa tot de informatiemaatschappij vertaald in een samenwerkingsakkoord rond de gelijke toegang van vrouwen tot de nieuwe technologieën. Het doel van dit akkoord, ondertekend in november 2001, is om een proces van overleg en samenwerking op gang te brengen tussen de verschillende beleidsorganen, naargelang hun respectieve bevoegdheden. De doelgroepen van dit akkoord zijn:

— wat het onderwijs betreft: de leerkrachten en de leerlingen van het lager en middelbaar onderwijs;

— wat de burgers, de alfabetisering en vorming betreft: de vormingswerkers in jeugdcentra, informatie- en documentatiecentra, opvangcentra, permanente vormingsorganisaties en hun publiek;

— wat de tewerkstelling en beroepsopleiding betreft: de verantwoordelijken voor de opvang, begeleiding en selectie voor opleidingen en plaatsing van de werkzoekenden, en ook de werkgevers met inbegrip van de uitzendbureaus;

— wat e-government betreft: iedereen met speciale aandacht voor oudere en voor allochtone vrouwen.

In het raam van de federale programmatie 2000-2006 leidt de Directie van de gelijke kansen van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid sinds maart 2001 een project dat de instroom van vrouwen in de ICT-sector wil bevorderen. Dit project, *Electronica* genaamd, wordt medegefinancierd door het Europees Sociaal Fonds in het kader van het federaal programma 2000-2006. Het project werd opgezet volgens de lijnen van bovenvermelde vaststellingen en in samenwerking met vormingsorganisaties op het terrein. Er werd een partnership gevormd met het platform ADA dat vier vormingsorganisaties bijeenbrengt: Interface3, Sofft, Atel en Aron.

Partant du constat selon lequel l'utilisation et la maîtrise des nouvelles technologies de la communication et de l'information (TIC) restent un bastion masculin et que les femmes sont largement sous-représentées dans ce secteur et occupent bien souvent les postes les moins qualifiés, la ministre a décidé de définir comme objectif stratégique de sa politique de l'Emploi l'égal accès des hommes et des femmes aux nouvelles technologies.

Pour atteindre cet objectif, elle développée un processus de sensibilisation décliné en plusieurs actions indépendantes et complémentaires.

Au niveau politique, l'État fédéral, les Régions et les Communautés ont traduit la préoccupation exprimée au sommet de Lisbonne quant à l'entrée effective de l'Europe dans la société de l'information, dans un accord de coopération concernant l'égal accès des femmes aux technologies. L'objectif de cet accord, signé en novembre 2001, est d'engager un processus de concertation et de collaboration entre les différents niveaux de pouvoir concernés et ce en fonction des compétences respectives de chacun. Les publics visés par l'accord sont:

— pour ce qui est de la problématique de l'enseignement: les enseignant(e)s et les élèves des niveaux primaires et secondaires;

— pour ce qui est de la problématique citoyenne, l'alphabétisation et la formation: les animateurs de centres de jeunes, des centres d'information et de documentation, des centres d'hébergement, les animateurs ou responsables d'organismes d'éducation permanente, ainsi que les publics de ces organisations;

— pour ce qui concerne la problématique de l'emploi et de la formation professionnelle: les personnes responsables de l'accueil, de l'orientation, de la sélection pour les formations et du placement des demandeurs d'emploi ainsi que les employeurs dont les sociétés d'intérim;

— pour ce qui concerne l'e-government: tout un chacun avec une attention particulière pour les femmes âgées et les femmes allochtones.

Dans le cadre de la programmation fédérale 2000-2006 du Fonds social européen, la Direction de l'égalité des chances du Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail mène depuis mars 2001 un projet qui vise à favoriser l'emploi des femmes dans le secteur des nouvelles technologies. Ce projet nommé *Electronica* est mis en œuvre en collaboration avec des associations de formation sur le terrain. Un partenariat a également été établi avec la plate-forme ADA qui regroupe les associations de formation: Interface3, Sofft, Atel et Aron.

Het werd al snel duidelijk dat het noodzakelijk was zowel de vrouwen als de werkgevers te sensibiliseren om meer vrouwen in de ICT-sector te krijgen. Enerzijds moeten de werkgevers die klagen over een gebrek aan gekwalificeerd personeel aangespoord worden om in hun bedrijf ook vrouwen in dienst te nemen. Anderzijds moeten vrouwen warm gemaakt worden om te kiezen voor technologische opleidingen en beroepen die meer inhouden dan een louter gebruik van kantoortoepassingen. Op grond van deze overwegingen werden de verschillende activiteiten van het project bepaald.

Het project wil op termijn een mentaliteitsverandering bewerkstelligen bij de vrouwen, lesgevers en werkgevers en alle betrokkenen uit de sector.

De verschillende luiken van het project moeten het hen mogelijk maken om het genderperspectief te integreren en hen ertoe brengen een doelstelling van gelijke kansen voor ogen te houden en na te streven. Bijvoorbeeld:

- de toename van het aantal vrouwen in de richtingen die leiden naar opleidingen en beroepen in de ICT-sector;

- een grotere instroom van vrouwen in de opleidingen en beroepen in de ICT-sector;

- vrouwen warm maken voor «technische» beroepen die niet traditioneel vrouwelijk zijn;

- de opleiding, aanwerving en loopbaan van vrouwen in informaticaberoepen aanmoedigen;

- de lesgevers, plaatsingsbureaus en werkgevers ertoe brengen rekening te houden met de kandidaturen van vrouwen voor informaticaberoepen.

Een eerste luik van dit project ging van start in september 2001 in de vorm van een sensibilisatiecampagne: «Vrouwen en informatica. 100% compatibel». Deze campagne bestond uit een affiche- en advertentiecampaagne en de mogelijkheid om een beroep te doen op een callcenter. De campagne, die in september 2001 gestart is, zal tot september 2002 duren en vervolgens geëvalueerd worden.

Maar toch kan al vermeld worden dat eind januari 2002 reeds bijna 2 500 vragen naar informatie ontvangen en doorverwezen werden door het callcenter. De vragen waren hoofdzakelijk afkomstig van vrouwen en gingen vooral over opleidingen in de nieuwe technologieën. Het tweede luik van dit project gaat van start in april 2002 en zal bestaan uit de uitwerking van sensibilisatiemodules. Deze modules richten zich specifiek op alle actoren van de sector, met inbegrip van de werkgevers, om hun vooroordelen weg te nemen en het beeld van de mannelijke

Afin de renforcer la présence des femmes dans le secteur des technologies numériques, la nécessité de sensibiliser tant les femmes que les employeurs est vite apparue. D'une part, il faut veiller à ce que les employeurs, qui mettent en avant la difficulté de trouver du personnel qualifié, soient prêts à faire une place à des femmes dans leur entreprise. D'autre part, il faut agir sur les femmes pour qu'elles envisagent d'emprunter la voie des formations et des professions dans les filières technologiques, au delà de la simple maîtrise de la bureautique. C'est sur cette base que les différentes actions du projet ont été déterminées.

L'impact du projet est, à terme, un changement des mentalités à la fois dans le chef des femmes, des formateurs, des employeurs et de tous les acteurs du secteur.

Les différents volets du projet devront permettre aux acteurs, employeurs et formateurs, d'intégrer la dimension de genre et aussi de les amener à se fixer un objectif d'égalité des chances. Par exemple :

- l'accroissement du nombre de candidates dans les filières menant aux formations et aux métiers liés aux technologies numériques;

- le développement de la présence des femmes dans les formations et les carrières liées aux technologies numériques;

- susciter l'intérêt des femmes pour des métiers «techniques» non traditionnellement féminins;

- la stimulation de la formation, l'embauche et la carrière des femmes dans les métiers des technologies numériques;

- la prise en compte par les formateurs, par les placeurs et par les employeurs des candidatures féminines dans les métiers des technologies numériques.

Un premier volet du projet a débuté en septembre 2001 et consistait en une campagne de sensibilisation: «Les femmes et l'informatique: 100% compatibles». Cette campagne comportait une campagne d'affichage et de diffusion dans la presse magazine. La possibilité de faire appel à un call-center pour toute question suscitée par la campagne a également été offerte. La campagne, lancée en septembre 2001, durera jusqu'en septembre 2002 et fera ensuite l'objet d'une évaluation.

Ceci étant, fin janvier 2002, près de 2 500 demandes d'informations ont été relayées par le call-center. Ces demandes provenaient essentiellement de femmes et portaient surtout sur les formations en matière de nouvelles technologies. Un deuxième volet du projet, qui débutera en avril 2002, va constituer en l'élaboration de modules de sensibilisation. Ces modules s'adresseront de manière spécifique à tous les acteurs du secteur — y compris, à terme, aux employeurs — en balayant leurs préjugés et en remettant en question le profil de l'informaticien «modèle»

«modelinformaticus» in vraag te stellen om zo de instroom van vrouwen in de ICT-sector te bevorderen.

Tot slot heeft de minister een studie naar de impact van de nieuwe technologieën op de kwaliteit van de werkgelegenheid besteld, waarin een hoofdstuk zal worden gewijd aan de aanwezigheid en het belang van de plaats van vrouwen in ICT-beroepen. De resultaten van deze studie zullen beschikbaar zijn in juni 2002.

Strategische doelstelling F5:

seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

De minister heeft de inspanningen in de strijd tegen de loonongelijkheden tussen mannen en vrouwen voortgezet.

In het kader van de nieuwe ESF-programmatie (2000-2006) heeft de Directie van de gelijke kansen het project EVA (analytische EVALuatie) ontwikkeld. Het project EVA heeft tot doel de sociale partners en de sectoren hulpmiddelen aan te reiken bij het invoeren van een nieuwe functieclassificatie en een herziening van verouderde systemen te stimuleren en hen zo een stap dichterbij te brengen bij een sekseneutraal functieclassificatiesysteem met het oog op het wegwerken van de bestaande loondiscriminaties. Daarbij wordt vooral het belang benadrukt van de invoering en het gebruik van moderne, analytische functiewaarderingsystemen ter vervanging van de verouderde rankingmethodes. Algemeen wordt immers aangenomen dat analytische systemen de meeste garanties bieden op een objectieve en sekseneutrale waardering van functies.

Het project bestaat uit drie grote etappes: de actualisatie van het opleidingspakket over functieclassificatie, het uitwerken van een onderzoek waarbij wordt nagegaan of een analytisch systeem effectief de sekseneutraliteit van lonen en functieclassificatie bevordert en het ontwikkelen van een aanvullend universeel analytisch systeem.

Gedurende 2001 werd er gewerkt aan de actualisatie van het opleidingspakket rond de evaluatie van functies als een instrument voor gelijk loon. Het is de bedoeling de sociale partners, personeelsverantwoordelijken, directies, functiewaarderingspecialisten, enz. een voorbeeldaanpak aan te reiken, de werking van functieclassificatiesystemen te verduidelijken en de potentiële valkuilen voor gelijke kansen aan te tonen.

Gelijktijdig hiermee werkt de minister aan een ontwerp van koninklijk besluit tot vaststelling van mini-

masculin de manière à favoriser l'engagement des femmes dans le secteur des TIC.

Enfin, la ministre a commandé une étude sur l'impact des nouvelles technologies sur la qualité de l'emploi dans laquelle un chapitre sera consacré aux constats et aux enjeux de la place des femmes dans les métiers liés aux TIC. Les résultats de cette étude seront disponibles en juin 2002.

Objectif stratégique F5:

éliminer la ségrégation professionnelle et toutes les formes de discrimination dans l'emploi

La ministre a poursuivi les efforts dans la lutte contre les inégalités salariales entre les hommes et les femmes.

Dans le cadre de la programmation 2000-2006 du Fonds social européen, la Direction de l'égalité des chances mène le projet EVA (évaluation analytique). Ce projet a pour objectif de fournir aux partenaires sociaux et aux secteurs, des outils de soutien à l'introduction de nouvelles classifications de fonctions et de stimuler la révision de systèmes anciens dépassés. Ceci afin de les amener à s'approcher davantage d'un système de classification de fonctions sexuellement neutre et en attirant l'attention sur l'élimination des discriminations salariales existantes. C'est la raison pour laquelle l'accent est mis sur l'introduction et l'utilisation de systèmes d'évaluation de fonctions modernes et analytiques en remplacement des méthodes de ranking dépassées. Les systèmes analytiques offrent plus de garanties à une évaluation objective et sexuellement neutre des fonctions.

Le projet comporte trois grandes étapes: l'actualisation du manuel et de la farde de formation sur les classifications de fonctions, une étude en vue de déterminer si un système analytique garantit effectivement la neutralité sexuelle en termes de rémunération et la mise sur pied d'un système analytique universel complémentaire.

Au cours de l'année 2001, les activités ont essentiellement consisté en l'actualisation d'un module de formation sur l'Evaluation de fonctions en tant qu'outil pour l'égalité salariale. L'objectif de ce module est de fournir aux partenaires sociaux, aux responsables du personnel, aux directions ou aux experts en classification un instrument pour mettre en oeuvre des systèmes de classification de fonctions neutres en termes de genre et d'attirer leur attention sur les pièges potentiels pour l'égalité des chances des différents systèmes de fixation des salaires.

Parallèlement à cela, la ministre travaille à un projet d'arrêté royal fixant des critères minimum aux

male criteria voor functieclassificatiesystemen om er de seksneutraliteit van te waarborgen.

Strategische doelstelling F6:

harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin van vrouwen en mannen bevorderen

Om de mechanismen voor de opvang van kleine kinderen te versterken en tegelijkertijd de levensomstandigheden van de mensen die in deze sector werken te verbeteren, heeft de minister de kwestie van het statuut van de bij een dienst aangesloten opvanggezinnen ingeschreven op de agenda van de Interministeriële conferentie Gelijkemansbeleid. Op 15 oktober 2001 kon er een principeovereenkomst worden afgesloten tussen de bevoegde ministers op de verschillende machtsniveaus (federaal, gemeenschappen en gewesten) om een sociaal statuut voor bij een dienst aangesloten opvanggezinnen op poten te zetten. Zo zouden ze op termijn een sociale bescherming kunnen genieten in alle sectoren van de sociale zekerheid. Om dit kunnen doen zullen er veranderingen moeten worden ingevoerd, onder andere in de werkloosheidsreglementering. De tenuitvoerlegging van zo'n statuut veronderstelt immers wijzigingen aan wetten (met name aan de wet 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders) en reglementeringen. In januari 2002 werden een aantal voorontwerpen van wet en de noodzakelijke ontwerpen van besluit voor advies voorgelegd aan de Nationale Arbeidsraad.

G. Zeggenschap en besluitvorming

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

Op 19 mei 2000 nam de regering verschillende wetsontwerpen aan ter invoering van een dubbele pariteit op de kieslijsten op verschillende machtsniveaus (Europees, federaal, communautair en gewestelijk). Ze zullen in de loop van 2002 aan het parlement worden voorgelegd. Deze ontwerpen voorzien dat op elke kandidatenlijst de kloof tussen het aantal mannelijke en vrouwelijke kandidaten niet groter mag zijn dan 1. Anderzijds bepalen ze dat de eerste twee kandidaten van elke lijst van een verschillend geslacht moeten zijn.

Om een beter zicht te krijgen op de politieke deelname van vrouwen heeft de minister bij het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis een studie

systemes de classification de fonctions afin qu'ils garantissent leur neutralité sexuelle.

Objectif stratégique F6:

permettre aux hommes et aux femmes de concilier responsabilités familiales et responsabilités professionnelles

En vue de renforcer les mécanismes d'accueil de la petite enfance tout en améliorant les conditions d'existence des personnes travaillant dans ce secteur, la ministre a inscrit à l'ordre du jour de la Conférence interministérielle de la Politique de l'Égalité des chances la question du statut des gardiennes encadrées. Le 15 octobre 2001, un accord de principe a pu être dégagé entre les ministres compétents à différents niveaux de pouvoir (fédéral, communautaire et régional) afin de mettre sur pied un statut social pour les gardiennes encadrées. Ceci étant, les gardiennes encadrées pourraient bénéficier à terme d'une protection sociale dans tous les secteurs de la sécurité sociale. Pour ce faire, des changements devront être introduits, entre autres, dans la réglementation relative au chômage. La mise en œuvre du statut susmentionné suppose, en effet, des modifications légales (notamment en ce qui concerne la loi du 27 juin 1969 révisant l'arrêté-loi du 28 décembre 1944 concernant la sécurité sociale des travailleurs) et réglementaires. Des avant-projets de loi, ainsi que les projets d'arrêtés nécessaires ont été transmis, en janvier 2002, pour avis au Conseil National du Travail.

G. Femmes et prise de décisions

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures du pouvoir et à la prise de décisions

Plusieurs projets de loi visant à instaurer, à différents niveaux de pouvoir (européen, fédéral, communautaire et régional), une double parité sur les listes électorales ont été adoptés par le gouvernement le 19 mai 2000 et seront soumis au Parlement dans le courant de l'année 2002. Ces projets prévoient d'une part que sur chaque liste électorale, l'écart entre le nombre de candidats de chaque sexe ne peut être supérieur à un. D'autre part, ils indiquent que les deux premiers candidats de chaque liste doivent être de sexe différent.

Afin de mieux appréhender la question de la participation des femmes à la vie politique, la ministre a commandé, au Centre d'Archives d'Histoire des

besteld over de resultaten van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van oktober 2000. Naast een cijfermatige analyse van de aanwezigheid van mannen en vrouwen tijdens alle stadia van de verkiezing, stelt deze studie een aantal factoren in het licht die de aanwezigheid van vrouwen in de verkiezingen beïnvloeden (grootte van de gemeenten, bevolkingsdichtheid, industrialisering, inkomen van de inwoners). Ze besluit dat het voorzien in een pariteit van kandidaten en het afwisselen van mannen en vrouwen op de eerste twee plaatsen van de lijst een stap in de goede richting is om op termijn tot een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in de besluitvorming te komen.

De minister stond ook in voor de follow-up van de toepassing van de wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen in (federale) organen met adviserende bevoegdheid. In dit raam heeft ze in 2001 120 vragen om afwijking onderzocht en regelmatig verslag uitgebracht aan de Ministerraad over de evolutie van de situatie van het geheel van de federale adviesorganen.

In juli 2001 heeft de minister ook aan het Parlement verslag uitgebracht over de opvolging van de wet van 20 juli 1990. Uit dat verslag blijkt de 44,6% van de bijna 300 organen in overeenstemming met het vereiste evenwicht waren en dat de vrouwen 28,9% van de mandaten bekleedden. De vooruitgang van de conforme organen tegenover de situatie van 1999 bedraagt 342%.

Om de verschillende wetgevingen met betrekking tot de deelname van mannen en vrouwen aan de adviesorganen in de verschillende niveaus te harmoniseren, heeft de minister in januari 2001 een werkgroep «besluitvorming» bij de interministeriële conferentie voor de gelijkheid van mannen en vrouwen in het leven geroepen. Deze werkgroep heeft de mogelijkheden om de verschillende wetgevingen of wetsontwerpen te harmoniseren onderzocht. In juli 2001 hebben de Ministers van gelijke kansen van de verschillende machtsniveaus zich ertoe verbonden om elk op hun niveau schot te brengen in dit dossier.

Ter verbetering de tenuitvoerlegging van de wet van 20 juli 1990 ter bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen in organen met adviserende bevoegdheid, heeft de minister een ontwerp tot wijziging ervan ingediend. Zoals ze op de Ministerraad van 14 september 2001 werd aangenomen, voorziet deze wet in het bijzonder:

— Het opstellen van een limitatieve lijst van organen die binnen het toepassingsgebied van de wet vallen om de controle en de uitvoering ervan te vergemakkelijken. De automatische actualisatie van deze lijst zal gebeuren via de verplichte inschrijvingsprocedure van alle organen die het verstrekken van advies onder hun bevoegdheden tellen.

Femmes, une étude sur les résultats des élections communales et provinciales d'octobre 2000. Outre une analyse chiffrée de la présence des hommes et des femmes à tous les stades de l'élection, cette étude met en lumière une série de facteurs influençant la présence des femmes aux élections (la taille des communes, la densité de population, le caractère industrialisé, le revenu des habitants). Elle conclut que prévoir une parité des candidats et l'alternance des sexes aux deux premières places constitue un pas dans la bonne direction pour atteindre à terme une représentation égale des hommes et des femmes à la prise de décision.

La ministre a également assuré le suivi de l'application de la loi du 20 juillet 1990 visant à promouvoir la présence équilibrée des hommes et des femmes au sein des organes consultatifs fédéraux. Pour l'année 2001, elle a, dans ce cadre, examiné 120 demandes de dérogations et fait régulièrement rapport au Conseil des Ministres de l'évolution de la situation de l'ensemble des organes consultatifs fédéraux.

En juillet 2001, la ministre a également adressé un rapport au Parlement sur le suivi de la loi du 20 juillet 1990. Il ressort de ce rapport que 44,6% des près de 300 organes répertoriés étaient conformes à l'équilibre requis et que 28,9% des mandats étaient attribués à des femmes. La progression d'organes conformes à l'équilibre requis par rapport à la situation prévalant en 1999 atteint 342%.

Dans l'objectif d'harmoniser les différentes législations relatives à la participation des hommes et des femmes au sein des organes consultatifs aux différents niveaux de pouvoir, la ministre a installé, en janvier 2001, un groupe de travail «prise de décision» auprès de la conférence interministérielle consacrée à l'égalité des femmes et des hommes. Ce groupe de travail a examiné les possibilités d'harmonisation des différentes législations ou projets de législation concernés. En juillet 2001, les ministres chargés de l'égalité des chances aux différents niveaux de pouvoir se sont engagés à faire avancer ce dossier chacun à leur niveau.

En vue d'améliorer la mise en œuvre de la loi du 20 juillet 1990 visant à promouvoir une présence équilibrée des hommes et des femmes dans les organes possédant une compétence d'avis, la ministre a déposé un projet de modification de cette loi. Tel qu'approuvé par le Conseil des Ministres le 14 septembre 2001, le projet prévoit notamment:

— L'établissement d'une liste limitative des organes entrant dans le champ d'application de la loi, dans le but de faciliter son contrôle et son exécution. La mise à jour automatique de cette liste se fera via une procédure d'inscription obligatoire de tous les organes qui ont parmi leurs compétences celle de donner des avis.

— De oprichting van een commissie die advies moet uitbrengen over de bevordering van de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in adviesorganen. Deze commissie zal daarnaast de opdracht hebben om zich uit te spreken over het opstellen en de evolutie van de lijst en op de vragen om afwijking en uitsluiting uit het toepassingsgebied van de wet.

— De striktere definitie van de draagwijdte van het quotum dat apart van toepassing is op de effectieve leden, de plaatsvervangers en op elke structurele onderverdeling van het adviesorgaan.

— De mogelijkheid tot wijziging van het quotum door middel van een in de Ministerraad overeengekomen koninklijk besluit om de evenwichtige aanwezigheid van mannen en vrouwen in de adviesorganen te verbeteren.

Om de ontwikkeling van een pariteit van mannen en vrouwen in de economische sector te bevorderen, heeft de minister in oktober 2001 aan de Nationale Arbeidsraad gevraagd om na te denken over manieren om de aanwezigheid van vrouwen bij het collectief overleg te verbeteren. Zijn advies wordt in de loop van 2002 verwacht.

H. Institutionele mechanismen voor verbetering van de positie van de vrouw

Strategische doelstelling H1:

nationale organen en andere overheidsinstellingen oprichten en versterken

Op voorstel van de minister heeft de regering op 26 oktober 2001 bij eerste lezing een voorontwerp van wet aangenomen met het oog op de oprichting van een Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. Door de oprichting van dit instituut wil men het gelijkekansenbeleid zichtbaarder en efficiënter maken. De hoofdpodochten van het instituut zullen bestaan uit het ontwikkelen van relevante studies en statistische instrumenten, het coördineren van de diverse initiatieven en middelen die binnen dit domein vallen, het opstellen van aanbevelingen voor de overheid, het informeren van de bevolking en het in rechte optreden in het raam van discriminaties op basis van het geslacht. Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen zal rechtspersoonlijkheid krijgen en een statuut van overheidsinstelling.

De bedoeling is dus om dit Instituut over omvangrijke middelen te laten beschikken, dit met het oog op de uitvoering van zijn opdrachten, maar ook omdat het personeel van de Directie van de gelijke kansen van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid er zal worden ondergebracht en omdat het zal gevraagd worden om in te staan voor het beheer van het geheel van de middelen van het programma Ge-

— La mise en place d'une commission ayant pour objet de donner des avis en ce qui concerne la promotion de la présence équilibrée d'hommes et de femmes dans les organes possédant une compétence d'avis. Cette commission aura, par ailleurs, la mission de se prononcer sur l'établissement et l'évolution de la liste, ainsi que sur les demandes de dérogation et d'exclusion du champ d'application de la loi.

— La définition plus stricte de la portée du quota qui s'appliquera distinctement aux membres effectifs, aux membres suppléants et à chaque subdivision structurelle de l'organe consultatif.

— La possibilité de modifier le quota par arrêté royal délibéré en Conseil des Ministres afin d'améliorer la présence équilibrée des hommes et des femmes au sein des organes d'avis.

En vue de favoriser le développement d'une parité des hommes et des femmes dans le secteur économique, la ministre a saisi, en octobre 2001, le Conseil National du Travail afin qu'il lui soumette des pistes visant à améliorer la présence des femmes à la concertation et à la négociation collective. Son avis est attendu dans le courant de l'année 2002.

H. Mécanismes institutionnels de promotion de la femme

Objectif stratégique H1:

créer et renforcer les mécanismes nationaux et autres organes gouvernementaux

Sur proposition de la ministre, le gouvernement a adopté, en première lecture le 26 octobre 2001, un avant projet de loi portant création d'un Institut pour l'égalité des femmes et des hommes. Cette création vise à améliorer la visibilité de la politique de l'égalité et à la rendre plus opérante. Parmi les principales missions de l'Institut, figureront celles de développer des études et instruments statistiques pertinents, de coordonner les diverses compétences et ressources relevant du domaine, de produire à l'intention des autorités publiques des recommandations, d'assurer l'information du public et d'agir en justice dans le cadre de discriminations sur la base du sexe. L'Institut pour l'égalité des femmes et des hommes sera doté de la personnalité juridique et aura un statut d'organisme public.

L'intention est donc de doter cet Institut de moyens importants, au plan de ses missions, mais également parce que le personnel de la Direction de l'Égalité des chances du ministère de l'Emploi et du Travail lui sera affecté et parce qu'il sera appelé à gérer l'ensemble des moyens du programme de l'égalité des chances inscrit au budget de l'Emploi. Cette dernière condition est nécessaire pour qu'il joue efficacement son rôle de

lijke Kansen van de begroting Tewerkstelling en Arbeid. Deze laatste voorwaarde is noodzakelijk opdat het zijn rol kan spelen als coördinator van de bestaande middelen en werkzame krachten in het domein van de bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen. Dit wil echter niet zeggen dat het de bedoeling is om de plaats in te nemen van de bestaande organisaties, verenigingen en de Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen. De Raad van de Gelijke Kansen voor Mannen en Vrouwen blijft een federaal adviesorgaan dat samengesteld is uit de vertegenwoordigers van maatschappelijke geledingen die betrokken zijn bij de politieke beslissingen waarbij er is sprake is van een genderdimensie. Het Instituut zal een beroep doen op zijn advies en zal, in het kader van de productie van de adviezen ervan, zijn expertise moeten bijdragen. De steun aan de verenigingen zal geregeld worden via overeenkomsten of contracten-programma's die tussen hen en het Instituut worden afgesloten.

Het voorziene schema zal niet goed functioneren tenzij de rollen van het Instituut en de andere interveniënten met betrekking tot de gelijkheid van mannen en vrouwen en hun interacties goed gedefinieerd zijn. Het verenigingsleven heeft trouwens de — legitieme — wens uitgedrukt om geraadpleegd te worden over de modaliteiten volgens welke het Instituut zijn steun aan de verenigingen zal organiseren. In de loop van 2002 zal er met betrekking tot de functioneringsmodaliteiten van het toekomstige instituut een overleg worden georganiseerd met de betrokkenen bij het gelijkekansenbeleid.

De minister zorgt eveneens voor de ondersteuning van het verenigingsleven als contactpunt met de burgermaatschappij. Vier organisaties ontvangen structurele financiële steun van de federale Staat.

— De vzw Amazone, met als opdrachten het creëren van voorwaarden die een effectieve en efficiënte werking mogelijk maken van de vrouwenorganisaties en -groeperingen die erom vragen, de organisatie van een ontmoetingscentrum voor de vrouwenverenigingen en de promotie van de vrouwenbeweging, de organisatie en de ondersteuning van initiatieven ter bevordering van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

Amazone heeft in 2001 kunnen voor haar werking rekenen op diverse subsidies van de federale overheid, nl.:

- 436 000 EUR voor personeelsuitgaven
- 139 000 EUR voor uitrusting en werking
- 248 000 EUR afgehouden op de 1 750 000 EUR van het algemene budget voor gelijke kansen beheerd door de Directie van de gelijke kansen van het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

coördinateur en matière de ressources et de forces existantes dans le domaine de la promotion de l'égalité des femmes et des hommes. Ce qui ne signifie pas se substituer aux organisations existantes, associations et Conseil de l'Égalité des chances entre les hommes et les femmes. Le Conseil de l'Égalité des chances entre hommes et femmes restera un organe consultatif où sont représentés les composantes du corps social concernées par les décisions politiques impliquant une dimension d'égalité. L'Institut fera appel à ses avis et devra, dans le cadre de la production de ces avis, apporter son expertise. Le soutien aux associations devra faire l'objet de conventions ou de contrats-programmes négociés entre celles-ci et l'Institut.

Le schéma envisagé ne fonctionnera bien que si les rôles de l'Institut et des autres intervenants en matière d'égalité des femmes et des hommes sont bien définis, de même que leurs interactions. Par ailleurs, le secteur associatif a manifesté le souhait, légitime, d'être consulté sur les modalités selon lesquelles l'Institut organisera son soutien aux associations. Une concertation avec les acteurs de l'égalité sur les modalités de fonctionnement du futur institut sera organisée dans le courant de l'année 2002.

La ministre veille également à soutenir le monde associatif en tant que relais de la société civile. Quatre organisations bénéficient du soutien financier structurel de l'État fédéral.

— L'asbl Amazone dont les missions principales sont la création de conditions permettant un fonctionnement effectif et efficace des organisations et groupements de femmes qui le demandent; l'organisation d'un centre de rencontres pour les associations de femmes et la mise en valeur du mouvement féminin; l'organisation et le soutien d'initiatives de promotion de l'égalité entre les hommes et les femmes.

Elle a disposé pour fonctionner en 2001 de différents subsides de l'État fédéral à savoir:

- 436 000 EUR pour les dépenses en personnel
- 139 000 EUR pour l'équipement et le fonctionnement
- 248 000 EUR prélevés sur les 1 750 000 EUR du budget général de l'égalité géré par la Direction de l'égalité des chances du Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail.

— De doelstelling van vzw Sophia is «het bevorderen van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen door het verspreiden van informatie over vrouwenstudies, -onderzoek en -onderwijs en over de vrouwen in België door de reflectie en het debat te stimuleren, en dit met alle middelen die zij nodig acht».

De vzw ontvangt 64 452,32 EUR subsidie van de federale overheid die de personeels- en werkingskosten moet dekken.

Om hen toe te laten om hun coördinerende rol te spelen bij de tenuitvoerlegging van het actieplatform van Peking door de vrouwenorganisatie, beschikken de CFFB en de NVR sinds 2001 elk over een structurele subsidie van 30 000 EUR per jaar.

Het budget voor gelijke kansen bevat ook een budgettair artikel over de subsidiëring van ad hoc-projecten van verenigingen, dat tot doel heeft de sociale emancipatie van de vrouw te stimuleren en te bevorderen. In 2001 bedroeg dit budget 188 399 EUR.

Om de samenhang en de convergenties van het beleid voor de gelijkheid van vrouwen en mannen op de verschillende machtsniveaus te versterken, heeft de minister een intergouvernementele conferentie georganiseerd waarin de Ministers van gelijke kansen van de federale Staat en de Gemeenschappen samen vergaderen. In 2001 gingen de gesprekken over de vrouwelijke deelname aan de adviesorganen, het statuut van de bij een dienst aangesloten opvanggezinnen, de toegang van vrouwen tot de nieuwe technologieën en de strijd tegen het geweld op vrouwen.

Strategische doelstelling H2:

een genderperspectief integreren in wetgeving, overheidsbeleid, -programma's en -projecten

Hoewel ze verder gaat met de tenuitvoerlegging van specifieke maatregelen ter bevordering van de gelijkheid van vrouwen en mannen, heeft de minister geprobeerd om de geïntegreerde benadering van de gelijkheid van mannen en vrouwen (gender mainstreaming) te ontwikkelen in samenwerking met haar collega's uit de regering.

Het is op haar initiatief dat de regering op 26 januari 2001 beslist heeft om een cel gender mainstreaming op te richten met het oog de integratie van de gelijkheid van mannen en vrouwen in alle beleidsvlakken en acties van de federale regering.

In het kader van deze structuur heeft elke minister iemand uit zijn kabinet en zijn administratie aangeduid om de thematiek van de gelijkheid op te volgen en één of meerdere doelstellingen inzake de gelijkheid van vrouwen en mannen bepaald waarvoor hij zich

— L'asbl Sophia a pour objet de «promouvoir l'égalité entre hommes et femmes en diffusant de l'information sur les études, recherches et enseignements féministes et sur les femmes en Belgique en faisant progresser la réflexion et le débat et ce, par tous les moyens qu'elle jugera nécessaires».

Elle dispose d'un subside de l'État fédéral de 64 452,32 EUR devant couvrir les frais de personnel et de fonctionnement.

Afin de leur permettre de jouer pleinement leur rôle de coordination l'associations de femmes dans la mise en œuvre de la plate-forme d'action de Pékin, le CFFB et le NVR disposent chacune depuis 2001 d'un subside structurel de 30 000 EUR par an.

Le budget de l'égalité des chances comprend également un article budgétaire dédié à la subvention de projets ponctuels l'associations et dont l'objectif est de stimuler et de promouvoir l'émancipation sociale de la femme. En 2001, ce budget a atteint 188 399 EUR.

En vue de renforcer la cohérence et les convergences des politiques d'égalité des femmes et des hommes aux différents niveaux de pouvoir, la ministre a également tenu à organiser une conférence intergouvernementale réunissant les Ministres de l'égalité des chances de l'État fédéral et des entités fédérées. En 2001, les discussions ont porté sur la participation des femmes au sein des organes consultatifs, sur le statut des gardiennes encadrées, sur l'accès des femmes aux nouvelles technologies et sur la lutte contre les violences faites aux femmes.

Objectif stratégique H2:

intégrer une démarche soucieuse d'égalité entre les sexes dans l'élaboration des dispositions législatives, des politiques et des programmes et projets d'intérêt général

Tout en poursuivant la mise en œuvre de mesures spécifiques en faveur de l'égalité des femmes et des hommes, la ministre a cherché à développer l'approche intégrée de l'égalité des femmes et des hommes (gender mainstreaming), en collaboration avec ses collègues du gouvernement.

C'est à son initiative que le gouvernement a décidé le 26 janvier 2001 de mettre en place une cellule gender mainstreaming en vue d'intégrer une approche en termes de genre et d'égalité dans l'ensemble des politiques et actions du gouvernement fédéral.

Dans le cadre de ce dispositif, chaque ministre a désigné une personne de son cabinet et de son administration pour suivre la thématique de l'égalité et a déterminé un ou plusieurs objectifs en matière d'égalité des femmes et des hommes pour le(s)quel(s)

heeft geëngageerd om er de ontwikkeling, de uitvoering, de follow-up en de evaluatie van te waarborgen.

Er werden bijkomende middelen voorzien voor de omkadering van dit proces. Het project werd gecoördineerd door de diensten van de minister en door middel van de begroting gelijke kansen werd een ploeg van universitaire expertes gefinancierd die belast waren met de begeleiding ervan.

Na de verslagen bevindt zich een evaluatie van dit eerste experiment. Als gevolg van deze evaluatie heeft de regering besloten tot de voortzetting van het experiment in 2002 en om een werkgroep rond gender budgeting op te richten.

In het kader van het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie werden op het initiatief van de minister en met de steun van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Financiën twee Europese Minister-raden onderworpen aan een evaluatie betreffende de impact op de gelijke kansen van mannen en vrouwen: de Raad ECOFIN en de Raad « Algemene Zaken ».

België heeft in eerste instantie het initiatief genomen om aan gender mainstreaming te doen in de Globale Richtsnoeren voor het Economisch Beleid. Deze keuze is gebaseerd op de vaststelling dat gender mainstreaming nog in de kinderschoenen staat in een aantal beleidsvlakken die nauwkeurig onderzocht zouden moeten worden vanuit een genderinvalshoek, in het bijzonder het begrotingsbeleid, overheidsfinanciën, enz.

Op de ECOFIN-Raad van 4 december 2001 werd ter informatie een synthese voorgelegd van de mondelinge en schriftelijke bijdragen van de gesprekspartners. De Raad verbond zich ertoe om er rekening mee te houden bij de bepaling van de volgende de Globale Richtsnoeren voor het Economisch Beleid. De Commissie verheugde zich over deze initiatieven en speelde met het idee van een jaarlijks verslag voor de Europese Raad over dit thema.

De tweede « mainstreaming-oefening » betrof een Raad Algemene Zaken, waarbij het de bedoeling was om de gelijkheid te integreren in het Euro-mediterrane partnerschap. Tijdens de Euro-mediterrane conferentie van de ministers van Buitenlandse Zaken die in november 2000 in Marseille werd gehouden, heeft België ervoor gezorgd dat er in de conclusies werd gewezen op de noodzaak om een specifiek regionaal programma voor de integratie van de vrouw in het economisch leven. In deze optiek organiseerde het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie op 13 en 14 juli een regionaal forum in Brussel over « De rol van vrouwen in de economische ontwikkeling: de gelijkheid van mannen en vrouwen in het Euro-mediterraan partnerschap. »

il s'est engagé à en assurer la conception, la mise en œuvre, le suivi et l'évaluation.

Afin d'encadrer ce processus, des moyens ont été spécialement prévus. Le projet a été coordonné par les services de la ministre et c'est le budget de l'égalité des chances qui a financé une équipe d'expertes universitaires chargée d'encadrer le processus. Une évaluation de cette première expérience-pilote est fournie à la fin du présent document.

Suite à cette évaluation, le gouvernement a décidé de poursuivre l'expérience en 2002 et de constituer un groupe de travail consacré au gender budgeting.

Dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne, sous l'impulsion de la ministre et avec le soutien des Ministres des Affaires étrangères et des Finances, deux Conseils des Ministres européens ont fait l'objet d'une évaluation d'impact sous l'angle de l'égalité des femmes et des hommes: le Conseil ECOFIN et le Conseil « Affaires générales ».

Premièrement, la Belgique a pris l'initiative d'intégrer une perspective de genre et d'égalité dans les Grandes Orientations des Politiques Economiques. Ce choix part du constat que l'approche en termes de genre et d'égalité n'en est encore qu'à ses balbutiements dans une série de politiques qui mériteraient d'être attentivement examinées sous l'angle de l'égalité des chances, notamment les politiques budgétaires, les finances publiques, etc.

C'est pourquoi, en vue de préparer l'examen des grandes orientations des politiques économiques, un séminaire technique a été organisé le 18 octobre 2001 en collaboration avec la Commission européenne. Une synthèse des communications présentées et des contributions des discutants a été soumise pour information au Conseil ECOFIN du 4 décembre 2001 qui s'est engagé à les prendre en compte dans les prochaines Grandes Orientations des Politiques Economiques. La Commission s'est félicitée de ces initiatives et a évoqué l'idée d'un rapport annuel sur ce thème qui serait destiné au Conseil européen.

Le deuxième exercice de « *gender mainstreaming* » concernait un Conseil Affaires générales et visait à intégrer l'égalité dans le partenariat euro-méditerranéen. Lors de la conférence euro-méditerranéenne des ministres des Affaires étrangères qui s'est tenue à Marseille en novembre 2000, la Belgique a obtenu que l'on intègre dans les conclusions la nécessité de mettre en place un programme régional spécifique pour l'intégration des femmes dans la vie économique. Dans cette optique, la Présidence belge de l'Union européenne a organisé les 13 et 14 juillet 2001 à Bruxelles le Forum régional sur « Le rôle des femmes dans le développement économique: dimension égalité hommes-femmes dans le partenariat euro-méditerranéen ».

De conclusies van dit forum werden voorgesteld tijdens de Euro-mediterrane ministervergadering op 6 november 2001. Bij die gelegenheid heeft het Belgisch Voorzitterschap de complementariteit aangetoond van de twee luiken van de actie die met de steun van de Commissie werd gevoerd in het kader van deze oefening in «gender mainstreaming». Naast een bijdrage tot de voorbereiding en de lancering van een speciaal regionaal actieprogramma ten voordele van vrouwen, heeft België er immers ook voor gezorgd dat er in de toekomst aan gender mainstreaming wordt gedaan in alle luiken van het Euro-mediterraan partnerschap en in de bilaterale samenwerking.

De Europese Commissie werd ook gevraagd om de verschillende programma's die in het kader van het Euro-mediterraan partnerschap werden opgestart vanuit het perspectief van de gelijkheid te evalueren om zo de juiste maat te nemen van de participatie aan projecten voor vrouwen en de impact op het leven van vrouwen te meten in het geheel van de ondernomen acties. Het uitvoeren van zo'n evaluatie, onder het beschermheerschap van de Commissie, zal allerlei nuttige informatie opleveren omdat die zal toelaten om in te schatten in hoeverre de vrouwen zowel deelnemers als begunstigden zijn bij de sociale, politieke en culturele ontwikkeling die door deze programma's beoogd wordt. Gender mainstreaming zal zo kunnen bijdragen tot de verbetering van zowel de ontwikkeling van de programma's als de definitie van de uitvoeringsmodaliteiten ervan om tot een meer evenwichtige verdeling van de beschikbare bronnen te komen.

Voor de eerste keer werd in de conclusies van het Voorzitterschap van de Europese Top rekening gehouden met acties in het domein van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

De conclusies van de Verklaring van Laken verwijzen in punt 27 naar de resultaten van deze acties: «De Europese Raad neemt met belangstelling kennis van de integratie van het beginsel van gelijke kansen voor mannen en vrouwen in de globale richtsnoeren voor het economisch beleid en in het Europees-mediterrane partnerschap, alsook van de lijst van indicatoren voor loonongelijkheid tussen mannen en vrouwen». Het is evenwel betreurenswaardig dat de idee van een jaarlijks verslag over de geboekte vooruitgang inzake gender mainstreaming in de beleidsvlakken van de Unie niet werd weerhouden. Het zou een doeltreffend instrument zijn geweest voor de evaluatie en de follow-up.

Zoals het vorige verslag al aankondigde, heeft de minister het beleid van gender mainstreaming op plaatselijk niveau opgestart door de heroriëntatie van het plaatselijk gelijkheidsbeleid. Ten eerste heeft ze beslist om samen te werken met de Gemeenschappen en Gewesten. Tot nu was het partnerschap inzake het lokaal beleid beperkt tot de provincies. Om een

Les conclusions de ce forum ont été présentées le 6 novembre 2001 lors de la Réunion ministérielle euro-méditerranéenne. À cette occasion, la présidence belge a mis en évidence le caractère complémentaire des deux volets de l'action entreprise, avec le soutien de la Commission, dans le cadre de cet exercice de «gender mainstreaming». En effet, outre une contribution à la préparation et au lancement d'un programme régional d'action spécifique en faveur des femmes, la Belgique a aussi veillé à ce qu'une approche en termes de genre et d'égalité soit développée à l'avenir dans l'ensemble des volets du partenariat euro-méditerranéen ainsi que dans la coopération bilatérale.

La Commission européenne a également été invitée à procéder à une évaluation sous l'angle de l'égalité des différents programmes initiés dans le cadre du partenariat euro-méditerranéen afin de prendre la juste mesure de la participation de projets féminins ainsi que de l'impact sur la vie des femmes dans l'ensemble des actions entreprises. La conduite d'une telle évaluation, sous l'égide la Commission, fournira une série d'informations utiles à la décision puisqu'elles permettront d'estimer dans quelle mesure les femmes sont à la fois actrices et bénéficiaires à part entière du développement social, économique, politique et culturel visé par ces programmes. La prise en compte de la dimension du genre et de l'égalité pourra ainsi contribuer tant à l'amélioration de la conception des programmes qu'à la définition des modalités de leur mise en œuvre dans le souci d'un partage plus équilibré des ressources disponibles.

Pour la première fois, les conclusions de la Présidence du Sommet européen ont rendu compte des actions dans le domaine de l'égalité entre hommes et femmes.

Les conclusions de la Déclaration de Laeken font ainsi référence aux résultats de ces actions en précisant au point 27 que «le Conseil européen note avec intérêt la prise en compte du principe d'égalité homme/femme dans les grandes orientations de politique économique et dans le partenariat euro-méditerranéen, ainsi que la liste d'indicateurs sur les inégalités salariales entre les hommes et les femmes». Il faut toutefois regretter que l'idée d'un rapport annuel sur les progrès accomplis en matière de gender mainstreaming dans les politiques de l'Union n'a pas été retenue, ce qui nous prive d'un outil efficace d'évaluation et de suivi.

Comme le rapport de l'année passée l'annonçait, La ministre a poursuivi la politique de gender mainstreaming initiée à l'échelon local en réorientant la politique locale d'égalité. Tout d'abord, elle a décidé de travailler de concert avec les entités fédérées. Jusqu'à présent, le partenariat en matière de politique locale était limité aux provinces. Afin d'impulser une

duurzame dynamiek op dit niveau te bewerkstelligen, werd er beslist om in 2002 specifieke middelen toe te kennen voor de gelijkheid van vrouwen en mannen op lokaal niveau.

De financiering van overeenkomsten voor de tenuitvoerlegging van een provinciale coördinatie werd voortgezet, maar ze werd ook toegekend door de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap en het Waals Gewest. Er is ook een akkoord tussen de federale Staat en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

De provinciale dienst gelijke kansen heeft voortaan als opdracht om samen te werken met de plaatselijke besturen om projecten te ontwikkelen ter bestrijding van fysiek en seksueel geweld op vrouwen en om de gelijkheid van vrouwen en mannen op plaatselijk niveau te bevorderen op socio-economisch vlak, in het maatschappelijk leven en in de toegang tot de besluitvorming. De idee is om de projecten meer te richten op de diensten aan de bevolking dan op het intern gelijkheidsbeleid. Voor de twee luiken zijn respectievelijk provinciale begeleidingscomités opgericht die samengesteld zijn uit lokaal werkzame deskundigen in de behandelde thema's. Ze zijn belast met de begeleiding en de evaluatie van de projecten die voorzien zijn in de jaarlijkse activiteitenplannen, waarvan het eerste in 2002 van start zal gaan.

Er werd voorzien om in 2002, in partnerschap met de provincies, proefprojecten op plaatselijk niveau te financieren via verenigingen.

Op federaal niveau heeft de minister ook nieuwe partnerschappen op poten gezet, die in 2002 werkzaam zullen zijn. Eind 2001 heeft ze, in overleg met de minister van Economie en Wetenschappelijk Onderzoek, belast met het Grootstedenbeleid, een oproep tot het indienen van projecten gelanceerd om een specifieke steun te geven aan steden en gemeenten die, in het raam van de afsluiting van het contract inzake het programma voor het grootstedenbeleid 2002, significante en vernieuwende projecten zullen voorstellen ter bevordering van de gelijkheid van mannen en vrouwen. Via de begroting gelijke kansen zullen zes projecten worden gefinancierd ten bedrage van 12 395 EUR per project.

Strategische doelstelling H3:

naar sekse uitsplitsen van gegevens en informatie verspreiden ten behoeve van planning en evaluatie

Statistieken vormen de basis voor de ontwikkeling van een beleid omdat ze het mogelijk maken om de realiteit van de maatschappij te objectiveren. Ze zijn ook nuttig bij de beleidsevaluaties, met name door het opstellen van indicatoren. Het in aanmerking nemen van de genderdimensie is dus van fundamenteel belang op dit niveau. De minister nam verschillende initiatieven in 2001.

dynamique durable à ce niveau, il a été décidé d'octroyer des moyens spécifiques pour l'égalité des femmes et des hommes sur le terrain local en 2002.

Le financement des conventions pour la mise sur pied d'une coordination provinciale s'est poursuivi mais celui-ci est également octroyé par la Communauté flamande, la Communauté française et la Région wallonne. Un accord intervient également entre l'État fédéral et la Région de Bruxelles-Capitale.

Le service provincial d'égalité a désormais pour mission de collaborer avec les autorités locales afin de développer des projets de lutte contre les violences physique et sexuelle à l'égard des femmes et de promouvoir l'égalité des femmes et des hommes au niveau local, sur le plan socio-économique, dans la vie sociale et dans l'accès aux lieux de décision. L'idée est que les projets portent davantage sur les services offerts au public, plutôt que sur la politique interne d'égalité des chances. Des comités provinciaux d'accompagnement, composés d'experts des thématiques traitées travaillant au niveau local, sont constitués respectivement pour les deux volets. Ils sont chargés d'accompagner et d'évaluer les projets initialement prévus dans les plans de travail annuels dont le premier débutera en 2002.

Il est également prévu de financer en 2002 des projets pilotes au niveau local au travers l'associations, en partenariat avec les provinces.

Au niveau fédéral, la ministre a également mis sur pied de nouveaux partenariats qui seront effectifs en 2002. Fin 2001, agissant en concertation avec le ministre de l'Economie et de la Recherche scientifique, chargé de la Politique des grandes villes, elle a lancé un appel à projets pour proposer un soutien spécifique aux villes et communes qui, dans le cadre de la conclusion du contrat pris dans le cadre du programme politique des grandes villes pour l'exercice 2002, présenteront des projets visant à promouvoir l'égalité des femmes et des hommes particulièrement significatifs et novateurs. Six projets seront financés à hauteur de 12 395 EUR chacun, sur le budget de l'égalité des chances.

Objectif stratégique H3:

Produire et diffuser des informations ventilées par sexe aux fins de planification et d'évaluation

Les statistiques constituent la base pour la conception des politiques en permettant d'objectiver les réalités de la vie en société. Elles servent également dans l'évaluation des politiques, notamment via la construction d'indicateurs. La prise en compte de la dimension de genre à ce niveau est donc fondamentale. En 2001, la ministre a pris différentes initiatives.

Binnen de context van het federaal plan ter bestrijding van geweld op vrouwen, heeft de minister, in overleg met haar collega's van Binnenlandse Zaken en Justitie, twee thematische werkgroepen opgericht. De eerste heeft als doelstelling om geslachtsspecifieke misdaadstatistieken uit te werken in het raam van de herziening van de statistische databanken van de nieuwe geïntegreerde politie. De tweede werkgroep werkt aan een methode voor de permanente registratie van gerechtelijke gegevens inzake geweld op vrouwen.

Daarnaast heeft België, in het kader van het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie en de follow-up van de Conferentie van Peking en onder impuls van de minister, in overleg met Zweden indicatoren inzake loonongelijkheden tussen mannen en vrouwen opgesteld.

De lidstaten kregen een vragenlijst toegestuurd om twee soorten van informatie te verzamelen:

— informatie over de beschikbaarheid van gegevens die noodzakelijk zijn voor de berekening van de voorgestelde indicatoren als ze niet kunnen berekend worden op basis van geharmoniseerde Europese gegevens;

— informatie over een gedeelte van het overheidsbeleid of collectieve overeenkomsten die een direct of indirect gevolg kunnen hebben op de loonkloof tussen vrouwen en mannen.

In de besluiten van het Belgisch Voorzitterschap die op 3 december 2001 op de Raad Werkgelegenheid werden goedgekeurd en in bijlage bij de verklaring van Laken, heeft de Raad akte genomen van de 9 kwantitatieve en kwalitatieve indicatoren die door het Voorzitterschap werden voorgesteld: ratio's van de lonen vrouwen/mannen voor alle werknemers, voor het brutoloon, voor de deeltijdarbeid, naar leeftijd en opleidingsniveau, het nadeel voor vrouwen in geconcentreerde beroepen, de decompositie van de uurloonkloof tussen vrouwen en mannen door middel met de techniek van Oaxaca (econometrische inschatting voor de decompositie van de loonkloof volgens het gewicht van de bepalende factoren), een indicator over de wetten, regelingen en bepalingen ter bestrijding van professionele discriminaties en ongelijkheden; een indicator over de invloed van de overheid bij de loononderhandeling; een indicator inzake deeltijdarbeid en tijdelijke loopbaanonderbrekingen.

De regeringen hebben zich geëngageerd in een systematische procedure voor de follow-up van deze evoluties en hebben aanbevelingen uitgebracht voor de verbetering van de bestaande systemen voor de verzameling en verwerking van gegevens.

De diensten van de minister hebben in 2001 ook een handboek gepubliceerd met als titel «Mannen en

Dans le contexte du plan fédéral de lutte contre la violence à l'égard des femmes, la ministre a mis sur pied, en concertation avec ses collègues de l'Intérieur et de la Justice, deux groupes de travail thématiques. Le premier groupe a pour objectif de produire des statistiques criminelles sexuées dans le contexte de la révision des banques de données statistiques de la nouvelle police intégrée. Le second groupe travaille à l'élaboration d'une méthodologie permettant un enregistrement permanent des données judiciaires relatives aux violences au sein du couple.

En outre, dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne et du suivi de la Conférence de Pékin et sous l'impulsion de la ministre, la Belgique a, en concertation avec la Suède, élaboré des indicateurs d'inégalités salariales entre les hommes et les femmes.

Un questionnaire a été adressé aux Etats membres afin de collecter deux types d'informations:

— premièrement, des informations sur la disponibilité des données nécessaires au calcul des indicateurs proposés lorsqu'ils ne peuvent pas être calculés à partir des données européennes harmonisées;

— deuxièmement, des informations relatives à un échantillon de politiques publiques ou de conventions collectives qui peuvent avoir un effet direct ou indirect sur les écarts salariaux entre les femmes et les hommes.

Dans les conclusions de la Présidence adoptées par le Conseil Emploi le 3 décembre 2001 et annexées à la déclaration de Laeken, le Conseil a pris acte des 9 indicateurs quantitatifs et qualitatifs proposés par la présidence, à savoir: des ratios de salaires femmes/hommes pour tous les salariés, pour la masse salariale, pour le temps partiel, par âge et par niveau d'éducation, le désavantage salarial dans les professions où les femmes sont concentrées, la décomposition de l'écart salarial horaire entre hommes et femmes par la technique d'Oaxaca (estimation économétrique qui permet de décomposer l'écart salarial selon l'effet des facteurs déterminant cet écart), un indicateur sur les lois, réglementations, et dispositifs de lutte contre les discriminations et les inégalités professionnelles; un indicateur sur l'influence des autorités publiques en matière de négociation salariale; un indicateur concernant le temps partiel et les suspensions temporaires de la carrière professionnelle.

Les gouvernements se sont engagés dans une procédure systématique de suivi des évolutions en cette matière et ont émis des recommandations quant à l'amélioration des systèmes existants de collecte et de traitement des données.

Les services de la ministre ont également publié en 2001 un manuel intitulé «Hommes et femmes à l'aube

vrouwen op de drempel van de 21ste eeuw. Handleiding genderstatistieken.» Dit handboek is het resultaat van een project dat van oktober 1999 tot januari 2001 gevoerd werd door het Limburgs Universitair Centrum, in het kader van het Agora-programma van de federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden in samenwerking met het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid. De doelstelling van dit project was de productie en bevordering van geslachtspecifieke statistieken. Zo werden vier thema's aangepakt: bevolking en demografie, vertegenwoordiging in de besluitvorming en in leidinggevende functies, fiscaliteit en inkomen en de werkgelegenheid. Deze publicatie zou moeten leiden tot een studiedag in 2002 waarop de gebruikers en producenten van statistieken van gedachten kunnen wisselen rond dit thema.

I. Mensenrechten van vrouwen

Strategische doelstelling I2:

gelijkheid en non-discriminatie in het recht en in de praktijk verhogen

Onder impuls van de minister heeft de regering een politieke prioriteit gemaakt van de strijd tegen alle vormen van discriminatie. Het wetsvoorstel Mahoux ter bestrijding van discriminatie werd door de regering geamendeerd en werd op 19 december 2001 door de Senaat gestemd. Het beoogt de veroordeling van elke discriminatie op grond van geslacht, ras, huidskleur, afstamming, nationale of etnische afkomst, seksuele geaardheid, bezit, religieuze of filosofische overtuiging, huidige of toekomstige gezondheidstoestand, handicap of fysieke eigenschap.

Het kan bogen op verschillende instrumenten voor de bestrijding van discriminaties.

Burgerrechtelijk voorziet het de vordering tot staking om een einde te maken aan het discriminerende gedrag, de omkering van de bewijslast bij het vermoeden van discriminatie (statistische gegevens, situatie-tests), de annulering van bepaalde contractuele clausules, het opstarten van een kort geding en, indien nodig, een beslissing onder verbeurte van een dwangsom.

De discriminaties kunnen ook strafrechtelijk vervolgd worden. Het voorstel weerhoudt de lage considerans als een verzwarende omstandigheid indien de drijfveer van bepaalde misdrijven (stalking, slagen en verwondingen) wordt ingegeven door het oogmerk tot discriminatie.

De tekst voorziet ook in de bescherming van de werknemer die een gemotiveerde klacht wegens discriminatie heeft ingediend. Voor discriminaties op

du 21e siècle. Un manuel d'utilisation des statistiques sous l'angle du genre». Celui-ci est le résultat d'un projet mené d'octobre 1999 à janvier 2001 par le Limburgs Universitair Centrum, dans le cadre du programme Agora des Services fédéraux des affaires scientifiques, techniques et culturelles, en collaboration avec le Ministère fédéral de l'Emploi et du Travail. L'objectif de ce projet était de produire et promouvoir les statistiques «sexuées». Quatre thèmes ont ainsi été abordés: la population et la démographie, la représentation dans la prise de décision et les fonctions dirigeantes, la fiscalité et les revenus et l'emploi. Cette publication devrait donner lieu à une journée d'étude en 2002 permettant la rencontre des utilisateurs et des producteurs de statistiques sur ce thème.

I. Droits fondamentaux des femmes

Objectif stratégique I2:

garantir la non-discrimination et l'égalité devant la loi et dans la pratique

Sous l'impulsion de la ministre, le gouvernement a fait de la lutte contre toutes les formes de discrimination une priorité politique. La proposition de loi Mahoux tendant à lutter contre la discrimination a été amendée par le gouvernement et a fait l'objet d'un vote au Sénat le 19 décembre 2001. Elle vise à condamner toute discrimination fondée sur le sexe, une prétendue race, la couleur, l'ascendance, l'origine nationale ou ethnique, l'orientation sexuelle, la fortune, l'âge, la conviction religieuse ou philosophique, l'état de santé actuel ou futur, un handicap ou une caractéristique physique.

Elle se dote de différents instruments pour lutter contre les discriminations.

Au civil, elle prévoit l'action en cessation pour mettre fin au comportement discriminatoire, le glissement de la charge de la preuve lorsque des preuves de présomption de discrimination (données statistiques, tests de situation) sont invoquées, l'annulation de certaines clauses d'un contrat, l'enclenchement d'une procédure en référé et le cas échéant, une décision applicable sous astreintes.

Au pénal, les discriminations sont également susceptibles d'être poursuivies. La proposition retient le motif abject comme une circonstance aggravante si le mobile de certaines infractions (harcèlement, coups et blessures) est motivé par la discrimination.

Le texte prévoit également la protection du travailleur qui a introduit une plainte motivée en discrimination. Par ailleurs, pour les discriminations fondées sur

grond van geslacht zouden het toekomstige Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, de representatieve werkgeversorganisaties en de verenigingen die de bevordering van de mensenrechten in hun statuten hebben in rechte kunnen optreden in geval van discriminatie.

Om de gelijkheid van vrouwen en mannen in de basisteksten op te nemen, heeft de regering in 2000 op initiatief van de minister haar goedkeuring gegeven over een voorstel tot herziening van titel II van de Grondwet door de toevoeging van een bepaling met betrekking tot het recht van vrouwen en mannen op gelijkheid en waarin hun gelijke toegang tot verkozen en publieke mandaten wordt begunstigd. Deze tekst, die op 8 maart 2001 door de Senaat en op 24 januari 2002 door de Kamer werd goedgekeurd (*Belgisch Staatsblad*, 26 februari 2002), waarborgt expliciet de gelijkheid van vrouwen en mannen. Hierdoor worden gerechtelijke sancties in geval van bewezen discriminatie mogelijk gemaakt en wordt het beleid inzake positieve actie gelegitimeerd. «De gelijkheid van vrouwen en mannen is gewaarborgd», bepaalt artikel 10 van de Grondwet voortaan. Artikel 11*bis* preciseert: «De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen voor vrouwen en mannen de gelijke uitoefening van hun rechten en vrijheden, en bevorderen meer bepaald hun gelijke toegang tot de door verkiezing verkregen mandaten en de openbare mandaten.»

L. Meisjes

Strategische doelstelling L7:

Een einde maken aan geweld jegens meisjes

Sinds de uitvaardiging van de wet inzake de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen op 28 november 2000 is wie eender welke vorm van verminking van de genitaliën van een persoon van het vrouwelijk geslacht uitvoert, vergemakkelijkt of bevordert, met of zonder haar toestemming, strafbaar in België.

Om een mentaliteitswijziging te bewerkstelligen om zo een einde te maken aan deze praktijken, heeft de minister financiële steun toegekend aan het GAMS, een vereniging van vrouwen tegen genitale verminking. Zo konden ze een brochure publiceren en verspreiden met als titel «Agir face aux mutilations sexuelles. Unissons-nous pour l'intégrité de nos filles.»

PERSPECTIEVEN

Het jaar 2001 werd getekend door de goedkeuring van het actieplan tegen het geweld op vrouwen, de tenuitvoerlegging van de oefening in gender main-

le sexe, le futur Institut pour l'égalité des femmes et les hommes ainsi que les organisations représentatives des employeurs et les associations qui ont dans leurs statuts la promotion des droits humains pourrait agir en Justice en cas de discrimination.

En vue de couler l'égalité des femmes et des hommes dans les textes fondateurs, le gouvernement a approuvé en 2000, à l'initiative de la ministre, une proposition de révision du titre II de la Constitution en vue d'y insérer une disposition relative au droit des femmes et des hommes à l'égalité et favorisant leur égal accès aux mandats électifs et publics. Ce texte, adopté par le Sénat le 8 mars 2001 et par la Chambre le 24 janvier 2002 (*Moniteur belge* du 26 février 2002) garantit explicitement le principe de l'égalité des femmes et des hommes ouvrant la voie à des actions en cas de discrimination avérée et légitimant la politique d'actions positives. La constitution stipule désormais en son article 10 que «l'égalité des hommes et des femmes est garantie» tandis que son article 11*bis* précise que «la loi, le décret ou la règle visée à l'article 134 garantissent aux femmes et aux hommes l'égal exercice de leurs droits et libertés, et favorisent notamment leur égal accès aux mandats électifs et publics».

L. Petite fille

Objectif stratégique L7:

éliminer la violence contre la petite fille

Depuis la promulgation de la loi relative à la protection pénale des mineurs le 28 novembre 2000, la pratique ou le fait d'avoir facilité ou favorisé toute forme de mutilation des organes génitaux d'une personne de sexe féminin, avec ou sans le consentement de cette dernière, est punissable en Belgique.

En vue d'agir sur les mentalités dans le but de mettre fin à ces pratiques, la ministre a soutenu financièrement le GAMS, une association de femmes luttant contre les mutilations génitales, de manière à lui permettre de publier et de diffuser une brochure d'information intitulée «Agir face aux mutilations sexuelles. Unissons-nous pour l'intégrité de nos filles.»

PERSPECTIVES

L'année 2001 fut marquée par l'adoption du plan d'action de lutte contre la violence à l'égard des femmes, par la mise en œuvre de l'exercice de gender

streaming binnen de federale regering en door de acties die in het raam van het Belgisch voorzitterschap van de Europese Unie werden gevoerd.

In 2002 zullen het beleid en de acties die tijdens deze legislatuur werden gevoerd voortgezet en uitgediept worden, waarbij de nadruk zal worden gelegd op volgende prioritaire doelstellingen:

- de oprichting van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen;
- het stemmen van de wetten ter bevordering van de pariteit op de kandidatenlijsten;
- de voortzetting van het experiment van de cel «gender mainstreaming» en de oprichting van een werkgroep rond «gender budgeting»;
- de actualisatie en een eerste evaluatie van het actieplan tegen het geweld op vrouwen;
- de verdere uitbouw van de strijd tegen de loonongelijkheden, in het bijzonder door middel van genderneutrale functieclassificaties.

mainstreaming au sein du gouvernement fédéral ainsi que par les actions menées dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne.

En 2002, il s'agira de poursuivre et d'approfondir les politiques et les actions menées durant cette législature en mettant l'accent sur les objectifs prioritaires suivants:

- la mise sur pied de l'Institut de l'égalité des femmes et des hommes;
- le vote des lois en faveur de la parité sur les listes électorales;
- la poursuite de l'expérience pilote de la cellule «gender mainstreaming» et la mise sur pied d'un groupe de travail consacré au «gender budgeting»;
- l'actualisation et une première évaluation du plan d'action de lutte contre la violence à l'égard des femmes;
- l'approfondissement de la lutte contre les inégalités salariales, notamment par le biais des classifications de fonction neutres en termes de genre.

VERSLAG

van de staatssecretaris voor Ontwikkelings-samenwerking over het beleid gevoerd overeenkomstig de doelstellingen van de vierde vrouwenconferentie die in september 1995 te Peking heeft plaatsgehad

(Jaar 2001)**INLEIDING**

Sinds 2000 maakt de Directie-generaal van Internationale Samenwerking (DGIS) deel uit van het ministerie van Buitenlandse zaken, Buitenlandse Handel en Internationale Samenwerking. Volgens de wet van 1996 dient de staatssecretaris voor Ontwikkelings-samenwerking een afzonderlijk omstandig rapport op te stellen over de maatregelen die getroffen werden met het oog op de tenuitvoerlegging van de aanbevelingen van de Peking Conferentie. Dit jaar levert de DGIS nog een afzonderlijke bijdrage, los van die van het departement.

De Belgische samenwerking voert een beleid dat in de lijn ligt van de internationale benadering op het stuk van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Deze benadering blijkt in het bijzonder uit: de verklaring en het actieplatform van Peking (1995), de verklaring van het Comité voor Ontwikkelingshulp (DAC) van de OESO: «Gelijkheid tussen mannen en vrouwen: De weg naar een duurzame menselijke ontwikkeling» (1995), de resolutie van de Raad van de Europese Unie over de integratie van de genderthematiek in de ontwikkelingssamenwerking (1995) en meer recent de Millenniumverklaring van de Verenigde Naties (september 2000). België heeft deze verschillende verklaringen en resoluties onderschreven.

De wet inzake de Belgische internationale samenwerking van 25 mei 1999 heeft het principe van gelijke rechten en kansen kracht van wet gegeven. De wet stelt als hoofddoel van de internationale samenwerking «het betrachten van een duurzame menselijke ontwikkeling via armoedebestrijding en gebaseerd op partnerschap met naleving van de verschillende criteria voor ontwikkelingsrelevantie». Zo wordt voor de Belgische samenwerking meer gelijkheid van rechten en kansen voor vrouwen een transsectoraal thema dat steeds moet worden meegewogen. De speciale aandacht voor de gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt eens te meer onderstreept door hiervan een criterium van ontwikkelingsrelevantie te maken voor alle gevoerde samenwerkingsacties.

In uitvoering van het in 2001 genomen besluit van de Ministerraad om de genderthematiek te integreren

RAPPORT

dusecrétaire d'État à la coopération au Développement sur la politique menée conformément aux objectifs de la quatrième conférence mondiale sur les femmes tenue à Pékin en 1995

(Année 2001)**INTRODUCTION**

Depuis 2000, la Direction générale de la Coopération internationale (DGCI) fait partie du ministère des Affaires étrangères, du Commerce extérieur et de la Coopération internationale. La loi de 1996 stipule que le secrétaire d'État à la Coopération au Développement doit rédiger un rapport spécifique et circonstancié sur les mesures prises en application des recommandations de la Conférence de Pékin. La contribution rédigée par la DGCI en application de cette disposition constitue cette année encore un chapitre indépendant de la contribution du département.

La politique menée par la coopération belge dans le domaine de l'égalité entre hommes et femmes s'inscrit dans un cadre international, en particulier: la déclaration et la plate-forme d'action de Pékin (1995), la déclaration du CAD de l'OCDE intitulée «Égalité homme-femme: Vers un développement durable centré sur la personne» (1995), la résolution du Conseil de l'Union européenne sur l'intégration des questions de genre dans la coopération au développement (1995) et plus récemment la Déclaration du Millénaire des Nations unies (septembre 2000). La Belgique a adopté ces diverses déclarations et résolutions.

La loi relative à la coopération internationale belge du 25 mai 1999 a donné force légale au principe d'égalité des droits et des chances entre hommes et femmes. La loi définit comme objectif prioritaire de la coopération internationale «le développement humain durable à réaliser par le biais de la lutte contre la pauvreté, sur la base du concept de partenariat et dans le respect des critères de pertinence pour le développement». Dans ce cadre, elle place le rééquilibrage des droits et des chances des hommes et des femmes au rang des thèmes transsectoriels dont la coopération belge doit tenir compte de façon permanente. Dans cette même loi, l'attention portée à l'égalité entre hommes et femmes est placée parmi les critères permettant d'évaluer la pertinence des actions menées pour le développement.

En 2001, suite à la décision du Conseil des ministres sur l'intégration du genre dans les départements fédé-

in de federale departementen, koos de DGIS als specifieke strategische doelstelling in elk partnerland minstens één groot programma gericht op de problematiek van de gelijkheid tussen mannen en vrouwen te financieren. Aan deze keuze werd gestalte gegeven met het voorstel om voor het ministerie van Vrouwenzaken in Bangladesh een tegemoetkoming in te schrijven in het bilateraal programma en in Ecuador een preventieprogramma voor adolescentenzwangerschap te financieren. Verder in de tekst wordt nader ingegaan op deze programma's.

In de loop van 2001 heeft de directie-generaal Internationale Samenwerking samen met de adviescommissie «Vrouwen en Ontwikkeling» (CVO) en de Belgische Technische Coöperatie (BTC) verder werk gemaakt van deze initiatieven op het gebied van «gender mainstreaming» zijnde de inpassing van het genderthema in het ontwikkelingsbeleid, zowel transversaal (over de verschillende sectoren heen) als longitudinaal (doorheen de gehele projectcyclus) en met oog voor positieve acties ten aanzien van vrouwen. Om dit proces te schragen kwam in juni 2001 een experte met bijzondere kwalificatie de gendercel versterken.

Conform de wet inzake de internationale samenwerking, heeft de gendercel van DGIS een ontwerp van strategienota over gender en een daaraan gekoppeld actieplan uitgeschreven. In de loop van 2002 wordt deze nota voor advies voorgelegd aan de belangrijkste actoren van de civiele samenleving. In de tweede helft van 2002 wordt hij dan voorgelegd aan het Parlement. De cel gender was ook nauw betrokken bij de bijwerking van de overige 5 sectorale, 2 thematische en 25 geografische strategienota's opdat gender als transsectoraal aspect in alle programma's en sectoren wordt geïntegreerd.

Dit verslag geeft een overzicht van de activiteiten van de Belgische samenwerking in het voorbije jaar.

Waar mogelijk wordt ingegaan op de ontwikkelingen die zich terzake hebben voorgedaan. De structuur van het vorige verslag bleef behouden. De actiedomeinen komen overeen met de concentratiedomeinen van het Belgische genderbeleid, vervat in de thematische strategienota: «Gelijkheid tussen vrouwen en mannen: een beleid voor duurzame ontwikkeling» van 1996 en nog altijd van toepassing in 2001:

— Verbetering van de toegang van meisjes tot basisonderwijs en het opzetten van speciale vormingsprogramma's voor volwassen vrouwen,

— Verbetering van de toegang van meisjes en vrouwen tot eerstelijnsgezondheidszorg met inbegrip van de reproductieve gezondheid;

raux, la DGCI a choisi comme objectif stratégique spécifique de financer au moins un programme d'envergure axé sur la problématique de l'égalité entre les femmes et les hommes dans chaque pays partenaire. Comme premières manifestations concrètes de cet engagement, au Bangladesh, il a été proposé de retenir un soutien au ministère des Affaires féminines dans la programmation de l'aide bilatérale envers ce pays, et en Équateur, de financer un programme de prévention de la grossesse des adolescentes. Nous reviendrons sur ces programmes plus loin.

Dans le courant de l'année 2001, la direction générale de la Coopération internationale, en collaboration avec la Commission consultative «Femmes et Développement» (CFD) et la Coopération technique belge (CTB), a poursuivi ses initiatives dans le domaine du «gender mainstreaming», c'est à dire de l'intégration des questions de l'égalité des sexes dans les politiques de façon transversale (quel que soit le secteur concerné) et longitudinale (dès la programmation et à toutes les étapes des interventions), tout en adoptant des actions positives en faveur des femmes. Afin d'appuyer ce processus, en juin 2001, la cellule genre de la direction des Stratégies de la DGCI a été renforcée par le recrutement d'une experte à qualification spéciale.

Conformément à la loi relative à la coopération internationale, la cellule genre de la DGCI a rédigé un projet de note stratégique relative à l'égalité des droits et des chances entre femmes et hommes, comprenant un plan d'action pour sa mise en œuvre. Dans le courant de 2002, cette note fera l'objet d'un processus de consultation, comprenant les acteurs de la société civile, pour être ensuite soumise au Parlement belge dans le courant du second semestre 2002. Par ailleurs, la cellule genre a été étroitement associée à la préparation des autres notes stratégiques (thématiques, sectorielles et géographiques) afin d'assurer dans toutes ces stratégies la pleine intégration de la dimension genre.

Le présent rapport décrit les activités réalisées par la coopération belge au cours de l'année écoulée et lorsque cela est possible, présente et analyse les évolutions constatées.

Nous avons choisi de garder la structure adoptée l'an dernier. Les domaines d'action correspondent aux domaines de concentration de la politique belge d'égalité des chances visés dans la note de politique thématique «L'égalité entre femmes et hommes: une politique pour un développement durable» de 1996, encore d'application en 2001, à savoir:

— un meilleur accès des fillettes à l'éducation de base et mise en place de programmes de formation spécifiquement destinés aux femmes adultes;

— un meilleur accès des fillettes et des femmes aux soins de santé de base, y compris en matière de procréation;

— Bestrijding van de verschillende vormen van geweld tegen vrouwen, zowel binnen het gezin als in de maatschappij, zowel op juridisch als op structureel vlak. Speciale aandacht gaat hierbij naar gewelddadige praktijken die de wezenlijke rechten van de vrouwen aantasten met name besnijdenis, vrouwenhandel, en naar de constructieve en creatieve rol die vrouwen kunnen spelen in het voorkomen, beheersen en oplossen van conflictsituaties.

— Bevordering van de deelname van vrouwen aan inkomensgenererende activiteiten ondermeer door middel van een verhoogde toegang tot productiemiddelen zoals land, kapitaal, krediet, kennis en verbeterde landbouwtechnieken.

Doorgaans berusten de vier actiedomeinen op verschillende strategische doelstellingen. Maar het kan dat de voorgestelde activiteiten bij verschillende strategische doelstellingen of actieterreinen zijn onder te brengen.

Vanaf volgend jaar zou de structuur van het verslag veeleer worden afgestemd op de nieuwe thematische strategie die in de loop van 2001-2002 tot stand kwam. Hierin wordt uitgegaan van het principe dat armoede verschillende facetten heeft. Niet alleen een gebrek aan inkomsten maar ook aspecten zoals kwetsbaarheid en marginalisatie die elkaar wederzijds versterken zijn hierbij relevant. Verder wordt ook voor ogen gehouden dat de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen en de oorzaak daarvan van land tot land verschillend is. De strategie houdt in dat niet langer specifieke domeinen worden vastgelegd die voor de verschillende partnerlanden van de Belgische samenwerking gelden, maar dat wordt gekozen voor de ondersteuning van acties in die domeinen die beantwoorden aan de specifieke context van elk land.

Dit verslag is niet volledig maar wil veeleer een blik werpen op bepaalde activiteiten waarmee een aantal Belgische partners in een aantal landen vorm geven aan genderbeleid.

EXTERNE BELEIDSMAATREGELEN

Actieterrein 1:

Betere toegang van meisjes en vrouwen tot eerstelijnsgezondheidszorg met inbegrip van de reproductieve sector

Strategische doelstelling C1:

verruiming van de toegang voor vrouwen tot efficiënte, betaalbare en kwalitatief hoogstaande gezondheidszorg, voorlichting en aanverwante diensten, gedurende hun hele leven

— la lutte contre les différentes formes de violence à l'égard des femmes, tant au sein de la famille que dans la société, et aussi bien sur le plan juridique que structurel. Une attention particulière est portée à cet égard à la violence qui atteint les femmes dans leur essence même (excision, traite des femmes) et au rôle actif et créateur que peuvent jouer les femmes dans la prévention, la gestion et la résolution des situations conflictuelles.

— une stimulation de la participation des femmes aux activités génératrices de revenus, notamment par un meilleur accès aux moyens de production tels que la terre, les capitaux, le crédit, le savoir et les techniques agricoles avancées;

Les quatre domaines d'action considérés s'articulent généralement autour d'objectifs stratégiques différents, les activités présentées relevant parfois de plusieurs objectifs ou domaines d'action stratégiques.

La structure retenue devrait évoluer dès l'an prochain en fonction de la nouvelle stratégie thématique élaborée en 2001-2002, qui part du principe que la pauvreté a un caractère multidimensionnel, qui ne se définit pas uniquement par l'absence de revenus, mais est lié à des aspects de vulnérabilité et de marginalisation qui se renforcent mutuellement et du constat que les inégalités entre femmes et hommes et leurs causes varient d'un pays à l'autre. Cette stratégie, plutôt que de définir des domaines spécifiques d'intervention valables pour tous les pays partenaires de la coopération belge, prône le soutien à des interventions dans des domaines répondant aux contextes spécifiques de ces pays.

Le présent rapport ne se veut pas exhaustif; il donne un aperçu de certaines activités dans plusieurs pays en ce qui concerne la politique d'égalité des droits et des chances entre hommes et femmes.

MESURES POLITIQUES EXTERNES

Domaine d'action 1:

Amélioration de l'accès des fillettes et des femmes aux soins de santé de base, y compris en matière de procréation

Objectif stratégique C1:

élargir l'accès des femmes tout au long de leur vie à des soins de santé, à l'information et à des services connexes adaptés, abordables et de bonne qualité

Strategische doelstelling C2:

preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Strategische doelstelling C3:

genderbewuste initiatieven ontplooiën, die zich richten op seksueel overdraagbare ziekten, HIV/AIDS, en zaken die verband houden met seksuele en de reproductieve gezondheid

Strategische doelstelling C4:

onderzoek bevorderen en informatie verspreiden betreffende de gezondheid van de vrouw

Strategische doelstelling C5:

middelen ten behoeve van de gezondheid van vrouwen verruimen en toezicht houden op de follow-up

Strategische doelstelling E5:

zorgen voor bescherming, ondersteuning en opleidingen voor vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenlandse ontheemde vrouwen

Strategische doelstelling L5:

discriminatie van meisjes op het gebied van gezondheid en voeding uitbannen

Met de jarenlange ervaring op het gebied van eerstelijnsgezondheidszorg, de uitbouw van gezondheidsdistricten en de bestrijding van de belangrijkste gezondheidsproblemen in de ontwikkelingslanden heeft ons land zich verzekerd van een internationaal erkende deskundigheid.

Deze deskundigheid en het comparatief voordeel hebben ook dienst gedaan op het gebied van de integratie van de reproductieve gezondheidszorg in de «eerstelijnsgezondheidszorg» van de gezondheidsprojecten. Voor de Belgische samenwerking zijn de voordelen van deze integratie duidelijk: een betere toegankelijkheid tot de reproductieve gezondheidszorg, de mogelijkheid tot inspraak van de lokale bevolking, een betere aanpassing aan de lokale noden, het beter benutten van de financiële middelen en een versterking van de eerstelijnsgezondheidszorg.

Objectif stratégique C2:

renforcer les programmes de prévention propres à améliorer la santé des femmes

Objectif stratégique C3:

lancer des initiatives tenant compte des besoins des femmes face aux maladies sexuellement transmissibles, au VIH/SIDA et aux autres problèmes de santé se rapportant à la sexualité et à la procréation

Objectif stratégique C4:

promouvoir la recherche et diffuser des informations sur la santé des femmes

Objectif stratégique C5:

augmenter les ressources consacrées à la santé des femmes et suivre et évaluer la situation dans ce domaine

Objectif stratégique E5:

fournir protection, assistance et formation aux réfugiées, aux autres femmes déplacées ayant besoin d'une protection internationale et aux femmes déplacées à l'intérieur de leur propre pays

Objectif stratégique L5:

éliminer la discrimination à l'égard des filles dans le domaine de la santé et de la nutrition

Par ses années d'expérience dans le domaine des soins de santé de base, la mise en place concrète de districts de santé et la lutte contre les principaux problèmes de santé dans les pays en développement, notre pays s'est bâti une réputation internationale de savoir-faire.

Cette compétence et l'avantage comparatif interviennent également au niveau de l'intégration des soins de santé en matière de procréation dans le volet «soins de santé primaires» des projets de santé. La coopération belge estime que cette intégration présente suffisamment d'avantages, et notamment: un meilleur accès aux soins de santé en matière de procréation, la possibilité d'associer la population locale, une meilleure adaptation aux besoins locaux, une meilleure utilisation des moyens financiers et le renforcement des soins de santé de base.

In hetzelfde optiek en in uitvoering van een beleidsbeslissing terzake ging meer aandacht naar seksueel overdraagbare ziektes en de preventie van AIDS. Er werden speciale programma's voor en met vrouwen opgezet maar ook programma's die zich tot mannen richten.

In het kader van het Belgische Voorzitterschap van de Europese Unie (1 juli 2001-31 december 2001), heeft de DGIS haar steun verleend aan de internationale conferentie over «Sexual and reproductive health and rights and development», die werd georganiseerd door het Belgisch Platform voor bevolking en ontwikkeling, in november 2001 (budget: 37 185 euro). Een geïntegreerd ontwikkelingsbeleid op het gebied van seksuele en reproductieve rechten was een van de belangrijke aanbevelingen van deze conferentie. Daarbij gaat de aandacht vooral uit naar vormingsactiviteiten die openstaan voor genderkwesties en op een versterking van de netwerken van organisaties die werken rond het genderthema, geweld en mannelijkheid. De partners uit het Noorden werd met aandring gevraagd vrouwenbesnijdenis te beschouwen als een probleem van volksgezondheid.

Sinds de jaren '80 loopt in Bangladesh een pilootproject met het «International Center for Diarrhoeal Disease Research — Bangladesh» (ICDDR'B). In 1997 werd deze samenwerking uitgebreid naar twee andere domeinen, met name «reproductieve gezondheidszorg» en «risicoloze zwangerschap». In 2001 liep het veldwerk van het eerste deel van deze samenwerking ten einde en kon het deelaspect «risicoloze zwangerschap» worden opgestart. De Belgische steun voor dit luik was toegespitst op de reproductieve gezondheidszorg op het platteland.

Via de multilaterale samenwerking werd onder andere steun gegeven aan programma's in samenwerking met het Kinderfonds (UNICEF) en het Bevolkingsfonds (UNFPA) van de Verenigde Naties.

— UNICEF blijft een belangrijke rol spelen als financieringskanaal en uitvoerder van sociale programma's voor kinderen en moeders. Ook in 2001 heeft DGIS het programma «Maternal and Neonatal Mortality» gesteund. Het werd opgestart in 2000 in drie West-Afrikaanse landen: Burkina Faso, Benin en Guinea. De basisdoelstellingen zijn het terugdringen van de sterfte bij moeders en pasgeborenen en het bevorderen van de gezondheid van moeder en kind. Per land werden 3 gezondheidszones geselecteerd op basis van verschillende criteria zoals het armoedeniveau, de aanwezigheid van andere donoren en de bestaande infrastructuur. De geplande activiteiten beogen vooral een verbetering van de zorgverstrekking door het geografisch en financieel toegankelijk maken van eerstehulp- en gezondheidscentra voor een groter deel van de bevolking, in het bijzonder vrouwen. Hiertoe wordt gezorgd voor een betere opleiding van het vrouwelijk personeel van de verschil-

Dans le même cadre, faisant suite à une décision politique sur le sujet, une plus grande attention a été portée aux maladies sexuellement transmissibles et à la prévention du SIDA. Des programmes ont été mis en place pour et avec les femmes, mais aussi en partenariat avec les hommes.

Dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne (1er juillet 2001-31 décembre 2001), la DGCI a soutenu une conférence internationale sur «Sexual and reproductive health and rights and development» organisée par la Plateforme belge de la société civile sur la population et le développement en novembre 2001 (budget: 37 185 euros). Les recommandations issues de cette conférence plaident en faveur d'une politique de développement intégrée dans le domaine des droits sexuels et reproductifs. L'accent est mis sur des activités de formation sensibles aux questions de genre et au renforcement des réseaux d'organisations sur le thème genre, violence et masculinité. En outre, on encourage les partenaires du Nord à considérer les mutilations génitales comme une question de santé publique.

Au Bangladesh, un projet-pilote est mené depuis les années '80 avec l'«International Center for Diarrhoeal Disease Research — Bangladesh» (ICDDR'B). En 1997, cette coopération s'est étendue à deux domaines: «santé reproductive» et «grossesse sans risque». En 2001, le premier volet s'est achevé sur le terrain, tandis que le second volet est passé en exécution. Au travers de cet aspect «grossesse sans risque», l'appui belge s'est spécifiquement intensifié dans le sens de l'assistance obstétricale en zones rurales.

Via la coopération multilatérale, des programmes ont entre autres été soutenus de concert avec le Fonds des Nations Unies pour l'enfance (UNICEF) et le Fonds des Nations Unies pour la population (FNUAP):

— L'UNICEF continue à jouer un rôle important en tant qu'organe de financement et d'exécution de programmes sociaux pour les enfants et les mères. En 2001, la DGCI a poursuivi son appui au programme «Maternal and Neonatal Mortality», lancé en 2000 dans trois pays d'Afrique occidentale: le Burkina Faso, le Bénin et la Guinée. Ce programme vise fondamentalement à faire reculer la mortalité maternelle et néonatale et à promouvoir la santé de la mère et de l'enfant. Trois zones de santé sont sélectionnées par pays sur la base de plusieurs critères tels que le niveau de pauvreté, la présence d'autres donateurs et l'infrastructure existante. Les activités prévues sont principalement axées sur l'amélioration de la fourniture des soins, en permettant à une frange plus importante de la population, et surtout aux femmes d'avoir accès — tant au niveau géographique que financier — à des centres d'urgence et de santé, en améliorant la formation du personnel féminin des différents centres

lende gezondheidscentra en voor de nodige communicatie en sociale mobilisatie.

— Het Bevolkingsfonds van de Verenigde Naties (UNFPA) legt vooral de nadruk op de reproductieve gezondheidszorg en gezinsplanning. In dit kader steunt de Belgische samenwerking sinds 1999, in de democratische Republiek Kongo, het programma «Reduction of maternal mortality and support to reproductive health in crisis areas». Dit project dat werd uitgevoerd in Kisangani, loopt nu ten einde. Sinds 2000 wordt steun verleend aan een nieuw programma: «Support for reproductive health and gender needs for displaced populations with special attention to adolescents».

Dit programma dat over 3 jaren loopt werkt rond de problematiek van de reproductieve gezondheidszorg van ontheemden (hoofdzakelijk vrouwen) met bijzondere aandacht voor adolescenten. Het project behelst directe steun aan een aantal concrete projecten in een zestal landen.

Actieterrein 2:

Betere toegang van meisjes tot basisonderwijs en scholing van vrouwelijke leerkrachten; betere informatie en communicatietechnologie voor vrouwen.

Actieterreinen B1, B2, B3, B4, B5, J1, J2 en L4:

Strategische doelstelling B1:

gelijke toegang tot onderwijs waarborgen

Strategische doelstelling B2:

analfabetisme onder vrouwen uitbannen

Strategische doelstelling B3:

de toegang van vrouwen tot beroepsonderwijs, wetenschap en technologie en permanente educatie verbeteren

Strategische doelstelling B4:

onderwijs en opleidingen zonder discriminatie ontwikkelen

Strategische doelstelling B5:

voldoende middelen toekennen voor en toezicht houden op de uitvoering van onderwijshervormingen

de santé et en assurant la communication et la mobilisation sociale.

— Le Fonds des Nations Unies pour la population (FNUAP) met surtout l'accent sur les soins de santé en matière de procréation et sur le planning familial. Dans ce cadre, la coopération belge soutient depuis 1999, en République Démocratique du Congo, le programme de «Reduction of maternal mortality and support to reproductive health in crisis areas». Le projet, mené à Kisangani, se termine actuellement. De même, depuis 2000, un appui est apporté au programme «Support for reproductive health and gender needs for displaced populations with special attention to adolescents».

Ce programme s'étend sur trois ans et se penche sur la problématique des soins de santé en matière de procréation des personnes déplacées (principalement des femmes) tout en apportant une attention particulière aux adolescents. Le projet inclut un soutien direct à un certain nombre de projets concrets dans six pays.

Domaine d'action 2:

Amélioration de l'accès des fillettes à l'éducation de base et formation des enseignantes; amélioration de l'information et technologies de communication pour les femmes

Objectifs stratégiques B1, B2, B3, B4, B5, J1, J2 et L4:

Objectif stratégique B1:

assurer un égal accès à l'éducation

Objectif stratégique B2:

éliminer l'analphabétisme féminin

Objectif stratégique B3:

améliorer l'accès à la formation professionnelle, à l'enseignement scientifique et technique et à l'éducation permanente

Objectif stratégique B4:

mettre au point des systèmes d'enseignement et de formation non discriminatoires

Objectif stratégique B5:

allouer des ressources adéquates aux réformes du système éducationnel et suivre leur application

Strategische doelstelling J1:

bevorderen van de deelname van vrouwen aan besluitvorming en het uiten van hun mening via de media en nieuwe communicatietechnologieën

Strategische doelstelling J2:

een evenwichtige, niet-stereotype afbeelding van vrouwen in de media bevorderen

Strategische doelstelling L4:

discriminatie van meisjes in het onderwijs, bij vorming en opleiding uitbannen

De Belgische samenwerking streeft ernaar om in de partnerlanden de genderkloof in het lager onderwijs mee te helpen dichten. Deze inspanningen kaderen in internationaal overeengekomen actieplannen en streefcijfers.

Via de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) van de Verenigde Naties — die beschikt over een stevig uitgebouwde genderdienst — en de Koning Boudewijnstichting, ondersteunt België al een viertal jaren het DIMITRA project. Dit informatie- en communicatieproject wil de bijdrage van de rurale vrouwen aan de ontwikkeling van hun land meer zichtbaar te maken door gebruik te maken van traditionele en nieuwe communicatietechnologie. Verder wil het de ontwikkelingsactoren meer genderbewustzijn bijbrengen en de beschikbare informatie over projecten van plattelandsvrouwen omtrent voedselzekerheid en duurzame ontwikkeling verbeteren.

Na een positieve evaluatie werd op 1 januari 2002 begonnen met een tweede fase die over 3 jaar loopt en waarvoor 1 239,467 euro is uitgetrokken. Deze fase is bedoeld om de capaciteitsopbouw van de partnerorganisaties te verhogen, vooral op het vlak van het informatiebeheer, en de in Afrika en het Nabije-Oosten uitgebouwde netwerken te versterken. Deze fase is tevens gericht op een institutionele versterking van DIMITRA in het kader van de normatieve activiteiten van de FAO. Een databank in het Frans en het Engels verschaft informatie over ngo's, onderzoeksinstituten en informatiecentra die werken met en voor plattelandsvrouwen. Onlangs werden ook DIMITRA-Handboeken over Europa en Afrika — Nabije-Oosten uitgegeven in boekvorm en op CD-Rom. Deze gegevens zijn gratis toegankelijk op de website van de FAO (<http://www.fao.org/sd/dimitra>).

Objectif stratégique J1:

permettre aux femmes de mieux s'exprimer et de mieux participer à la prise des décisions dans le cadre et par l'intermédiaire des médias et des nouvelles techniques de communication

Objectif stratégique J2:

promouvoir une image équilibrée et non stéréotypée des femmes dans les médias

Objectif stratégique L4:

éliminer les discriminations à l'égard de la petite fille dans l'enseignement, l'acquisition de capacités et la formation

L'un des objectifs de la coopération belge est d'aider à réduire les disparités hommes/femmes dans l'enseignement primaire des pays partenaires. Ces efforts s'inscrivent dans le cadre de plans d'action et d'objectifs convenus au niveau international.

Via l'Organisation des Nations unies pour l'Alimentation et l'Agriculture (FAO) — qui dispose d'un vaste service spécialisé dans les questions de genre — et la Fondation Roi Baudouin, la Belgique soutient depuis quatre ans déjà le projet DIMITRA. Ce projet d'information et de communication vise à améliorer la visibilité de la contribution des femmes rurales au développement de leur pays via l'utilisation de technologies de communication tant traditionnelles que nouvelles; à accroître chez les acteurs du développement la conscience des questions de genre; à améliorer l'information disponible sur les projets des femmes rurales en matière de sécurité alimentaire et de développement durable.

Suite à une évaluation positive, une deuxième phase a démarré au 1er janvier 2002 pour une durée de 3 ans et un nouveau crédit d'engagement de 1 239 467 euros. Cette phase permettra le renforcement des capacités des organisations partenaires du projet en matière de gestion de l'information et la consolidation du réseau créé en Afrique et au Proche-Orient. Par ailleurs, elle devra œuvrer pour l'institutionnalisation plus effective de DIMITRA dans les activités normatives de la FAO. Une base de données contenant les informations sur les ONGs, les instituts de recherche et les centres d'information qui travaillent avec et pour les femmes rurales est publiée en français et en anglais. Des Guides DIMITRA Europe et Afrique — Proche-Orient ont été publiés récemment ainsi qu'un CD-Rom reprenant la base de données. Celle-ci est également accessible en ligne gratuitement sur le site FAO (<http://www.fao.org/sd/dimitra>).

In Vietnam loopt een opleidingsproject voor leerkrachten van pedagogische scholen uit zeven arme provincies in het noorden van het land. De cursussen zijn in de eerste plaats gericht op vrouwelijke leerkrachten en vertegenwoordigers van minderheidsgroepen uit afgelegen gebieden. De Belgische samenwerking heeft in de onderhandelingen met de Vietnamese overheid te kennen gegeven vooral vrouwelijke leerkrachten een kans te willen geven om in het kader van het project een voortgezette opleiding te volgen. De Vietnamese autoriteiten stonden aanvankelijk niet open voor deze démarche omdat zij dergelijke gendergevoeligheid of het «genderquotasysteem» niet hanteren. Na verloop van tijd en vooral dankzij de grote motivatie van de vrouwelijke leerkrachten en hun betere resultaten, kwam er een kentering in de houding van de overheid die nu actief de selectie van vrouwelijke leerkrachten stimuleert. In 2001 werd een denkpiste voor een verdere uitbreiding van het project uitgewerkt.

In China loopt een geïntegreerd sociaal-economisch ontwikkelingsprogramma in 6 districten van de provincie Shaanxi. Eén van de doelstellingen van dit programma is de verbetering van de sociale en economische positie van plattelandsvrouwen via vormingsactiviteiten (alfabetisering, op techniek en landbouw toegespitste vorming) en via inkomensgenererende activiteiten. Dit project dat nog tot eind 2003 loopt, wordt uitgevoerd in samenwerking met de Vrouwenunie en draagt ook bij tot de institutionele versterking van deze belangrijke vrouwenorganisatie.

Actieterrein 3:

maatregelen met het oog op het bestrijden van de feminisering van de armoede en een verbetering van de rol van de vrouwen in het economische gebeuren

Strategische doelstelling A1:

macro-economische beleidsmaatregelen en ontwikkelingsstrategieën, gericht op de behoeften en inspanningen van vrouwen die in armoede leven, nemen

Strategische doelstelling A2:

wetten en bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dat vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Strategische doelstelling A3:

vrouwen toegang verlenen tot spaar- en kredietfaciliteiten en -instellingen

Au Vietnam a été lancé un projet de formation destiné aux enseignants d'instituts pédagogiques de sept provinces pauvres du Nord. Les cours sont prioritairement destinés aux professeurs féminins et aux représentants de groupes minoritaires de régions reculées. Lors des négociations avec les autorités vietnamiennes, la coopération belge a souligné sa volonté de donner prioritairement aux professeurs féminins la chance de suivre une formation continue dans le cadre du projet. Cette démarche ne fut au départ pas appréciée par les autorités vietnamiennes, qui n'éprouvaient pas ce type de sensibilité liée au genre et n'appliquent pas davantage de système de «quotas» sur la base du sexe. Après un certain temps et surtout grâce à la forte motivation des professeurs féminins et vu l'amélioration de leurs résultats, les autorités adoptèrent une autre position et décidèrent de stimuler la sélection de professeurs féminins. En 2001 a démarré une réflexion sur une éventuelle extension du projet.

En Chine, un programme de développement socio-économique intégré est mené dans 6 contés de la province de Shaanxi. L'un des objectifs de ce programme vise l'amélioration de la position sociale et économique des femmes dans les zones agricoles, via l'organisation d'activités de formation (alphabétisation, formation à orientation technique ou agricole) et d'activités génératrices de revenus. Ce projet est réalisé en collaboration avec l'Union des Femmes et contribue aussi au renforcement institutionnel de cette importante organisation de femmes. Il se déroule jusqu'à fin 2003.

Domaine d'action 3:

Lutte contre la féminisation de la pauvreté et amélioration du rôle des femmes dans la vie économique

Objectif stratégique A1:

revoir, adopter et appliquer des politiques macro-économiques et des stratégies de développement répondant aux besoins et aux efforts des femmes vivant dans la pauvreté

Objectif stratégique A2:

réviser les législations et les pratiques administratives en vue d'assurer l'égalité des droits sur les ressources économiques et un accès plus large des femmes à ces ressources

Objectif stratégique A3:

ouvrir l'accès à l'épargne et aux mécanismes et institutions de crédit

Strategische doelstelling A4:

op gender gebaseerde methodologieën ontwikkelen en onderzoek verrichten om de feminisering van de armoede aan te pakken

Strategische doelstelling F1:

de economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Strategische doelstelling F2:

de gelijke toegang van vrouwen tot hulpbronnen, werkgelegenheid, afzetgebieden en handel vergemakkelijken

Strategische doelstelling F3:

voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen

Strategische doelstelling F4:

de economische capaciteit en de commerciële netwerken van vrouwen versterken

Op het bilaterale niveau werd in 2001 begonnen met de tweede fase van het bilaterale project dat in samenwerking met de Vietnamese Vrouwenunie (VWU) loopt. De doelstellingen van het project zijn de institutionele capaciteit van de VWU versterken om kredietverlening en spaarprogramma's te ontwikkelen en verder uit te bouwen en de kwaliteit van het leven van arme vrouwen en hun gezin in de landbouwgebieden te verbeteren. Dankzij de bevredigende resultaten (tot nog toe werd nagenoeg 100 % van de kredieten terugbetaald) wordt in de tweede fase een consolidatie en een verdere uitbreiding van het project naar andere provincies gepland.

Intussen is de Belgische samenwerking geëvolueerd van projectsteun op microniveau naar een genderbenadering op macro-economisch niveau. Deze evolutie valt af te lezen uit de steun van de DGIS aan het programma «Strengthening Economic Governance: Applied Gender Analysis to Government Budgets» van de VN-Vrouwenorganisatie (UNIFEM) (2000-2003, 495 787 euro in 2000, 1 859,201 euro voor de periode 2001-2003). Een gendergerelateerde analyse van nationale begrotingen zijn ook een middel om te komen tot een goed financieel bestuur en de gender

Objectif stratégique A4:

mettre au point des méthodes tenant compte des spécificités de chaque sexe et chercher les moyens de combattre la féminisation de la pauvreté

Objectif stratégique F1:

promouvoir les droits et l'indépendance économiques des femmes, notamment l'accès à l'emploi, des conditions de travail appropriées et l'accès aux ressources économiques

Objectif stratégique F2:

faciliter l'égalité d'accès des femmes aux ressources, à l'emploi, aux marchés et aux échanges commerciaux

Objectif stratégique F3:

fournir aux femmes, notamment celles ayant un faible revenu, des services professionnels et des moyens de formation, et leur ouvrir l'accès aux marchés, à l'information et à la technologie

Objectif stratégique F4:

renforcer la capacité économique et les réseaux commerciaux des femmes

Sur le plan bilatéral, en 2001, la 2e phase du projet bilatéral mené en collaboration avec l'Union des Femmes du Vietnam (UFV) a débuté. Les objectifs de ce projet sont de renforcer la capacité institutionnelle de l'UFV et de perfectionner l'octroi de crédits et de programmes d'épargne, et, d'autre part, d'améliorer la qualité de vie des femmes pauvres et de leurs familles dans les régions agricoles. Compte tenu des bons résultats engendrés jusqu'ici (pratiquement 100 % des crédits sont remboursés), cette 2e phase consistera à consolider le projet et à l'étendre à d'autres provinces.

Dans le même temps, la coopération belge a évolué d'un soutien à des projets au niveau micro vers une approche «genre» au niveau macro-économique. Cette évolution s'est traduite notamment par le soutien de la DGCI au programme d'UNIFEM «Strengthening Economic Governance: Applied Gender Analysis to Governments Budgets» (2000-2003, 495 787 euros en 2000, 1 859 201 euros pour la période 2001-2003). L'analyse des disparités entre les hommes et les femmes appliquée aux budgets gouvernementaux constitue un moyen de renforcer la bonne

gaps te verkleinen. In het kader van het Belgische Voorzitterschap van de Europese Unie (juli-december 2001) organiseerde de Belgische samenwerking in oktober 2001 een internationale conferentie rond dit thema (in samenwerking met UNIFEM, de Ministerraad van de Noordse landen, de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), het secretariaat van de Commonwealth en het Onderzoekscentrum voor Internationale Ontwikkeling.

Het Belgisch Overlevingsfonds (BOF) financiert programma's die de overlevingskansen verzekeren van personen die blootstaan aan de dreiging van honger, ondervoeding, armoede en uitsluiting, in die landen, die te kampen hebben met chronische voedseltekorten. In die zin zijn de programma's vooral gericht op een geïntegreerde aanpak in de bestrijding van de oorzaken van de voedselonzekeerheid en armoede van de lokale gemeenschappen op het platteland of in halfstedelijke milieus. De krachtlijnen van deze aanpak zijn nog steeds een systematisch doorgevoerde «gender mainstreaming» voor alle projecten en «positieve acties» nl. specifiek op vrouwen gerichte acties die thans de helft van de lopende projecten van het BOF uitmaken. Het Overlevingsfonds is tevens katalysator en draaischijf op het stuk van generevaluatie.

In 2000 werd het Belgisch Overlevingsfonds (BOF) voorzien van een nieuw wettelijk kader en een nieuw programma. Het budget voor de jaren 2001-2010 bedraagt 248 miljoen euro. De acties van het BOF worden uitgevoerd in het kader van de partnerprogramma's. Verschillende programma's en projecten met een gendercomponent werden opgestart of voortgezet in de loop van 2001. Bijvoorbeeld:

— In Burkina Faso: een project rond «Capaciteitsopbouw van de landbouwersorganisaties in de streek van Gourma» in partnerschap met de Belgische ngo Vredeseilanden. Het project beoogt de capaciteitsopbouw van de plattelandsgemeenschappen van Gourma met het oog op een betere beheersing van de fysische, economische, sociale en organisatorische factoren die de voedselveiligheid in het gedrang brengen. Het programma van Vredeseilanden is toegankelijk voor alle leden van de landbouwersorganisaties. Alle activiteiten, ook die in verband met vorming en alfabetisering, hebben tot doel de capaciteiten van de deelnemers — mannen en vrouwen — te versterken naar gelang van hun noden, tekorten en specifieke belangen.

— In Erythraë: het project «De geïntegreerde zones van Gash Barka» in partnerschap met de Belgische NGO SOS Faim. Het project beoogt een verhoging van de productie van de voedingsgewassen door het aanleggen of vernieuwen van de irrigatie in 14 gebieden. Hiervoor wordt een techniek toegepast die erin bestaat de hoogste waterstand van waterlopen te benutten. Het project gaat uit van een participatieve

gouvernance financière et ainsi de réduire les inégalités de genre. Dans le cadre de la présidence belge de l'Union européenne (juillet-décembre 2001), la Coopération belge a organisé une Conférence internationale sur ce sujet (octobre 2001), conjointement avec UNIFEM, le Conseil nordique des ministres, l'OCDE, le Secrétariat du Commonwealth et le Centre de Recherches pour le Développement international.

Le Fonds belge de survie (FBS) est destiné au financement de programmes visant à assurer les chances de survie de personnes menacées par la faim, la sous-alimentation, la pauvreté et l'exclusion dans des pays confrontés de manière chronique à un déficit alimentaire. Les programmes privilégient à cet effet une approche intégrée en vue d'améliorer la sécurité alimentaire et nutritionnelle des familles et des communautés locales dans un environnement rural et semi-urbain. Les lignes de force de cette approche sont le «gender mainstreaming», systématique pour l'ensemble des projets, et les «actions positives» spécifiques pour les femmes, qui concernent actuellement 50 % des projets du FBS. Par ailleurs, le Fonds de survie fait fonction de catalyseur et de plaque tournante pour les évaluations de l'égalité hommes/femmes.

Doté en 2000 d'un nouveau cadre légal et d'un nouveau programme, le FBS peut compter, pour la période 2001-2010, sur un budget de près de 248 millions euros. Les actions du Fonds de Survie sont réalisées dans le cadre de programmes de partenariat. Plusieurs programmes et projets à composante «genre» ont été entamés ou poursuivis en 2001, par exemple:

— Au Burkina Faso, un projet de «Renforcement des capacités des organisations paysannes dans la Région de Gourma» est mené en partenariat avec l'ONG belge Îles de Paix. Ce projet a pour objectif d'augmenter les capacités de maîtrise, par des communautés rurales de Gourma, des facteurs physiques, économiques, sociaux et organisationnels affectant leur sécurité alimentaire. Le programme d'Iles de Paix est un programme «ouvert» à tous les membres des organisations paysannes. Toutes les activités, y compris de formation et d'alphabétisation sont organisées en vue de renforcer les capacités des participants, hommes ou femmes en fonction de leurs besoins, contraintes et intérêts spécifiques.

— En Erythraë, le projet de «Périmètres intégrés de Gash Barka» (partenariat avec l'ONG belge SOS Faim) a pour but d'augmenter la production vivrière par la création ou la réhabilitation de 14 périmètres irrigués selon la technique de déviation des crues. Le projet est conçu sur une base d'approche participative des paysans/paysannes dès l'identification qui constitueront des associations d'usagers. Le projet s'adresse

aanpak waarbij de landbouwers(mannen en vrouwen) worden betrokken vanaf de identificatie tot de oprichting van de gebruikersverenigingen. Het project wil rechtstreeks de gezinnen bereiken die zullen instaan voor het onderhoud van de irrigatiewerken. De werkwijze en de verantwoordelijkheden worden door de begunstigden van het project bepaald. Er zullen ook vormingsactiviteiten worden opgezet die beantwoorden aan de noden van de verenigingen.

— In Niger werkt het Overlevingsfonds samen met Unicef in het kader van «Een geïntegreerd programma van Maradi (Maradi II)». De basisdoelstellingen van het programma zijn: de kindersterfte terugdringen, de postnatale gezondheidszorg en de groei- en ontwikkelingsomgeving van kinderen verbeteren; maatregelen treffen ter voorkoming van invaliditeit bij kinderen; de gezondheidstoestand van de adolescenten verbeteren; kinderen beschermen tegen uitbuiting, misbruik en geweld. Het programma plant vormings- en alfabetiseringsactiviteiten in de eigen taal om zo het aantal en het percentage meisjes in het lager onderwijs met 4 % per jaar te verhogen. Ook de functionele alfabetiseringsgraad van vrouwen en jonge meisjes moet met 4 % per jaar omhoog. Vorming, burgereducatie en vulgarisatie van wetteksten moeten een gunstig klimaat scheppen waarin aandacht is voor de rechten van vrouwen en kinderen.

In 2001 werd BIO opgericht, een Belgische investeringsmaatschappij voor ontwikkelingslanden. Het sociaal doel van BIO is te investeren in ondernemingen in ontwikkelingslanden, die bijdragen tot de economische en sociale vooruitgang van hun land. De steun dient rechtstreeks of onrechtstreeks duurzame productieve tewerkstelling te creëren die de bescherming waarborgt van de fundamentele sociale rechten die zijn vastgelegd in de basisovereenkomsten van de Internationale Arbeidsorganisatie. De wet betreffende de oprichting van BIO (3 november 2001) bepaalt dat het beleid van BIO duidelijk moet gericht zijn op gelijkheid tussen mannen en vrouwen met het oog op een passende verdeling van directe en indirecte toegekende voordelen zowel qua aantal als qua uitbetaald kapitaal.

Actieterrein 4:

Maatregelen ter bestrijding van verschillende vormen van geweld tegen vrouwen, ondersteuning van democratiseringsprocessen en bevordering van de eerbiediging van de vrouwenrechten.

Strategische doelstelling D1:

geïntegreerde maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen te voorkomen en uit te bannen

directement aux familles qui seront chargées de l'entretien des aménagements. Les modalités et les responsabilités de chacun seront déterminées par les bénéficiaires. Des formations adaptées aux besoins seront dispensées aux associations.

— Au Niger, le Fonds de survie collabore avec l'Unicef dans le cadre du «Programme intégré de Maradi (Maradi II)». Les objectifs du programme visent à la réduction de la mortalité infantile, l'amélioration précoce des soins et de l'environnement pour la croissance et le développement des enfants; la prévention à l'égard des incapacités/invalidités des enfants; l'amélioration de la santé des adolescents; la protection envers l'exploitation, l'abus et la violence. Le programme comprend des activités de formation et d'alphabétisation en langue locale avec comme objectif d'augmenter le nombre et le pourcentage des filles dans le primaire de 4 % l'an et d'augmenter (de 4 % l'an) l'alphabétisation fonctionnelle des femmes et des jeunes filles. Une attention particulière est portée aux droits des femmes et des enfants par la promotion d'un environnement favorable à travers l'éducation civique, la formation et la vulgarisation des textes de loi.

Il faut aussi noter la création en 2001 de BIO, Société belge d'investissement dans les pays en développement. BIO a pour objet social d'investir dans le développement d'entreprises situées dans les pays en développement dans l'intérêt du progrès économique et social de ces pays. Ces interventions doivent conduire directement ou indirectement à un emploi productif durable, respectant les droits sociaux fondamentaux tels que définis par les conventions de base de l'Organisation internationale du Travail. La Loi relative à la création de BIO (3 novembre 2001) stipule que BIO mènera une politique volontariste en matière d'égalité entre les hommes et les femmes, dans le but d'atteindre une répartition appropriée des profits directs ou indirects octroyés, tant en nombre que sur le plan du capital libéré.

Domaine d'action 4:

Lutte contre les différentes formes de violence envers les femmes, aide aux processus de démocratisation et promotion du respect des droits des femmes

Objectif stratégique D1:

prendre des mesures concertées afin de prévenir et d'éliminer la violence à l'égard des femmes

Strategische doelstelling D2:

de oorzaken en gevolgen van geweld jegens vrouwen en de doeltreffendheid van preventiemaatregelen bestuderen

Strategische doelstelling D3:

vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen

Strategische doelstelling E1:

de participatie van vrouwen in conflictoplossing op besluitvormingsniveau verruimen en vrouwen die leven in omstandigheden waarin sprake is van gewapende en andere conflicten of die leven onder buitenlandse bezetting, beschermen

Strategische doelstelling E2:

buitensporige militaire uitgaven terugdringen en de beschikbaarheid van wapentuig beheersen

Strategische doelstelling E3:

niet-gewelddadige vormen van conflictoplossing bevorderen en schendingen van mensenrechten in conflictsituaties tegengaan

Strategische doelstelling E4:

de bijdrage van vrouwen aan de totstandbrenging van een cultuur voor vrede bevorderen

Strategische doelstelling G1:

maatregelen treffen om te zorgen voor een volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

Strategische doelstelling G2:

de capaciteiten van vrouwen om te participeren in besluitvorming en leiding vergroten

Strategische doelstelling II:

de mensenrechten van vrouwen bevorderen en beschermen door de volledige uitvoering van alle

Objectif stratégique D2:

étudier les causes et conséquences de la violence à l'égard des femmes et l'efficacité des mesures de prévention

Objectif stratégique D3:

éliminer la traite des femmes et aider les victimes de violences liées à la prostitution et à la traite des femmes

Objectif stratégique E1:

élargir la participation des femmes au règlement des conflits au niveau de la prise de décisions et protéger les femmes vivant dans les situations de conflit armé et autres ou sous occupation étrangère

Objectif stratégique E2:

réduire les dépenses militaires excessives et contrôler la disponibilité des armements

Objectif stratégique E3:

promouvoir des formes non violentes de règlement des conflits et réduire les violations des droits fondamentaux dans les situations de conflit

Objectif stratégique E4:

promouvoir la contribution des femmes au développement d'une culture valorisant la paix

Objectif stratégique G1:

prendre des mesures propres à assurer aux femmes l'égalité d'accès et la pleine participation aux structures du pouvoir et à la prise de décisions

Objectif stratégique G2:

donner aux femmes les moyens de participer à la prise de décisions et d'exercer des responsabilités

Objectif stratégique II:

promouvoir et protéger les droits fondamentaux des femmes par la pleine application de tous les

mensenrechteninstrumenten, en wel in het bijzonder het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

Strategische doelstelling L7:

een einde maken aan geweld jegens meisjes

Zowel in het kader van de directe bilaterale samenwerking en de multilaterale samenwerking als via de cofinanciering van activiteiten van NGO's, universiteiten en andere indirecte actoren, worden op dit terrein tal van activiteiten uitgevoerd. Vermeldenswaard in dit verband zijn de activiteiten van de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling (CVO).

In Marokko staat een «Multifunctionele ruimte voor vrouwen» in Ouarzazate op stapel. Deze zal toegankelijk zijn voor alle vrouwen, ongeacht het inkomen of de sociale klasse. Het project wordt gefinancierd ten belope van 900 000 euro over twee jaar en zal, afhankelijk van de in 2004 behaalde resultaten, eventueel worden verlengd. Het kadert in het Belgische beleid ter ondersteuning van het democratiseringsproces en het ontvoogdingsproces van de vrouw in Marokko.

Het project beoogt specifieke acties ten behoeve van de Marokkaanse vrouwen en de oprichting van een ontmoetingsruimte, met name een «Vrouwenhuis». Het huis zal een gediversifieerd aanbod van burgergerelateerde diensten bieden zoals juridische bijstand voor vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld en discriminatie. Het huis zal niet alleen een referentiepunt inzake genderdeskundigheid zijn, maar ook een ontmoetingsplaats voor vrouwen.

Via het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP) wordt een programma «Programme for parliamentary strengthening» gefinancierd ter versterking van de parlementaire democratie, vooral in landen die zich in een overgangsfase bevinden. In dit kader worden verschillende experimentele activiteiten uitgevoerd ter bevordering van de deelname van vrouwen aan de politiek. In Mongolië steunt het Programma de koepel van NGO's van vrouwen, die zorgt voor de omkadering van de vrouwelijke parlementsleden. In Rwanda krijgt het Forum van vrouwelijke parlementsleden technische hulp. Aldus kunnen deze vrouwen een taak vervullen bij het opmaken van wetten die een einde moeten stellen aan de discriminatie tussen mannen en vrouwen en kunnen zij een bijdrage leveren aan het opstellen van een nieuwe Grondwet. Ook in Malawi krijgen vrouwelijke parlementsleden een opleiding. In de Palestijnse gebieden werd een Women's Unit opgericht die advies verstrekt aan de «Palestinian Legislative Authority». In Uganda steunt het Programma de activiteiten van de Ugandese NGO Forum for Women in Democracy door een opleiding te geven over de integratie van het gendersaspect in het budgettaire proces.

instruments relatifs aux droits de l'homme, en particulier de la Convention sur l'élimination de toutes les formes de discrimination à l'égard des femmes

Objectif stratégique L7:

éliminer la violence contre la petite fille

De nombreuses activités sont mises en œuvre tant dans le cadre de la coopération bilatérale directe, que dans le cadre de la coopération multilatérale et par le biais de cofinancement d'activités des ONGs, universités et autres acteurs indirects. À signaler également, les activités de la Commission Femmes et Développement (CFD).

Au Maroc, un «espace multifonctionnel des femmes» destiné à toutes sans distinction de revenus ou de classe sociale va être mis en place à Ouarzazate. Ce projet est budgété pour une contribution belge de 900 000 euros en deux ans et sera prolongé en fonction des résultats atteints en 2004. Il s'inscrit dans le cadre de l'aide belge au processus de démocratisation et d'émancipation des femmes dans le pays.

Des actions spécifiques en faveur de la femme marocaine seront menées et un espace de rencontre, appelé «maison des femmes», sera créé. Cette maison offrira des services de proximité diversifiés dont une assistance juridique pour les femmes victimes de discrimination ou de violence. La maison sera un centre de compétence en matière de genre, un point de rencontre, d'échanges et d'expression.

La Coopération belge cofinance le Programme global d'appui aux parlements du PNUD. Ce programme vise à renforcer la démocratie parlementaire, principalement dans des pays en transition. Dans ce cadre plusieurs activités pilotes sont menées en vue de promouvoir la participation politique des femmes. En Mongolie, le Programme soutient la Coalition d'ONGs de femmes mongoliennes qui encadre les femmes parlementaires. Au Rwanda, une assistance technique est octroyée au Forum des femmes parlementaires afin que ces femmes puissent participer activement à l'élaboration de lois visant à l'élimination des discriminations entre hommes et femmes, et contribuer au processus de rédaction de la nouvelle Constitution. Au Malawi, une formation est donnée aux femmes parlementaires. Dans les Territoires palestiniens, une Women's Unit a été créée au sein de l'Autorité législative palestinienne. En Ouganda, le programme soutient les activités de l'ONG ougandaise Forum for Women in Democracy, parmi lesquelles la formation des femmes sur l'intégration du genre dans le processus budgétaire.

Het huiselijk geweld tegen vrouwen en meisjes komt vooral in Latijns-Amerika veel voor. Op vraag van de lokale vrouwenorganisaties en in de lijn van haar beleidsdoelstellingen, nam de Belgische samenwerking de beslissing om programma's te steunen die het geweld tegen vrouwen bestrijden.

Sinds eind 2001 financiert de DGIS in Peru, in partnerschap met de Defensoria del Pueblo, een project voor de bevordering en de bescherming van de mensenrechten, vooral bij de minstbedeelde bevolkingsgroepen. Een gelijkaardig project ging van start in Bolivia. Hierbij wordt de bescherming van de bevolking, zowel mannen als vrouwen, beoogt tegen inbreuken op de mensenrechten. Via promotie- en vormingsacties wil men meewerken aan het tot stand komen van een cultuur van respect voor de fundamentele mensenrechten.

In Peru wordt in samenwerking met het ministerie van Promotie van de Vrouw en Menselijke Ontwikkeling (PROMUDEH) gewerkt aan het formuleren van een programma tegen familiaal en seksueel geweld. Het programma voorziet in het opzetten en versterken van lokale systemen voor preventie, bijstand en bescherming van vrouwen, kinderen en adolescenten die het slachtoffer zijn van huiselijk of seksueel geweld. Er zal werk worden gemaakt van sensibilisatieacties rond geweld, betere interinstitutionele netwerken voor preventie, bijstand en bescherming van geweldslachtoffers en de ontwikkeling van een systeem voor statistische gegevens.

In Ecuador had de identificatiefase plaats voor een project ter bevordering van de seksuele en reproductieve rechten van adolescenten in samenwerking met het Nationaal Instituut van het Kind en het Gezin en de Nationale Vrouwenraad. Veel aandacht zal gaan naar het voorkomen van seksueel geweld tegen jongeren.

In 2002 wordt in Chili een project opgestart in samenwerking met de Stichting voor het Gezin. Deze instelling is vooral werkzaam op het gebied kindermishandeling, seksueel misbruik en geweld binnen het gezin. De Stichting voor het Gezin is iets helemaal nieuws in Chili. Ze verricht haar activiteiten via 14 gezinscentra in het hele land en werkt ondermeer programma's uit voor de verbetering van de relaties binnen het gezin: versterking van de gezinsbanden (capaciteitsopbouw om het dagelijkse leven en crisissen die eigen zijn aan het traject van een gezin zo goed mogelijk aan te kunnen en op te vangen, experimenteel project in samenwerking met Unicef), voorkomen van mishandeling en misbruik van kinderen en het voorkomen van geweld binnen het gezin. Verder zijn er programma's rond gezin en gemeenschap en rond cultuur en ontspanning.

La violence familiale envers les femmes et les filles est surtout marquée en Amérique Latine. À la demande des organisations féminines locales et en conformité avec les objectifs de sa politique, la Coopération belge a pris la décision de soutenir des programmes qui luttent contre la violence envers les femmes.

Au Pérou, depuis fin 2001, la DGCI, en partenariat avec la Defensoria del Pueblo, finance un projet visant à la promotion et la défense des droits humains, en privilégiant les segments les plus défavorisés de la population. En Bolivie, un projet similaire est en train d'être formulé. Il vise également la protection de la population, hommes et femmes, à l'égard des violences contre les droits humains. Il est prévu des actions de promotion et d'éducation pour bâtir une culture de respect des droits fondamentaux.

Au Pérou également, un programme de lutte contre la violence familiale et sexuelle est en cours de formulation en collaboration avec le ministère de la Promotion de la Femme et du Développement humain. Ce programme comporte l'installation de systèmes locaux de prévention, d'assistance et de protection pour les cas de violence familiale et sexuelle à l'encontre des femmes, des enfants et des adolescents. Dans ce cadre, il est prévu de mener des actions de sensibilisation sur la violence, de renforcer les services de lutte contre la violence, de renforcer les réseaux interinstitutionnels pour la prévention, l'assistance et la protection des cas de violence et de développer un système d'informations statistiques.

En Équateur, un projet de promotion des droits sexuels et reproductifs des adolescent(e)s a été identifié en collaboration avec l'Institut national de l'Enfance et de la Famille et le Conseil national des femmes. Une attention spécifique sera réservée à la prévention de la violence sexuelle des jeunes.

Au Chili, le projet de «renforcement de l'action sociale et communautaire» de la Fondation de la Famille démarrera en 2002. Les thèmes prioritaires de l'institution sont la maltraitance infantile, les abus sexuels et la violence intrafamiliale. La Fondation de la Famille constitue une expérience inédite au Chili et se traduit au travers de 14 centres familiaux répartis dans tout le pays. Plusieurs programmes sont développés au niveau des relations familiales: renforcement familial (développement de capacités à affronter la vie quotidienne et les crises propres au cycle de vie de la famille, projet-pilote en collaboration avec l'Unicef), prévention de la maltraitance et des abus envers les enfants, prévention de la violence intrafamiliale. Des programmes axés sur la famille et la communauté ainsi que sur les loisirs et la culture sont également menés.

In 1999 financierde de DGIS in het kader van de universitaire samenwerking een eerste studie over «Gezondheidszorgstrategieën om het geweld tegen vrouwen in ontwikkelingslanden te bestrijden». In deze studie van de hand van het International Centre for Reproductive Health van de Gentse Universiteit wordt het verband aangetoond tussen enerzijds geweld tegen vrouwen en anderzijds armoede, patriarchale systemen en sociaal-culturele normen. Tevens werd aangetoond welke sleutelrol voor vrouwenverenigingen is weggelegd op het gebied van politieke veranderingen in Latijns-Amerika. In 2001 werd deze studie verdergezet rond de «Implicatie van mannen bij de bestrijding van geweld tegen vrouwen». Dit exhaustief onderzoek ging uit van een analyse van concrete gevallen in ontwikkelingslanden. Beide studies besloten met een reeks aanbevelingen.

Steun aan de democratie, het uitbouwen van de civiele samenleving, het bevorderen van de rechtsstaat en van de rechten van de mens vormen voor de Belgische samenwerking de kernaspecten van een actief beleid ten gunste van de vrede en de stabiliteit in een aantal conflictgebieden. Het ontwapeningsaspect, de strijd tegen anti-persoonsmijnen, conflictbeheersing en vredesopbouw staan hoog op de agenda. Vrouwen en mannen ervaren crisissituaties totaal anders. Daarom is er nood aan specifieke acties voor vrouwen. De Belgische samenwerking vindt het dan ook cruciaal dat vrouwen bij vredes- en wederopbouwprocessen worden betrokken.

De Internationale rondetafelconferentie over «Women's Leadership in Rebuilding Afghanistan» die in december 2001 in Brussel plaats had onder de bescherming van UNIFEM en de Belgische regering, kreeg financiële steun van de Belgische Samenwerking (223 104 euro). Het doel van de rondetafelconferentie was de deelname van de vrouwen aan de wederopbouw van hun land te steunen. Tot slot van de Conferentie gaven de om en bij de veertig Afghaanse vrouwen in een Actieplan de punten aan die van de tijdelijke gezagdragers van Afghanistan, de agent-schappen van de Verenigde Naties en de Internationale Gemeenschap voorrang moeten krijgen.

De Belgische Samenwerking heeft erover gewaakt dat dit Actieplan op tafel lag tijdens de verschillende internationale vergaderingen over de wederopbouw van Afghanistan, meer bepaald de vergadering van het Steering Committee te Brussel in december 2001 en de Internationale Conferentie te Tokyo over de bijstand voor de wederopbouw die plaats had in februari 2002. België heeft er zich op beleidsniveau toe verbonden in de humanitaire hulp voor Afghanistan en ook in de indirecte en de multilaterale samenwerking plaats in te ruimen voor het gendersaspect en speci-

Dans le cadre de la coopération universitaire, en 1999 la DGCI a financé une première étude sur les «Stratégies de soins de santé pour combattre la violence envers les femmes dans les pays en développement». Cette étude, réalisée par le International Centre for Reproductive Health de l'Université de Gand a montré la relation entre la violence envers les femmes, d'une part et la pauvreté, les systèmes patriarcaux, les normes socio-culturelles, d'autre part et le rôle-clé joué par les associations féminines en vue d'un changement politique notamment en Amérique latine. Cette étude a été suivie par une seconde phase en 2001 sur l'«Implication des hommes dans la lutte contre la violence envers les femmes». Cette recherche exhaustive a été basée sur des analyses de cas dans les pays en développement. Les deux études ont abouti à une série de recommandations.

L'appui à la démocratie, le développement de la société civile, l'encouragement de l'état de droit et la promotion des droits de l'Homme constituent pour la Coopération belge les aspects centraux d'une politique active en faveur de la paix et de la stabilité dans un certain nombre de zones de conflit. La problématique du désarmement, la lutte contre les mines antipersonnel, la gestion des conflits et la consolidation de la paix sont considérés comme prioritaires. Étant donné que l'impact des situations de crises sur les femmes et les hommes est très différent, il s'avère souvent nécessaire de mener, pendant ces situations, des actions axées spécifiquement sur les femmes. La Coopération belge accorde aussi une grande importance à la participation des femmes aux processus de paix et de reconstruction.

Ainsi, la Coopération belge a soutenu en décembre 2001 une table ronde internationale sur le «Women's Leadership in Rebuilding Afghanistan» organisée à Bruxelles sous l'égide d'UNIFEM et du gouvernement belge (budget: 223 104 euros). Les objectifs de cette table-ronde étaient de soutenir la participation des femmes au processus de reconstruction de leur pays. À l'issue de cette réunion, la quarantaine de femmes afghanes présentes ont adopté un Plan d'Action qui énumère une série de priorités pour l'Autorité intérimaire de l'Afghanistan, les agences des Nations Unies et la Communauté internationale.

La Coopération belge a veillé à ce que ce Plan d'Action soit pris en compte lors des diverses réunions internationales ayant trait à la reconstruction de l'Afghanistan, en particulier la réunion du Steering Committee à Bruxelles en décembre 2001 et la Conférence internationale de Tokyo sur l'assistance à la reconstruction en février 2002. La Belgique s'est par ailleurs engagée au niveau politique à intégrer la dimension genre ainsi que des actions spécifiques pour les femmes dans le cadre de l'aide humanitaire, de la coopération indirecte et de la coopération multi-

fieke acties voor vrouwen, opdat de Afghaanse vrouwen de plaats krijgen die hen toekomt in de wederopbouw van hun land.

Via het multilaterale kanaal financiert de Internationale Samenwerking een programma van de UNFPA (2000-2004) «Support for Reproductive Health and gender needs for Displaced Populations with Special Attention to Adolescents». Dit programma wil de reproductieve gezondheidszorg en genderspecten inpassen in de humanitaire hulp voor vluchtelingen en ontheemden, in het bijzonder jongeren. In dit kader worden bewustmakings- en preventieve acties opgezet rond seksueel geweld dat vaak voorkomt in dergelijke crisissituaties. UNFPA werkt hiervoor samen met lokale NGO's, UNICEF, UNAIDS, IFRC, IPPF. Het programma bestaat uit twee luiken. Een eerste luik is een vormingsprogramma over reproductieve gezondheid voor de hulporganisaties, waaronder de NGO's en stafleden van de Verenigde Naties. Een tweede luik behelst de uitvoering van projecten in 6 landen: Rwanda, Burundi, de Democratische Republiek Kongo en Colombia en nog twee andere te identificeren landen.

Het project «Mwisange» dat de VZW BIRCO (198 315 euro) in Rwanda uitvoert, is toegespitst op de problematiek van de mishandeling en de fysieke, emotionele en seksuele verwaarlozing van kinderen en adolescenten binnen het gezin en daarbuiten. Via specifieke vormingsactiviteiten voor consulente(n) en door de verdere uitbouw van 3 centra voor mentale gezondheidszorg, beoogt het project de sociale reïntegratie te bevorderen van getraumatiseerde kinderen (jongens en meisjes) in het «post-genocide» Rwanda.

Eveneens in Rwanda steunt de DGIS de initiatieven ter «Ondersteuning van de civiele samenleving bij het proces van Gacaca» (volkstribunaal) via gespecialiseerde NGO's zoals het Burgernetwerk en Advokaten zonder Grenzen en lokale NGO's voor mensenrechten (waaronder het platform Pro-femmes Twese Hamwe), maar ook via de directe bilaterale samenwerking. Het project (budget: 403 260 euro) wil de follow-up verzekeren van het proces van Gacaca in 6 provincies en wil zo bijdragen tot het vinden van de waarheid over de genocide en aanverwante misdrijven. Zowel de vermoedelijke schuldigen straffen als de slachtoffers in hun rechten herstellen is een onvoorwaardelijke stap die moet gezet worden om in de toekomst iedereen te kunnen betrekken bij de economische ontwikkeling van het land. Aan het herstel van de eenheid en de verzoening van het Rwandese volk moet een billijke rechtspraak voorafgaan omdat anders het draagvlak voor een duurzame vrede en verdere ontwikkeling ontbreekt. Dit project kadert in de nationale programma's voor goed bestuur, eenheid en verzoening.

latérale, afin que les femmes afghanes soient placées au cour du processus de reconstruction de leur pays.

Par le canal multilatéral, la Coopération internationale finance un programme de UNFPA (2000-2004) intitulé: «Support for Reproductive Health and gender needs for Displaced Populations with Special Attention to Adolescents». Ce programme vise à intégrer la santé reproductive et les questions de genre relatives aux réfugiés et personnes déplacées dans les programmes d'aide humanitaire et de répondre à leurs besoins, en particulier parmi les jeunes. Dans ce cadre, sont menées des actions de sensibilisation et de prévention des actes de violence sexuelle, très présentes dans de telles situations de crise. UNFPA travaille en collaboration avec des ONGs locales, UNICEF, UNAIDS, IFRC, IPPF. Ce programme comporte deux volets. Le premier volet comprend un programme de formation des organisations d'aide, telles que ONG, staff des Nations unies dans le domaine de la santé reproductive. Un second volet comprend la mise en œuvre de projets dans 6 pays: Rwanda, Burundi, et République Démocratique du Congo, Colombie, et deux pays encore à identifier.

Au Rwanda, le projet «Mwisange» de l'ASBL BIRCO (198 315 euros) se concentre en particulier sur la problématique de la maltraitance et de la négligence physique, émotionnelle et sexuelle chez les enfants — garçons et filles — et les adolescent(e)s dans leur milieu familial et en-dehors de leurs familles. Par des activités de formation de conseillers en traumatisme et le renforcement des capacités de trois centres de santé mentale Rwanda, le projet vise la réinsertion sociale des enfants (filles et garçons) traumatisés dans le Rwanda «post-genocide».

Toujours au Rwanda, la DGCI soutient les initiatives d'«Appui de la société civile au processus de Gacaca (tribunal populaire)» via des ONGs spécialisées telles que Réseau des Citoyens et Avocats sans Frontières et des ONGs locales de droits de l'Homme (dont la plate-forme Pro-femmes Twese Hamwe), mais également via sa coopération bilatérale directe. Le projet (budget: 403 260 euros) vise à assurer le monitoring des procès Gacaca dans six provinces et envisage de contribuer à faire rétablir la vérité sur le génocide et sur les crimes y relatifs afin que présumés coupables et victimes se sentent tous réhabilités dans leur droits pour qu'ils puissent participer au développement économique du pays. L'unité et la réconciliation du peuple rwandais doit passer absolument par la justice équitable, condition d'une paix durable qui est le pilier du développement. Ce projet s'inscrit dans les programmes nationaux de gouvernance, d'unité et de réconciliation.

Tot slot zijn er de activiteiten van de Rwandese vereniging voor de verdediging van de rechten van de vrouw en het kind HAGURUKA die subsidies krijgt van de Internationale samenwerking (106 758 euro voor 2001). Deze vereniging wil de sociaal-juridische situatie van vrouwen en kinderen verbeteren. De activiteiten hebben betrekking op de vorming van parajuristen in 3 provincies.

Een van de prioritaire zwaartepunten van de Internationale Samenwerking is de problematiek van kinderen in gewapende conflicten, die ook verwant is aan mensenhandel en seksueel geweld tegen meisjes. De DGIS draagt bij tot de bewustmakingsactiviteiten van de speciale Vertegenwoordiger voor kinderen in gewapende conflicten van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties.

In het kader van deze projecten werkt DGIS samen met UNICEF aan de terugkeer en de reïntegratie van Ugandese kinderen die naar Soedan werden gebracht als kindsoldaten en seks-slaven. Het gaat om het programma «Children affected by armed conflict in the Great Lakes region» (budget 1 100 000 euro).

Er wordt ook steun gegeven aan ontwapenings- en reïntegratieprogramma's in de RD Kongo, Rwanda, Burundi en Tanzania. Verder ondersteunt men ook lokale organisaties bij de rehabilitatie en reïntegratie van kinderen die slachtoffer zijn van gewapende conflicten.

In 2001 financierde de DGIS een vormingsstage voor specialisten uit ontwikkelingslanden rond het thema: «De rol van de vrouwen bij preventie, beheer en oplossing van conflicten». Deze stage was een initiatief van het Hoog Commissariaat voor de Mensenrechten van de Verenigde Naties, de Universiteit van Luik en de multidisciplinaire groep voor de Mensenrechten van de Vrije Universiteit Brussel.

INTERNE BELEIDSMAATREGELEN

In dit deel van het rapport worden de schijnwerpers gericht op de in België gevoerde positieve acties op het gebied van de bewustmaking van de publieke opinie en op institutioneel gebied.

Voor de DGIS is de wet op de Internationale Samenwerking het uitgangspunt voor het opzetten van eigen informatieactiviteiten en voor de subsidiëring van initiatieven van derden. De rode draad in deze informatieactiviteiten is de bevordering van de gelijkheid van kansen.

Alle informatiedocumenten over de Belgische Samenwerking leggen de nadruk op dit thema. Onnodig te zeggen dat de DGIS-website die in juli 2001

Enfin, à signaler, les activités de l'Association rwandaise pour la défense des droits de la femme et de l'enfant HAGURUKA, à laquelle la Coopération internationale accorde des subsides (106 758 euros en 2001). Cette association a pour but d'améliorer la situation socio-juridique des femmes et des enfants. Les activités comprennent la formation de parajuristes dans 3 provinces.

La problématique des enfants et des conflits armés est également un axe prioritaire d'intervention de la Coopération internationale qui touche la problématique de la traite des êtres humains et de la violence sexuelle envers les filles. La DGCI contribue aux activités de sensibilisation du Représentant spécial pour les enfants et les conflits armés du secrétaire-général des Nations unies.

Dans le cadre des projets, une coopération a été établie avec UNICEF, entre autres pour le retour et la réintégration (notamment par l'éducation et l'accompagnement psychosocial) des enfants ougandais qui ont été emmenés au Soudan pour servir d'enfants soldats et d'esclaves sexuels. Il s'agit du programme «Children affected by armed conflict in the Great Lakes region» (budget 1 100 000 euros).

D'autres programmes de démobilisation et de réintégration ont été soutenus en RD Congo, au Rwanda, au Burundi et en Tanzanie. Enfin, des organisations locales sont également soutenues pour la réhabilitation et la réintégration d'enfants victimes de conflits armés.

Enfin, en 2001, la DGCI a financé un stage de formation pour des ressortissantes des pays en développement ayant pour thème: «Le rôle des femmes dans la prévention, la gestion et la résolution des conflits». Ce stage a été organisé à l'initiative du haut Commissariat aux Droits de l'Homme des Nations unies par l'Université de Liège et le groupe pluridisciplinaire des droits de l'Homme de l'Université Libre de Bruxelles.

MESURES POLITIQUES INTERNES

Nous aborderons ici les actions positives menées au niveau interne, tant du point de vue de la sensibilisation du public que du point de vue institutionnel.

Pour l'organisation de ses propres activités d'information et pour l'octroi de subsides à des initiatives de tiers, la DGCI se base sur la loi relative à la coopération internationale, et la promotion de l'égalité des chances est donc systématique et récurrente dans ces activités d'information.

Tous les documents d'information présentant la coopération belge insistent sur ce thème et le site la DGCI, lancé en juillet 2001, comporte évidemment

werd geopend, een rubriek «genderthematiek» heeft. Het is trouwens een van de best uitgebouwde rubrieken op de site.

In het kader van de onderwijsactiviteiten over ontwikkelingssamenwerking, organiseert de DGIS animatieactiviteiten en bewustmakingsprogramma's onder de noemer «vrouwen en ontwikkeling». Deze acties zijn er in de eerste plaats op gericht de publieke opinie bewust te maken van het feit dat de situatie van vrouwen vaak nog heel ver afstaat van het streven naar gelijkheid en de eerbiediging van de mensenrechten. Niemand twijfelt nog aan de fundamentele rol van vrouwen in het ontwikkelingsproces en aan hun voortrekkersrol in de sociale en economische vooruitgang. Ter ondersteuning van deze bewustmakingsacties, schreef de DGIS een brochure over «Vrouwen in de mondialisering» en een folder over «vrouwen en ontwikkeling» die deel uitmaakt van de pedagogische map die leraars en leerlingen krijgen bij animatieactiviteiten.

In audiovisuele producties, bv. in de uitzending *Dunia*, een coproductie van de DGIS en de RTBF, wordt geregeld de rol van vrouwen in het ontwikkelingsproces belicht. De 52 minuten durende documentaire «Femmes en Résistance» (weerbare vrouwen) die de RTBF in augustus 2001 uitzond, werd later overgenomen door TV 5 voor uitzending in heel de wereld. De documentaire bestond uit drie reportages: een eerste over het dagelijkse leven van de Palestijnse vrouwen in de Ghazastrook, een tweede over de eenzaamheid van vrouwen in de Peruaanse Andesstreek die zich organiseren in de zoektocht naar hun verdwenen mannen en een derde over de Afghaanse vrouwen die zich verzetten tegen de situatie waarin zij door de Taliban worden gedwongen, door zich te organiseren en meisjes toch naar school te laten gaan met de hulp van een NGO Rawa.

De DGIS geeft ook financiële steun voor andere reportages en documentaires over ontwikkelingssamenwerking. Jaarlijks worden minstens 2 à 3 films, die handelen over de specifieke rol van vrouwen, gesubsidieerd. Het aanbod van door de DGIS gesubsidieerde films telt in elk geval meer vrouwelijke regisseurs dan wat in de traditionele audiovisuele sector het geval is.

Verder worden Belgische informatieprojecten over ontwikkeling gesubsidieerd ook al zijn ze het werk van organisaties die geen uitstaans hebben met ontwikkelingssamenwerking. Ook hier is het «genderaspect» een belangrijk selectiecriteria. Een voorbeeld is het festival *Voix de femmes* dat financieel gesteund wordt door de DGIS.

De DGIS heeft voor 2002-2003 ook steun toegezegd aan het Festival *Africalia*. De bedoeling is Afrikaanse kunstuitingen te stimuleren, bij te dragen tot de uitstraling van de cultuur van de Afrikaanse landen en het Belgische en Europese publiek te laten kennisma-

une section «genre», qui est actuellement une des plus fournies.

En matière d'éducation au développement, la DGCI organise des animations, des programmes de sensibilisation dont l'intitulé est «femmes et développement» et dont l'objectif majeur est de faire prendre conscience à quel point la situation de la femme est encore loin des objectifs d'égalité et de respect des droits humains alors que leur rôle est incontournable dans toute phase de développement et qu'elles sont enfin reconnues comme moteur de progrès économique et social. Comme support écrit pour appuyer cette sensibilisation, une brochure «Les femmes dans la mondialisation» a été réalisée, et un dépliant «Femme et développement» a été publié dans le cadre d'une farde pédagogique distribuée aux professeurs et aux étudiants comme support aux animations.

Dans le domaine audio-visuel, l'émission *Dunia*, coproduite par la DGCI avec la RTBF, met régulièrement en exergue le rôle des femmes dans le développement. Par exemple, une émission de 52 minutes intitulée «Femmes en Résistance» a été diffusée à la RTBF en août 2001 et ensuite relayée dans le monde via TV 5. Cette émission était constituée de trois reportages: l'un sur la Palestine témoignait du quotidien des femmes de Ghaza, l'autre décrivait la solitude des femmes des Andes au Pérou s'organisant afin de rechercher les hommes disparus, quant au troisième, il montrait les femmes d'Afghanistan résistant à la situation imposée par les talibans en s'organisant et en scolarisant les filles avec l'aide de l'ONG Rawa.

La DGCI apporte également des aides financières à des reportages et documentaires sur le développement. Chaque année, au moins deux ou trois films spécialement consacrés au rôle des femmes sont subsidiés. Dans les films soutenus par la DGCI, la place des femmes réalisatrices est certainement plus importante qu'elle ne l'est traditionnellement dans les métiers de l'audiovisuel.

Par ailleurs, plusieurs dizaines de projets d'information sur le développement organisés en Belgique par des organisations non spécialisées en coopération bénéficient de subsides. Là encore, l'aspect «genre» est un critère important de sélection. Citons à titre d'exemple l'appui financier apporté par la DGCI au festival *Voix de femmes*.

Il faut noter également le soutien qu'apportera la DGCI en 2002-2003 au Festival *Africalia*. *Africalia* entend stimuler la création africaine et contribuer au rayonnement de la culture des pays africains, sensibiliser le public belge, et plus largement européen, à la

ken met de rijkdom ervan. Een van de invalshoeken van Africalia is dat cultuur de hoeksteen van ontwikkeling is. Ook op dit festival zal het «genderaspect» duidelijk aanwezig zijn en zal het een brug zijn voor de solidariteit die er ontstaat.

Op institutioneel gebied was 2001 het jaar van een verdere uitbreiding van de human resources. De cel Gender van de DGIS werd versterkt met een voltijdse expert met bijzondere kwalificatie; en ook bij de BTC trad een genderexpert in dienst. Een en ander versterkt hoe dan ook de «gender mainstreaming», gelet op de mogelijkheden die terzake gecreëerd werden op wettelijk en internationaal gebied. Anderzijds is enige realiteitszin gepast, omdat vooral op institutioneel gebied bepaalde beperkingen blijven bestaan:

— Human resources: de personeelsformatie van de cel Gender van de DGIS schommelde tussen een halftijdse kracht en drie voltijdse. Dit was een belangrijke rem op de follow-up van de acties en was tevens de oorzaak van het verlies van het institutionele «werkgeheugen». De adviseur van de BTC werkt maar deeltijds als genderexpert. In tegenstelling tot andere donorlanden, tellen de vertegenwoordigingen van de DGIS en de BTC in de partnerlanden geen genderexpert. De actieplannen moeten dus worden aangepast aan de wisselende personele bezetting. DGIS heeft over heel te lijn te kampen met onderbezetting. Met het beperkte personeelsbestand moeten echter wel verschillende ogenschijnlijk concurrerende doelstellingen worden gehaald, bijvoorbeeld inzake milieu en de gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

— «De institutionele cultuur» van de DGIS: de verticale structurering van de DGIS in directies-generaal bemoeilijkt de coördinatie en de follow-up van gemeenschappelijke doelstellingen. Het Inter Directie Forum van de DGIS verzekert een zekere doorstroming die niet alleen nuttig maar ook nodig is voor transversale thema's zoals «gender». Dit mechanisme zou echter beter benut moeten worden. Zoals de meeste andere ontwikkelingsagentschappen hanteert de DGIS kwantitatieve resultaten (uitbetalingen), die diametraal staan tegenover de vooropgestelde kwalitatieve resultaten (duurzame ontwikkeling).

— Gebrek aan coherentie tussen de verschillende actoren van de Belgische Samenwerking (verschillende ministeries, gewesten, gemeenschappen, ...): elke instantie voert zijn eigen beleid, strategie en activiteiten inzake ontwikkelingssamenwerking en momenteel ontbreken nog de mechanismen die enige samenhang en complementariteit zouden kunnen waarborgen.

— Gebrek aan feedback: vermits evaluatie thans nog geen deel uitmaakt van de cyclus van het project-beheer, wordt enkel op een selectieve manier en ex-post geëvalueerd.

richesse de cette culture. L'un des principes directeurs d'Africalia est de faire de la culture la clef de voûte du développement, et en ce sens, il est clair que le «genre» transparaîtra au travers de ce festival et des solidarités qui en naîtront.

Sur le plan institutionnel, 2001 a été marqué par le renforcement des ressources humaines, tant au sein de la cellule «genre» de la DGCI, avec l'arrivée d'une experte à temps plein, qu'au niveau de la CTB, où un poste de conseiller «genre» a été créé. Tout contribue donc à priori à une amélioration du «gender mainstreaming», en tenant compte des opportunités offertes sur le plan légal et international, mais en restant aussi réalistes compte tenu de certaines contraintes, principalement de nature institutionnelle:

— Ressources humaines: Le nombre de personnes affectées à la cellule genre de la DGCI a varié entre une personne mi-temps et trois personnes plein-temps, ce qui a entravé le suivi des actions et a causé la perte d'une mémoire institutionnelle. A la CTB, la Conseillère genre ne dispose que de 50 % de son temps. Enfin, contrairement à d'autres donateurs, les représentations de la DGCI et de la CTB dans les pays partenaires ne comprennent pas d'expertes genre. Les plans d'action devront être dès lors être adaptés en fonction des ressources humaines qui peuvent varier dans le temps. La DGCI est confrontée d'une façon générale à un manque de ressources humaines. Le personnel en nombre réduit doit poursuivre plusieurs objectifs qui peuvent parfois sembler concurrents, tels que ceux en matière d'environnement et d'égalité entre hommes et femmes;

— «Culture institutionnelle» de la DGCI: la DGCI a une structure verticale basée sur les directions générales qui ne favorise pas la coordination et la poursuite commune d'objectifs. Cependant, le Forum Inter Directions de la DGCI assure en principe un lien, particulièrement utile pour les thèmes transversaux tels que le genre. Ce mécanisme devrait être davantage valorisé. Comme la plupart des autres agences de développement, la DGCI a une culture de résultats quantitatifs (déboursments) par opposition aux résultats qualitatifs (développement durable);

— Faible cohérence entre les différents acteurs de la Coopération belge (différents ministères, régions, communautés, ...), chaque acteur menant ses propres politiques, stratégies et activités en matière de coopération au développement sans qu'aucun mécanisme n'en assure la cohérence et la complémentarité;

— Manque de système de rétroaction des leçons apprises, l'évaluation ne faisant pour le moment pas partie du cycle de gestion des projets. Elle n'est effectuée que de façon sélective et ex post.

De Commissie vrouwen en ontwikkeling die in 1994 werd ingesteld als adviescommissie in het kader van de voorbereiding van de Peking Conferentie, heeft als opdracht het genderthema in de Belgische internationale samenwerking te versterken en de publieke opinie voor dit thema te sensibiliseren.

In 2001 organiseerde de commissie ontmoetingen met vrouwen uit conflictlanden of post-conflictgebieden. Zo bracht de Commissie getuigenissen bijeen van zowel Israëlische als Palestijnse vrouwen van vredesbewegingen en had in de senaat een zitting met Afghaanse vrouwen plaats.

De commissie nodigde twee onderzoekers uit om de resultaten van hun studies over vrouwenhandel in België toe te lichten. Deze studies tonen duidelijk het verband aan tussen prostitutie en armoede in het Zuiden.

Onder het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie (juli-december 2001) heeft de commissie de noodzaak van een grotere gelijkheid tussen zowel mannen en vrouwen als tussen het Noorden en het Zuiden benadrukt. Een brochure over dit standpunt werd op grote schaal verspreid.

Op 12 oktober jongstleden organiseerde de Commissie rond het thema gender, financiering en ontwikkeling een seminarie «Women say no to speculation». De conclusies werden toegestuurd aan de Belgische delegatie die deelnam aan de Conferentie van Monterrey over financiering en ontwikkeling, begin 2002.

De commissie stelde ook een vademecum op voor de attachés Internationale Samenwerking op post in de verschillende partnerlanden die belast zijn met het opstellen van de geografische strategienota's.

PERSPECTIEVEN

Op het stuk van de integratie van het genderperspectief in de Belgische Samenwerking zal 2002 in vele opzichten een overgangsjaar zijn.

Sinds januari is een statutaire adjunct-adviseur (op stage in 2002) werkzaam bij de cel Gender. Zij werkt aan de gender mainstreaming in de geografische strategienota's, opgesteld door de attachés Internationale Samenwerking. De uitwerking en bijwerking van de sectorale, thematische en geografische strategienota's is aan de gang. De strategienota over «Gelijkheid van rechten en kansen tussen vrouwen en mannen» wordt eind 2002 aan het Parlement voorgelegd. Deze nota zal het referentiekader vormen voor alle acties die tussen 2002-2003 inzake gender mainstreaming worden gevoerd in het kader van de Belgische Samenwerking. Het is de bedoeling de inspanningen te steunen van de partners die werken aan de gelijkheid van rechten en

La Commission femmes et développement créée en 1994 comme commission d'avis dans le cadre de la préparation de la Conférence de Pékin, vise à promouvoir et renforcer l'intégration de la dimension genre dans la politique belge de coopération internationale et à sensibiliser l'opinion publique sur cette question.

En 2001, la commission a organisé des rencontres avec des femmes provenant de pays en conflit ou en situation d'après conflit. Elle a recueilli les témoignages de femmes israéliennes et palestiniennes provenant de mouvements pour la paix et a organisé une séance au Sénat avec des femmes afghanes.

Elle a également invité deux chercheurs à présenter le résultat de leurs travaux sur la traite des femmes en Belgique, en établissant le lien entre la prostitution et la pauvreté dans les pays du Sud.

Au cours de la présidence belge de l'Union européenne (juillet à décembre 2001), la CFD a attiré l'attention sur la nécessité d'atteindre une plus grande égalité entre hommes et femmes et aussi entre Nord et Sud. Une brochure reflétant ces idées a largement été diffusée.

Le 12 octobre dernier, la Commission a organisé un séminaire «Women say no to speculation» autour du thème du genre, des finances et du développement. Les conclusions de ce séminaire ont été transmises à la délégation belge se rendant à la Conférence de Monterrey sur le financement du développement, début 2002.

La commission a préparé un vade-mecum à l'intention des attachés à la coopération internationale en fonction dans nos différents pays partenaires et en charge de la rédaction des notes stratégiques géographiques.

PERSPECTIVES

2002 constituera à plusieurs égards une année de transition pour l'intégration du genre dans la Coopération belge.

Une conseillère-adjointe statutaire (en stage en 2002) est venue renforcer la cellule genre depuis janvier dernier et travaille spécifiquement sur le genre mainstreaming dans les notes de stratégie géographiques élaborées par les attachés à la coopération internationale. Le processus d'élaboration de ces notes, ainsi que des notes thématiques, est en cours. Celle traitant de l'«Égalité des droits et des chances entre hommes et femmes» sera soumise au Parlement à la fin de l'année 2002 et constituera le cadre de référence pour toutes les actions menées dès 2002-2003 dans le sens du genre mainstreaming au sein de la Coopération belge. L'objectif est de soutenir les efforts déployés par ses partenaires, visant à l'égalité

kansen van vrouwen en mannen via de integratie van het genderperspectief zowel op beleidsniveau als in de programma's en projecten.

De strategie bestaat uit drie krachtlijnen:

— Ondersteuning van de inspanningen die de partnerlanden doen voor de integratie van het genderperspectief. Een voorbeeld is de samenwerking met Laos. Tijdens de Gemengde Commissie van mei 2002 werd beslist de Laotiaanse Vrouwenunie op te nemen in het institutioneel kader van alle programma's en projecten van de gouvernementele samenwerking.

— Ondersteuning van de inspanningen die de internationale en niet-gouvernementele organisaties doen voor de integratie van het genderperspectief.

— Versterking van de institutionele capaciteit van de DGIS.

Deze laatste krachtlijn omvat een Actieplan dat over 4 jaar loopt en de volgende agendapunten omvat:

1. Integratie van het genderperspectief in het DGIS-budget.

Een gender-budgetanalyse wordt uitgevoerd om na te gaan of de politieke doelstelling van gelijkheid tussen mannen en vrouwen ook uit het budget valt af te lezen. Het budget wordt doorgelicht op uitgaven, de categorieën van uitgaven en de mate waarin deze bijdragen aan de doelstelling «gelijkheid tussen mannen en vrouwen». Aldus kunnen genderspecifieke budgettaire processen op gang worden gebracht die garanderen dat de eventuele gevolgen van budgettaire keuzes op zowel mannen als vrouwen, zullen worden meegewogen.

Deze analyse werd voor het eerst toegepast in de jaren '80 in Australië. Het werd daarin gevolgd door Barbados, Zuid-Afrika, Tanzania, Canada en Frankrijk. Op dit ogenblik wordt deze analyse reeds in 40 landen toegepast.

In het kader van de follow-up van de internationale conferentie over «Gender responsive budgeting» die in november 2001 werd georganiseerd door o.a. de Belgische Samenwerking, ging de Belgische federale regering in de Ministerraad van 8 maart 2002 de verbintenis aan, deze aanpak toe te passen in de federale departementen waaronder het ministerie van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Internationale Samenwerking. Deze oefening zal in de nabije toekomst een antwoord geven op de vraag of de DGIS beschikt over voldoende en passende middelen om haar verplichtingen op het gebied van de vermindering van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen na te komen?

2. Institutionele capaciteitsopbouw van de DGIS

De DGIS zal op intern vlak verder werk maken van de capaciteitsopbouw rond gender teneinde op meer

des droits et des chances des femmes et des hommes, par l'intégration de la dimension du genre dans toutes ses politiques, programmes et projets.

La stratégie comporte trois axes:

— Appui aux efforts des pays partenaires dans le domaine de l'intégration du genre. Signalons, dans ce sens, la décision prise en Commission mixte Belgique-Laos en mai 2002 concernant l'appui institutionnel à l'Union des femmes du Laos afin qu'elle veille à l'intégration du genre dans tous les programmes et projets qui seront menés dans ce pays.

— Appui aux efforts des organisations internationales et non-gouvernementales dans le domaine de l'intégration du genre.

— Renforcement des capacités institutionnelles de la DGCI.

Ce dernier axe comprend un Plan d'Action s'étalant sur 4 ans, et prévoyant:

1. L'intégration du genre dans le budget de la DGCI

L'analyse sexospécifique des budgets est un outil permettant d'examiner dans quelle mesure l'objectif politique d'égalité entre hommes et femmes est transcrit dans le budget. Cette analyse comprend notamment une revue des montants dépensés, des catégories de dépenses et de la contribution de ces dépenses à l'objectif d'égalité entre hommes et femmes. Elle permet ainsi de mettre en place des processus budgétaires qui tiennent compte des sexospécificités et qui garantissent la prise en compte des impacts des choix budgétaires sur l'un ou l'autre sexe.

Les premiers essais de ce type d'analyse ont été effectués dans les années '80, l'Australie étant le premier pays à l'adopter, suivie par la Barbade, l'Afrique du Sud, la Tanzanie, le Canada, la France. Actuellement, plus de 40 pays l'utilisent.

Dans le cadre du suivi de la conférence internationale sur le «Gender responsive budgeting» de novembre 2001, organisée entre autres par la Coopération belge, le gouvernement fédéral belge a adopté le 8 mars 2002 en Conseil des Ministres, l'application de cette approche dans les Départements fédéraux, dont le ministère des Affaires Étrangères, du Commerce extérieur et de la Coopération internationale. Cet exercice permettrait de répondre à la question: les engagements de la DGCI en matière de réduction des inégalités entre hommes et femmes sont-ils transcrits dans les faits par des ressources suffisantes et adéquates?

2. Le renforcement des capacités institutionnelles de la DGCI

Afin d'être en mesure de soutenir plus efficacement les efforts de ses partenaires, la DGCI renforcera ses

doeltreffende wijze de partners te kunnen ondersteunen. In die zin zal worden gezorgd voor een aangepast instrumentarium, voor vorming en bewustmaking en voor technische bijstand en een handleiding. Het zal een geleidelijk proces zijn waarbij het personeel vertrouwd zal moeten raken met een gendergerichte aanpak en navenante werkmethode. Dit alles zal gebeuren in nauwe samenwerking met de BTC en de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling.

3. De uitwerking van een instrumentarium

Verschillende handboeken en richtlijnen over procedures en methoden doen recht aan de problematiek van gelijkheid tussen vrouwen en mannen. Het instrumentarium om het personeel van het hoofdkantoor en op het terrein te begeleiden bij de toepassing van deze procedures en methoden ontbreekt evenwel. Het is zaak nauwkeuriger in te spelen op de specifieke verwachtingen van het personeel (sectorale tipsheets, indicatoren). De dienst audit en methode zal dan ook een systeem uitwerken dat een betere follow-up en evaluatie van de voortgang op het stuk van de integratie van het genderperspectief op institutioneel niveau mogelijk maakt. Sinds januari 2002 wordt de «gender equality maker» van de DAC gebruikt om de ontwikkelingsrelevantie van de steun te meten. Voor de 25 partnerlanden van de Belgische bilaterale samenwerking wordt een systeem met genderspecifieke indicatoren opgesteld, dat is gebaseerd op de Millennium Development Goals. Zodoende kan de genderdiagnose die per land werd gemaakt, worden aangevuld met kwantitatieve gegevens. De BTC bereidt een screening van de projecten voor, om deze te toetsen aan de strategische doelstellingen van het Actieplatform van Peking. Dit werk werd reeds uitgevoerd voor de lopende projecten en zal binnenkort eveneens toegepast worden op de projecten in voorbereiding.

4. Vorming en bewustmaking

De integratie van de problematiek van gelijkheid tussen mannen en vrouwen in de samenwerking hangt in grote mate af van het niveau van ingesteldheid en de kennis van alle actoren, in het bijzonder van het personeel van de internationale samenwerking zowel van de hoofdzetel als op het terrein. Bewustmaking en bijscholing zijn dan ook bepalend voor het welslagen van deze strategie. Zowel de DGIS als de BTC zullen regelmatig gerichte vormingsactiviteiten opzetten. In het licht van de toenemende verantwoordelijkheid terzake is deze vorming in de eerste plaats bestemd voor de vertegenwoordigers van de DGIS en de BTC (Attachés Internationale Samenwerking en Permanente Vertegenwoordigers) in de partnerlanden. Op geregelde tijdstippen zullen daarnaast bewustmakingsacties worden georganiseerd voor het personeel van het Departement Buitenlandse

compétences en matière d'intégration de l'égalité entre hommes et femmes dans son travail par le développement d'instruments, la formation et la sensibilisation, une assistance technique et le recueil d'informations. Il s'agit d'un processus progressif qui devrait permettre à l'ensemble du personnel d'avoir une approche et des méthodes de travail sensibles aux questions de genre. Une collaboration étroite sera recherchée à cet égard avec la CTB et la Commission Femmes et Développement. Par ailleurs, la DGCI explorera la faisabilité d'intégrer le genre dans son budget.

3. Le développement d'instruments

Les recueils d'instruction/ manuels de procédures et méthodologies prennent en compte les questions d'égalité entre hommes et femmes dans les méthodes à suivre par le personnel de la Coopération. Néanmoins, des instruments manquent pour aider le personnel, tant au siège que sur le terrain, à mettre en pratique ces procédures et méthodologies. Des instruments seront donc développés pour répondre aux exigences spécifiques du personnel (tels que grilles d'appréciation, aide-mémoire, indicateurs), et un système de suivi et d'évaluation des progrès en matière d'intégration de la dimension genre au niveau institutionnel sera instauré par le service audit et méthodes. Depuis janvier 2002, le «gender equality marker» du CAD est utilisé afin de mesurer la pertinence des interventions en terme de parité homme-femme. Un fichier d'indicateurs sexospécifiques est également en préparation pour les 25 pays partenaires de la coopération bilatérale belge; basé sur les Millennium Development Goals, il permettra de compléter de manière quantitative le diagnostic de genre établi pour chacun de ces pays. De son côté, la CTB prépare le «screening» de projets en fonction des objectifs stratégiques de la Plate-forme d'Action de Pékin; ce travail a déjà été effectué pour les projets en exécution et sera fait sous peu pour les projets en formulation.

4. La formation et la sensibilisation

L'intégration des questions d'égalité entre les hommes et les femmes dans la coopération dépend essentiellement de l'attitude et des compétences de tous les acteurs, en particulier du personnel de la coopération tant au siège que sur le terrain. La sensibilisation et la formation périodique du personnel sont des éléments capitaux pour la mise en œuvre de la stratégie. Des actions de formation ciblées et périodiques seront menées par la DGCI et la CTB. Cette formation ciblera en priorité les représentants de la DGCI et de la CTB (Attachés à la Coopération et Représentants permanents) dans les pays partenaires, compte tenu de l'accroissement de leurs responsabilités. En outre, des actions de sensibilisation seront menées à intervalles réguliers au sein de la DGCI, de la CTB et du Département des Affaires étrangères, telles que des séances informelles d'information sur

Zaken. Deze zullen bestaan uit informele sessies rond projecten en proefinitiatieven op het gebied van de integratie van de problematiek van gelijkheid tussen mannen en vrouwen.

5. *Technische bijstand*

De cellen Gender van de DGIS en de BTC zullen hun expertise ten dienste stellen van de verschillende diensten om hen in staat te stellen de genderthematiek beter te integreren in hun activiteiten. Zij zullen advies verlenen, aanbevelingen formuleren en vormings- en bewustmakingsactiviteiten coördineren. Hun advies zal worden ingewonnen voor alle projecten en programma's die de gelijkheid tussen mannen en vrouwen tot doel hebben en die binnen de werkingssfeer van bilaterale en multilaterale samenwerking dan wel van andere samenwerkingsvormen vallen. Afhankelijk van de behoeften kan ook beroep worden gedaan op externe genderexpertise, zowel voor de voorbereiding van de genderanalyses per land als voor het ontwikkelen van analyse-instrumenten en in het kader van thematische evaluatiemissies.

6. *Handboek en verspreiding van de goede praktijken*

De beschikbare informatie over methoden en goede praktijken van de DGIS en andere ontwikkelingsactoren op het gebied van de integratie van het genderthema zullen worden gebundeld, bewerkt en verspreid.

7. *Het versterken van samenwerkingsverbanden op institutioneel niveau*

De bestaande samenwerkingsverbanden tussen de cellen Gender van de DGIS, de BTC en de Commissie Vrouwen en Ontwikkeling en de complementariteit van hun acties zullen worden versterkt door middel van regelmatige vergaderingen waarop vertegenwoordigers van andere directies-generaal van de DGIS worden uitgenodigd.

des projets ou initiatives-pilotes en matière d'intégration de la problématique de l'égalité entre hommes et femmes.

5. *L'assistance technique*

Les cellules genre de la DGCI et de la CTB continueront à offrir leur expertise aux différents services, en vue de l'intégration du genre dans leurs activités. Elles remettront des avis, formuleront des recommandations, coordonneront les activités de formation et de sensibilisation. Leurs avis seront requis pour les programmes et projets dont l'objectif principal est l'égalité entre hommes et femmes, qu'ils relèvent de la coopération bilatérale, multilatérale ou d'autres formes de coopération. En fonction des besoins, il pourra être fait appel à des experts genre extérieurs pour la préparation des analyses de genre par pays, le développement d'instruments d'analyse, la participation à des missions d'évaluation thématiques.

6. *Le recueil et la diffusion de bonnes pratiques*

Les informations disponibles sur les méthodes et bonnes pratiques de la DGCI et d'autres acteurs de développement dans le domaine de l'intégration du genre seront recueillies, consolidées et diffusées.

7. *Le renforcement des synergies au niveau institutionnel*

Les synergies existantes et la complémentarité d'action entre les cellules genre de la DGCI, de la CTB et la CFD, seront renforcées par la tenue de réunions régulières auxquelles seront associés des représentants des autres directions générales de la DGCI.

BESCHRIJVING**en evaluatie van het pilootproject met
betrekking tot de cel gender mainstreaming
binnen de Federale Regering in 2001****INLEIDING**

Op initiatief van de Vice-Eerste minister, minister van Werkgelegenheid en Gelijkekansenbeleid heeft de Ministerraad beslist een concrete actiestructuur op te zetten om gender- en gelijkheidsaspecten in te voeren in alle beleidslijnen en acties van de federale regering.

BESCHRIJVING VAN DE STRUCTUUR

Onder impuls van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid besliste de federale regering op 26 januari 2001 tot het opstarten van een experiment in gender mainstreaming.

In het raam van de cel gender mainstreaming heeft elke minister een persoon uit zijn kabinet en zijn administratie aangeduid die moeten zorgen voor de follow-up van de thematiek van de gelijkheid, één of meerdere strategische doelstellingen bepaald met betrekking tot de gelijkheid van vrouwen en mannen en zich ertoe verbonden om in te staan voor de ontwikkeling, de uitvoering, de follow-up en de evaluatie ervan.

Er werden bijkomende middelen voorzien om dit proces te begeleiden. Het project werd gecoördineerd door de diensten van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid. Er werd een bedrag van 5 miljoen BEF, zijnde 161 130,80 EUR, vrijgemaakt op de begroting Gelijke Kansen voor de financiering van de expertes uit de academische wereld die met de omkadering van het project belast werden.

Deze universitaire specialisten (UCL, UIA, ULB, Ulg, VUB) hadden als belangrijkste doelstelling de nauwkeurige identificatie van de behoeften en de praktische maatregelen die moeten worden genomen inzake gender mainstreaming op federaal niveau.

Zo werden vier centrale opdrachten bepaald:

1. Opleiding van de contactpersonen van de kabinetten en de administratie

Deze opleiding gegoten in de vorm van twee parallelle seminaries (Frans/Nederlands) van een halve dag in februari 2001. Ada Garcia, Eliane Gubin, Petra Meier, Magda Michielsens hebben deze opleiding verzorgd. Ze bestond uit:

— een historisch luik over het begrip gender mainstreaming;

BESCHRIJVING**en evaluatie van het pilootproject met
betrekking tot de cel gender mainstreaming
binnen de Federale Regering in 2001****INLEIDING**

Op initiatief van de Vice-Eerste minister, minister van Werkgelegenheid en Gelijkekansenbeleid heeft de Ministerraad beslist een concrete actiestructuur op te zetten om gender- en gelijkheidsaspecten in te voeren in alle beleidslijnen en acties van de federale regering.

BESCHRIJVING VAN DE STRUCTUUR

Onder impuls van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid besliste de federale regering op 26 januari 2001 tot het opstarten van een experiment in gender mainstreaming.

In het raam van de cel gender mainstreaming heeft elke minister een persoon uit zijn kabinet en zijn administratie aangeduid die moeten zorgen voor de follow-up van de thematiek van de gelijkheid, één of meerdere strategische doelstellingen bepaald met betrekking tot de gelijkheid van vrouwen en mannen en zich ertoe verbonden om in te staan voor de ontwikkeling, de uitvoering, de follow-up en de evaluatie ervan.

Er werden bijkomende middelen voorzien om dit proces te begeleiden. Het project werd gecoördineerd door de diensten van de minister bevoegd voor het Gelijkekansenbeleid. Er werd een bedrag van 5 miljoen BEF, zijnde 161 130,80 EUR, vrijgemaakt op de begroting Gelijke Kansen voor de financiering van de expertes uit de academische wereld die met de omkadering van het project belast werden.

Deze universitaire specialisten (UCL, UIA, ULB, Ulg, VUB) hadden als belangrijkste doelstelling de nauwkeurige identificatie van de behoeften en de praktische maatregelen die moeten worden genomen inzake gender mainstreaming op federaal niveau.

Zo werden vier centrale opdrachten bepaald:

1. Opleiding van de contactpersonen van de kabinetten en de administratie

Deze opleiding gegoten in de vorm van twee parallelle seminaries (Frans/Nederlands) van een halve dag in februari 2001. Ada Garcia, Eliane Gubin, Petra Meier, Magda Michielsens hebben deze opleiding verzorgd. Ze bestond uit:

— een historisch luik over het begrip gender mainstreaming;

- een toelichting van de gebruikte begrippen;
- een deel dat gewijd was aan de gender mainstreaming in het kader van de politieke praktijk;
- een luik instrumentering van de mainstreaming.

Afgezien van de eigenlijke inhoud van het seminarie, werd een documentatiedossier overhandigd aan de deelnemers.

2. Identificatie van de maatregelen die werden genomen binnen elke beleidslijn om de gelijkheid te versterken binnen een optiek van gender mainstreaming

Deze opdracht was in vele departementen één van de grootste uitdagingen.

In zoverre de doelstellingen al op voorhand waren bepaald door de verschillende betrokken Ministers, bestond de rol van de expertes in de eventuele herdefinitie van bepaalde doelstellingen die niet overeenstemden met het project of die op het moment van de uitvoering al achterhaald waren.

In de praktijk hebben de expertes de begeleiding van de departementen onder zich verdeeld op basis van hun domein van expertise. Door deze formule kon er op een snelle en intensieve wijze in kleine comités gewerkt worden.

Vervolgens werden de doelstellingen in werking gebracht door middel van een door de UIA ontwikkelde werkmethode.

Deze werkwijze voor de ondersteuning van de tenuitvoerlegging van de strategische doelstellingen werd opgesteld in april 2001.

In hun nota hebben de UIA-experten hun methodologische aanpak op de volgende wijze weergegeven:

«Verwijzend naar een geïntegreerde benadering van gelijkheid tussen vrouwen en mannen en op basis van de handleiding van de geassimileerde opleidingen door de leden van de cel mainstreaming, hebben wij enkele richtlijnen uitgewerkt voor de ondersteuning van de strategische doelstellingen van de Ministeries, teneinde onze bijdrage te leveren aan de bevordering van gelijke kansen voor vrouwen en mannen in de betrokken domeinen. Op basis van de resultaten van de uitgevoerde onderzoeken in het kader van het «Emancipatie-effectenrapport» en de «EER», stellen wij voor om in twee fasen te werken, waarvan elke fase in vier etappen is onderverdeeld. Een eerste fase resulteert in de uitwerking van een actieplan voor de uitvoering van de relevante strategische doelstellingen. De tweede fase betreft, na goedkeuring van het actieplan door de betrokken verantwoordelijken (Ministers), de uitvoering van de activiteiten, de opvolging en de evaluatie van de impacten. De acht etappes zijn als volgt samen te vatten:

- een toelichting van de gebruikte begrippen;
- een deel dat gewijd was aan de gender mainstreaming in het kader van de politieke praktijk;
- een luik instrumentering van de mainstreaming.

Afgezien van de eigenlijke inhoud van het seminarie, werd een documentatiedossier overhandigd aan de deelnemers.

2. Identificatie van de maatregelen die werden genomen binnen elke beleidslijn om de gelijkheid te versterken binnen een optiek van gender mainstreaming

Deze opdracht was in vele departementen één van de grootste uitdagingen.

In zoverre de doelstellingen al op voorhand waren bepaald door de verschillende betrokken Ministers, bestond de rol van de expertes in de eventuele herdefinitie van bepaalde doelstellingen die niet overeenstemden met het project of die op het moment van de uitvoering al achterhaald waren.

In de praktijk hebben de expertes de begeleiding van de departementen onder zich verdeeld op basis van hun domein van expertise. Door deze formule kon er op een snelle en intensieve wijze in kleine comités gewerkt worden.

Vervolgens werden de doelstellingen in werking gebracht door middel van een door de UIA ontwikkelde werkmethode.

Deze werkwijze voor de ondersteuning van de tenuitvoerlegging van de strategische doelstellingen werd opgesteld in april 2001.

In hun nota hebben de UIA-experten hun methodologische aanpak op de volgende wijze weergegeven:

«Verwijzend naar een geïntegreerde benadering van gelijkheid tussen vrouwen en mannen en op basis van de handleiding van de geassimileerde opleidingen door de leden van de cel mainstreaming, hebben wij enkele richtlijnen uitgewerkt voor de ondersteuning van de strategische doelstellingen van de Ministeries, teneinde onze bijdrage te leveren aan de bevordering van gelijke kansen voor vrouwen en mannen in de betrokken domeinen. Op basis van de resultaten van de uitgevoerde onderzoeken in het kader van het «Emancipatie-effectenrapport» en de «EER», stellen wij voor om in twee fasen te werken, waarvan elke fase in vier etappen is onderverdeeld. Een eerste fase resulteert in de uitwerking van een actieplan voor de uitvoering van de relevante strategische doelstellingen. De tweede fase betreft, na goedkeuring van het actieplan door de betrokken verantwoordelijken (Ministers), de uitvoering van de activiteiten, de opvolging en de evaluatie van de impacten. De acht etappes zijn als volgt samen te vatten:

1. Ontwikkelen van een gemeenschappelijk referentiekader;
2. Bepalen van de te bereiken resultaten, in het licht van de strategische doelstelling;
3. Bepalen van de aan te wenden middelen, voor de realisatie van de tussentijdse resultaten;
4. Uitwerken van een actieplan;
5. Opstellen van een strategie en formuleren van aanbevelingen met het oog op een beslissing van de verantwoordelijken;
6. Verzekeren van de goedkeuring van het actieplan;
7. Inhoud van het beleid meedelen aan de actoren betrokken bij de uitvoering ervan;
8. Opvolgen en evalueren van de impact van het beleid in zijn geheel en de getroffen maatregelen in het bijzonder.»

Op basis van de bestaande literatuur betreffende mainstreaming, positieve acties, gelijke kansen genderspecifieke evaluatie, werden checklists uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan het systematisch uitvoeren van de voorgenomen acties.

Volgens dit schema leidt de eerste fase tot de uitwerking van een werkplan voor de tenuitvoerlegging van de strategische doelstelling, nadat deze werd ontleed in een reeks operationele doelstellingen (waarvoor concrete te ondernemen acties werd bepaald, verwachte resultaten, materiële en menselijke middelen die moeten worden ingezet, alsook een kalender). Van zodra het werkplan wordt goedgekeurd door de minister, zal dit het voorwerp uitmaken van een tweede fase van de uitvoering van de activiteiten, follow-up en evaluatie van de impact.

Er werd een synthesefiche van de activiteiten opgesteld om per maand van de expertes te weten te komen in welke mate de werkzaamheden vorderen in elk departement en om akte te nemen van de moeilijkheden op het terrein. Deze informatie wordt vervolgens besproken tijdens de coördinatievergaderingen.

Er werd een methodologische regel bepaald die zegt dat de fiche voor akkoord moest worden overgemaakt aan de leden van het betrokken departement. In geval van een meningsverschil moest de experte samenwerken met het departement om dit meningsverschil te begrijpen en voorstellen te formuleren om de zaak weer vlot te trekken.

Dankzij de opstelling van deze fiche werden de verschillende activiteiten die door de expertes binnen de cel wordt gevoerd, zichtbaar en coherent.

De fiche heeft eveneens bijgedragen tot een harmonisering van de voorstelling van de documenten die door de expertes worden bezorgd en dus tot een beter begrip van het werk dat door de hele cel werd geleverd. De fiche is tevens belangrijk gebleken bij de op-

1. Ontwikkelen van een gemeenschappelijk referentiekader;
2. Bepalen van de te bereiken resultaten, in het licht van de strategische doelstelling;
3. Bepalen van de aan te wenden middelen, voor de realisatie van de tussentijdse resultaten;
4. Uitwerken van een actieplan;
5. Opstellen van een strategie en formuleren van aanbevelingen met het oog op een beslissing van de verantwoordelijken;
6. Verzekeren van de goedkeuring van het actieplan;
7. Inhoud van het beleid meedelen aan de actoren betrokken bij de uitvoering ervan;
8. Opvolgen en evalueren van de impact van het beleid in zijn geheel en de getroffen maatregelen in het bijzonder.»

Op basis van de bestaande literatuur betreffende mainstreaming, positieve acties, gelijke kansen genderspecifieke evaluatie, werden checklists uitgewerkt die een bijdrage kunnen leveren aan het systematisch uitvoeren van de voorgenomen acties.

Volgens dit schema leidt de eerste fase tot de uitwerking van een werkplan voor de tenuitvoerlegging van de strategische doelstelling, nadat deze werd ontleed in een reeks operationele doelstellingen (waarvoor concrete te ondernemen acties werd bepaald, verwachte resultaten, materiële en menselijke middelen die moeten worden ingezet, alsook een kalender). Van zodra het werkplan wordt goedgekeurd door de minister, zal dit het voorwerp uitmaken van een tweede fase van de uitvoering van de activiteiten, follow-up en evaluatie van de impact.

Er werd een synthesefiche van de activiteiten opgesteld om per maand van de expertes te weten te komen in welke mate de werkzaamheden vorderen in elk departement en om akte te nemen van de moeilijkheden op het terrein. Deze informatie wordt vervolgens besproken tijdens de coördinatievergaderingen.

Er werd een methodologische regel bepaald die zegt dat de fiche voor akkoord moest worden overgemaakt aan de leden van het betrokken departement. In geval van een meningsverschil moest de experte samenwerken met het departement om dit meningsverschil te begrijpen en voorstellen te formuleren om de zaak weer vlot te trekken.

Dankzij de opstelling van deze fiche werden de verschillende activiteiten die door de expertes binnen de cel wordt gevoerd, zichtbaar en coherent.

De fiche heeft eveneens bijgedragen tot een harmonisering van de voorstelling van de documenten die door de expertes worden bezorgd en dus tot een beter begrip van het werk dat door de hele cel werd geleverd. De fiche is tevens belangrijk gebleken bij de

sparing van problemen van structurele aard waarmee de expertes werden geconfronteerd en heeft de ontwikkeling van een antwoord daarop mogelijk gemaakt.

3. Analyse en evaluatie van de impact van deze maatregelen en aanbevelingen voor een verdere verbetering

Dit gedeelte van het werk kon niet worden voltooid in 2001 aangezien de meeste doelstellingen op lange termijn werden bepaald en de uitvoering vaak laat in het proces werd aangevat.

Alhoewel het nog te vroeg is om de impact de genomen maatregelen te evalueren, werd het proces van het rekening houden met de genderdimensie in bepaalde beleidsvelden wel al opgestart in het eerste werkingjaar van de cel.

4. Verspreiding van de goede praktijken door de ontwikkeling van een sterke zichtbaarheid van de opgezette structuur

De strategische doelstellingen passen vaak in een langetermijnplanning. Hun mate van vooruitgang varieert naargelang de departementen. Zo kon in bepaalde gevallen gestart worden met de verspreiding van goede praktijken, maar in het algemeen ging het om een voorbarige actie, aangezien een groot aantal acties nog moet worden opgezet. De factor tijd moet hier dus in aanmerking worden genomen voor wat de uitvoeringsfase van deze opdracht betreft.

Bovendien leek de mogelijkheid om het werk van de expertes en de leden van de kabinetten en administraties binnen de verscheidene departementen zichtbaar te maken deels afhankelijk van het engagement van de verantwoordelijken op ministerieel niveau en van hun bereidheid om hun werk openbaar te maken.

Via een internetsite kon er toch een zekere zichtbaarheid worden gegeven aan het werk van de verschillende departementen en kon er een uitwisselingsproces op gang komen.

Deze bestond uit een openbaar informatief deel en een privé-deel, dat was voorbehouden aan alle personen die rechtstreeks deelnamen aan het project. Dit openbaar deel was samengesteld uit:

- een onthaalpagina met een kort overzicht van het project;
- een luik waarin interessante documenten en linken worden voorgesteld;
- een deel waarin ploeg van expertes wordt voorgesteld;
- een deel waarin de strategische doelstellingen worden voorgesteld.

opsparing van problemen van structurele aard waarmee de expertes werden geconfronteerd en heeft de ontwikkeling van een antwoord daarop mogelijk gemaakt.

3. Analyse en evaluatie van de impact van deze maatregelen en aanbevelingen voor een verdere verbetering

Dit gedeelte van het werk kon niet worden voltooid in 2001 aangezien de meeste doelstellingen op lange termijn werden bepaald en de uitvoering vaak laat in het proces werd aangevat.

Alhoewel het nog te vroeg is om de impact de genomen maatregelen te evalueren, werd het proces van het rekening houden met de genderdimensie in bepaalde beleidsvelden wel al opgestart in het eerste werkingjaar van de cel.

4. Verspreiding van de goede praktijken door de ontwikkeling van een sterke zichtbaarheid van de opgezette structuur

De strategische doelstellingen passen vaak in een langetermijnplanning. Hun mate van vooruitgang varieert naargelang de departementen. Zo kon in bepaalde gevallen gestart worden met de verspreiding van goede praktijken, maar in het algemeen ging het om een voorbarige actie, aangezien een groot aantal acties nog moet worden opgezet. De factor tijd moet hier dus in aanmerking worden genomen voor wat de uitvoeringsfase van deze opdracht betreft.

Bovendien leek de mogelijkheid om het werk van de expertes en de leden van de kabinetten en administraties binnen de verscheidene departementen zichtbaar te maken deels afhankelijk van het engagement van de verantwoordelijken op ministerieel niveau en van hun bereidheid om hun werk openbaar te maken.

Via een internetsite kon er toch een zekere zichtbaarheid worden gegeven aan het werk van de verschillende departementen en kon er een uitwisselingsproces op gang komen.

Deze bestond uit een openbaar informatief deel en een privé-deel, dat was voorbehouden aan alle personen die rechtstreeks deelnamen aan het project. Dit openbaar deel was samengesteld uit:

- een onthaalpagina met een kort overzicht van het project;
- een luik waarin interessante documenten en linken worden voorgesteld;
- een deel waarin ploeg van expertes wordt voorgesteld;
- een deel waarin de strategische doelstellingen worden voorgesteld.

Het privé-deel had een vrij algemene begindoelstelling: het verzekeren van de interne communicatie tussen de verscheidene actoren van het project (team van expertes, kabinetten, administraties).

Over het geheel genomen kunnen we zeggen dat in het kader van een pilootproject, gezien de tijd die nodig is voor de start van het project, de fase van de verspreiding van de goede praktijken niet kon worden bereikt.

MOEILIKHEDEN

We wijzen erop dat verscheidene moeilijkheden het werk van de cel gender mainstreaming getekend hebben. Na evaluatie van de structuur, konden drie grote punten aangehaald worden.

Ten eerste heeft het project van de cel gender mainstreaming de vraag opgeworpen van de haalbaarheid van de transversale benadering op zich, en vooral van de integratie van een dergelijke benadering in de organisatorische logica van de bestaande beleidsstructuren op federaal niveau.

De vernieuwing van gender mainstreaming zit hem in het feit dat deze benadering zich niet schikt naar of zelfs afwijkt van de klassieke benadering wat betreft conceptie, uitwerking of toepassing van de beleidsvorming. Het sleutelwoord van deze benadering is immers haar transversaliteit.

In het kader van andere doelstellingen is gebleken dat de confrontatie tussen de behoefte aan een transversale logica en de realiteit van een sectorale logica voor problemen heeft gezorgd.

Sommige in de kabinetten en de administraties aangeduide verantwoordelijken voelden zich tegengewerkt op hun werkdomein door de definitie van hun bevoegdheden. Bepaalde strategische doelstellingen werden op dusdanige wijze omschreven dat zij de definitie van de taken van de aangeduide verantwoordelijke te boven gingen. Met andere woorden, de verantwoordelijken vonden zich bevoegd voor sommige welbepaalde materies binnen het departement of ook wat betreft het gelijkheidsprincipe, maar niet voor alle materies uit de definitie van de strategische doelstelling. In principe zou het engagement van de minister dit probleem op een concrete manier hebben kunnen oplossen maar dit is in de praktijk niet altijd het geval geweest, zonder twijfel bij gebrek aan aangepaste hiërarchische opvolging.

In sommige gevallen was de definitie van de doelstellingen te vaag, onduidelijk of binnen een optiek van positieve actie bepaald, wat de ontwikkeling van een transversale benadering niet vergemakkelijk heeft

In eerste instantie bestond het werk van de expertes er dus in de politieke partners ertoe aan te zetten de

Het privé-deel had een vrij algemene begindoelstelling: het verzekeren van de interne communicatie tussen de verscheidene actoren van het project (team van expertes, kabinetten, administraties).

Over het geheel genomen kunnen we zeggen dat in het kader van een pilootproject, gezien de tijd die nodig is voor de start van het project, de fase van de verspreiding van de goede praktijken niet kon worden bereikt.

MOEILIKHEDEN

We wijzen erop dat verscheidene moeilijkheden het werk van de cel gender mainstreaming getekend hebben. Na evaluatie van de structuur, konden drie grote punten aangehaald worden.

Ten eerste heeft het project van de cel gender mainstreaming de vraag opgeworpen van de haalbaarheid van de transversale benadering op zich, en vooral van de integratie van een dergelijke benadering in de organisatorische logica van de bestaande beleidsstructuren op federaal niveau.

De vernieuwing van gender mainstreaming zit hem in het feit dat deze benadering zich niet schikt naar of zelfs afwijkt van de klassieke benadering wat betreft conceptie, uitwerking of toepassing van de beleidsvorming. Het sleutelwoord van deze benadering is immers haar transversaliteit.

In het kader van andere doelstellingen is gebleken dat de confrontatie tussen de behoefte aan een transversale logica en de realiteit van een sectorale logica voor problemen heeft gezorgd.

Sommige in de kabinetten en de administraties aangeduide verantwoordelijken voelden zich tegengewerkt op hun werkdomein door de definitie van hun bevoegdheden. Bepaalde strategische doelstellingen werden op dusdanige wijze omschreven dat zij de definitie van de taken van de aangeduide verantwoordelijke te boven gingen. Met andere woorden, de verantwoordelijken vonden zich bevoegd voor sommige welbepaalde materies binnen het departement of ook wat betreft het gelijkheidsprincipe, maar niet voor alle materies uit de definitie van de strategische doelstelling. In principe zou het engagement van de minister dit probleem op een concrete manier hebben kunnen oplossen maar dit is in de praktijk niet altijd het geval geweest, zonder twijfel bij gebrek aan aangepaste hiërarchische opvolging.

In sommige gevallen was de definitie van de doelstellingen te vaag, onduidelijk of binnen een optiek van positieve actie bepaald, wat de ontwikkeling van een transversale benadering niet vergemakkelijk heeft

In eerste instantie bestond het werk van de expertes er dus in de politieke partners ertoe aan te zetten de

strategische doelstelling van bij het begin duidelijk te formuleren met het oog op een eventuele herformulering. Het was niet steeds mogelijk het akkoord te verkrijgen van de verantwoordelijken of van de minister over het voorstel tot herformulering van de strategische doelstelling (voorstel dat werd bepaald door de expertes in samenwerking met de vertegenwoordigers van de kabinetten op basis van een oorspronkelijk niet-operationele doelstelling).

Tenslotte vormde de uitvoeringsfase die volgde op de oorspronkelijke bepaling van bepaalde strategische doelstellingen soms een probleem in die mate dat voor de tenuitvoerlegging ervan de medewerking nodig was van andere ministeries met dezelfde bevoegdheden terzake.

De uiteindelijke bedoeling is om tot een betere analyse van alle vooropgestelde uitdagingen te komen door de introductie van een transversale logica in een institutionele structuur die op traditionele wijze functioneert volgens een sectorale logica. Het moet worden toegegeven dat dit probleem sterk onderschat werd in het kader van het huidig project en dat het nu tijd is om er ernstig te gaan over nadenken. Gender mainstreaming is een proces dat vraagt om:

- een introductie van het standpunt van gelijkheid tussen de geslachten in het kader van de concrete sectorale beleidsvormen;

- een bezinning over wat er nodig is om in het kader van de organisatie van de bestaande structuren resultaten op dit niveau te bekomen.

Ten tweede wordt door de mainstreamingbenadering op federaal niveau het probleem van de bekwaamheid en van de parate kennis van de verschillende partners betrokken in dit project in vraag gesteld.

Gender mainstreaming vereist niet alleen dat er rekening wordt gehouden met gender en de gelijkheid bij de beleidsvorming, maar vooral dat er een reorganisatie van deze beleidsvorming plaatsvindt. Om dit te bereiken is een pertinente kennis nodig van de huidige, reële werking van het politieke systeem en van de totstandkoming van de beleidsvorming.

Bij deze twee kennisniveaus voegt zich nog een derde, namelijk dit van de gender mainstreaming op zich. Iedere nieuwe benadering ontwikkelt zich geleidelijk en grondige kennis van gender mainstreaming opdoen is slechts mogelijk door te pogen vooruitgang te boeken op het terrein.

Dit vereist echter het nemen van een zekere afstand van het proces, het in vraag stellen van de mate van kennis in de materie en het evalueren van de genomen initiatieven ten einde de ontwikkeling van het proces op zich te kunnen volgen. Deze analyse ontbrak vaak in dit project. De logica was vaak van «laat ons aan gender mainstreaming doen» zonder af en toe de methode zelf in vraag te stellen.

strategische doelstelling van bij het begin duidelijk te formuleren met het oog op een eventuele herformulering. Het was niet steeds mogelijk het akkoord te verkrijgen van de verantwoordelijken of van de minister over het voorstel tot herformulering van de strategische doelstelling (voorstel dat werd bepaald door de expertes in samenwerking met de vertegenwoordigers van de kabinetten op basis van een oorspronkelijk niet-operationele doelstelling).

Tenslotte vormde de uitvoeringsfase die volgde op de oorspronkelijke bepaling van bepaalde strategische doelstellingen soms een probleem in die mate dat voor de tenuitvoerlegging ervan de medewerking nodig was van andere ministeries met dezelfde bevoegdheden terzake.

De uiteindelijke bedoeling is om tot een betere analyse van alle vooropgestelde uitdagingen te komen door de introductie van een transversale logica in een institutionele structuur die op traditionele wijze functioneert volgens een sectorale logica. Het moet worden toegegeven dat dit probleem sterk onderschat werd in het kader van het huidig project en dat het nu tijd is om er ernstig te gaan over nadenken. Gender mainstreaming is een proces dat vraagt om:

- een introductie van het standpunt van gelijkheid tussen de geslachten in het kader van de concrete sectorale beleidsvormen;

- een bezinning over wat er nodig is om in het kader van de organisatie van de bestaande structuren resultaten op dit niveau te bekomen.

Ten tweede wordt door de mainstreamingbenadering op federaal niveau het probleem van de bekwaamheid en van de parate kennis van de verschillende partners betrokken in dit project in vraag gesteld.

Gender mainstreaming vereist niet alleen dat er rekening wordt gehouden met gender en de gelijkheid bij de beleidsvorming, maar vooral dat er een reorganisatie van deze beleidsvorming plaatsvindt. Om dit te bereiken is een pertinente kennis nodig van de huidige, reële werking van het politieke systeem en van de totstandkoming van de beleidsvorming.

Bij deze twee kennisniveaus voegt zich nog een derde, namelijk dit van de gender mainstreaming op zich. Iedere nieuwe benadering ontwikkelt zich geleidelijk en grondige kennis van gender mainstreaming opdoen is slechts mogelijk door te pogen vooruitgang te boeken op het terrein.

Dit vereist echter het nemen van een zekere afstand van het proces, het in vraag stellen van de mate van kennis in de materie en het evalueren van de genomen initiatieven ten einde de ontwikkeling van het proces op zich te kunnen volgen. Deze analyse ontbrak vaak in dit project. De logica was vaak van «laat ons aan gender mainstreaming doen» zonder af en toe de methode zelf in vraag te stellen.

Een beleid van gender mainstreaming vraagt dus de volgende drie kennisniveaus:

- een pertinente kennis van de totstandkoming van de beleidsvorming;
- een grondige kennis van de verhoudingen tussen de geslachten in de verschillende domeinen en de mogelijke en wenselijke samenwerking tussen hen;
- kennis over wat gender mainstreaming op zich betekent en inhoudt.

Vooreerst werd vastgesteld dat deze drie kennisniveaus, hoewel ze in het geheel van het project aanwezig waren, zich manifesteerden in verschillende gradaties bij de diverse types van betrokken partners (deskundigen en verantwoordelijken van de kabinetten en administraties). De kennis van de beleidsvorming was vanzelfsprekend aanwezig bij de politieke actoren. Het is vaak zo dat de betrokkenen niet altijd de noodzakelijke afstand kunnen nemen om de structuur waarvan ze deel uitmaken te analyseren. Vaak is het de logica van «dat gaat vanzelf» die de bovenhand voert. Van hun kant beschikken de deskundigen die werden gekozen op basis van hun deskundigheid in bepaalde domeinen niet altijd over een gedetailleerde kennis van de werking van de beleidsvorming. Wat de kennis van de genderdimensie in de respectievelijke domeinen betreft, was deze dikwijls meer aanwezig bij de deskundigen dan bij hun politieke partners. Maar vaak werd de kennis van de politieke actoren op dit vlak onderschat, zij kennen wel de situatie op het terrein zonder noodzakelijkerwijs te beschikken over een analytische benadering van de gender rapporten. Het minst ontwikkelde kennisniveau is dat van gender mainstreaming en daarom werd er ten behoeve van de politieke actoren een opleiding georganiseerd bij het begin van het project, maar er moet worden toegegeven dat de kennis in deze materie nog verder dient ontwikkeld te worden, zelfs op het niveau van de deskundigen. Het gebrek aan problematisering van het werk, heeft net als het gebrek aan gemeenschappelijke definities, soms voor problemen gezorgd. Het werken met een instrument dat zich nog in de ontwikkelingsfase bevindt leidde soms ook tot verwarring.

De klemtoon werd bijgevolg gelegd op de noodzaak om kennis op te doen over de manier om aan gender mainstreaming te doen ten nadele van de behoefte om meer te weten te komen over de modaliteiten van de beleidsvorming. In werkelijkheid blijkt dat het impliciete model dat voorafging aan het in werking stellen van de cel mainstreaming er één was van uitwisseling van kennis en van deskundig onderzoek tussen deskundigen en medewerkers van de kabinetten en administraties, waarbij verwacht werd dat de eersten hun kennis over een gender- en gelijkheidsperspectief zouden overmaken aan de anderen terwijl deze laatsten op hun beurt hun ervaring en kennis op het vlak van de politieke besluitvorming en

Een beleid van gender mainstreaming vraagt dus de volgende drie kennisniveaus:

- een pertinente kennis van de totstandkoming van de beleidsvorming;
- een grondige kennis van de verhoudingen tussen de geslachten in de verschillende domeinen en de mogelijke en wenselijke samenwerking tussen hen;
- kennis over wat gender mainstreaming op zich betekent en inhoudt.

Vooreerst werd vastgesteld dat deze drie kennisniveaus, hoewel ze in het geheel van het project aanwezig waren, zich manifesteerden in verschillende gradaties bij de diverse types van betrokken partners (deskundigen en verantwoordelijken van de kabinetten en administraties). De kennis van de beleidsvorming was vanzelfsprekend aanwezig bij de politieke actoren. Het is vaak zo dat de betrokkenen niet altijd de noodzakelijke afstand kunnen nemen om de structuur waarvan ze deel uitmaken te analyseren. Vaak is het de logica van «dat gaat vanzelf» die de bovenhand voert. Van hun kant beschikken de deskundigen die werden gekozen op basis van hun deskundigheid in bepaalde domeinen niet altijd over een gedetailleerde kennis van de werking van de beleidsvorming. Wat de kennis van de genderdimensie in de respectievelijke domeinen betreft, was deze dikwijls meer aanwezig bij de deskundigen dan bij hun politieke partners. Maar vaak werd de kennis van de politieke actoren op dit vlak onderschat, zij kennen wel de situatie op het terrein zonder noodzakelijkerwijs te beschikken over een analytische benadering van de gender rapporten. Het minst ontwikkelde kennisniveau is dat van gender mainstreaming en daarom werd er ten behoeve van de politieke actoren een opleiding georganiseerd bij het begin van het project, maar er moet worden toegegeven dat de kennis in deze materie nog verder dient ontwikkeld te worden, zelfs op het niveau van de deskundigen. Het gebrek aan problematisering van het werk, heeft net als het gebrek aan gemeenschappelijke definities, soms voor problemen gezorgd. Het werken met een instrument dat zich nog in de ontwikkelingsfase bevindt leidde soms ook tot verwarring.

De klemtoon werd bijgevolg gelegd op de noodzaak om kennis op te doen over de manier om aan gender mainstreaming te doen ten nadele van de behoefte om meer te weten te komen over de modaliteiten van de beleidsvorming. In werkelijkheid blijkt dat het impliciete model dat voorafging aan het in werking stellen van de cel mainstreaming er één was van uitwisseling van kennis en van deskundig onderzoek tussen deskundigen en medewerkers van de kabinetten en administraties, waarbij verwacht werd dat de eersten hun kennis over een gender- en gelijkheidsperspectief zouden overmaken aan de anderen terwijl deze laatsten op hun beurt hun ervaring en kennis op het vlak van de politieke besluitvor-

interventies zouden meedelen. Dit ideaal uitwisselingsmodel heeft in de praktijk niet echt gewerkt.

Tot slotte moet er worden vastgesteld dat de ontwikkeling van de activiteiten in het project gebaseerd was op het postulaat dat de vereiste kennis inzake gender mainstreaming aanwezig was, tenminste op het niveau van de deskundigen van de cel. Het accent werd aldus gelegd op het verwezenlijken van de acties. Dit bracht met zich mee dat de kennis niet genoeg in vraag werd gesteld en dat er geen evaluatie was van de getroffen initiatieven om de verdere ontwikkeling van de kennis op het niveau van de benadering op zich voort te zetten. De opleiding werd inderdaad uitgewerkt als een éénrichtingsverkeer van de deskundigen naar de politieke partners toe. Deze formule heeft de mogelijkheid tot uitwisseling en tot het voeren van debatten op een structureel niveau in de weg gestaan. Zij heeft de politieke partners eveneens in een eerder passieve rol van ontvanger van kennis en instructies over de operationalisering van de strategische doelstellingen geduwd. Het zou waarschijnlijk meer opportuun geweest zijn om te vertrekken van een bilaterale dynamiek en om op een expliciete wijze de kennis op het niveau van de deskundigen en de andere partners te vergaren en om het verkrijgen van kennis mogelijk te maken in de twee richtingen.

Ten slotte werd de opleiding door de deskundigen vaak beschouwd als een centraal element in het project. Zij gingen er eveneens van uit dat een verhoging van het aantal opleidingen ook meer resultaten zouden opleveren. Het is nochtans interessant om te weten dat een voorafgaande kennis van gender mainstreaming geen onmisbare vereiste was om te komen tot het bepalen en operationaliseren van de strategische doelstelling en zelfs om concrete resultaten te behalen in de materie, zoals de ervaring in sommige departementen aantoont.

Ten derde stelt het project ook de vraag naar het politiek engagement van de betrokken partners en van de onderlinge verdeling van de verantwoordelijkheid.

Er dient worden vastgesteld dat de meeste rolverdelingen, opdrachten en verantwoordelijkheden van de betrokken partners niet expliciet werden gedefinieerd. Dit gebrek aan taakomschrijving heeft geleid tot het ontduiken van de verantwoordelijkheden van partners op verschillende niveaus en tot een dynamiek van overdracht van verantwoordelijkheden, waarbij elke partner de verantwoordelijkheid veeleer afschoof op een andere partner dan op zichzelf. Deze dynamiek — voor zover men hier van dynamiek kan spreken — speelde zich voornamelijk af bij de uitwisseling tussen de deskundigen en de contactpersonen op de kabinetten en de administraties. Zij delen hun tijd immers in naargelang van de werkprioriteiten, en

ming en interventies zouden meedelen. Dit ideaal uitwisselingsmodel heeft in de praktijk niet echt gewerkt.

Tot slotte moet er worden vastgesteld dat de ontwikkeling van de activiteiten in het project gebaseerd was op het postulaat dat de vereiste kennis inzake gender mainstreaming aanwezig was, tenminste op het niveau van de deskundigen van de cel. Het accent werd aldus gelegd op het verwezenlijken van de acties. Dit bracht met zich mee dat de kennis niet genoeg in vraag werd gesteld en dat er geen evaluatie was van de getroffen initiatieven om de verdere ontwikkeling van de kennis op het niveau van de benadering op zich voort te zetten. De opleiding werd inderdaad uitgewerkt als een éénrichtingsverkeer van de deskundigen naar de politieke partners toe. Deze formule heeft de mogelijkheid tot uitwisseling en tot het voeren van debatten op een structureel niveau in de weg gestaan. Zij heeft de politieke partners eveneens in een eerder passieve rol van ontvanger van kennis en instructies over de operationalisering van de strategische doelstellingen geduwd. Het zou waarschijnlijk meer opportuun geweest zijn om te vertrekken van een bilaterale dynamiek en om op een expliciete wijze de kennis op het niveau van de deskundigen en de andere partners te vergaren en om het verkrijgen van kennis mogelijk te maken in de twee richtingen.

Ten slotte werd de opleiding door de deskundigen vaak beschouwd als een centraal element in het project. Zij gingen er eveneens van uit dat een verhoging van het aantal opleidingen ook meer resultaten zouden opleveren. Het is nochtans interessant om te weten dat een voorafgaande kennis van gender mainstreaming geen onmisbare vereiste was om te komen tot het bepalen en operationaliseren van de strategische doelstelling en zelfs om concrete resultaten te behalen in de materie, zoals de ervaring in sommige departementen aantoont.

Ten derde stelt het project ook de vraag naar het politiek engagement van de betrokken partners en van de onderlinge verdeling van de verantwoordelijkheid.

Er dient worden vastgesteld dat de meeste rolverdelingen, opdrachten en verantwoordelijkheden van de betrokken partners niet expliciet werden gedefinieerd. Dit gebrek aan taakomschrijving heeft geleid tot het ontduiken van de verantwoordelijkheden van partners op verschillende niveaus en tot een dynamiek van overdracht van verantwoordelijkheden, waarbij elke partner de verantwoordelijkheid veeleer afschoof op een andere partner dan op zichzelf. Deze dynamiek — voor zover men hier van dynamiek kan spreken — speelde zich voornamelijk af bij de uitwisseling tussen de deskundigen en de contactpersonen op de kabinetten en de administraties. Zij delen hun tijd immers in naargelang van de werkprioriteiten, en

gender mainstreaming maakt daar niet altijd een deel van uit.

De algemene tendens bij de bevordering van gelijkheid bestaat erin het belang te onderstrepen van een duidelijk uitgesproken politieke wil. In het kader van het project werd de politieke wil geformaliseerd door een beslissing van de Ministerraad die vertaald werd in de bepaling van een strategische doelstelling per minister en de aanwijzing van twee personen. Het ontbreken van het akkoord van bepaalde Ministers wat de herbepaling van de strategische doelstelling ter gelegenheid van de begeleiding betreft, kan geïnterpreteerd worden als een gebrek aan politieke wil om het project te promoten en een gender mainstreaming binnen het betrokken departement te steunen.

Het gebrek aan vooruitgang van de werken binnen sommige departementen kan eveneens geweten worden aan het ontbreken aan politieke wil op ministerieel niveau. Niettemin kunnen wij ons echter afvragen of deze analyse in alle gevallen pertinent is.

Het zou ook aangeraden zijn geweest om voorafgaandelijk de samenwerkings- en communicatievormen tussen de verschillende partners vast te leggen. De deskundigen hadden de opdracht om contact te nemen met de verantwoordelijken op de verschillende departementen en om hun werk te begeleiden, maar omdat de samenwerkings- en communicatiemethodes niet voorafgaandelijk nauwkeurig vastgelegd waren aangezien het om een pilootproject ging, hadden de deskundigen de neiging om zich te verschuilen achter een gebrek aan duidelijke opdrachten en nauwkeurige instructies om zo hun relatieve traagheid en gebrek aan initiatieven te rechtvaardigen.

Algemene conclusie betreffende de structuur

Het experimenteel karakter van het project moet worden benadrukt. Het is tweeledig:

Vooreerst schuilt zijn vernieuwing erin dat gender mainstreaming op federaal niveau wordt toegepast. Dit houdt in dat de verschillende partners vertrouwd moeten gemaakt worden met zowel deze aanpak als ook met de uitwerking van een operationele definitie van gender mainstreaming, met een werkmethode, met technieken en werkinstrumenten enz. Deze vernieuwing vraagt een volledig nieuwe benadering van het beleid en bijgevolg een aanpassing van de conceptualisering van de vorm en inhoud van het werk en van de uitvoering ervan. Dit project is dus beetje bij beetje een leerproject gebleken in plaats van een project waarvan verondersteld wordt dat het een groot aantal verwezenlijkingen op het terrein zal opleveren.

Daarnaast is het project een pilootproject door het samenwerkingsverband tussen de politieke wereld en

gender mainstreaming maakt daar niet altijd een deel van uit.

De algemene tendens bij de bevordering van gelijkheid bestaat erin het belang te onderstrepen van een duidelijk uitgesproken politieke wil. In het kader van het project werd de politieke wil geformaliseerd door een beslissing van de Ministerraad die vertaald werd in de bepaling van een strategische doelstelling per minister en de aanwijzing van twee personen. Het ontbreken van het akkoord van bepaalde Ministers wat de herbepaling van de strategische doelstelling ter gelegenheid van de begeleiding betreft, kan geïnterpreteerd worden als een gebrek aan politieke wil om het project te promoten en een gender mainstreaming binnen het betrokken departement te steunen.

Het gebrek aan vooruitgang van de werken binnen sommige departementen kan eveneens geweten worden aan het ontbreken aan politieke wil op ministerieel niveau. Niettemin kunnen wij ons echter afvragen of deze analyse in alle gevallen pertinent is.

Het zou ook aangeraden zijn geweest om voorafgaandelijk de samenwerkings- en communicatievormen tussen de verschillende partners vast te leggen. De deskundigen hadden de opdracht om contact te nemen met de verantwoordelijken op de verschillende departementen en om hun werk te begeleiden, maar omdat de samenwerkings- en communicatiemethodes niet voorafgaandelijk nauwkeurig vastgelegd waren aangezien het om een pilootproject ging, hadden de deskundigen de neiging om zich te verschuilen achter een gebrek aan duidelijke opdrachten en nauwkeurige instructies om zo hun relatieve traagheid en gebrek aan initiatieven te rechtvaardigen.

Algemene conclusie betreffende de structuur

Het experimenteel karakter van het project moet worden benadrukt. Het is tweeledig:

Vooreerst schuilt zijn vernieuwing erin dat gender mainstreaming op federaal niveau wordt toegepast. Dit houdt in dat de verschillende partners vertrouwd moeten gemaakt worden met zowel deze aanpak als ook met de uitwerking van een operationele definitie van gender mainstreaming, met een werkmethode, met technieken en werkinstrumenten enz. Deze vernieuwing vraagt een volledig nieuwe benadering van het beleid en bijgevolg een aanpassing van de conceptualisering van de vorm en inhoud van het werk en van de uitvoering ervan. Dit project is dus beetje bij beetje een leerproject gebleken in plaats van een project waarvan verondersteld wordt dat het een groot aantal verwezenlijkingen op het terrein zal opleveren.

Daarnaast is het project een pilootproject door het samenwerkingsverband tussen de politieke wereld en

de academische wereld. Over het algemeen worden gefinancierde onderzoeksprojecten opgevolgd op politiek niveau, maar hier neemt de samenwerking een andere vorm aan, een andere dimensie.

Het zijn eerder de academische deskundigen die de inspanningen van de politieke wereld ondersteunen. Een dergelijke benadering vereist eveneens een bepaalde aanpassingsfase aan deze nieuwe formule en de uitwerking van een gedragscode en van samenwerkingsprocedures.

Het is dus belangrijk om dit project van de cel gender mainstreaming niet alleen te beoordelen op het niveau van de concrete resultaten die op de verschillende departementen verzameld werden maar vooral op een minder te onderscheiden niveau, namelijk de wijze waarop openingen werden gecreëerd om vanuit een nieuwe invalshoek de talrijke problemen te benaderen die de integratie van een gender- en gelijkheidsperspectief in de verschillende politieke interventiedomeinen met zich meebrengt.

de academische wereld. Over het algemeen worden gefinancierde onderzoeksprojecten opgevolgd op politiek niveau, maar hier neemt de samenwerking een andere vorm aan, een andere dimensie.

Het zijn eerder de academische deskundigen die de inspanningen van de politieke wereld ondersteunen. Een dergelijke benadering vereist eveneens een bepaalde aanpassingsfase aan deze nieuwe formule en de uitwerking van een gedragscode en van samenwerkingsprocedures.

Het is dus belangrijk om dit project van de cel gender mainstreaming niet alleen te beoordelen op het niveau van de concrete resultaten die op de verschillende departementen verzameld werden maar vooral op een minder te onderscheiden niveau, namelijk de wijze waarop openingen werden gecreëerd om vanuit een nieuwe invalshoek de talrijke problemen te benaderen die de integratie van een gender- en gelijkheidsperspectief in de verschillende politieke interventiedomeinen met zich meebrengt.

ALGEMENE CONCLUSIES

Het jaar 2001 werd gekenmerkt door vele punten van vooruitgang in het domein van de gelijkheid van vrouwen en mannen. Zo kan er bijvoorbeeld gewezen worden op de tenuitvoerlegging van een gecoördineerd actieplan ter bestrijding van partnergeweld, de uitdieping van de strijd tegen de mensenhandel, de hervormingen met het oog op de verhoging van de kwaliteit van de arbeid of de verworvenheden in de internationale instanties ter bevordering van de mensenrechten van vrouwen.

De herziening van titel II van de Grondwet tot invoering van een bepaling met betrekking tot het recht van vrouwen en mannen op gelijkheid, die op 8 maart 2001 door de Senaat en op 24 januari door de Kamer werd goedgekeurd (B.S. 26/02/2002), is één van de belangrijkste verwezenlijkingen in het raam van deze vooruitgang. Voortaan waarborgt de Belgische Grondwet op expliciete wijze het beginsel van de gelijkheid van vrouwen en mannen. Zodoende wordt de deur geopend voor gerechtelijke acties in geval van discriminatie en wordt ook het positieve-actiebeleid gerechtvaardigd.

Er werden ook belangrijke bakens uitgezet in 2001, zoals een voorontwerp van wet tot oprichting van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, dat in oktober 2001 in eerste lezing door de Minister-raad werd goedgekeurd. De oprichting van dit orgaan van openbaar nut, dat vooral als taak zal hebben om in rechte op te treden in geval van discriminatie, zal bijdragen tot de doeltreffendheid en de zichtbaarheid van het gelijkheidsbeleid van de federale regering.

2001 was ook het jaar van de lancering van het proefproject rond *gender mainstreaming*. Elke minister heeft zich verbonden tot de uitvoering van ten minste één strategische doelstelling en duidde iemand van zijn kabinet en zijn administratie aan om het proces te begeleiden.

Na één werkingsjaar kunnen er verschillende lessen worden getrokken uit het experiment. Het proefproject is vooral kenmerkend door het nieuwe aspect van de aanpak van *gender mainstreaming* op federaal niveau. Dit impliceert niet enkel de vorming van de verschillende partners, maar ook de ontwikkeling van een operationele doelstelling van *gender mainstreaming*, een werkmethode, technieken en instrumenten, enz. Deze nieuwe aanpak vereist een totaal nieuwe beleidsbenadering en dus een andere formulering van de vorm en de inhoud van het werk en de uitvoering ervan. Het project is dus gaandeweg veeleer een leerproject gebleken dan een project dat tot een groot aantal verwezenlijkingen op het terrein heeft geleid.

Eén van de grote verwezenlijkingen is de bewustwording rond het belang en de noodzakelijkheid van

CONCLUSIONS GENERALES

L'année 2001 a été marquée par de nombreuses avancées en matière d'égalité des femmes et des hommes. On peut citer par exemple la mise en œuvre d'un plan d'action coordonné en matière de lutte contre la violence conjugale, l'approfondissement de la lutte contre la traite des êtres humains, les réformes visant à renforcer la qualité de l'emploi féminin ou encore les acquis engrangés dans les instances internationales en faveur des droits humains des femmes.

Parmi les avancées, la révision du titre II de la Constitution en vue d'y insérer une disposition relative au droit des femmes et des hommes à l'égalité telle qu'adoptée par le Sénat le 8 mars 2001 et par la Chambre le 24 janvier 2002 (M.B. 26/02/2002) est un élément central. Dorénavant, la Constitution belge garantit explicitement le principe de l'égalité des femmes et des hommes ouvrant ainsi la voie à des actions en cas de discrimination avérée et légitimant la politique d'actions positives.

Des jalons importants ont également été posés lors de l'année 2001. Que l'on pense par exemple à l'adoption, en première lecture en octobre 2001 par le Conseil des Ministres, d'un avant-projet de loi portant création d'un Institut pour l'égalité des femmes et des hommes. La création de cet organisme d'intérêt public qui aura notamment pour mission d'ester en justice en cas de discrimination renforcera l'efficacité et la visibilité de la politique d'égalité menée par le gouvernement fédéral.

L'année 2001 fut également celle du lancement du projet pilote de cellule *gender mainstreaming*. Chaque ministre s'est engagé sur au moins un objectif stratégique à réaliser et a désigné une personne de son cabinet et de son administration pour accompagner le processus.

Après un an de fonctionnement, différents enseignements peuvent être tirés de l'expérience. Cette expérience se caractérise surtout par la nouveauté d'une approche de *gender mainstreaming* au niveau fédéral. Ceci implique non seulement que les différents partenaires soient initiés à la démarche mais aussi à l'élaboration d'une définition opérationnelle du *gender mainstreaming*, d'une méthodologie de travail, de techniques et d'instruments, etc. Cette nouveauté demande une approche toute nouvelle des politiques et donc un changement de conceptualisation de la forme et du contenu du travail et de sa mise en œuvre. Ce projet est donc peu à peu apparu comme un projet d'apprentissage plutôt que comme un projet qui amènerait un grand nombre de réalisations sur le terrain.

Un des grands acquis est la prise de conscience de l'intérêt et de la nécessité d'une approche intégrée de

een geïntegreerde benadering van de gelijkheid van vrouwen en mannen in het geheel van de processen. Sommige departementen, waarin mainstreaming meer ingeburgerd is, hebben hun verworvenheden beter ten gelde gemaakt. In andere departementen komt het proces trager op gang. De keuze van de strategische doelstellingen maakt het ook mogelijk de verschillende gradaties van vooruitgang in de verschillende departementen te verklaren. Sommige departementen gaven aanvankelijk blijk van veel ambitie die dan later terugschroefd moest worden, terwijl andere een veeleer geleidelijk proces verkozen en zeer snel tot concrete resultaten kwamen.

Er kunnen nu al een aantal belangrijke succesfactoren geïdentificeerd worden: een realistische en relevante strategische doelstelling, een sterke politieke wil van de minister gekoppeld aan de vrijmaking van menselijke en eventueel materiële middelen, een permanente vorming van de deelnemers aan het project, een permanente opvolging tijdens de verschillende fasen van het project.

Na de evaluatieprocedure heeft de regering beslist om het project in 2002 voort te zetten en de nadruk te leggen op de concretisering, de voortzetting of de uitdieping van de verbintenissen die in 2001 werden aangegaan.

De doelstelling van de cel voor 2002 is de verbetering en consolidering van de uitvoeringsmodaliteiten van het project, dat in 2001 als proefproject werd opgestart. Op basis van een evaluatieprocedure kan er dan beslist worden over de inschrijving en de verdere ontwikkeling ervan in het kader van de opdrachten van het toekomstige Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Voor de invoering van de transversale benadering die nodig is voor *gender mainstreaming* zal er een werkgroep rond *gender budgeting* worden opgericht. Met *gender budgeting* bedoelt men de integratie van een *genderperspectief* bij de conceptie, de uitwerking en de evaluatie van de staatsbegrotingen. De werkgroep zal twee kerntaken hebben: de vorming van de gelijkheidsverantwoordelijken van de kabinetten en administraties maar ook de begrotingsspecialisten in de technieken met betrekking tot *gender budgeting* en het onderzoeken van de modaliteiten voor de overdracht van die technieken op het niveau van de verschillende federale departementen.

Zoals dit verslag illustreert, heeft de federale regering zich geëngageerd in een dynamiek die de bedoeling heeft een « gelijkheidsreflex » in te planten in alle beleidsvlakken van de overheid. De vooruitgang is traag is maar tastbaar. Elk jaar maken de verslagen aan het Parlement over de follow-up van de verbintenissen die aangegaan werden met de Verenigde Naties een balans op van de acties die ondernomen worden om de gelijkheid en waardigheid van vrouwen en mannen in alle aspecten van het leven en de maat-

l'égalité des femmes et des hommes dans l'ensemble des processus. Certains départements, plus au fait en matière de *gender mainstreaming*, ont capitalisé sur leurs acquis, tandis que pour certains la mise en œuvre du processus est plus lente. Le choix initial des objectifs stratégiques permet également d'expliquer les différents degrés d'avancement au sein des différents départements. Certains départements ont manifesté une grande ambition au départ qui a dû être revue à la baisse tandis que d'autres avaient plutôt opté pour une politique des petits pas et ont pu engranger très vite des résultats concrets.

Des facteurs clés de succès peuvent d'ores et déjà être identifiés: un objectif stratégique réaliste et pertinent, une volonté politique affirmée dans le chef du ministre couplée avec une libération de moyens humains et éventuellement matériels, une formation continue des participants au projet, un suivi permanent aux différentes étapes du processus.

À l'issue d'une procédure d'évaluation, le gouvernement fédéral a décidé de poursuivre l'expérience en 2002 en mettant l'accent sur la concrétisation, la poursuite ou l'approfondissement des engagements pris en 2001.

L'objectif défini pour la cellule en 2002 est d'améliorer et de consolider les modalités de mise en œuvre du projet créé à titre pilote en 2001 afin de valider, sur la base d'une évaluation, l'opportunité de son inscription et de son développement dans le cadre des missions du futur Institut pour l'égalité des femmes et des hommes.

En vue de faciliter la mise en place d'une approche transversale requise par le *gender mainstreaming*, un groupe de travail consacré au *gender budgeting*, c'est-à-dire à l'intégration d'une perspective de genre dans la conception, l'élaboration et l'évaluation des budgets de l'état sera mis sur pied. Il aura deux missions principales: former à la fois les responsables genre des cabinets et des administrations mais aussi les budgétaires aux techniques de *gender budgeting* et explorer les modalités de transfert de ces techniques au niveau des différents départements fédéraux.

Comme ce rapport l'illustre, le gouvernement fédéral s'est donc engagé dans une dynamique qui vise à implanter un réflexe « égalité » dans toutes les politiques publiques. Les progrès sont lents mais ils sont réels. Chaque année, les rapports au Parlement sur le suivi des engagements pris auprès des Nations Unies font état d'actions et de démarches en vue de garantir l'égalité des femmes et des hommes dans tous les aspects de la vie en société. La voie est encore longue sur le chemin d'une égalité totale des femmes et des

schappij te waarborgen. De weg naar een volledige gelijkheid van vrouwen en mannen is nog lang, maar de regering voorziet zich van de middelen die nodig zijn om haar doelstelling te verwezenlijken. Deze middelen zijn de integratie van de genderdimensie in alle beleidsvlakken van de overheid, de ontwikkeling van positieve acties ten voordele van vrouwen, de afbouw van de stereotypen inzake de rollen die aan mannen en vrouwen worden toegekend en de bewustmaking van het grote publiek rond de kwesties van de gelijkheid van vrouwen en mannen.

hommes mais le gouvernement se dote de moyens pour atteindre l'objectif qu'il s'est fixé. Ces moyens sont l'intégration de la dimension de genre dans l'ensemble des politiques publiques, le développement d'actions positives en faveur des femmes, la déconstruction des stéréotypes sur les rôles dévolus aux hommes et aux femmes et la sensibilisation du grand public aux questions d'égalité des femmes et des hommes.